הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · עטרת זקנים

עטרת זקנים על שולחן ערוך
אורח חיים

רבי מנחם מנדל אוירבך

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עטרת זקנים על שולחן ערוך אורח חיים

רבי מנחם מנדל אוירבך

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עטרת-זקנים-על-שולחן-ערוך-אורח-חיים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 10
סימן ב 11
סימן ג 12
סימן ד 12
סימן ה 14
סימן ו 14
סימן ז 14
סימן ח 15
סימן ט 16
סימן י 17
סימן יא 18
סימן יב 19
סימן יג 19
סימן יד 19
סימן טו 20
סימן טז 21
סימן יז 21
סימן יח 22
סימן יט 22
סימן כ 22
סימן כא 23
סימן כב 23
סימן כג 23
סימן כד 24
סימן כה 24
סימן כו 25
סימן כז 26
סימן כח 26
סימן כט 26
סימן ל 26
סימן לא 27
סימן לב 27
סימן לג 31
סימן לד 31
סימן לה 32
סימן לו 32
סימן לז 32
סימן לח 32
סימן לט 33
סימן מ 33
סימן מא 33
סימן מב 33
סימן מג 34
סימן מד 34
סימן מה 34
סימן מו 35
סימן מז 36
סימן מח 36
סימן מט 37
סימן נ 37
סימן נא 37
סימן נב 38
סימן נג 38
סימן נד 39
סימן נה 40
סימן נו 41
סימן נז 41
סימן נח 41
סימן נט 42
סימן ס 43
סימן סא 43
סימן סב 44

סימן סג 44
סימן סד 45
סימן סה 45
סימן סו 45
סימן סז 46
סימן סח 46
סימן סט 47
סימן ע 48
סימן עא 48
סימן עב 48
סימן עג 49
סימן עד 49
סימן עה 50
סימן עו 50
סימן עז 51
סימן עח 51
סימן עט 51
סימן פ 52
סימן פא 52
סימן פב 52
סימן פג 53
סימן פד 53
סימן פה 54
סימן פז 54
סימן פח 54
סימן פט 54
סימן צ 55
סימן צא 57
סימן צב 58
סימן צג 58
סימן צד 58
סימן צה 59
סימן צו 59
סימן צז 60
סימן צח 60
סימן צט 60
סימן ק 60
סימן קא 61
סימן קב 61
סימן קג 61
סימן קד 62
סימן קו 62
סימן קז 63
סימן קח 63
סימן קט 64
סימן קי 65
סימן קיא 65
סימן קיג 66
סימן קיד 66
סימן קטו 67
סימן קטז 67
סימן קיז 67
סימן קיט 68
סימן קכב 68
סימן קכג 69
סימן קכד 69
סימן קכה 70
סימן קכו 71
סימן קכז 71
סימן קכח 71
סימן קכט 74
סימן קל 74
סימן קלא 75
סימן קלב 76

סימן קלג 76
סימן קלה 76
סימן קלו 77
סימן קלח 78
סימן קלט 79
סימן קמא 79
סימן קמג 79
סימן קמו 80
סימן קמז 80
סימן קמט 81
סימן קנ 81
סימן קנא 81
סימן קנב 82
סימן קנג 82
סימן קנה 83
סימן קנח 84
סימן קנט 84
סימן קס 85
סימן קסא 85
סימן קסב 86
סימן קסג 86
סימן קסד 86
סימן קסה 86
סימן קסו 87
סימן קסז 87
סימן קסח 88
סימן קסט 89
סימן קע 89
סימן קעא 90
סימן קעג 90
סימן קעד 90
סימן קעה 91
סימן קעז 91
סימן קעט 91
סימן קפ 91
סימן קפא 92
סימן קפב 92
סימן קפג 92
סימן קפד 93
סימן קפה 93
סימן קפו 93
סימן קפז 93
סימן קפח 94
סימן קפט 94
סימן קצ 95
סימן קצא 95
סימן קצב 95
סימן קצג 95
סימן קצד 95
סימן קצה 96
סימן קצו 96
סימן קצז 96
סימן קצח 96
סימן קצט 97
סימן ר 97
סימן רא 97
סימן רב 98
סימן רג 98
סימן רד 98
סימן רה 99
סימן רו 99
סימן רז 100
סימן רח 100
סימן רט 101

סימן רי 102
סימן ריא 102
סימן ריב 102
סימן ריג 103
סימן ריד 103
סימן רטו 103
סימן רטז 103
סימן ריח 104
סימן ריט 104
סימן רכ 104
סימן רכג 104
סימן רכד 105
סימן רכה 105
סימן רכח 106
סימן רכט 106
סימן רלא 106
סימן רלב 106
סימן רלג 106
סימן רלד 107
סימן רלה 107
סימן רלו 107
סימן רלח 108
סימן רלט 108
סימן רמ 108
סימן רמא 109
סימן רמב 109
סימן רמג 109
סימן רמד 110
סימן רמה 110
סימן רמו 110
סימן רמז 110
סימן רמט 111
סימן רנא 111
סימן רנב 111
סימן רנג 112
סימן רנד 112
סימן רנז 112
סימן רס 113
סימן רסא 113
סימן רסג 113
סימן רסח 113
סימן רעא 114
סימן רעד 114
סימן רעה 114
סימן רעו 114
סימן רעז 115
סימן רעט 115
סימן רפ 115
סימן רפא 115
סימן רפד 116
סימן רפה 116
סימן רפו 116
סימן רפח 116
סימן רצא 117
סימן רצג 117
סימן רצד 117
סימן רצה 117
סימן רצו 118
סימן רצח 118
סימן שא 118
סימן שב 118
סימן שג 119
סימן שה 119
סימן שו 119

סימן שז 119
סימן תכט 120
סימן תל 120
סימן תלא 120
סימן תלב 121
סימן תלג 122
סימן תלד 122
סימן תלה 123
סימן תלו 123
סימן תלז 124
סימן תלח 124
סימן תלט 124
סימן תמ 124
סימן תמב 125
סימן תמג 126
סימן תמד 127
סימן תמה 128
סימן תמו 128
סימן תמז 128
סימן תמח 130
סימן תנ 131
סימן תנא 132
סימן תנב 133
סימן תנג 134
סימן תנה 134
סימן תנו 134
סימן תנז 135
סימן תנח 135
סימן תנט 135
סימן תס 136
סימן תסא 136
סימן תסב 137
סימן תסו 137
סימן תסז 138
סימן תסח 139
סימן תסט 139
סימן תע 139
סימן תעא 139
סימן תעב 139
סימן תעג 140
סימן תפט 140
סימן תצ 140
סימן תצא 140
סימן תצג 141
סימן תצד 141
סימן תצה 141
סימן תצו 141
סימן תצז 141
סימן תצח 142
סימן תצט 143
סימן תק 144
סימן תקא 144
סימן תקב 145
סימן תקג 145
סימן תקד 145
סימן תקה 145
סימן תקו 146
סימן תקז 146
סימן תקט 146
סימן תקי 146
סימן תקיא 146
סימן תקיג 146
סימן תקיד 147
סימן תקטו 147

סימן תקיז 149
סימן תקיח 149
סימן תקיט 149
סימן תקכא 149
סימן תקכב 149
סימן תקכו 150
סימן תקכז 150
סימן תקכח 151
סימן תקכט 151
סימן תקלא 151
סימן תקלג 151
סימן תקמט 152
סימן תקנ 152
סימן תקנא 152
סימן תקנב 154
סימן תקנג 155
סימן תקנד 155
סימן תקנה 156
סימן תקנו 156
סימן תקנז 156
סימן תקנח 156
סימן תקנט 156
סימן תקס 157
סימן תקסב 158
סימן תקסג 159
סימן תקסד 159
סימן תקסה 159
סימן תקסו 159
סימן תקסז 160
סימן תקסח 160
סימן תקסט 161
סימן תקע 161
סימן תקעא 162
סימן תקעב 162
סימן תקעד 162
סימן תקפא 162
סימן תקפב 163
סימן תקפג 163
סימן תקפד 164
סימן תקפה 164
סימן תקפו 164
סימן תקפז 165
סימן תקפח 165
סימן תקפט 166
סימן תקצ 166
סימן תקצא 167
סימן תקצג 168
סימן תקצד 168
סימן תקצז 168
סימן תר 168
סימן תרא 169
סימן תרב 169
סימן תרד 169
סימן תרה 169
סימן תרו 170
סימן תרז 170
סימן תרח 170
סימן תרט 171
סימן תרי 171
סימן תריא 171
סימן תריב 171
סימן תריג 171
סימן תריד 172
סימן תרטו 173

סימן תרטז 173
סימן תריח 173
סימן תריט 174
סימן תרכ 175
סימן תרכא 175
סימן תרכב 176
סימן תרכג 176
סימן תרכד 176
סימן תרכה 177
סימן תרכו 177
סימן תרכז 177
סימן תרכח 177
סימן תרכט 177
סימן תרל 178
סימן תרלא 179
סימן תרלב 180
סימן תרלג 180
סימן תרלד 181
סימן תרלה 181
סימן תרלו 181
סימן תרלז 181
סימן תרלח 182
סימן תרלט 182
סימן תרמ 183
סימן תרמז 183
סימן תרמח 183
סימן תרמט 183
סימן תרנא 184
סימן תרסג 184
סימן תרסד 184
סימן תרע 184
סימן תרעא 185
סימן תרעב 185
סימן תרעג 186
סימן תרעו 186
סימן תרעז 186
סימן תרעח 187
סימן תרעט 188
סימן תרפ 188
סימן תרפא 188
סימן תרפב 189
סימן תרפד 189
סימן תרפו 189
סימן תרפז 189
סימן תרפח 189
סימן תרפט 190
סימן תרצ 190
סימן תרצג 190
סימן תרצה 191
סימן תרצו 191
סימן תרצז 191

סימן א

א ומיד כשיעור משנתו ואינו רוצ' לישן יטול ידיו אף שנשאר מושכב (של"ה) ומכ"ש שלא ילך ד"א בלי נטילה:

ב המשכים לעסוק בתור' ילבוש עצמו כראוי להכין לקרא' אלהיו (זוהר פ' נח עקמ"ג) ובספ' יש שכר וטוב שיקום מעומד לעסוק בתורה שלא יבא לידי שינה (זוהר פ' לך) ואע"פ שצריך לקום בזריזות בלי עצלתיים כמ"ש בס' היראה ובס' המוסר פ"ד מ"מ ישהה מעט ולא יעמוד פתאום (ל"ח פ"א דברכות) וכ' בסדר היום ובקומו יאמר מיד מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמל' רבה אמונתך ואין צריך לזה נטילת ידי' אף שידיו מטונפו' כי אינו מזכי' השם ולא הכינוי. ואחר ענ"י יאמר שם של מ"ב מר"ת אנא בכח גדולת כו':

ג ראוי. צריך כ"א להשתת' עם צער' של רחל לבכות בכל לילה על גלות השכינה שהיא בחינ' רחל ועל חורבן ב"ה כמ"ש קומי רוני בליל' ע"ש ואח"כ יעסוק בתורה עד שיעלה עמוד השחר ואם אינו יכול יעשה תיקון וישן ואח"כ יקום קודם עמוד השחר (לחם מן השמים) מי שהוא מן עשרה הראשונים בבה"כ הוא תיקון גדול ומי שהו' ראשון בב"ה הוא במעל' צדיק (זוה' פר' תרומ') וצריך לקבל עליו מצות עשה ואהבת לרעך כמוך כי עי"ז יהי' תפילתו כלול' מכל ישראל ובפרט אהבת חברים וצריך כ"א לכלול עצמו כי הוא חבר אחד מן החברים ואם יש חבר בצרה יתפלל עליו או בחולה ובצער ח"ו ישתתף בצערו. וגם צ"ל כל פרטי הוידוי' אף שאין בו ע"כ צ"ל בל' רבי' חטאנו ולא חטאתי כי כל ישראל גוף א' בסוד אדם כי זה הסו' של ערבות של הנשמות (ספר הכוונו' להאר"י):

ד טוב לומר סדר הקרבנות דוקא ביום רק משנת איזהו מקומן מותר לומר קודם שיאיר היום ויאמ' עשר' הדברו' בקול רם כדי לעורר הכוונה שיש לסמוך עשרת הדברו' אצל ברוך שאמר מפני שיש י' ברוך עד ברוך אתה ה' אב הרחמן נגד עשרת הדברות וי"ל אנכי דפ' יתרו בבקר ואנכי דפ' ואתחנן בערב אחר קריאת שמע שעל מטתו (ר"י לוריא):

ה כשיסיים. אחר חטאת ואשם ודאי לא יאמר משום דהאמירה במקו' קרבנות הוא ושמא אינו חייב חטא' ואש' ואעפ"כ יאמר פ' חטאת ואשם אף שאינו יכול לומר יה"ר אחריו הואיל דקריא' פר' חטא' ואשם מכפרת קצת אם חטא חטא שחייבי' עליו חטאת ואשם אפי' אינו יודע שחטא יקרא מספק דאם חטא מכפ' עליו ואם לא חטא יתנו לו שכר כקור' בתורה אבל לאחר אשם נדבה כגון אשם תלוי או אשם נזיר רשאי לאמר' (ב"י) וי"א שיכון לומר אף אחר אשם וחטאת ודאי רק שיאמר דרך תנאי רבון העולמי' אם אני חייב חטא' יר"מ שיהא מקובל כו' (מהרש"ל ומורי בב"ח) . אין לומר קודם איזהו מקומן

ונשלמ' פרים שפתינו כי על חטאת אין שייך כי שמא אינו חייב חטאת והוה כמביא חולין בעזרה. אלא כך יאמר ונשלמה פרים במקום עבודת התמיד. מי שרגיל לקרות פ' הנזכרים לעיל או תהלים חייב לברך קודם לכן ברכת התורה וטוב לומר תהלים קודם התפל' דווקא ולא אחר התפלה (מהרמ"י) וקודם צאתו מפתח ביתו בבוקר יאמר פסוק שמע ישראל (קבל' בשם ר"י חסיד) וטוב לתת או להזמין פרוטה אחת קודם כל תפל' לצדק' ויאמר אני בצדק אחזה פניך. ויכוין באותה פרוט' פודה תפילתו מכל מקטרג כי צדקה עול' במ"ק מקטרג והוא שמח בחלקו כענין שעיר של י"כ ויכוין בנותנו הפרוטה בשם יאהדונה"י שהוא הנותן בסוד ידו"ד. והמקבל בשם אדני וליחד' שם הנזכר ויאמר בפיו לשם יחוד קב"ה. ושכינתיה כי הקדושה העליונ' מתעורר' ע"י הדיבור ומעש' כמבוא' פ' בחקתי וירב' ליתן צדקה כי מעלות רבות לצדקה (תוצאות חיים) . העומד מלמוד לתפל' צריך לטה' ידיו טרם יתפלל (מהרי"ל) כשבא לב"ה קודם כל דבר ישתחוה לארון הקדש עד שיתפקקו כל חליותיו שבשדר' ויזכור בלבו שפל מצבתו וגדולת בוראו כמ"ש דהע"ה אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ר"ל ביראּ' גדולה בהתעוררת רב (עמק הברכה דף כ"ו) ויתחיל בפסוק ואני ברוב חסדך ולא מה טובו שאמר בלעם וגם פסוק ואני תפלתי לך ה' עת רצון יש לדלג כי אין לומר אלא במקום שקבעו חז"ל דהיינו בשבת במנחה ע"פ המדרש כמ"ש הטור (מהרש"ל סי' ס"ד שביל אמונה נתיב ד'):

סימן ב

א כת' מהרש"ל הא דאסור לילך בקומ' זקופה וגם בגילוי הראש היינו דוקא תחת אויר רקיע אבל לא בבית כי אינו נראה כ"כ שאינו משגיח במורא של הקב"ה כי אם תחת אויר רקיע וכ' מהרש"א דכובע של קש ושל גמי חשוב כסוי וכ' ע"ת דה"ה שערות שקורין בל"א פרו"ק חשובים כסוי אך מפני מראית עין יש ליזה' אם אפשר:

ב אסור להזכיר את השם בגילוי הראש (מהרא"י) ולא מהני אם משים הידים על הראש. אבל מהרש"ל כ' אם רוחץ באמבטי ורוצ' לשתות או בלילה שאין לו כובע בראשו דיו במה שמכס' ראשו בידו. כ' בס' הכוונות ויזהר מללבוש ב' מלבושים ביחד כי קשה לשכחה וצריך להזהר שישים שני צדדי הטלית והמלבוש ביד ימינו ואח"כ יתן צד השמאל ביד השמאל ותמיד יכוין שהכל בכלל בימין אח"כ מימין לשמאל (לחם השמים):

סימן ג

א ולא ילכו שני אנשים ביחד כו' ואם מתפחד מן המזיקין יכול אדם אחר להושיט ידו דרך החלון כנגד המקום שנפנה שם ולהניח ידו על ראשו כן מסקנת התלמוד בפ' הרואה (ברכות דף ס"ב) בעובדא דרבא וכ"פ ר"ח:

ב לא יגלה את עצמו כי אם מאחריו טפח ולפניו טפחיים ואשה כו' וי"א מלפניו טפח ומלאחריו טפחיים וכן גירסת הטור וכן הוא בספר היראה להר"י ובס' אורחות חיים ופרש"י שבאלפסי פ' הרוא' והדעת נוטה לגירסא זו דמלפניו יכול להזהר ביותר דלא ילכלך בגדיו במי רגלים דרואה בעיניו מה שהוא מלפניו וסגי בטפח אבל לאחריו אינו רואה צריך טפחיים מ"מ יש להחמיר כחומרות הגרסאות דהיינו מלפניו טפח ומאחריו טפח:

ג אבל אם יש אפילו מחיצה אחד לצד מערב מותר:

ד וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו ואין חילוק בזה לא"י או לשאר ארצות דהא דאמרינן שכינה במערב לאו דווקא מערב מקדש ששם ק"ק אלא במערב של עולם השכינה שם (מהרא"י) היינו שלא יהא ראשו למזרח ומרגלותיו למערב או איפכא אלא ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום או איפכא ויעיין במ"א ששניהם לדבר אחד כוונו:

ה עד מקום שלא יוכל חבירו לראות מקום פרועו אף ששמע חבירו שמתעטש מלמטה אעפ"י כן אין צריך להרחיק ביותר דבשדה לא הטריחו יותר כיון שאינן מצוין בני אדם כ"כ שם וכן משמע בפ' הרואה (ברכות דף ס"ב) וכן פסק הרי"ף והרא"ש והטור סעיף י"א:

ו לא יקנח בחרס משום כשפים. ולאורויי דבחול אפילו באוגני כלים שהם חלקים ולית בהו משום סכנה נמי לא יקנח משום כשפים אלא יקנח בצרור אבל בשבת היכא דאיכא צרור ואיכא אוגני כלים יקנח באוגני כלים אף ע"פ דאית בהו משום כשפים ולא יקנח בצרור דלאו בר טלטול הוא (בכ"ה):

ז יפנה בצניעות בלילה כמו ביום. דהיינו לענין טפח וטפחיים אבל לא צריך להרחיק כמו ביום אפי' יש לו קרן זוית אין צריך לילך לשם כנ"ל ואין להאריך בזה והן דברי ת"ח בפ' הרואה (ברכות דף ס"ב ע"א):

סימן ד

א אשר יצר אין בה דין ברכה הסמוכה לחברתה שלא לפתוח בה בברוך שהרי ענ"י אומר כמה פעמים ביום בלא אשר יצר (כן כ' באבודרהם וש"ע):

ב דלא מברך עלייהו היינו ברכת ענ"י אבל מברך על נקיות ידים וי"א דיברך ענ"י אם לא דמקנח ידיו בצרור או במפה אז יברך על נקיות ידים (מורי ב"ח כתב בשם הרא"ש ס"פ הרואי בשם שאר פוסקים) מ"מ לכתחלה יחזור אחר מים כשרים ואחר כלי כמו נ"י דסעודה וי"א דה"ה לתפלת מנחה וערבית אם עשה צרכיו ונטל ידיו מברך ענ"י אבל כל היום כשעשה צרכיו א"צ לברך אלא אשר יצר דלא תקנו ענ"י כי אם לסעודה ולתפלה (הרא"ש ס"פ הרואה):

ג ידקדק כו' ההולך ד' אמות בשחרית קודם שנטל ידיו חייב מיתה (ת"י בשם הזוהר) ע"כ יטול ידיו קצת קודם שילך ד"א אפי' קודם שילביש חלוקו ואחר שלבשו כראוי יטול יפה בעירוי:

ד ג"פ כצ"ל ויטול מתחלה ידו הימנית בידו השמאלית ואח"כ ידו השמאלית בידו הימנית וכן יעשה ג"פ ולא ג"פ רצופי' ידו הימנית וכן ידו השמאלית ויש לו טעם ע"פ הקבלה (כ"כ ר"י בש"פ ע"פ האמת וכשנוטל בפעם ג' יתפלל. בכתבי האר"י ז"ל) שלא יגורש הרוח רעה כ"א ע"י נטילה ג"פ בסירוגין ובספר מצות שמורים נתן טעם בזה ע"פ הסוד ודבר זה צריך להזהיר ביותר את הנשים כי רוב תיקון מאכלים שלנו הם על ידם ואם לא יגורש הטומאה מעל ידיהם יטמאו בידם את המאכלים:

וידיח פיו חוץ בתענית ציבור אסור להדיח פיו ויגביה ידיו כנגד ראשו ותפשוט כפות ידיך כמי שרוצה לקבל איזו דבר והוא קבלת הטהרה והקדושה ויכניס קשרי זרועותיו לפנים בסוד וכל אחוריה' ביתה. ויברך ענ"י וכשיברך יכוין להסיר הזוהמא ההיא ולהרחיקה מעל ידיו ולהשרות עליהם רוח טהרה עכ"ל. כשנותן מים על יד ימינו יאמר בכל פעם יד הגדולה וכשנותן מים על יד שמאלו יאמר בכל פעם יד החזקה וכשמשפשף בידים יחד יאמר ג"פ יד הרמה וכשימלא ידיו לרחוץ פניו יאמר ידיו גלילי זהב מסולאים בתרשיש כשרוחץ פניו יאמר ראשו כתם פז קווצתיו תלתלים שחורות כעורב גם יכוין כי היא מורה על קדושה עליונה כי בצלם האלקים עשה את האדם גם צריך לרחוץ משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכשרוחץ את עיניו יאמר עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב יושבות על מלאות וכשרוחץ לחיו יאמר לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים וכשרוחץ שפתותיו יאמר שפתותיו שושני' נוטפות מור עובר וכשרוחץ פיו יאמר מעיו עשת שן מעולפ' ספירים וכשמנגב פניו יאמר ופניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתן ובזה יהיה דבריו נשמעין ומוראו יהי' מוטלת על כל בריה וימצא חן בעיני כל רואיו וכשמשים מנעליו ברגליו יאמר שוקיו עמודי שש עכ"ל:

ה מיהו אינו מעכב לא כלי כלומר בדיעבד אינו מעכב ומברך ענ"י ולא דמי לפסולי מים שמברך על נקיות ידים כן משמע בב"י. בנטילת ידים דסעודה ישפוך מים מיד ימין על שמאל כמאמר הזוהר פ' תרומה. עיין בלבוש ובמגדול דוד. כתוב בסדר היום מיד אחר הנטילה יברך ולא ימתין על הניגוב ידים: כ' הרשב"א אם תוחב ידיו בשלג ג' פעמים במקומות מחולפות בשעת הדחק יצא:

ו צריך להזהיר בתפלה או באכילה כו'. לפי שיש שם מלמולי זיעה כו' ובזיעה יש בו סכנה שהוא כסם המות חוץ מזיעת הפנים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר בזעת אפך תאכל לחם (בי"ד סי' קי"ו):

סימן ה

א יכוין בברכות פי' המלות פי' בהזכירו שם אדני יכוין אל קריאתו וכתיבתו וקריאת השם בקמץ תחת הנו"ן ולא בפת"ח כי עם נקודות הקמץ יהיה כמנין ה' אחד והם ג' שמות משא"כ בפתח ויאריך מעט בקמץ שתחת הנו"ן כדי שיוכל לחשוב בלבו אחד אשר ע"ז מורה הקמץ:

ב ובהזכירו כו' יכוין שהוא בעל הכוחות כלם. כונתו לתרץ משמעות הריבוי שבלשון אלהים. אם שגית באיזו ברכה לבטלה אמור אחריו בשכל"ו:

ויקרא אלף של אדנ"י בחטף פת"ח וי"א כך כשהוא קורא השם בכתיבתו כגון אדני שפתי או לעולם אדני וכיוצא בו יקרא פתח תחת אל"ף וח"ו לקרות פתח תחת הנו"ן לפתח חטאת רובץ כי מחליף קודש בחול:

סימן ו

א אשר יצר וכו'. ויאמר אי אפשר בצירי תחת אי כי המלה נגזרת מן אין:

ב בברכת אלהי נשמה צ"ל אתה נפחתה שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים ע"כ אין לומר אתה נפחת בי רק אתה נפחתה ואתה משמרה בקרבי כי לא נאמר נפיחה רק באדם הראשון אבל לזולתו בנתינה שנאמר נותן נשמה לעם עליה ע"כ:

סימן ז

הטיל מים ולא שפשף כו' אפילו נ"י לא צריך וכן בסמ"ג ז' דברים צריכין נטילה אחריהם ההולך מן המת ומן המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף ראשו וההורג כינה (מרדכי ברכות) עיין לעיל ס"ד סעיף י"ח שחשב עוד איזו דברים שצריכין נטילה ע"כ:

סימן ח

א ויברך מעומד וכל ברכות המצות צריך לברך מעומד חוץ מברכת הנהנין ומש"ה המנהג לעמוד כשמברך לישב בסוכה ואע"ג שאין ראי' לדבר זכר לדבר עצ"ת ה' לעולם תעמוד "עומר "ציצית "תפילין. או יש לרמוז באלו מלות עצ"ת לעל"ם שבעה דברים שהם בעמידה עצ"ת ר"ל תפילין ציצית תקיעה לעל"ם לבנה עומר לולב מילה:

ב סדר כו' עד סוף הסעיף. ומזה הטעם אינו נכון להניח טלית כשהוא מקופל ולשלשל אותו סביב הצואר על כתפיהן אף שהוא בענין שקצה אחד כשהוא מקופל עם ב' ציציות יורד לפניו מימין וקצה ב' עם ב' ציציות יורד משמאל אפילו הכי אין יוצאין בו משום דלא דרך מלבוש הוא כלל והיוצא בו בשבת חייב חטאת (משאת בנימין):

ג טליתות קטנים הכתפים צריכין להיות רחבים קצת ולהיות גדול קצת שיכסה ראשו ורובו מאחוריו דאם לא כן לא נקרא כסות המלבושים שקוראין סרדקי"ל אם פתוחים משני הצדדים יותר על רוב הנראה לעינים יכול גם כן לברך עליו להתעטף בציצית ואל יעשה בהם קרסום למטה מחגורה מפני מראית עין:

ד קודם שיברך יעי' בחוטי ציצית כו' שלבו חרד על דבר ה'. וי"א שאין לסמוך על החזקה וחייב לעיין ולא משום חסידות אכן אם בדק טליתו והניחו במקום ידוע ומצאו כמו שהניחו א"צ לבדקו דודאי בחזק' בדוק הוא. ראוי שאותן הציצית הבאות ראשונה לצד הראש שיהיו לעולם בצד הראש כי מעלין בקודש ואין מורידין וע"כ המנהג לעשות עטרה בטלית להכיר שהוא חלק הראש שלא יחליפנו עליוני' למטה ותחתוני' למעלה ויש שכתבו שלא לעשות עטרה לטלית משום שלא יהא נקרא כסות ראש שפטור מן ציצית וכן נוהגין בארץ תורגמי' עד היום הזה וכן ראוי לעשות סימן דפין למחיצות סוכה אב"ג כדי לראות סדר עמידתן שלא לשנותו משנה לשנה:

ה וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני צריך לחזור ולברך ויש חולקים בזה אם היה בדעתו בשעת הברכה גם ע"ז וגם הוא היה מונח לפניו בשעת ברכה א"צ לחזור ולברך דמ"ש מפירות דפוטר ברכה א' כל מה שהיו לפניו אע"פ שאין הראשון נאכל כולה קודם שהתחיל לאכול מן השני אפ"ה אוכל הב' מכח ברכה ראשונה וכן הדין בשחיטה (י"ד סימן ט') ותמהני על מהרמ"י היאך פסק הדין בהיפך של רוב הפוסקי' כמ"ש הב"י ודעתי נוטה להיש חולקים היינו לדעת ר"מ בא"ז שכתב וכן נראה ללבשן בלא ברכה לחלוק על פסקי גדולים דמצריכנן שוב שנית לברך בלתי שום ראיה מתלמוד ותשו' הפוסקים ובפרט שהאחרונים מהרי"ק ומהרמ"א מסכימים לפסק אחד וכן משמע ממ"ש בת"ה

סימן מ"ה ע"ש והא אפי' לדעת ר"מ בא"ז אם לא הסיח דעתו א"צ לברך משום שסבר בהיסח הדעת תליא מילתא:

ו אם פשט טליתו כו' היינו ליכנס לבה"כ וה"ה אם פשט אותו כדי לילך בין העכו"ם וי"א שאין מברכין וכן עיקר כי לא דמי לתפילין שצריך לחזור ולברך שאני תפילין שאסור לילך בו לבית הכסא ע"כ הוי הפסק ע"כ לפי זה אם הסיר התפילין לילך במקום שמותר לילך לו בתפילין א"צ לברך באם היה דעתו להניחם מיד כנ"ל:

ז הגה ש"ע וי"א דוקא באם נשאר עליו טלית קטן והכי נוהגין הגה ע"ז היינו בהסיר טליתו סתם ע"כ בנשאר עליו טלית קטן אינו מסיח דעתו ממצות ציצית א"צ לברך כשחוזר ולובש ובלא נשאר עליו טלית קטן מסתמא הסיח דעתו ממצות ציצית לגמרי ע"כ צריך לחזור לברך אבל באם הסיח דעתו בפירוש צריך לברך אף בנשאר עליו טלית קטן (מורי בב"ח) ויש חולקים אפילו לא הסיח דעתו ואפילו נשאר עליו טלית קטן אפ"ה צריך לחזור ולברך (מהרר"מי) ודבריו מגומגמים מאוד ואין נראין כלל אדרבה דברי מהרר"מי סותרים זה את זה דלעיל בסימן י"ב פסק דיש חולקין אף על פי שפשט הא' קודם שלבש הב' שבזה גילה דעתו בהדיא שאינו רוצה להיות לבוש בשום טלית כלל ואפ"ה פסק שאינו צריך לחזור ולברך וכאן גבי דין זה אם נשאר עליו טלית קטן פסק שצריך לחזור ולברך עכנ"ל שא"צ לחזור ולברך בנשאר עליו טלית קטן וספק ברכות להקל:

ח הלן בטליתו בלילה צריך לברך וי"א אין צריך לברך וכן עיקר וטוב למשמש בו בשעת הברכ': צריך אדם להסתכל בציצית והוא תועלת גדול אל הנשמה שלא תזדמן לידו חטא גם להשיג תועלת גדול (רי"ל בש"ע ע"פ האמת):

סימן ט

א אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים אפי' מצמר רחל בת עז לא מיקרי צמר ומקצת נוצה הוא ואינו פוטר בציצית אלא במינו (ב"י בשם רמב"ם):

ב וי"א דכולהו חייבים מדאורייתא והכי הלכתא וי"א בזמן הזה אין לעשות שום ציצית אלא של צמר בשל צמר אבל זולת כל זה הוי ברכה לבטלה אפילו משי בשל משי מכל שכן פשתן בשל פשתן ואצ"ל צמר או פשתן בשל משי וירא שמים יוצא ידי כולם ואינו מברך אלא על ציצית של צמר בשל צמר כמ"ש אח"כ בסעיף ו' והמדקדקים כשהם לובשין טלית קטן של צמר מצויץ בשל צמר מתחת לובשים טלית של משי למעלה ומברכים על שניהם ביחד והכי שפיר (ב"ח):

ג וי"א שלא לעשות ציצית של פשתן כלל אבל איפכא ליכא למגזר בציצית של צמר בטלית של משי גזירה שמא יעשה צמר בפשתן דמשי בפשתן לא מחליף משום דלא דמי הדדי או י"ל כיון דהסמ"ג סבירא ליה דטלית של פשתן פטור מציצית אפי' ממינו א"כ לא שייך למגזר דיעשה בה אפילו מצמר (כ"כ א"א הגאון מוהר"ר ליב רופא בגליון הטור בשם מהר"ר פאלק כ"צ זצ"ל):

ד הגה ש"ע והאשכנזי' אין נוהגים לעשות ציצית רק לבנים. הגה ע"ז ולאפוקי נפשיה מפלוגתא יעשה ג"כ טלית קטן מתחת למדיו מצמר לבן כדי שיהיו הציצית לבנים ויהיו מצבע הטלית כנ"ל והטעם שהציצית צריכין שיהיו לבנים לפי שאמרו חז"ל מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ והיינו בטלית של ציצית ומצינו אצלו ית' כתיב לבושי' כתלג חיור א"כ גם הציצית יהיו לבנים כנ"ל:

סימן י

א טלית שאין לה ד' כנפות פטורה יש לה יותר מד' חייבת וי"א פטורה ב"י בשם מהרר"א ממיץ ור' שמחה מברייתא דספרי מפ"ג דזבחים לכן ירא שמים לא ילבש רק טלית בת ד' כנפות.

ב סעיף ד' היא של עור או רובה של עור (ב"י מהרי"ק):

ג היו לה ג' כנפות כו' ה"ה אפי' לא קשר אלא קשר א' ואח"כ השלים ד' כנפות והשלים בציצית הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי וצריך להתיר אותו הקשר הנעשה בפסול קודם שיעשה שאר הציצי' אבל אם השלים הטלי' והציצית ואח"כ התיר הקשר הראשון וחזר וקשרו לא נתכשר בכך (מהררמ"י) וי"א דכשר בכל אופן רק שיתקן העיוות (לחם רב) וכן נ"ל להורות:

ד הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון לבטל הראשונה חותך הראשונה וכשירה וכ"ש אם חתך אחרונו' דכשירו' כנ"ל:

ה הגה ש"ע ויש מכשירין בכל ענין כו' וי"א בין נחתך הראשונות בין נחתך האחרונות ובין נתכוון לבטולי ובין נתכוין לאוסופי א"נ מטיל סתם אי פסקינהו לבתראי כשר בקמאי וכן להיפך אבל בלא פסקינהו כל עיקר פסול' אבל אי רמי הרבה חוטין לית לן בה משום בל תוסיף וכשר אף אם לא פסקינהו כל עיקר כדאשכחן בערבי נחל דרשינן ערבי שתים ונהגו לשום הרבה בלולב כמ"ש הרשב"א והרקנטי והטעם משום שהוא בכרך אחד אין בה משום בל תוסיף כנ"ל:

סימן יא

א וצריכין שזירה ושיהיו שזורין לשמן אבל בדיעבד לא פסול בהכי:

ב ולכתחילה טוב לקשור החוטין כתוב בל"ח שכן ראה בציצית של ר' שלמה מלכו שלא היו קשורים וכתב במ"א וכן שמעתי דהוי כמוסי' על הקשרים ובפרט אם הם שזורים יפה דהוי מוסיף על הקשרים ולא שיתפרקו:

ג יעשה נקב באורך הטלית לא למעלה מן ג' אצבעות מפני שאינו נקרא כנף גם כאן צריך לשער במקום רוחב גודל ולא מראשו במקום שהוא קצר כנ"ל ש"ע:

ד ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל כו'. אכן אם נראה ברוחב הנקב שבו החוטין שאין החוטין רחוקים מלא קשר גודל ל"ל בה (ב"י רוקח כאן בדין זה הביא הב"י דברי מהררי"א ז"ל וז"ל ורבינו הגדול מהררי"א כ' שהטעם שצריך שיהיה בתוך ג' ושירחק כדי מלא קשר גודל הוא מפני שאין נקרא בגד פחות מג' אצבעות לפיכך צריך שיהיה בתוך ג' ומה שצריך שיהיה כמלא קשר גודל לפי שלא נקרא כנף אלא כשיעור זה ואם יש בכאן למטה משיעור זה אין עוד כנף ע"כ וע"ז כתב הב"י ולא הבנתי דבריו שאף על פי שאינו נקרא בגד פחות מג' אצבעות כנף בגד מקרי וקרא על כנפי בגדיהם קאמר ולא על בגדיהם כו' ע"ש ואי לא מסתפינא אמינא כי היטיב הרב הב"י אשר דיבר שלא הבין דברי הרב הגדול מהררי"א כי באמת לא הבינה כי לדעתו הבין מדברי מהררי"א באמרו מפני שאין נקרא בגד פחות מג' אצבעות כו' שהמאמר הזה הוא נתינת טעם לפגם ולפסול המקום הפחות מג"א מלהטיל בו ציצית אם כן לדבריו איך מסיים בה ולפיכך צריך שיהיה בתוך ג' אבל באמת דברי מהררי"א ז"ל כולם ברורים כשמש נראין לעין כל מסכימים לדברי רש"י ז"ל וכמו שפי' הרב הנ"י בעצמו לעיל בדברי רש"י חלוקי דינים שסוף הבגד ממש פחות מכדי קשר גודל קרוי קרן ומכדי קשר גודל עד כדי ג' אצבעות קרוי כנף ולמעלה מג"א נקרא בגד כן במסילה הזאת עולים ג"כ דברי מההרי"א ז"ל שהטעם שצריך שיהיה בתוך ג' אצבעות ושירחק כדי מלא קשר גודל הוא מפני שאין נקרא בגד פחות מג"א ולכן הוא ראוי להטיל בו ציצית משא"כ אלו היה נקרא בגד לא היה ראוי להטיל עליו שהתורה אמרה על כנפי בגדיהם ולא על בגדיהם. וכן למטה מקשר גודל אינו נקרא כנף אלא קרן. הרי שדברי מהררי"א אינם נוטי' ימין ושמאל מדברי רש"י ז"ל דהיינו מאמרו שאינו נקרא בגד פחות מג"א כי הוא נותן טעם לשבח להכשיר המקום הטלת ציצית ולא כמו שהבין הרב הב"י את טעמו לפגם ולפסול וא"כ בחנם נטה על הרב הב"י בכידון אשר בידו כי בצדק כל אמרי פיו של מהררי"א ז"ל אליבא דהלכתא בדברי רש"י וסמ"ג נלע"ד ע"כ ש"ע:

ה נוהגין לכרוך באויר ראשון ז'. הגה ע"ז ובציצית של ר' שלמה מלכו היה באויר ראשון ה' כריכות ובשני ו' כריכות ובג' ה' ובד' י' כריכות כמנין השם הוי"ה (כ"כ כנפי יונה) צריך לעשות ב' נקבים בטלית קטן דוקא אבל לא בגדול כדי שלא יהא מן המתמיהין רק מתחת למדיו יעשה ב' נקבים מפני שהוא מכוסה וצריך לעשות ב' נקבים זה סמוך לזה כמין ציר"י ולא זה ע"ג זה כמין שו"א (ר"י לוריא ע"פ האמת) בשני צריך שמונה כריכות שנאמר טל אורות טליך אורות בגימט' ציצית וח' חוטין וה' קשרים כלומר ט"ל כרכי' לציצית כנ"ל:

סימן יב

א שני ראשים שיפסקו משני צדדים שא' לא נשתייר כדי עניבה ובשני נשתייר כדי עניב' כשר ממ"נ (ב"י ש"ע):

ב ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סי' בד' ראשים כו' ה"ה אם נפסקו כל ד' ראשים מצד א' ולא נשתייר בהן כדי עניבה כשר י"ב עכ"ל:

ואל יחתוך ראשי חוטין בסכין משום שנא' לא תניף עליהם ברזל אלא יפסוק אותן בשינים שהם ל"ב ויעסוק בחוטין שהם ל"ב (מ"מ והגהות מהרש"ל בשם ר"ד בר מנחם) ויש נוהגין לנשק הציצית בכל עת כשרואים אותן וכן ראיתי בני עליה המחבבים את המצות ומנשקות את הסוכה בהליכתם וביציאתם וכן ד' מינים שבלולב והכל כדי לחבב את המצות וכן מנשקים המצות והמרור בחג הפסח (לוחות הברית) וגם ציצית נוטריקון "צדיק "יבדוק "ציצותיו "תמיד:

סימן יג

אפילו האידנא שאין לנו תכלת פי' בזמן שהיה תכלת שהיה חייב חטאת מש"ה הוי הציצית חשיבי ולא בטלי לגבי טלית והוו משאוי אלא אפי' בזמן הזה שאין תכלת וה"א דציצית בטלי לגבי טלית דלא חשיבי אפ"ה אמרי' דחשיבי ולא בטלי והיוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצ' חייב חטאת משום דהוי הציצית משאוי:

סימן יד

א ציצית כו'. וטעמא משום דעכו"ם לאו בני לשמה נינהו. ומינה נשמע דאם ישראל עשאו שלא בכוונה נמי פסול ובעכו"ם פסול אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו לעשות לשמה נמי פסול ואפי' להרא"ש דמתיר בתפילין בעבדן עכו"ם וישראל עומד על

גביו וה"ה בטוייה מ"מ בעשיית ציצית בטלית מודה דפסול בעכו"ם אפי' ישראל עומד על גביו וי"א דבין בטויה ובין בעשיה אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו שיעשה לשמה דפסולין הן. (מורי בב"ח) ויש מחמירין להצריך אנשים שיעשו אותו. אם האשה מתקן הציצית בטלית פסולים כי כל המצות שאין האש' חייבת אינה יכולה לתקן ע"כ. לטעם זה אינו נכון להאשה שתאגוד הלולב (תוספות בגיטין):

ב השואל ונהגו לברך עליהם דוקא בתפלת הבוקר משום ק"ש אבל אח"כ כל זמן ששאל לעלות בו לתורה או לירד בו לפני התיבה א"צ לברך עליו (ים של שלמה):

ג מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליו. הגה על זה משום דניחא לאיניש וכו'. ויראה לי דדוקא להניחו בכל יום אסור אבל באקראי מותר להניח טלית חבירו וה"ה תפילין רק שלא יוציאם ממקומם כלל לא מביתו ולא מב"ה אלא ילבשם ויניחם (תומת ישרים וים של שלמה) ובמצאם מקופלים צריך לקפלם כיון שהבעל הקפיל גלי' דעתי' שמקפיד עליו מלהשאיל לו:

ד אבל כו' הגה ע"ז כללא דמילתא דשלא מדעת אסור לכל אדם מתחילה ובמפקיד הספר אצל ת"ח ואפילו מיחה בת"ח יש להתיר וה"ה במשכן אצל ת"ח אפילו מיחה בו אחר הלואה שלא ילמד מספריו אין משגיחין בו כיון דבשעת הלואה לא אמר לו כלום זכה הת"ח בתורת שאלה רק כל מה שקילקל ישלם לו כנ"ל ולא כמו שחולק הסמ"ע בח"מ סי' ע"ג בין אם התנה תחילה בשעת הלואה שילמוד מתוך ספריו אז מועיל התנאי אפי' בלא נכייתא אבל אם לא התנה מתחלה כן בפירוש אסור ללמוד בהן ופשוט הוא שאם נאנסו הספרים באותו הזמן שהוא לומד בהן חייב באונסין:

סימן טו

א מותר להתיר ציצית מטלית זה וליתנם בטלית אחר הגה ע"ז דוקא כשרים ר"ל החוטין שלמים בפ' התכלת (מנחות דף מ"א ב)"י הרי"ף והרא"ש:

ב אבל שלא להניחם בבגד אחר לא. אבל בגמרא פ' ב"מ לענין נרות חנוכה ומעות מעשר ב' דכל שהוא לשם מצוה אין בו משום ביזוי מצוה: ש"ע.

ג אבל מותר להתיר הציצית מטלית של מתים. הגה ע"ז כן נכון לעשות להתיר הציצית מטלית של מתים או להכניסם בכנפותם ולא כמו שנוהגין בזמן הזה במדינות הללו לפסוק הציצית וזה לא נכון לגמרי (סמ"ק שכן צוה ר"י ופסק כן מורי בב"ח בי"ד):

ד אינו יכול ליקח הכנף אפי' היה אמה על אמה (פ' התכלת דף מ"א ע"ב) ודוקא להביא ממקום אחר אבל אם נקרע למעלה מג' ועדיין מחובר בבגד מותר (הרא"ש בהלכות

ציצית) אבל אם נקרע א' מכנפותיה לגמרי אף אם רוצה לחזור ולתפרה באותו בגד עצמו צריך להתיר הציצית מתחילה כמו באם תפרו בבגד א' (ר"י מינץ סי' ג' מ"א סי' רל"ב בפי' הרמב"ם פ"א מה' ציצית ב"ח ע"פ שיטת רב עמרם והוא שיטת תוס' ומרדכי) אא"כ נשארו בו ג' אצבעות שלימות שלא נקרע שאז עדיין נקרא חיבור וי"א אם נקרע הטלית חוץ לג"א לשפת הכנף אפי' היה נקרע כל אותה הרצועה כול' בין לארכה בין לרחבה לב' חתיכות כשחזר ותופרו אפי' עם הציצית חוזר לכשרותו דהא הכנף מבגד זה הוא אבל אם נקרע תוך ג' אצבעות אסור לחזור ולתופרו עם הציצית אבל אם רוצה להטיל בו ציצית לאחר שתפרו אפילו נקרע לגמרי כשר (ב"י נ"י):

ה אין בו משום תעשה ולא מן העשוי. ודוקא כשמתעטף בכל חלק לבדו אבל אם מצרף לכל חלק חתיכה אחרת אפילו אין בחתיכה האחרת שום ציצית אפי' הכי יש בציצית הראשונות משום תעשה ולא מן העשוי מורי בב"ח ע"כ:

ו איכא לספוקי הגה ע"ז ולפי מה שכתבתי כשר מכ"ש היכא דלא אפשר יש לסמוך אדברי מתירין כנ"ל:

סימן טז

האריך הרב בעל עטרת זקנים הרבה בפילפולו תקצר הנייר מלהכיל ולכן הוכרחתי לקצר באומרים:

שיעור מה שנהגו רוב ההמון ללבוש ציצית במלבוש קטן ככף איש דאפי' קטן בן ה' אינו מכס' בה ראשו ורובו וגם לא נמצא שום גדול בן י"ג שנים שלא יהא בוש לצאת אפי' באקראי בשוק מנהג כזה ראוי לבטל כי הכל מברכין ברכה לבטלה (עיין בעט"ז):

סימן יז

א הואיל ואינו אלא חובת גברא. הגה ע"ז כצ"ל הואיל ואינו אלא חובת גברא כי היכי דלא תקשה אהא דלקמן סי' י"ט שכתבו שם ציצית חוב' גברא (מהררא"י ול"ח) ואפשר שא"צ להגיה כלום וכוונת הרב בהגה שכתב ואינו חובת גברא כלומר במה שאינו מחויב לעשות ציצית בטלית אם אינו לובש אותו אלא דוקא כשילבש הטלית מחייב לעשות ציצית ואין דרכן של נשי' ללבוש בגד של ד' כנפות ואי הוי לבש' מחזי כיוהרא (נחלת צבי):

ב נשים אם רוצים מברכין ויותר טוב שלא יברכו (טור בשם ר"ת) ותמהני שלא כ' כן בשופר בסי' תקפ"ט אלא כתב אע"פ שנשים פטורות יכולין לתקוע ולברך ואין מוחין

בידן כנ"ל: וי"א דלענין קטן לפי שעכשיו נזהרו הכל לקנות לעצמן לפיכך צריך לקנות גם לקטן בגד של ד' כנפות לחנכו כמו לעצמו דכל חינוך לקטן שיהיה רגיל מקטנותו לקיי' מצות ציצית כאשר רואה מאביו (ב"ח): שמעתי שיש מחמירים לבדוק הציצי' אפי' כשכופלין הטלית משום דשמואל סבר כלי קופס' חייב בציצית ויש פוסקים כמותו ורי"ף כתב הא דשמואל ליתא:

סימן יח

וספק ברכות להקל הב"י פסק כהרמב"ם דס' ברכות להקל ויש להקשות הלא מקולא של הרמב"ם מצינו לפעמים חומר' דהיינו אם לובש ביום אפילו כסות לילה חייב לברך עליו וכן להיפך לדברי הרא"ש א"כ נמצא חומרא של הרא"ש קולא וקולא של הרמב"ם חומרא וע"כ צ"ל מ"ש הרמב"ם חייב היינו חייב בציצית אבל לא חייב לברך אף לדברי הרמב"ם על כסות לילה שלובש ביום ולפ"ז מ"ש רמ"א וספק ברכות להקל היינו כמ"ש הב"י שדברי רמב"ם עיקר ע"כ מותר ללבוש אותו בלילה ועיין בעט"ז:

סימן יט

יש להחמיר. לבדוק את הטלית כשקופלו כמו בסכין של השחיטה כדי שיהא חזקתו בדוק ע"כ בעט"ז:

סימן כ

או מתגר עכו"ם הגה ע"ז אפי' אינו תגר למכור טליתות דוקא אלא תגר שאר סחורות נמי מהימן דלא מרע נפשיה שאם ימצא בדאי בדבר אחד עוד לא יאמינוהו (ב"י נ"י וכן משמע מדברי רש"י) כאן כתב ב"י וז"ל וכתב עוד הנ"י דממי שאינו תגר פסולה שאם צבוע הוא חיישי' שמא הוא צבעו ואם חוטי לבן שמא הוא עשאה וציצית שעשאה עכו"ם פסולה וכן כתב ר"י אבל רבינו הגדול מהרי"א הקשה ע"ז דדוקא גבי תכלת ניחוש לקלא אילן משום דתכלת דמיו יקרים טרח ומזייף אבל בלבן משום ריוח דעשויה שהוא דבר מועט אינו עושהו אלא ע"י ישראל והנה לפי סברת בעל העיטור הוא חולק על זה שהוא סובר שהעכו"ם יכול לעשות ציצית שבכאן לא כתב יעשו אלא ועשו משמע ועשו אחרים עכ"ל. ומה שאסרו בגמרא ציצית הנלקחים מן ההדיוט מפ' הררי"א אליב' דעיטור דהיינו דוקא בתכלת משום שהטעם דחיישי' שמא הוא צבע' אבל בלבן דליכא האי חששא מותר ליקחם מן ההדיוט דאפילו אם עשאן העכו"ם מותרים דלמאי ניחוש

כך הבין הרב ב"י בדברי מהרי"א. ומ"ש בעל העיטור מותר ליקח טלית מצוייצת בלבן מעכו"ם שאינו תגר מפני שהוא מכשיר עשיית ציצית בעכו"ם אינו נראה כלל כו' עכ"ל הב"י ויתר הדברים עיין בספרי עט"ו ותמצא נחת כי האריך הרבה מאד:

סימן כא

אבל כ"ז שהן קבועים בטלית אסור להשתמש בהם הגה ע"ז משום דאסור למעבד צרכיהן במידי דעביד למיסק ביה י"ח מצוה כגון חוטין הקבועין בטלית למיסר ביה מידי א"נ הושענ' לאורוחי בי' ואתרוג דמצוה למיכליה (טור בשם שאלתות פ' שלח לך) והושענא דכתב פירוש היינו הדס כ"כ רא"מ בהגהות כי הדס ולולב וערבה כולם נקראים הושענא כמו שמצינו בכמה מקומות בפרק לולב הגזול והטעם שנקראים הושענא משום שמנענעים אותה בשעה שאומרים הושענות (מהרי"ל בדרשותיו בהלכות לולב) וכן להדיא השוה אותם בברייתא להדדי דהא קתני ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית וסוכה ולולב אנו רואין שהן בשעת מצותן אסורין משמע דה"ה ציצית ואפי' בשעה שאינו לובשן אסור להשתמש בהם כיון שעומדין לצאת בהם י"ח מצוה כנ"ל כי להדדי השוה אותם הברייתא וכשם שסוכה ולולב אסורים בסוכות כל ז' אפילו שלא בשעת ניענוע או בשעה שיושב בסוכה אף ציצית כן וע"כ לא התירו להתיר ציצית מטלית כדי למכרה משום דקא מבטל מצוה כי היכי דאסור ליטול מזוזה מן הבית כשיוצא ממנו משום דקא מבטל המצות ולא התירו אלא להתיר מבגד זה ולהטיל תיכף ציצית בבגד אחר וכן משמע בשאלתות פ' שלח לך וה"ה כל דבר העומד לצאת בו ידי מצוה אסור להשתמש בו והאריך הרב בעט"ז עי' בספרו:

סימן כב

קודם שיתעטף מברך ואם לא בירך קודם שיתעטף מברך לאחר כן אף על פי שכבר נתעטף לפי שהמצוה הוא נמשכת כ"ז שהוא מעוטף עיין בעט"ז באריכות:

סימן כג

והני מילי כשהציצית מגולין כו' הגה ע"ז ולפ"ז בטלית קטן שמתחת למדיו כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית אין איסור כלל אם לא יסירנו מאחר שהוא מכוסה ע"ש:

סימן כד

וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור. הגה ע"ז פי' וד' כנפות נגד פינות עולם. תכלת הדומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא כבוד וזה הוא כורסיה דדינ' בי' דיני נפשות וזה הוא רצוע' דאבא לוקה בי' ברא (כ"כ הזוהר בפ' שלח לך) לפ"ז צ"ל להתעטף בציצית בפתח תחת הבי"ת להורות על עיקר המצו' שהוא פתיל תכלת בכל עת יהיו בגדיך לבנים זו מצות ציצית והזהיר בה זוכה ורואה פני השכינה ע"ש:

סימן כה

א אחר שלבש ציצית יניח תפילין. וסימן ע"ז מחוט עד שרוך נעל עוד סימן לעטיפת טלית קודם הנחת תפילין והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב פי' בתחלה יהיה העיטוף בטלי' לבן ואח"כ והקשרים של תפילין יהיו לעקב ר"ל לבסוף (אא"ח) ואיסור גדול מי שמניח תפילין קודם לבישת הציצית (ב"י בשם אגור והזוהר פרשת במדבר) וי"א דקור' בתורה פטור מן תפילין ויש שאינם מניחי' תפילין דצריכין גוף נקי המ"ג עשה ג' שהיו נמצאין בימיו אלפים ורבבות בספרד ושאר ארצות שלא היו מניחין תפי' מטעם הנ"ל:

ב וילך מוכתר בתפילין ונוגע במזוזה קודם שיוצא מפתח ביתו ואז ד' מלאכים מלווין אותו עד בה"כ (זוהר ת"י תפילין) והנוגע במזוז' ויניח ידו עליו יאמר בשמך טל אטלה ה' צילי על יד ימיני ובכל עת כשיצא מפתח ביתו יניח ידו על המזוזה ויאמר כן גם צ"ל ה' ישמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם גם יאמר בשחרית ק"ש של ר"י הנשיא והוא הפסוק שמע ישראל כו' ואם יש מבואות מטונפות בין ביתו ובין ב"ה מניח ידו עליהם עד שיעתיק משם או יתן התפילין תחת הכובע. כשם שצריך ליכנס לב"ה מוכתר בתפילין כך צריך לצאת מב"ה מוכתר בתפילין (זוהר) ובשעת הנחתן יזכור כוונתן וגם צריך להסתכל לב' שיני"ן בא' ג' ראשין ובשני ד' ראשין לכוונה שהוא רומז לתרי"ג מצות כיצד ב' שיני"ן מספר ת"ר ושתיהן מלה אחד שקורין אותן שש הרי תר"ו וז' ראשים שלהם הרי תרי"ג א"נ אות שי"ן רמז לשכינה ד' ראשין נגד ד' חיות שבמרכבה כנגד ד' גאים ורם על כל גאים ה' ג' ראשין כנגד ג' אבות ע"ד האבות הן הן המרכב' ואם תרצה לעמוד על כל הכונות שצריך אדם לכוון בתפילין עיין בזוהר עמוד של"ב וע' תק"ו וע' תי"ט תפ"ב ת"ק ורבינו יונה פרק היה קורא ובבית זאב סי' ע"ב דף ע"ג וירא אלהים יוצא ידי כולם אבל אם אינו יודע הכוונה נמצא התפילין במוח ובזרוע כמו אבנים ח"ו. כל הקורא ק"ש בלא תפילין כו' אבל טלית אינו כ"כ חובה כדלעיל סי' כ"ד (מהרש"ל) אבל אם נפנה וקרא ק"ש והניח תפילין כאלו בנה מזבח והקריב עליו כל הקרבנות שנאמר ארחץ בנקיון כפי

ואסובבה את מזבחך ה' וזו כוונת הפסוק כי נקיון רמז לנפנה לצרכיו ארחץ רמז לנטילה כפי רמז לתפל' כמ"ש נשא לבבינו אל כפים ואם התפלל פשיטא כבר קרא ק"ש שהרי צריך לסמוך גאולה לתפלה כו' וכן אין ק"ש בלא תפילין כמאמר עולא ור"י ואין הפסוק כפשוטו שהרי דוד המע"ה לא היה כהן כי הזר הקרב יומת ואיך אמר ואסובבה את מזבחך ה' (מצאתי כתוב):

ג ויניח של יד תחלה ויברך להניח: לא לקשור תפילין אע"פ שכתב בתורה וקשרתם והטעם מפני דעיקר מצות תפילין הוא שיהיו מונחים עליו כל היום ואם היה מברך לקשור הוה משמע דבמה שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע אחד יוצא י"ח לכך תקנו להניח דמשמע שיהיו מונחים עליו שעה אחד עכ"פ (מהררי"א מטראני א"ח ב"ח) ועכ"פ כשר הדבר להניח תפילין במנחה (בתשובת מנחם עזריה ל"ט) ואין חולצין עד כימי השמים על הארץ דערבית ותפילין הוא לשון ויכוח ויעמוד פנחס ויפלל שעשה פלילים עם קונו ע"ש שהוא עדות והוכחה שהשם נקרא עלינו ויראים ממנו (תוס' פרק הקומץ) וישים רצועה של יד על התיתור' של יד מיד אחר הקשירה כדי שלא תזוז ממקומה דאם היתה זזה ממקומה ולא היה יודע אם זה היה קודם הנחת של ראש או אחר כך אז היה בא לידי ספק אם צריך לחזור ולברך אם לא וכן יקשור בקבורת ג' כריכות ובזרוע ד' כריכות ואחר כך יניח תפילין של ראש (משמעות רי"ל בש"ע עפ"י האמת) (אא"ז) במדינות אלו נוהגין להניחם שתיהן מעומד משום שאין אנו יודעין להשיג הסוד על נכון ובקל יכול ח"ו לקצץ בנטיעות ע"כ נכון להיות שתיהן בעמידה כעבד העומד לפני רבו מקבל עליו חותמו (מהרש"ל בתשובה סי' צ"ח י"ג) מי שמתפלל מוסף בתפילין חייב מיתה (זוהר פרשת פנחס) ושמא איירי נמי במקום שאומרים נמי במוסף קדושת כתר כמ"ש רמ"א ונכון להסירם כשאומרים מוסף בשע' שאומר יה"ר מלפניך שנשמור חוקיך בעה"ז כו' משום דבני מערב' היו מברכין על חליצת תפילין אקב"ו לשמור חקיו אע"ג שאין לברך על חליצתו כיון דליכא ברכה בהא ש"ד ויש שאין מניחין ח"ה ומכ"ש בח"ה של סוכות שאז יש אות ד' מינים נגד ד' פרשיות שבתפילין כן נראה לי:

סימן כו

מי שאין לו אלא של יד לבד מברך שתים מכ"ש על של ראש לבד שמברך ב' (סמ"ג סמ"ק סה"ת לפר"ת):

סימן כז

א מקום הנחתן בזרוע ומנין לזרוע שקרוי יד שנאמר ותהיינה העבותות אשר על זרועותיו כפשתן וגו' אסורים על ידיו (רא"ם) .

ב יש ליזהר שלא תזוז יו"ד ומי שמרחיק יתרחק מיחוד וע"ז כתיב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו (זוהר פ' פנחס) שלא יהיה חוצץ בין תפילין של יד ובין של ראש ודוקא תפילין אבל ברצועות אין להקפיד ומיה' רצועות השייכים לקשירה בין של יד ובין של ראש צריך שלא יהא מפסיק (לחם רב):

ג ואין לכרוך הרצועות על התיתורא כדי לחזקם רק יהיו תלוים כעין אלו של ראש וקשרתם שאמרה התורה נתקיים במה שקשר עם הרצועה שבתוך המעברתא (ד"מ) והטעם משום שדרשו חז"ל והיו לטוטפות בין עיניך שיהא הויה אחת לשתיהן הן לענין קשירת חוזק ההדוק בבשרו של אדם:

ד צריך שיהא הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. ובטור כתוב ממול עורף ממש צ"ל ג"כ פירושו שהקשר של תפילין יהא רואה את העורף שכשהוא מונח עליו. הוא רואה אותו:

ה ולא יטה לכאן או לכאן. וע"כ יזהר כל אדם שהרצועות הסובבות סביב לראשו שלא יהיו רפוים אלא מהודקי' הדוק גמור בראשו ועוד מתוך שהם רפוים בראשו תתהפכנה הרצועות כמו רגע ועוד נמשך מזה שהקציצה של תפילין יורדת למטה בין עינים וזהו דרך מינות כנ"ל:

סימן כח

חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה היינו כל שעה שנזכר בהם חייב למשמש בהם כדי שלא יגיע לידי היסח הדעת:

סימן כט

אין לברך שום ברכ' כשחולץ תפילין י"א שהרשות בידו אם ירצ' לברך יברך (טור בשם רב האי גאון ע"כ ע"ז):

סימן ל

א ואין מורין כן. היינו דוקא בסוף שקיעת החמה והוא סמוך לצאת הכוכבי' אבל בתחלת שקיע' מותר ומורין כן (ב"י בה"ת ומרדכי ב'):

ב וכשיגיע זמן ימשמש בהן יברך. ואפ"ה מקרי עובר לעשייתן ודוקא כשהולך ברגליו או רוכב שאינו יכול לישן בהליכתו אבל הולך בעגלה אסור להניחם שמא ישן בהם (לחם רב מהרמ"י) ונראה שהיא חומרא יתירה כי אף שישן שינת עראי כשהם בראשו מותר כמ"ש הרר"י והרא"ש על מאמר חז"ל לא יאחוז אדם תפילין בידו כו' ע"כ אין לחוש כה"ג בשע' שיוצא לדרך דמסתמא באותו זמן כשיוצא לדרך קוד' אור היום א"א לו לישן שינת קבע ועוד יש כמה וכמה ראיות ברורות מתלמוד ופוסקי' שאין להחמיר בחומרת מהרמ"י ע"כ והמחמיר יחמיר והמיקל לא הפסיד:

סימן לא

וי"א שח"ה חייב בתפילין רמז לדבר כי שם ה' נקרא עליך וקאי על שי"ן של תפילין ושי"ן הוא סכום של ימים שמניח תפילין בשנה שהרי כשתסי' נ"ב שבתות וי"ג ימים טובים מן שס"ה נשארו שי"ן ימים. א"כ ע"פ חשבון זה צריך להניח תפילין בחש"מ (מהרש"ל וסמ"ג):

סימן לב

א אדם הכותב תפילין די שמשתכר טרעפיק והוא איסתרי והוא כ' שבסלע צורי (ע"ב מגליון פרק השולח):

ב יכתוב תפל' של יד ולי נראה יכתוב של ראש תחלה מפני שקדושתו חמורה משל יד כיון דאית בה שי"ן ודלי"ת:

ג ויכתוב כתיבה תמה שלא יחסר אפי' קוצו של יו"ד פ' הקומץ פי' רש"י קוצו של יוד רגל הימני של יו"ד וד"ה שצריך ראש השמאל של היו"ד כפוף למטה כדאית' בפ' הקומץ מפני מה ראשה של יו"ד כפוף דאיתא בפסיקתא מפני מה נברא עולם הבא ביו"ד שהיוד יש לה נקודה אחת למטה רמז למתים שיורדים לגיהנם ואחת למעלה רמז שעתידין לעלות עכ"ל ע"ז:

ד תפילין על הקלף כו' וסימן לדבר כבוד ה' הסתר דבר פי' שהתפילין ומזוזה שהם כבוד ה' יכתבו במקום הנסתר של קלף והדוכסוסטוס דהיינו במקום דיבוקן יחד ואם שינה פסול כן דעת כל הפוסקים ויש מי שכתב שכשר:

ה וצריך שיהי' מעובד לשמו ונכון להוציא בשפתיו ואם חישב לשמו נמי מהני ודוקא אם ישראל עצמו מעבדו אבל אם עכו"ם מעבדו לא מהני עד שיוציא ישראל בשפתיו שמעבדו לשמו וכך יאמר כשישים אותן במים לשם קדושת ישראל לשם תפילין ומזוזות

וקמיעות ולשם עור לבתים לתפילין אני אשים אלו עורות למי' ואז כשר לכתוב עליו כל מה שירצ' ע"ש ס"ט.

ו אם עיבדו עכו"ם כו' וסייעו קצת בעיבוד דהיינו אחר שיוציאם מן המים השני אז יסייע היהודי לפשוט העור שיהיה קלף ויפשוט העור לארכו בכל כחו כדי שיהיה הקלף ארוך דיכול לכתוב עליו ד' פרשיות של יד בחתיכה אחת כי מצוה היא לכתוב לכתחלה תפילין של יד מחתיכה אחת ואחר שפשט העור יקח התער ויוציא המים משני צדדים של עור בכל יכלתו ואחר כך יניח את העכו"ם לפעול כל הצורך ולייבש (ברוך שאמר סי' י"ב):

ז יהיה הקלף מעור בהמה טהורה (הע"ז) מצוה מן המובחר לכתו' תפילין בעור של שליל לפי שלא נעבדו בו עבודת תשמיש ושפיר קרוי עור דלא גרע מעור עוף טהור דכשר וגם יכול לעשות פעולה טובה מעור שליל לתפילין של ראש מחמת דקותו יותר מעור עבה (ספר המצות סי' י"ג):

ח יהיה הקלף שלם כו' (הע"ז) אבל אם אין נרא' האות חלוקה לשתים אע"פ שנראה נקב דק כנגד השמש כשר אבל אם ניקב כל כך שהאות נראה חלוקה לשתים פסול ולא מהני אפי' אם התינוק יוכל לקרותו וכ"ז קודם הכתיבה אבל אם לאחר כתיבה נחלק האות לשתים ע"י נקב כשר אם תינוק יכול לקרותו (ב"י סי"ט):

ט בתחלת הכתיבה יאמר בפיו (הע"ז) וי"א דסגי במחשבה שכותב האזכרות לשמן. תו היא כוונת האזכרו' בש' החסי' מר' דעובד' מהרר"ח זצ"ל מחבר ספר ד"ח שמסרו בכ"י לתלמיד הגון מהר"ר טעבל ז"ל כותב סת"ם ואני העתקתיהו מכ"י החסיד הנ"ל וז"ל בקוצו של יו"ד יכוין להכתר בשם אהיה ויכוין אל עילת כל העילות הקשור בו ומשם יושפע האור ויתלבש בגו היו"ד וכן בבואו לכתוב ה' יכוין אל המשכת האור והתלבשו' בה"א וכן מה"א לוי"ו ומו' לה"א אחרונ' ובה' אחרונה הוא ישלים לבו' המאציל העליון עוד צריך לכוין בכל אות ואות היותר כלול מעשר והא כיצד בי' יכוין בג' קוצין שבה כתר חכמה בינה שבחכמ' והקוץ העליון רומז לאין סוף וגם לכתר שבחכמה וגוף היו"ד אל החכמה. ובקוץ התחתון אל הבינה: עוד יכוין אל מלוי היו"ד שהוא ו"ד ויכוין שכולל שש קצוות בחכמ' והד' היא עשירית ס"ה עשר וכל העשר סתומים בה ונעלמים ה' בבואו לכתוב הה' יעש' קודם י' ומכוין שאבא בא להזדווג עם אמא לתת בה מה שנעלם בתוכו שהם ז"ד ויעש' קו העליון וימשוך אותו מהי' מעט להורות שמהי' היא מקבלת והיינו סוד ונהר יוצא מעדן וימשוך רגל הימין מהה' ויכוין שהוא ו' יוצא מבין אבא ואמא והו' היא כוללת שש קצוות וגם הד' כן בהעלם כי גג העליון שהוא הנהר

משמש לכאן ולכאן. הרגל האמצעי שבתוך ה"ה הוא ת"ת ויסוד כוללים שש קצוות. וצריך לעשות אותה עב מעט להורות שני ויי"ן כל אח' שהם ת"ת ומלכות ובחינה זו כשהבנים יוצאים מאמא בבחינתה הנעלמה שהיא מעוברת מהם ויוצאים לפתח הלידה ויכוין שיוצא מאמא ויכוין בראשו ג' ראשונות כח"ב ודעת ואלו הן המוחין שבראשו (ועיין בפרדס שער ג' ס"ז ופ"ח) ובמשוך הו' קודם שיגיע לחצי יכוין בחסד גבורה ת"ת שהם אל אלהים ידו"ד ואלו השמו' הם הזרועות והגוף. ובשם ידו"ד יכוין שהי"ה נמצינו בו מאבא ואמא. והוא"ו הוא בחינת עצמו. והה' היא נקבתו עמו שהם דו פרצופין באו לעול' ובמשך הו' עוד יכוין אל נצח הוד יסוד שהם תרין שוקין ואמא ובכלל שכינתיה אות דיליה כדפירש בתיקונים ה' ו' בבואו לכתוב ה' אחרונ' יכתוב רגל הימין קודם ויכוין שהוא ת"ת הבא לתת לשכינ' מה שנעלם בתוכו ואח"כ לכתוב גג העליון ויכוין שהוא מדת אדני הניזונות מרגל ימין שהוא שם ידו"ד וברגל האמצעי הקטן יכוין יחוד השני שמות כא' דהיינו כזה יאה"דונהי: בתחילת הכתיבה יאמר כו' אבל אין צריך לומר תחילת כל פרש' משא"כ באזכר' שמעלה יתירה שצ"ל בכל שם ושם וי"א שצריך לומר כן בתחילת כתיבת כל פ' ופרשה (ב"י בשם הר"ן) וסבר' ראשונ' עיקר אבל אם לא אמר כן בתחילת הכתיב' פסול וכן אם לא אמר כן אצל כל אזכר' בכל שם ושם נמי פסול (ר"י בס' הרא"ש ואורחות חיים):

י צריך להיות מאוד ירא שמים (הע"ז) מכ"ש שלא ליתן לנערים המתלמדים לכתוב תפילין ובודאי עתיד ליתן את הדין ע"כ ראוי למנות בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כותבי תפילין מהוגנים כמו שממנים שוחטי' ובודקי' (מהר"רמי) עוד כתב אותם שאומרים כתוב תפילין לשמי הוא מעשה בורות ע"ש: אלו חסירות ויתרות מספר רבינו משה בר מיימוני ז"ל בכור מלא וי"ו זכור מלא וי"ו בחזק חסר וי"ו הוציא מ"ו יצאים ח"ו בחדש ח"ו האביב מ"י יביאך מ"י והחתי חסר יוד והאמרי ח"ו והחוי ח"י ראשון והיבוסי מ"ו לאבתיך ח"ו העבדה חסר בחדש חסר השביעי מ"י מצת שני ח"ו גבלך ח"ו בעבור זה מ"ו לאות מ"ו עיניך מלא ב' יודי"ן תורת מלא הוצאך ח"י החק' ח"ו למועד' מ"ו מימים ימימה מ"י תניין יבאך ח"י ולאבתך ח"ו חמר ח"ו בכור אדם מ"ו בחזק ח"ו הוציאנו מ"ו וי' ויהרג ח"ו בכור מ"ו מבכר חסר ועד בכור מלא זבח חסר וכל בכור מלא לאות מלא ולטוטפת מ"ו ראשון עיניך בב"י בחזק חסר הוציאנו מ"ו וי' לבבך ח"י לבניך מ"י בביתך ח"י שני ובשכבך ח"י ובקומך מ"ו וחסר יו"ד לאות מ"ו ידך ח"י ולטטפת ח"ו א' וב' עיניך מ"י מזוות ח"ו א' ביתך ח"י ב' שמע ח"ו לעבדו ח"ו יורה מ"ו ומלקוש מ"ו דגנך ח"י ותירשך מ"י וח"ו ויצהרך ח"י לבהמתך ח"י יבולה מלא הטבה ח"ו נתן ח' אתם חסר לאות מלא

לטוטפת מ"ו א' עיניכ' מ"י אתם ח"ו בניכם ח"י א' בביתך ח"י ב' ובשעריך מ"י בניכם ח"י א' לאבתיך ח"ו ומ"י כ"כ הרמב"ם אמנם רא"ם והרוקח כתבו קצת מלאים וחסרי' בסגנון אחר אבל אין אנו נוהגין אלא כדברי הרמב"ם בחסירות ויתירות:

יא ויש מכשירין כו'. הג"ה ע"ז ונ"ל העיקר כסברת רמ"א ז"ל והסכימו עמו כמה גדולים שבדורו בפרט הזקן מהרא"ם פאד"וה בש"ת רמ"א סי' פ"ו ואין להרעיש עולמות ולחדש הלכו' ושיבא ע"י כן ח"ו לכלל הוצא' לעז על הראשונו' (לחם חמודות) אבל אנחנו בכל גלילות הללו שבצד מערב נוהגים להניח ג"כ ט' אותיות בסוף פרשת שמע ומתחילין פרש' והיה בראש השיט' אע"פ שצורה ההיא פתוח' ופ' והיה דינה להיו' סתומ' אין אנו מקפידין ע"ז כיון שאינ' סמוכ' לפרש' שמע בתורה אבל תמי' מאוד על מנהגנו שהרי תפילין שלנו הם פסולין לדברי הרמב"ם ולדעת הרא"ש צריכין אנן ליישב הואיל ואין סמוכין בתורה אין קפיד' בפתיחת' ואם היינו נוהגין מנהג ארצות ישמעאל היינו יוצאי' ידי כולם כי לדעת הרמב"ם הם סתומים ממש כדינם ולדעת הרא"ש אע"פ שהיא פתוח' היינו יכולין לומר הואיל ואינ' סמוכ' בתור' אין קפיד' בפתוח' ואי איישר חילי הייתי מנהג כמנהגם וא"ל שני זוגות תפילין דסמכינן על העיטור דמכשיר בכולן פתוחו' כי תפילין שלנו כשירים הם בלי ספק (ב"י בשם מהררי"א ש"ת מהררמ"א בשם ההר"י רבי שכנש מלובלין):

יב ושליל של חי' יותר הוא משובח ועור עוף טוב משניהם אפי' לכתוב עליו תפילין (טעמי מצות) הלכה למשה מסיני שחורות בין הבתים ובין הרצועו' ומיהו אם עשאן מצבע אחר כשר ונ"ל שהרצועות צריכין להיות שחורות ואם אינם שחורות פסולין משא"כ הבתים כנ"ל וכ"מ מדברי ל"ח ע"ש וסוד הצבע השחור ע"ד ידוע וע"ד השכל לדמות על יחודו ית' יחוד אמיתי כמו שאין צבע השחור מקבל צבע אחר כמו שמקבלין שאר הצבעי' כן נאמר אצל הקב"ה אני ה' לא שניתי (כ"כ א"א ז"ל):

יג יתפור כו' צריך לעשות י"ב תפירות מיהו אם לא עשה אלא עשרה תפירות כשר לפי כשתסיר שבט יהוד' שהוא מלכות ושבט הכהונה נשארו יו"ד (בשמוש' רבא): וי"א דאם עשה י"ד תפירות כנגד תוספו' מנשה ואפרים טוב (הג"מ) . ואחר שעש' הקשר כמין יו"ד בתפילין של יד חותכין אח"כ ג"כ בסוף הרצועות אצל הקשר שיהא נראה כצורת י"ד (טור):

סימן לג

א אם נקרע עור הבתים אם עור מושב הבתים קיים כשר בב"י (מור"י ב"ח ל"ח משמעות מהררמ"י) ויו"ד בעינן שיהיו שלימים וכל שאר הצדדים וכן מושב הבתים:

ב ומיהו לדברי האומר דהל"מ להיות שחורין אסור לשחור ע"י עכו"ם ובמקום דלא אפשר יש לסמוך ארוב פוסקים דמקילין כדי שלא יבטל מצות תפילין:

ג וי"א אף של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החז' אין להם תקנה בקשירה ולא בתפירה כמו אם נפסק מה שמקיף ממנ' הראש (ב"י בשם ס' התרומות) ובכל מקום שמותר לתפור הרצועות מותר לתפור בכל מה שירצה או לקשור וא"צ דווקא גידין (ב"י ע"פ הרא"ש ולא כמו שכ' הר"י) וי"א גם תוספות השעורים הללו דוקא קשיר' פוסל מפני שאין נוי לתפילין להיות מקושרים אבל תפיר' ישרה לצד פנים שלא תראה מחוץ שאין גנאי לתפילין כל כך אינו פוסל אפילו תוספות השעורים הנזכרים ויש להחמיר (מהררמ"י) ובשעת הדחק יש להקל:

סימן לד

א מצאתי בכתבי האר"י ששני הסברו' הם אמתיות וע"י כל אחד משני הזוגים פועל בהנחתם פעולה מיוחדת כמו שהוא מבואר שם סודם וז"ש בגמ' מקום יש בראש להניח ב' תפילין ותפילין של ר"ת הם במעלה יותר מתפילין של רש"י ומפני שהם גדולים במעלתן אין רוב העולם יכולין לפעול אות' הפעול' בהנחתם לכן נמנעו מלהניחם עכ"ל והם דברי זוהר חדש דף י"א ע"ב וז"ל וכיון דלא בקיאין אלין דדר' בתרא שווין תרי זוגין דתפילין מספק דלא יודעין ברזא דא דתרווייהו אצטריכו וכעין זה דברי הזוהר פנחס בעינן התקיעות וז"ל ועל דא לא ידעי הני בבלאי רזא דיבבא ויללית' ולא ידעי דתרווייהו צריכי ובספ' מצת שמורי' מזהיר מאוד ומאוד להניח שניהם בפעם אחד ומביא סוד גדול על זה שלא להפרידם ועכ"פ יתנהג כמ"ש מסידור הכתוב ע"פ הכוונת וז"ל המסדר והאר"י ז"ל לא היה מניחם בפעם א' מפני היוהרא כי אם אחר תפלה כנזכ' בש"ע:

ב ולר"ת עכ"פ צריך לכותבן כסדר שהם כתובים בתורה ואם שינה פסול בין של יד בין של ראש ולכן בשל יד שהם בקלף א' יכתוב קדש והי' כי יביאך ויניח חלק פ' והיה ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם שמוע (טור כ"י):

ג יניח של רש"י כו' וי"א יניח תחילה של ר"ת ויברך עליהם ויסלקם מיד ואח"כ יניח של רש"י על סמך ברכה ראשונה כדי שיקרא ק"ש ותפלה בשל רש"י (מהרמ"י הבין כן מדברי הסמ"ג וס"ה) אבל לא עלה על לבם כמו שהבין ואפשר לומר שגם הם סוברים

כמו תשובת אשכנזים ע"כ נכון להניח של רש"י תחילה ויברך ואח"כ יניח של ר"ת כנ"ל ויקרא בהם שמע והיה אם שמוע ואצ"ל ויאמר לפי שאינו כ"א כדי שלא יהא מעיד עדות שקר בעצמו. כנ"ל:

ד יעש' ב' כיסין אבל לא יעש' סימני' של אותיות בגופן של תפילין להכיר בין רש"י לר"ת ז"ל ובמנח' יניח תפילין דר"ת:

סימן לה

א במנין השיטין אלו הם ראשי השיטין וידבר את היום יוצאים לתת חג ההוא תורת בב' והיה רחם בשה לאמר כי הקשה בהמה לאות ג' שמע את והיה לבבך ובלכתך ידך מזוזת ד' והיה ובכל נפשכם ואכלת ה' בכם אשר ה' בין עיניכם ביתך ובשעריך:

ב ובש"ר וידבר מזה הזאת ב' והי' כל פטר חמור ממצרים מבית. ג' שמע לבניך וי"א לבבך על. ד' והיה עשב לא תתן את בניכם (מהרר"מי):

סימן לו

בכל מקום שאותיות שעטנ"ז. ג"ץ כתובים אפי' בס"ת צריכין תגין קטנים מדין תלמוד פרק הבונה (שבת דף ק"ד) שעטנ"ז ג"ץ בלא תגין אינן אותיות כלל ואין חייבים עליהם בשבת כמ"ש:

סימן לז

קטן הלומד תלמוד ויודע לשמור עצמו שלא יפיח חייב אביו לחנכו מדרבנן:

סימן לח

א אבל ביום א' אסור להניח תפילין וביום השני גם כן לא יניח אלא אחר הנץ החמ' וי"א אפילו קודם הנץ החמה מותר להניח מ"מ ביום א' אחר הקבורה חייב בתפלה אם לא עבר זמנ' וכן אם שמע שמוע' קרוב' אסור גם כן להניח תפילין ביום הראשון (משאת בנימין וכן משמע מדברי הרמב"ן עיין בי"ד סי' ת"ג סעי' ו'):

ב חתן ושושביניו פטורין מתפילין. דווקא בבי' של חופה ששם שותין ומשתכרין אבל אם הולכין בבית אחר חייבין וה"מ שלא בזמן ק"ש אבל בזמן ק"ש מאחר שהחתן חייב בק"ש חייב נמי בתפילין כדי שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו (ש"ת מהרמ"א סי' קל"ב):

סימן לט

א תפילין שכתבן מסור בין להכעיס בין לתאבון וכן מומר אפילו אינו מומר אלא למצוה אחת פסולים:

ב אין לוקחים תפילין כו' וכן אין לומר לעכו"ם ליתן לו בזול יותר מדאי שמא יכעיס העכו"ם וישליכם למקום אבוד ב"י וכן משמעות הגמרא:

ג לקח וי"א דאין צריך לבדוק רק תפילין של יד או של ראש בכרך ראשון וכן בכרך שני וכן בכרך ג' אם מצאן כשרים אז הם כולם כשרים כנ"ל:

סימן מ

א ואם שניהם אינם מיוחדים להם כו' אבל מדברי הר"ר יונה נרא' דכי הוי תרווייהו אינם מיוחדים להם אפי' מאה כחד חשיבא ע"כ:

ב ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי וי"א בכ"ע צריך כלי בת"כ (רבינו יונה בפ' מי שמתו (ברכות ד' י"ז) בשם הרמב"ם) דהיינו שיניחו תפילין עם הכיס שלהם בדבר שאינו מיוחד להם אבל בין כר וכסת אינו מיקרי כלי (ב"י בשם הרמב"ם פ"ד מה"ת):

ג עד שיקנח הקרי מעליו. אבל לאחר שקנח הקרי מותר להניחן אע"פ שהוא טמא (ב"י) וכן משמע התם בגמרא:

סימן מא

הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין של ראש כו'. ויש לחלק אם נושא משא בשכר אין צריך לחלצו רק בד' קבין אבל בלא שכר אפילו משהו אסור כנ"ל:

סימן מב

א ואם היו חדשים. מפרש"י הביא הב"י משמע אפי' רק שעש' קשרים מקרי ישנים ונכון הוא לפי שטעם שתפילין של ראש הוא קדוש בקדושה חמור' משום שרוב שם של שדי בו אבל ברש"י שבאלפסי כתוב בל' אחר ע"ש אבל אם התנה עליהם מתחלה בשקשרן בראש לעשותן של יד כשיצטרך להן שרי (הר"ר ירוחם והרר"י אבוהב בשם א"ה):

ב וקלף המעובד לשם תפילין אסור לכתוב עליו דברי חול כו' וה"ה העור המעובד לשם קציצה לשם תפילין אסור להשתמש בו דברי חול ולפי זה אסור לכתוב גיטין באותו קלף אא"כ שהתנה בו מעיקרא בשעת העיבוד (מורי בב"ח):

סימן מג

א אסור ליכנס כו' כ"ש בתפילין שבידו אסור משום שצריך לשפשף משום ניצוצות:
ב ואם אוחזן בידו כו' ר"ל בבגדו ובידו שרי בין להשתין ובין לפנות דהא ליכא למיחש משום ניצוצות (ב"י בשם ספר התרומות):
ג או בבגדו בידו. פירוש בימינו דוקא דהא אין לחוש שמא יקנח דאסור לקנח בימין ולעיל בסעיף א' אמרו ואפי' בבגדו בידו ואם תרצה לישבו שבכאן ר"ל בב"ה קבוע כדפי' רש"י זה אינו דא"כ היה לו לפרש דכאן איירי בב"ה קבוע ועוד הלא בב"ה קבוע התיר אפי' בידו בלא בגדו וכתוב בל"ח שהרב לא דק כי מה שכתבתי בסעיף א' הוא לדעת הטור ובסעיף ד' הוא דעת ש"ה ופליגי אהדדי כנ"ל:
ד ואוחז הכלי בידו ונכנס וי"א דוקא ביום שראוי ללובשן אז התירו להיות בבגדו בידו ולכנס משא"כ לעת ערב שאין ראוי לחזור ללובשן כ"ש בלילה אין לכנס בתפילין לב"ה אף שהוא עושה משום נטירות (ראב"ד):
ה בד"א בבה"כ שבשדה ולפי זה אפילו עוברי דרכים בהם יש להם להניחן במקום משומר כגון על העגלה או ליתן לחבירו אזי לא יכניס' כלל לב"ה אם לא שיש במקום סכנה מן המזיקים אזי שייך לומר הואיל והיתירו חכמים לנטרן (כנ"ל):

סימן מד

וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו כו' אף אם פורס סודר עליהם מ"מ יש לחוש שמא לא יזכור ויבא לידי שינת קבע ולכן צריך לעשות גם את זה להניח את ראשו בין ברכיו (לחם חמודות דף כ"ד ע"ב) ויש מי שכתב אף בפורס סודר לחוד סגי (מהררמ"י) ושנת עראי כדי הילוך ק' אמה או אין חבירו צריך להקיצו דעדיין לא ישן אפי' שינת עראי ואפילו יותר מן ק' אמה לא נקרא רק שינת עראי כ"ז שלא נרדם טובא ונשתקע בשינה ע"כ אין להחמיר כ"ז שלא נשתקע בשינה: (מורי בב"ח):

סימן מה

א אסור לכנס בבית הקברות וי"א כל אותו החדר שהמת מונח בו חשוב כד' אמות:
ב ואם הם מכוסים מותר. מכ"ש של יד שהיא מכוסה בכל פעם שמותר:

סימן מו

א כשיעור כו' והיינו דוקא סוף שנתו ע"כ אם לא יוכל לעמוד עד אור הבוקר לא יברך אלהי נשמה ולא המעביר שינה עד הבוקר גם ברכ' אשר נתן לשכוי אל יאמר אלא ביום וי"א דאף כשניעור משינ' היום צריך לומר אלהי נשמה ולא נהגו כן. צריך להפסיק מעט בין אלהי לנשמה שלא ישמע שהנשמה היא אלהיו ח"ו (ספר אבודרהם):

ב כשיניח ידיו על עיניו. פי' ע"י חלוק אם עדיין לא נטל ידיו כי קודם הנטיל' יד לעין תקצץ וכשישב על המטה ומותח את עצמותיו אז מברך מתיר אסורים ויש לזהר שלא לשלב האצבעות של ימין בשל שמאל אמנם טוב להסתכל ולכוון בכל שעה ושעה באצבעו' ולכוון כי עשר אצבעות הם בשני ידים ויכוין כי כל אצבע ואצבע מהם הוא סוד של שם אהי"ה במלוי יוד"ן שהוא בגימטריא אצבע ר"ל אל"ף הי"א יו"ד הי"א בגימטריא קס"ג כמנין אצבע והם סוד אצבעות (בספר הכוונות להאר"י וי"א לברך תחילה מצעדי גבר ואחר כך שעשית לי כל צרכי: (רוקח מש"ד ואגור ס"פ הרוא' וסמ"ג סי' קי"ד וכן העיד מורי ב"ח שהי' כתוב כן בכל הסדורים):

ג הנותן ליעף כח. מנהג פשוט לאומרו והוא ע"פ מדרש ומהרש"ל ז"ל לא היה אומרה בש"ת ס"י ס"ד. וכשירחץ פניו יברך המעביר שינה מעיני כו' ויהי רצון ותשמרני מלבא לא לידי חטא ולא לימא אל תביאני וגם אין לומר וכוף את יצרי להשתעבד לך כי הכל בידי שמי' חוץ מיראת שמים (אא"ז) ובכאן האריך הרב וקצר היריעה מלהכיל והוכיח בכאן בראיות ובתשובות גדולות כלל העולה לכן אל יתהלל חוגר בברכת אוזר ישראל אם לא הסיר החגור' וכן מלביש ערומי' אם לא לבוש וכן עוטר ישראל אי לא פריס סודריה ארישיה וכן נ"ל אם לא ישן כל הלילה לא יברך ברכת אלהי נשמה שנתת בי וברכ' המעביר שינה מעיני והוכחתי בתשובה והארכתי בזה והסכים עמי מורי ורבי יהושע ז"ל מק"ק קראקא. אבל הברכות שהן על סדר עולם והנהגתו כגון הנותן לשכוי בינה ורוקע הארץ והכין מצעדי גבר צריך לברך אף שלא שמע קול התרנגול או לא הלך על הארץ והטעם משום דבלא אלו אין קיום לאדם בעה"ז משא"כ בלא לבוש ובלא אזור אפשר בלעדם לחיות כמו שהיה אדה"ר קודם חטא ואינה אלא מצד הנאת האדם מצד חסד האל על ברואיו או יש לומר דשאני הני דאע"ג דלא שמע קול תרנגול מ"מ יברך להקב"ה על שנתן לו בינ' להבחין בין יום ובין לילה וכן אף על גב דלא נחית לארעא מברך רוקע הארץ שאין הברכה על הנא' הירידות הארץ והרי היא בריאה ועומדת כנ"ל.

סימן מז

א וצריך לומר וצאצאנו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל וכן נוהגין וצ"ל לומדי תורתך לשמה כך היא גירסת הרי"ף ותמיד תהיה תפלת האב ואם שגור' בפיהם להתפלל על זרעם שיהיו לומדי תורה וצדיקי' ובעלי מדות טובות ויכוין מאד בברכת אהבה רבה וכן ברכת התורה כשאומר ונהיה אנחנו וצאצאינו כו' וכן בתפלת ובא לציון גואל כשאומר למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה בכל מקומות אלו יעש' תפלתו קבע על בניו שיהיו לומדי תורה כו' ועיין בילקוט בפסוק בטח בה' ועש' טוב וגו':

ב י"א שאם כו' כי דווקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה אז אינו פוטר אלא אם כן לומד מיד בלי הפסק אבל ברכת התורה פוטרת כל היום אפילו לא למד אחר תפל' שחרי' רק עד חצי היום (מרדכי ספ"ק דברכות והגהת מיי' וכן הוא דעת התוס' ורבינו יונה ורבינו ירוחם והרא"ש וכן יש לפרש דעת הטור:

ג המשכי' כו' כן כ' הרא"ש ספ"ק דברכות אבל המרדכי שם כ' שהר"ם אומר שאינו צריך לברך לפי שברכת התורה של אתמול פוטר עד שחרית אחר וכן כת' ב"י והתו' בשם ר"ת כתבו דלא נהירא וכ"כ מהרמ"י בפסקיו סי' קכ"ג וכ"כ האגור דכל הפוסקים חולקים אר"ת וכן נוהגים העולם וכשילך לב"ה א"צ לחזור ולברך ומיהו הש"ץ היורד לפני התיבה יכול לחזור ולברך כדי להוציא רבים ידי חובתם:

ד נשים כו' כי אע"פ שפטורים מן התורה שבעל פה מ"מ תורה שבכתב הם חייבים. (ב"י עיין בי"ד סי' רמ"ו ס"ג):

סימן מח

ואומרי' פ' התמיד וקודם פ' התמיד יקרא פ' בראשית בכל יום פ' היום ויום של אחריו כמו שהיו עושין במקדש ואח"כ אומרים פ' הכיור ואח"כ פ' תרומת הדשן ואח"כ יאמר פרשה וזה אשר תעשה על המזבח בפ' תצוה עד לדבר אליך שם כי הי' מעין פ' התמיד ואח"כ יאמר פ' התמיד כמו שכתוב בסדורים שלנו ואח"כ ושחט אותו על ירך המזבח וגו' זאת התור' וגו' ויאמ' אחריו פסוק וערבה לה' ואח"כ אביי מסדר המערכה כו' (טור) ואחר כך יאמר פ' מזבח מקטר קטורת עד לדורותיכם וכו' סימני קטורת ועשייתו כי אחר הקרבת התמיד מקטירין קטור' (ב"י סי' א') מ"מ בשבת וי"ט צ"ל פטום הקטורת גם אחר סיום התפלה כמו שאנו נוהגין והטעם כי הוא מבריח הקליפות שלא יתאחזו בתפלה בשפע היורד ע"י התפלה (לחם מן השמים) ואח"כ יאמר פ' עולה ומנחה ושלמים וחטאת ואשם קודם ב"ש אם יש לו שהו' וי"א פרשת זית זך בפ' אמור ופרשת נרות בפ'

בהעלתך (שיח השדה) ונראה שאין כאן מקומו רק לערבית קודם מנחה כי כן כתיב בבוקר בהטיבו את הנרות וכו' ובהעלות אהרן את וגו' בין הערבים וגו' ולא אשתמיט משום מי להדליק את הנרות בבקר רק הרמב"ם פ"ד מהלכות תמידין ומוספין שהוא סבר הדלקתן היא הטבתן אבל כל האחרונים חולקים עליו ואומרים שאין הדלקת הנרות של בין הערבים והטיבו אותן אלא תיקון פתילות וכן דעת. רש"י ואונקלס סוף פ' תצוה והראב"ד ס"פ עבודת י"כ וה"ת ומוספין וש"ת הרשב"א סימן ס"ט ואחר כך אומר סדר עבודת וכו' וכך הית' עבודת התמיד ע"ש:

סימן מט

אע"ג דקי"ל כו' דוקא להוצי' רבים י"ח אסור לומר בע"פ אבל כל אחד בפני עצמו שרי כנ"ל:

סימן נ

איזהו מקומן. טעם שתקנו משנה זו לפי שאין בכל אותו הפרק מחלוקת והוא משנה סדורה למשה מסיני ויש בה גם כן שד"מ תיבות ועם הקריאה הרי הוא כמנין משה לו' שתור' בע"פ ניתנה מסיני וק"ל:

סימן נא

א צריך ליזהר מלהפסיק כו' יותר חמור הוא מבין ישתבח ליוצר אור (כל בו סי' ד') ומשיתחיל ב"ש יתן עיניו למטה ולא יסתכל חוץ לד"א עד אחר נפילת אפים שהוא גמר היחיד וישתדל שיהיה לו סדור שיתפלל בו מב"ש ואילך ולא יאמר בע"פ וייחד דבריו אליו וכל שם אדני שיזכיר יכוין בשם יאהדונה"י ועל ידי ההוא טמיר ונעלם וכשהוא צריך להפסיק בין ב"ש לישתבח יאמר אלו הפסוקים ברוך ה' לעולם אמן ואמן עד ויברך דוד וכשחוזר להתחיל ממקום שסיים אומר ג"כ אלו הפסוקים לפי שהוא כמו ברכה וה"ל ברכה בתחלה ובסוף על כל הזמירות וצריך לכוין בי"ח ברכות ביותר ויסלק כל מחשבה אחרת שהיא קליפה בין הקב"ה ושכינתיה כי כיון שמיחד צריך כוונה מיוחדת בלי מחשב' אחרת מפסק' ואם לא עשה כן טוב לו דלא אברי והקב"ה אמר כתבו את האיש הזה ערירי (זוהר פרשת פקודי ותוצאות חיים):

ב ואין אומרים מזמור לתודה בשבת ויום טוב ומוסיפין בכאן ט' מזמורי' ואין לו' השמים מספרים בחול וכן נרא' מדברי הזוהר ב"י בסי' נ':

ג בעי"כ אין אומרים מזמור לתודה. וי"א שאין אומרים גם כן לא בעט"ב ולא בט"ב (הגה' מנהגי' הלכות ט"ב ס"ה) י"א שהוא טעות שאם יבנה ב"ה אז יקריבו קרבנות ויהיה ט"ב לששון ולשמחה. ואז לא יתענה (מהרש"ל בש"ת סי' ד'):

סימן נב

ואח"כ יקרא כל פסוקי דזמרה כו' וזה שאינו אומר פסוקי דזמרה אחר התפל' כל עיקר (הגהת מהרש"ל בשם לקוטי הפרדס) והעיקר נרא' שיכול לקרות פסוקי דזמרה אחר תפלה בלא ברכה כיון דאומרים בלא ברכה אינו אלא כקורא בתורה ולא כמספר שבחיו של הש"י אחר התפלה:

סימן נג

א ישתבח אומר הש"ץ מעומד כדי שלא להפסיק בין ישתבח לקדיש (ת"י) מזה נתפשט המנהג שהקהל יושבים בשבת בשעה שאומרים ישתבח לפי שהחזן מנגן בסוף ברכת ישתבח ואין עומדים עד שמתחיל הקדיש אבל בחול עומדים גם הקהל עם הש"ץ כדי לשמוע הקדיש מעומד מפי הש"ץ ולענו' מיד איש"ר גם כן מעומד אבל משום ברכה של ישתבח אין צריך לעמוד מ"מ נוהגים אנשי מעשה לעמוד כשאומרים ישתבח בין בשבת בין בחול ואפי' ביחיד וכן כל דבר שבקדושה צריך לעמוד כמ"ש בירושלמי ע"פ דבר אלקים לי אליך המלך ויקם ולעיל בסי' ח' כתבתי שצריך לעמוד לכל ברכת המצוה רק לברכת הנהנין א"צ לעמוד:

ב ויש לו נעימות וקולו ערב כתוב בפסיקתא כבד ה' מהונך קרי ביה מגרונך שאם היה קולך ערב עמוד וכבד ה' מקולך ואם אינו הגון ויניחו אותן להתפלל משום נעימות קולו אין הקב"ה מקבל תפלתו שנא' נתנה עלי בקול' על כן שנאתי':

ג שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג את הנפש כו' אבל אם עשה במזיד לא ודווקא שהרג נפש אז אין מועיל לו תשובה להיות כשר לש"ץ אבל אם עבר שאר עבירות בין אדם למקום שיוצא מכלל הדת בילדותו ושב בתשובה שלימ' כשר (מהרש"ל ב"ש סי' ב') ואין נכון להעביר ש"ץ קבוע בשביל אחר שקולו ערב אלא ישרתו שניהם כאחד (מהר"ל בן חביב סי' ט"ו) ואם העבירו אותו לסיבות ידועות אין מחזירין אותו אלא בתשובה ידוע לו:

ד אין ממנין ש"ץ אלא שנתמלא זקנו מפני כבוד הצבור כו'. ואף אם רוצי' למחול על כבודם לא מהני וכן בכל מקום שתקנו חז"ל מפני כבוד הצבור אין ביד הצבור למחול

על כבודם כגון לגלול ס"ת בצבור וכן אשה לא תקרא בצבור וכן קטן לא ישא כפיו (מורי בב"ח) וכן משמע בב"י וכן כ' הרא"ש והרשב"א והר"ן ותוס' סוף פ' לולב הגזול ולא כתוס' ספ"ק דחולין דמשמע מדבריהם דשרי:

ה אבל באקראי משהביא שתי שערות כו' ואם הוא בן י"ג שנים ויום אחד יכול להתפלל באקראי בלא בדיק' אחר השערות דסמכינן ארוב שיש להם שערו' (מהרמ"י) וי"א שלא ירד לפני התיבה בר"ה וביו"כ או בעת צרה ח"ו כ"א אדם מופלג (א"ז) אדם שפגע בו מדה"ד שנפלו זרועותיו ראוי וראוי הוא להיות ש"ץ שהקב"ה חפץ להשתמש בכלים שבורים דכתיב לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (של"ה) ולא נפסל הש"ץ במומין יהיה איזה שיהיו אלא בשנים. (מהרש"ל בשם מהר"ם) ולא נפסלו במומין אלא כהנים:

ו יש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שקטנים יורדים לפני התיב' להתפלל תפלת ערבית כו'. ודוקא תפלת ערבית שהיא רשות אבל שאר תפילו' אין קטן מוציא את הרבי' ידי חובתן:

ז) סומא יורד לפני התיבה ובלבד שלא יקרא בתורה כו'. וי"א דסומא מותר לעלות לס"ת ולברך תחלה וסוף מהרש"ל ובש"ת משאת בנימין סי' ס"ח וכן עיקר וע' לקמן סי' קל"ט סעיף ג' ובסימן ק"ט ס"י) יש מקומות שאין מניחין את האבלים להתפלל כ"א פ"א או פעמים בשבוע אכן מקום שאין מנהג אין למחות באבל להתפלל והמוחה באבל כאלו מוחה באדם לעשות מצוה וכאלו גוזל את המת לפי שהוא נחת רוח למת ומצילו מדינה של גיהנם (ר"מ מינץ סימן מ"ג):

סימן נד

ישתבח אינו פותחת בברוך ואין להפסיק בישתבח וסכנה גדולה היא (עיין בזוהר פרשת תרומה) ויש בישתבח נ"ב תיבות וכו' נ"ב פ' בתור ואחר כך אומרים חצי קדיש עד איש"ר הוא כ' תיבות נגד דברות הראשונות והאחרונות איש"ר ז' תיבות נגד חצבה עמודיה שבעה ובצירוף שניהם כ"ו תיבו' כמנין אותיות א"ב. גם ביתברך כ"ב תיבות כמנין אותיות התורה זולתי מנצפ"ך ובצירוף הכל עולה מ"ט כמנין פנים שהתורה נדרשת על שם ודגלו עלי אהבה כמנין אהבה מספר י"ג תיבות שהיא כסף צרוף בעליל מזוקק שבעתים ז' פעמים ז' שהם מ"ט פנים לתורה. ישתבח שמך לעד מלכנו חסר יו"ד גם ר"ת שלמה ע"כ מנהג לעמוד כשמתחילין ישתבח. ואומרים חי העולמי' בציר"י תחת החי"ת ופירוש שהוא חיים של עולמים כ"כ ר' שבתי בסדור ואינו כן דעת מהרי"ל מפראג רק בפתח אומרי' אותו:

סימן נה

א אומרים קדיש כו'. ואין פוחתין משבעה קדישים בכל יום ע"ש שבע ביום הללתיך (שבולי לקט) דהיינו א' אחר פסוקי דזמרה אחר ישתבח ב' אחר תפלת י"ח ברכות ג' אחר סדר קדושה ד' אחר עלינו ה' אחר אשרי במנחה ו' אחר תפלת מנחה ז' אחר ק"ש של ערבית קודם תפלת י"ח וקדיש שאומרים אחר תפלת ערבית אינו בכלל משום שהיא רשות מ"מ אומרים תתקבל אחר כך אחר תפלה י"ח רק בשחרית א"א תתקבל עד אחר סדר קדושה דבתר תפלה גרירה אמנם כשיש מוסף אומרים קדיש שלם מיד אחר תפלת שחרית בכל מקום שא"צ לו הש"ץ תתקבל מפני שלא אמרה תפלת י"ח אינו משלי' ג"כ הקדיש ואינו אומר רק יתגדל ויתברך (מהרמ"י) . לכתחלה צריך לחזור אחר ששה שלא שמעו קדיש וברכו ובדיעבד דהיינו שאינ' נמצאי' ששה אומרי' אפי' בשביל א' שלא שמע:

ב ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם וקדושה יכולין להשלים כל סדר קדושה כו' דהיינו ובא לציון וקדיש שלאחריו:

ג ותפלת ערבי' לכן אם התחילו והוא רחום בי' ויצאו מקצתן גומרים עד יראו עינינו ואומרים ג"כ קדיש כי הוא שייך לק"ש וברכותיו ותפל' ערבי' בלחש כי אין צריך עשרה לתפל' בלחש אבל אין אומרים קדיש של אחר תפלת י"ח אלא בי' ובעלינו לשבח אף אם פתח בי' ויצאו מקצתן אפ"ה אין אומרי' קדיש יתום שאחריו פחות מעשרה וכן אם אמרו עלינו בלא עשרה א"א אחר כך הקדיש אפילו בי' וכן הדין בתהלים ושיר היחוד אם גמרו אותן בלא י' שאין אומרים קדיש אפי' בי' או איפכא אם היו בתהלים ושיר היחוד י' ובקדיש לא היו י' שאין אומרים והכי נהוג (ל"ח) כמו כן ראיתי נוהגין באיזה מקומות באם אומרים תהלים בלא עשר' שמשייר מזמור א' לאומרו אחר שבאו עשרה והטעם נ"ל דלא אלים קדיש ההוא דהוא מדרבנן לאומרו אף בי' וכן להיפך:

ד מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק וי"א אפילו בשעת הדחק אין להקל (מהרמ"י) אם לא שנותן לקטן ס"ת בידו אבל חומשים שלנו לא מצרפין בין לתפלה ובין לב"ה:

ה נכון שהאחרים ימתינו עד שיגמור אפי' יש י' זולתו וכן כשאחד מאריך בתפלתו ובלבד שיש שהות להתפלל בי' (הג"מ הר"מ):

ו עיר שאין בה אלא י' כו'. אבל אם יש מנין זולתו אין יכולין לכופו ולא חיישינן שמא יצטרך אחד לנקביו דאם כן אין לדבר סוף:

סימן נו

א ולא יפסיק בין יהא שמיה רבא למברך כו'. וי"א שלא להפסיק בין תיבת שמיה ובין רבא אבל בין רבא למברך לית לן בה (הגהת אשר"י א"ז) דהעיקר שאין להפסיק אף בין רבא ובין מברך אלא יאמר יהא שמי' רבא מברך בנשימה אחת וגם יאמר שמיה במפיק ה' ובזה יוצא י"ח כל הפרושים (מורי בב"י):

ב וכשמתחיל יתגדל יש לומר תחלה ועתה יגדל נא וי"א גם כן בראשי' ברא וגו' וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר כח מעשיו הגיד לעמו וגו' ה' בחכמה יסד ארץ וגו' ובכל אחד מאלו כ"ח אותיות ובין כלם כ"א תיבות עם ועתה יגדל נא כו' אמן יהא כו' אך בפסוק כח מעשיו ובפסוק ה' בחכמה בכ"א אחד יותר שאינו מן המנין ויכול לומר אלו הפסוקים אפי' בתפלת יוצר ואין לחוש שעושה הפסק בין ישתבח ליוצר אור משום שלא אסרו להפסיק אלא במילי דבטלה אבל דברי השבח מעין המאורע פשיטא דשרי אבל בתפל' ערבית דבעינן סמיכה גאולה לתפלה לא יאמר כלום (מהרש"ל סימן ס"ד) ויש מקילין בתפלת ערבית דהוא רשות (רשב"א):

סימן נז

והקהל כו' וטוב הוא שהקהל יאמרו כן בעת שמאריך החזן בניגון על אות אחד וע"כ אם אינו מאריך בברכו אך מחתך האותיות והמלות מוטב שישתוק ויכוין ויאזין למה שאומר הש"ץ (מהרמ"י) מ"מ לא יאמר הפסוק את ה' אלהיך תירא (מהרש"ל בש"ת סימן ס"ד) וחוזר הש"ץ ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד וכן אמן יהא שמיה רבא צריך הש"ץ לחזור ולומר:

סימן נח

א שהוא רביע היום. בין הוא ארוך ובין הוא קצר לכן יש ליזהר בימי חורף למהר לק"ש מאחר שהיום קצר:

ב שכרו מרובה מאוד ואינו ניזוק כל אותו היום (ברכות פ"ק):

ג שיעור הנץ החמה כמו שיעור שעה אחת וביש נוסחאו' כתוב בדברי הרמב"ם במקום שיעור שעה אחת עישור שעה וכנ"ל עיקר דהא מעלות השחר עד שיעלה השמש על הארץ מהלך ד' מילין שהוא שעה וחמשית נמצא לא יהיה מעלות השחר עד הנץ החמה רק חמישי' מהשעה וזה אינו במשמע וכ"כ ב"י:

ד יש לו להקדים לקרות' כל מה שיוכל ויש מי שכתב שאם הוא בדרך או במקום שאין לו ציצית או תפילין או שאין יוכל להניח מחמת קור מ"מ יקדים לקרות ק"ש וברכותיה בזמנה ואחר כך כשיהיה לו ציצית ותפילין יניחן ויברך עליהן כדי לקיים מצות עשה דתפילין ויחזור ויקרא ק"ש בלא ברכות בעוד התפלין עליו ולא לשם חובה רק כקור' בתורה או אם ירצה יקרא בהם פרשה אחרת או מזמור אחר כה"ג יוצא י"ח בהנחתן שאין מצותן תלויה דוקא בק"ש שהרי הם ג"כ מצות עשה בפני עצמן (מהרמ"י) ויש מי שחולק עליו. יש להמתין עד שיבא למלון אפילו אם יתאחר לבא עד אחר חצות ומ"מ אם ירצה להוציא את עצמו מספק ברכה לבטלה יכול לברך ברכת יוצר אור וברכת אהבה רבה עד ליחדך באהבה וכשיבא למלון יתעטף בציצית ויניח תפילין ויתחיל וקרבתנו לשמך כו' אבל אין לקרות ק"ש בלא תפילין וציצית שהרי כבר נפקי ליה ק"ש דאורייתא שאמר כבר שמע ישראל כו' בשכמל"ו ונכון לעשות כן. ומ"מ היכא דלא אפשר סבר' ראשונה עיקר שמצינו בפרק היה קורא (ברכות דף י"ד ע"ב) רב עביד הכי:

סימן נט

בא"י יוצר אור כו' הנה מצינו בברכת יוצר אור ובתפלת י"ח ובברכת המזון יש כל א"ב חוץ מן ף' לומר לך שכל המכוון באלו הג' אין שטן ואין פגע רע ולא שום מקטרג אף שצף קצף כו' שולט בתפלתו ולא גם בסעודתו (אמ"ז מהרי"ל) וצריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכא דלא לשתמע יוצרור. משרתים ואשר משרתיו ר"ת מום והוא שם אחרון משם ע"ב לכן יש לדקדק שלא לדלג וא"ו של ואשר. אין לומר ומלך עולם רק בלא וא"ו מלך עולם כי ומלך משמע כב' רשויות ח"ו (מהר"ם) אהובים ברורים גבורים ר"ת אב"ג והוא שם אחד מן שם של מ"ב: עושים באימה ר"ת ע"ב. וכל המכוון בשמות הללו אינו ניזוק כל אותו היום. רצון קוניהם בלא יו"ד בין נו"ן לה"א. יש שאין גורסין באימה כי אימה שייך על הרחוקים ופחד על הקרובים (מהרש"ל) וכבר כתבתי כמה פעמים שאין לשבש כל הסדורים. משבחים ומפארים. יש גורסין הכל בנו"ן ועולים למספר ו"ן בגימטריא ש' כמנין השם של מצפ"ץ גם בגימטריא ברחמים ויש גורסי' הכל במ"ם ואותן שאומרים במ"ם צריכין להפסיק בין ממליכים ובין את שם האל המלך. לאל ברוך בקמץ תחת הלמ"ד ולמלך אל חי בפתח (לחם מן השמים):

סימן ס

ואינה פותחת בברוך כו'. צ"ל כן ואבינו אב הרחמן כו' ואין צ"ל כן תחננו ותלמדנו כי אין צריך אלא ד"פ לשון לימוד כמ"ש בפי' של סדור ואי הוה גרסי' כן תחננו ותלמדנו אז יהיו ה' פעמים לשון לימוד אין צ"ל הגבור אלא הגדול והנורא וכשיגיע למארבע כנפות הארץ יקח ד' ציצית ויכוין להאיר עלי' בד' ציצית שהם ארבע כנפות הארץ הציצית של מלכות הנקראת ארץ ויקבלם בידו בהיות' מפוזרים כמו שיאירו הד' ציציות יחד המלכות ויקבל בידו השמאלי' וישים בצד השמאל נגד הלב עד ונחמדי' לעד (בספר לחם מן השמים):

סימן סא

א יקרא קריאת שמע בכוונה כו'. וצריך לכוון לצאת בה עיין לקמן סי' תקפ"ט מדין אם מצות צריכות כוונה:

ב וכדי להשלים רמ"ח מסיים הש"ץ ה' אלהיכם אמת כו'. ויכול הש"ץ לו' בלחש אמת ואח"כ יחזור לאומרו בקול רם (רא"ם בש"ת):

ג וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת כו' וי"א שצריך להתחיל אני ה' אלהיכם אמת (מהרש"ל סי' ס"ד ובש"ת רא"ם סי' ח'): וסברא ראשונה עיקר להתחיל אני ה' אלהיכם אמת וכן נוהגין (מהר"ל בן חביב סי' ע"ג ומהר"ם אלשקר ס"י ומהררש"ך סי' ל"ג) וי"א שאין להכריח להקל שלא היו נוהגין בהחזרת ג' תיבות שיהיו מחזירין אותן (רא"ם סי' א"ב) ומותר לש"ץ לומר בלחש אמת ואח"כ יחזור לאומרו בקול רם (רא"ם ב'):

ד ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו ווין שבאמת ויציב. וי"א שט"ו ווין שבאמת ויציב כנגד ה' אלהיכם אמת ווין הראשונים עד ונאמן כנגד ה' המוזכר בדבריהם אני ה' נאמן לשלם שכר טוב. ה' ווין עד ונורא כנגד אלהיכם כי שם אלקים נורא מאוד ועד ויפה כנגד אמת כי יופי הדבר הוא האמת (צרור המור) . ואם קורא בערבית ביחיד יכוין בפסוק פדית אותי ה' אל אמת שהוא כנגד ה' אלהיכם אמת (צרור המור) . וי"א שאם קורא ק"ש של ערבית ביחיד יאמר אל מלך נאמן (מהרש"ל ע"פ רוקח) וי"א שאין צריך להשלים בערבית רמ"ח משו' דרמ"ח תיבות של קריאת שמע מרפאין רמ"ח איברים דגופו. משום דק"ש מכוונת כנגד התפלה והם נקשרים יחד בקשר אחד לכך תפלתו נשמע' ועולה למעלה משא"כ תפלת ערבית רשות וכדי להוציא נפשו מפלוגת' צריך ליזהר לקרוא ק"ש בצבור ולכוון במה שחוזר הש"ץ כדי להשלים איבריו ומי שהוא חסר מהם הרי הוא פגום בנפשו ואין ברכה שורה על דבר פגום (ת"י) . וי"א שצריך לו' ביחיד אל מלך נאמן:

ה רק יאמר אמן אחר הש"ץ כשמסיים הברכה וי"א שצ"ל אמן שמע כו' בין ביחיד בין בצבור אם לא אם קורא בערבית ביחיד אז צ"ל אל מלך נאמן שמע ישראל כו' (מהרש"ל):

ו נוהגין ליתן ידיהם על פניהם כו'. לעיל כתבתי סי' ס' לסגור עיניהם דוקא ביד ימין:

ז צריך להאריך בח' של אחד וצריך לכוין בא' שהוא אחד ובח' שהוא יחיד בשבעה רקיעים ובארץ הרי ח' (ב"י בשם הסמ"ק):

ח ויש נוהגין להטות הראש כפי המחשבה והטיי' צ"ל בדרך ד' מתנות מזבח דהיינו מזרח צפון מערב דרום ועכ"פ לא יטה הראש מזרח מערב צפון דרום כדי שלא יהא נראה ח"ו כמרמז ש"ו:

סימן סב

אף על פי שמצוה לדקדק באותיותיה קראה ולא דקדק בהן יצא. מכל מקום יזהר מאוד לדקדק בהן והמדקדק בהן שכרו שמצננין לו את הגיהנם שהוא מדה כנגד מדה שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע חום טבעו שלו לדקדק באותיות בשכר זה החום הטבעי שהוא מעורר מצננין לו כנגדו חום אחר שהוא הגיהנם (מהררמ"י):

סימן סג

א אבל קורא והוא שוכב על צדו מאחר שכבר שוכב ואיכא טירח' לעמוד אף על פי ששוכב בבגדו אחר מפני שהוא מוט' על צדו ממש וליכא כולי האי גאוה ושרר' וי"א דוקא בשוכב במטה ופשט את בגדיו אז מותר לקרו' קריאת שמע על צדו משום דהוה ליה טרחא כיון שפשט את בגדיו לחזור וללבשן (הרב ר' יצחק פרק מי שמתו) אבל אי ליכא טרחא לא יקרא קריא' שמע כשהוא מוטה על צדו (ב"י) וי"א דלא אסור לקרות על צדו אלא במונח פרקדן ומטה מעט על צדו אבל מוטה על צדו לגמרי מותר (כן נוטים דברי רש"י והרמב"ם והטור):

ב מי שרוצ' להחמיר לעמוד כשהוא יושב כו'. משמע דוקא אם יושב ורוצה לעמוד הוא דאסור אבל אם עומד יכול לישב דאז נראה דלאו משום חומרא קעביד אלא משום דצריך לישב והא תנינא דכל אדם קורא כדרכו בין מיושב בין מהלך (אמ"ז) ופשוט הוא וכן משמע בהגהו' מיימון דטוב יותר מיושב ממעומ' מיהו בי"כ כ"ע מודים דשרי לעמוד דאז אינו עושה משום יוהרא אלא מצותו בכך (מהרש"ל בהגהות):

ג היה מהלך כו' צריך לעמוד בפסוק ראשון ומפסוק א' ואילך יקרא דרך הלוכו שאם יקרא מעומד יראה כעושה כדברי ב"ש ודוקא במהלך ברגליו אבל אם רוכב ויושב בקרון

יכול לכוון הטיב וא"צ לעמוד (מורי בב"ח) . ונראה שהפסוק א' שהוזכר כאן כולל ג"כ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהוא גם כן בכלל קבלת עול מלכות שמים ויש לו כל דין פסוק ראשון לענין זה (מהרמ"י):

סימן סד

קרא פרשה וטעה כו' חוזר לראש הפר' ואם הוא בפרשה ראשונה חוזר לואהבת משום דמוקמינן אחזקתיה דודאי פסוק שמע יודע שבכוונה קרא אותו כהלכתו ואם יודע שלא קרא אותו בכוונה יחזור לתחילת ק"ש וקורא על סדר אפי' יודע היכן טעה כדי שלא יהא למפרע (ב"ח מהרמ"י):

סימן סה

א קרא ק"ש כו'. או שהפסיק בשע' קריאתה:

בהג"ה וי"א דאם הי' אנוס כו'. הגה ע"ז אבל אם לא היה אנוס אפי' שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ובלא שהה כדי לגמור את כולה לכ"ע אינו חוזר לראש וכן הדין בהלל ובמגילה אבל גבי תפלה אפי' בלא אונס אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש:

ב כגון מב"ש ואילך לא יפסיק אלא יאמר כו'. הגה ע"ז וי"א דאפילו אם עוסק בזמירות מב"ש ואילך אי נמי אפי' עומד בברכות שלפני ק"ש אפי' באמצע הברכה חייב להפסיק ולקרות ק"ש עם הצבור פסוק אחד (מורי בב"ח) אבל אם רוצה להפסיק בכל מקום שאסרו חז"ל להפסיק אפי' אם רוצה לדבר בלשון הקודש אסור:

סימן סו

א כגון אביו או רבו כו'. הגה ע"ז וי"א דוקא מיראת מלך או אנס מותר להפסיק באמצע אבל לאביו ולרבו אין להפסיק אלא בין הפרקים (רש"י והרמב"ם) . וכן נוהגים ומ"מ אפילו מפני יראת מלכי ישראל מותר להפסיק באמצע ק"ש (הרר"י פרק היה קורא ומורי בב"ח) אבל לא בתפלה היכא דליכא סכנה דילפינן לה מקרא ודברת בם ולא בתפלה:

ב לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק כו' ויש מי שכתב שאין להפסיק כ"א לק' ק' ק' וגו' ולברוך כבוד ה' שאלו שני פסוקים הם שאמרו ישעיה ויחזקאל ששמעו מפי המלאכים ושייכים לענין קדושה (ב"ח) מכ"ש שאין מפסיקין במה שמוסיפין בשבת וי"ט אז בקול רעש וגו' או כבודו מלא עולם:

ג אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד כו'. ר"ל מודים אנחנו לך לאפוקי מודים דרבנן לא יאמר. (ב"י פ"ה מהרמ"י וכן כתב ט"ז ז"ל וכוון הרב בעט"ז לדבריו) וכן אמן יהא

שמיה רבה מברך אף שהוא יותר משלשה תיבות אפ"ה יכול לאומרם ולהפסיק בק"ש פי' משום שאסור להפסיק בזה אפי' עוסק במעשה מרכבה פוסק וכן במשמעות הגמ' בפ' מי שמתו אבל לא יותר מאמן יש"ר מברך ויש מי שכתב ה"ה לכל נוסח רק יתברך וישתבח אין לענות מתוך ק"ש אבל אמן אחר יתברך יכול לענות (ב"י בשם מהררי"א) אכן אמן אחר תתקבל ואחר יהא שלמא רבא ועושה שלום אין להפסיק משום שמן תתקבל ואילך אינו אלא מנהג (עיין בהרמב"ם סוף ספר אהבה):

ד ויש אומרים דאמן שעונים אחר ברכת האל הקדוש כו'. אבל באמן שלסוף ג' ברכות אחרונות לא יפסיק. וי"א דגם באמן שעונים אחר ג' אחרונות יש להפסיק מהררמ"י:

ה כהן שהיה קור' ק"ש כו' וי"א שאינו מפסיק והל' כדבריו. אלא יקראוהו לאחר שאין זה בזיון לתורה כשמודיע הוא שהוא עומד בק"ש וע"כ מותר לקרות אפי' ישראל במקומו אם אין שם כהן אחר (תשו' הרשב"א סי' תס"ה) מ"מ החושש לכבוד התורה יכול להפסיק (מורי בב"ח) וכן המנהג להפסיק (מהררמ"י) מ"מ לא יקרא עם החזן בתורה כלל ויסמוך על דברי הזוהר פ' ויקהל עמוד תש"ע כנ"ל ויש מי שכ' שגם מותר להפסיק בתוך ק"ש לענות ברוך ה' המבורך וכן אמן אחר הקורא בתורה (ל"ח) אבל אם התפלל לבד אין עונין אמן כי אין המנהג לענות אמן אחר ברכת בונה ירושלים:

ו ולא יפסיק אחר שאמר גאל ישראל כו' הגה ע"ז וכן צ"ל דוקא גאל ישראל ולא גואל ישראל וצ"ע על מנהגנו בערבית יום טוב כשאומר מערבית חותמים ברוך אתה ה' מלך צור ישראל וגואלו והוי כאלו אמר גואל ישראל וצ"ל וגאלו בלא וי"ו דשפיר משמע על הגאולה שעברה (מורי בב"ח):

סימן סז

ספק אם קרא ק"ש חוזר כו'. וה"ה אם ספק לו אם קרא פ' ציצית אף שברי לו שקרא ב' פרשיות צריך לחזור ולומר פרשת ציצית וברכת אמת ויציב וכן הסכימו כל הפוסקים אע"ג דיש חולקין הכי נקטי':

סימן סח

בהג"ה והמיקל לא הפסיד אם אינו אמר' וכה יעשה מי שאינו אומר פיוטים עם הקהל מיד כשיתחיל החזן ברכת יוצר אור יתחיל הוא ג"כ ויאמר כל הברכות כסדרן וקורא ק"ש ויאמר ג"כ אמת ויציב עד העונ' לעמו בעת שועם אליו ושם ישתוק עד שהש"ץ מגיע ג"כ לשם ואז חותם עם הצבור גאל ישראל וסמך גאולה לתפלה (טור בש' הרמ"ה) .

ומזה נשתרבב המנהג לעמוד ממקומו ולהכין עצמו לתפלה כשמגיע לתהלות לאל עליון (מהרר"ל)

סימן סט

א ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' והיינו למ"ד קדושה של יוצר אור יחיד אומ' אותה ואין נראין ככופרי' כמ"ש מהררי"א אף למ"ד יחיד אומר אותה אפ"ה צריכין לברך ברכה ראשונה ביחיד שאל"כ היו נראין ככופרים ח"ו ומפני שהוא אומר להם לברך ואינן חפיצים ואיני יודע טעם לדבריו למה יהיו ככופרים שהרי כבר ענו על ברכו ברוך ה' המבורך לעולם ועד שהרי עשו מה שאמר להם כמו בברכת התורה שהעולה לס"ת אומ' ברכו והקהל עונים מה שעונים אחר ברכו וסגי בהכי (דרכי משה):

ב ואם אינם נמצאים עשרה אפי' א' שלא שמע אומרים כ"כ האגור דבאשכנז נהגו בכל מקום כרש"י וכרוקח שנהגו להתפלל אפי' בשביל יחיד אבל תוס' והרא"ש כתבו דבעי' ו' שלא שמעו דהיינו רוב מנין וכן משמע מדברי הרמב"ם פ"ח דתפלה וכ"כ במחזו' ויטר' ובשאלתות פרש"י שנהגו להתפלל אפי' בשביל יחיד וכ"כ מהר"י אבוהב אבל יש ליזהר שלא יאמר ברכו אם לא יהיה שם אפי' יחיד שרוצה לברך על שמע (ב"י בשם מהררי"א) שאל"כ נראים ח"ו ששי"ץ אומר להם ברכו ואין בהם גם אחד שיברך (ב"י) וצ"ע דלפ"ז יהא זה שלא שמע עדיין אסור לפרוס דהא אין אחד מהנשארים מחויב לברך על שמע שיוכל לומר אליו ברכו והב"י כ' בעצמו להיפך שמוטב לפרוס שמע אותו שלא שמע (ד"מ) וכבר כתבתי שלא נראה ככופרים שהרי ענו על ברכו ברוך ה' המבורך לעולם ועד כן נראה לי ואין חילוק בין פריסת שמע לתפלה דאף בתפלה יכולין להתפלל אף בשביל א' שלא התפלל דהכל הוא דבר שבקדושה ואין לחלק ביניהם כן משמע מדברי הב"י וד"מ מכ"ש שיכול להתפלל אותו שעדיין לא התפלל וכן ראיתי נוהג אמ"ז הגאון הגדול מוהר"ר יהושע ר"מ דק"ק קראק' וצריך ליזהר שלא יפרוס על שמע עד אחר שסיימו הציבור תפלת י"ח לפי שכל אותן שלא שמעו הקדיש וברכו מתקבצין אל פתח שפורסים שמע שם ועוברים לפני העומדים בתפלה שעדיין לא סיימו תפל' י"ח וקא עביד איסורא לפי שאסור לעבור כנגד המתפלל תוך ד"א (בב"ח) וכן ראיתי נוהגין בק"ק קראקא שאותן שלא שמעו קדיש וברכו מתקבצין אל הפתח ונכון הוא כמ"ש לקמן בסימן קל"ט סעיף ו' בהג"ה ואם לא שמעו ברכו ה' המבורך לא יענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד:

סימן ע

א נשים ועבדים פטורים מק"ש כו' ונכון הוא שיקראו לפחות פסוק א' גם בשכמל"ו צריך נמי שיאמרו (מהרר"מי):

ב הכונס את הבתולה כו' מפני שטרוד טרד' של מצוה ואם טרוד טרדה שאינה של מצוה כגון שטבעה ספינתו בים וכיוצא בזה אינו פטור מק"ש (ברכות דף יד):

ג אבל עכשיו כו' הכונס את הבתולה קורא וכשם שחייב בק"ש חייב נמי בתפלה ובתפילין (ש"ת מהררמ"א קל"ב ועיין לקמן סי' ק"ו סעיף א'):

ד היה עוסק באכילה כו' יש מי שכתב בהתחיל מקמי דמטי זמן חיובא גומר ואח"כ קורא ק"ש ובהתחיל בתר דמטי זמן חיובא הוא מפסיק וקורא ק"ש אף ע"פ דאיכא שהות ביום ואין בזה מחלוקת כלל (מורי):

סימן עא

מי שמת לו מת כו'. לכן אפילו בזמן הזה שכ"ע אין מכווני' נמי אין רשאי להחמיר על עצמו ולקרות מטעם כבוד המת ואם אותו שאין מוטל עליו לקוברו אינו בעיר יכול לקרות ק"ש (וי"א דה"ה איפכא באם אותו מי שאין מוטל עליו לקברו הוא בעיר ואותו שמוטל עליו לקברו הוא בעיר אחרת אותו שהוא בעיר אחרת יכול לקרו' ק"ש ואם כל הקרובים אינם בעיר כולם צריכין לצאת מעירם לטפל בצרכי קבור' ופטורים מק"ש ותפלה אם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורוצה להחמיר על עצמו ולקרות אין מוחין בידו כנ"ל (מורי בב"ח בשם ר"ת ועיין בי"ד סי' שמ"א) וגם צריך להגיה וי"א דאין מוחין ועיקר שראוי משום כבוד המת שלא יתלו הבריות טעמו בחומר שהחמיר על עצמו אלא שיאמרו שזה המת קל בעיניו לפיכך אינו נטרד ואינו נבהל במיתתו וה"ל גנאי למת ע"כ אפי' שיש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה אינו רשאי להחמיר ולקרות ולזה הסכימו כל האחרונים בדורינו גם מהררמ"י ומורי בב"ח:

סימן עב

מאחר שלמטה צורך בהן פטורין ואע"פ שיש שהות לקרות בעוד שנושאין הכת השני אפ"ה פטורין מפני שלפעמים נמלכים ויש מי שכתב אותם שהם סמוך למט' בין שהם סמוך לפני המטה ובין שהם סמוך לאחרי' מאחר שהמט' צריך להם ודאי שהרי הם סמוכים לה ודרך הנושאי' שיתחלפו עם הסמוכי' להם לפיכך הם פטורים ושאר המלוין שהם רחוקים מן המטה ולא יגיע אליהם שישאו חייבים (מהררמ"י) וכל זה שאין נושאי

המטה מיוחדי' אבל במקום שנושאי המטה מיוחדים שיש חבורות מזומנים לכך כמו בק"ק קראקא ובק"ק לבוב ועוד באיז' קהלות פשוט הוא אותן שהמה בחבור' של נושאי המטה ומזומני' לכך אפי' הם רחוקים מן המטה מקרי את שהמט' צורך בהם ושאר העם שאינ' נושאי המטה רק מלוין אף שהם סמוכים מקרי את שאין המט' צורך בהם כנ"ל (עיין בי"ד סי' שנ"ח):

סימן עג

א שנים שהיו ישנים בטלית אחד ובשר שניהם נוגעים זה בזה לא יקראו ק"ש אא"כ כו' אפילו בהחזרת פנים אא"כ היתה טלית מפסקת ואז מותר אפילו בלא החזר' פנים (ב"י מהררמ"י מורי ב"ח):

ב אם הי' ישן עם אשתו כו'. ויש מי שאוסר ונכון לחוש לדבריו אבל אם היתה טלית מפסקת ביניהם לכ"ע מותר אפי' פנים לפנים שרי כיון דליכא נגיע' גופו וכן משמעות תוס' וסמ"ג:

ג אם היה ישן עם בניו הקטנים מותר לקרות בהחזרת פנים בלא הפסק' טלית אפי' כשנוגעין בערותן זו בזו שרי (הגה' אשר"י בשם א"ז) ודבר תימה להתיר כולי האי (ב"י) ועיין בדברי הר"ר יונה בפ' מ"ש דף י"ט ע"א:

ד עד כמה הם חשובים קטנים עד שיהיו לו י"א שנים. פירוש שעדיין לא הגיעו לי"א ולי"ב מלאים דאם הגיע כל אחד לי"א ולי"ב מלאים ויום אחד א"כ היא תוך שנת י"ג אזי אם הביאו שתי שערות אסור בלא הפסקה וכן בשנ' י"ג לתינוק ר"ל אף שהוא יום א' אחר שנת י"ב כן נראה לי ממשמעות הטור וי"א בשנת י"א וי"ב היינו שכבר הגיע לי"א וי"ב (מהררש"ל):

סימן עד

א בהג"ה וה"ה אם לבו רואה ערות חבירו אע"פ שאין לבו רואה ערותו כגון שהוא מכוסה בבגד אסור כן כ' הב"י והעתיק לשון רבינו ולא כ' עליו מורה מקום נראה דגם הוא נסתפק מאיזה מקום הוציא הדין הזה וצ"ע מהיכן למד רבינו דין זה ונ"ל שלמד רבינו כן מן האיבעי דפ' מי שמתו כמבוא' בדברי הב"י בסי' ע"ג אי שרי לקרות בהחזרת פנים וכן ר"י אומר אפי' אשתו עמו עכ"פ צריך שיחזו' פניו וכמ"ש רש"י ז"ל והשתא אי הוה טעמו משום הרהור נגיעת ערוה לחוד למה לו להחזי' פניו הלא אפשי' בהרחקה שירחק מחבירו הרחק' מאוד באופן שלא יגע בבשרו אלא ודאי לא מפני חשש זו לבד הזקיקו

להחזי' פניו אלא גם שלא יראה לבו ערות חבירו ותיקון דבר זה אי אפש' אלא בהפסקת טלית או בהחזרת פניו אמ"ז וע"ל סי' נ"א:

ב שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אע"פ שאין מפסיק' למטה מן החזה ולא בעי' טוחות בקרקע אלא כשהן ערומות כדי שיתכסה ערותה (ב"י בשם א"ח) וי"א דכשאשה עומדת אפי' לובשת חלוק אסורה להתפלל תפלה מעומד כמו שאסו' לאיש אלא צריכה להפסיק ביד' על החלוק למטה מהלב (מורי בב"ח):

סימן עה

א טפח מגולה באשה כו' אסור לקרות ק"ש כנגדה אפי' שוקה שדרך להיות באיש מגול' אפ"ה באשה הוה ערוה ואסו' לקרות ק"ש כנגדה (לשון הגמ' ברכות דף כד) אפי' פחו' מטפח נמי הוה השוק ערוה (מורי בב"ח):

ב וי"א דוקא באשתו כו'. ומה שאסור להסתכל באשה אחר' אפי' באצבע קטנה היינו שמכוון לראות בה אבל גבי ק"ש איכא איסורא אפי' אינו מכוון כלל אלא הרואה אותה לפי תומה בלא כוונה דאז אינו אסו' בק"ש אלא טפח מגולה (מורי בב"ח) ולא מהני העלמת עין (מרדכי פרק מי שמתו):

ג וכ"ש שער נכרית כו' כל זה כ' רמ"א ע"פ הגה באלפסי פרק במה אשה פסק עפ"ז בסי' ש"ג שלא אמרו חז"ל שער באשה ערוה אלא דוקא שערות הדבוקי' לבשרה ממש אבל בנחתכו אין בהם משום שער באשה ערוה וגם לא משום פריעת ראש וי"א אפילו פאה נכרית אסו' משום פריעת הראש ושער באשה ערוה דמה ששנינו היתר לצאת בפאה נכרית בכול' גמרא מיירי דדוקא מכוסה תחת השבכה (באר שבע בשם א"ז מהרר"י פאדיווה) ולפ"ז אסו' לקרות ק"ש כנגד פאה נכרית ואף דברי בעלי הגה מהרמ"א כאן שמתי' בפאה נכרית אבל שער של עצמ' אף אחר שנחתכו וחברה בראשה כדי שתהא נראה בעלת שער אסו' לקרות ק"ש. (מהרמ"י) ובד"מ סי' ש"ג כ' מהרמ"א בהדיא דמות' לאשה נשואה לגלות פאה נכרי' שלה ל"ש עשוי משערותיה או משער חברתה כו' וע"כ כ' בהג' סתם א"כ חולק מהרמ"י בזה על בעל הגהת ע"כ:

סימן עו

א צואה בגומא כו'. והוא שאין סנדלו נוגע בו אבל אם הי' סנדלו נוגע בו אסו' אף שאין דבוק בסנדלו ממש (הרמב"ם והרא"ש והטור) ולא כהר' יונה דפסק אף נוגע שרי אלא א"כ הוא דבוקה בסנדלו ממש:

ב העבירו צואה לפניו אסו' לקרות כנגדה כו'. אפי' כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח (ב"י בשם הרמב"ם) וי"א אפי' לפניו כיון שעוברי' והולכים להם בהרחקה ד"א שרי (ר"י אבוהב ומורי בב"ח) ומ"מ אם הצואה עוברת מכנגדו בלבד לכ"ע סגי בד"א ואין חילוק בין ק"ש לשאר ברכו' (ע"ל סי' צ"ט):

ג ונכון לעשות כדברי המחמיר ומיהו אם אין לו מים מקנח ידיו בצרור או במידי דמנקי וקורא ק"ש ומברך כדלעיל:

ד אבל ספק מי רגלי' אפילו באשפה מותר ודוקא באשפה שאין ריח רע דאם לא כן תיפיק ליה משום אשפה (ב"י בשם הר"ר מנוח):

ה א"צ לחזור ולקרות הואיל דמן התורה אינו אסור אלא כנגד קלוח לבד:

סימן עז

רביעי' שאמרו למי רגלים של פעם אחד ושל שני פעמים כו' כך כתב הב"י והרמב"ם והרא"ש והכי נקטינן ולא כהרשב"א דפסק רביעית מהני אפי' למי רגלים הרבה:

סימן עח

ואם נפלו מי רגלים בארץ מרחיק מהם ד"א כו' או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר"י בפ"ב דברכות דף ט"ו) ודוקא בק"ש יכול לילך ולהרחיק עצמו אבל בתפלה דאסו' לו לזוז ממקומו פוסק בשעה ששותתין על ברכיו ואם הוא במקום שנבלעין בקרקע ממתין עד שיבלעו ואם הוא במקום שאין נבלעי' בקרקע כיון שהוא עומד בתוך התפלה ואינו יכול להרחיק עצמו ד"א וגם אין לו רביעית מים שיכול לשפוך עליהם מתפלל כנגדם ואינו חושש דמדאורייתא אינו אסו' רק כנגד הקלוח לבד ורבנן הוא דגזרו לבטלן ברביעית מים או בהרחקת ד"א הילכך בעומד תוך התפלה לא גזרו הואיל ולא אפשר לו לזוז ממקומו (ב"י רשב"א ורא"ש):

סימן עט

א היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ויש מי שכתב שאין צריך להרחיק כ"א עד מקום שכלה הריח:

ב היתי' במקו' גבוה י' טפחים ורחבה ד' טפחים אז היא רשות אחרת מפני שהוא מקום חשוב בפ"ע כרשות היחיד דשבת (זהו דעת הרא"ש) וי"א דוקא כשאינו רואה אותה אבל כשהוא רואה אותה אינו יכול לקרות דלא הוי בכלל כיסוי ולא דמי לצואה בעששית (הרשב"א) ודברי הרא"ש עיקר ומיהו לכתחיל' טוב להזהר כדברי הרשב"א (ב"י):

ג וי"א דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה כו' ונכון להחמיר כסברא ראשונה (ב"י):

ד וכנגד צואת תרנגולים אדומים כו' וי"א צואת תרנגולים אדומים המסרחת הם התרנגולים שבארץ אדום שאוכלים שם שעורים וצואתן מסרחת ביות' ונרא' שהן אותו התרנגולים הגדולים נקראים ענגלישא הינר שידוע שצואתן מסרח' ביותר (מורי בב"ח) וי"א דכל בהמה וחיה ועוף שיש לצואה שלה ריח רע אסור לקרות כנגדה לפ"ז אין חילוק ביניהם בין אדומים לאחרים דכל דבר שיש לו ריח רע אסו' ושאין לו ריח רע שרי (ד"מ) וי"א דכל שחיותו בפת אסו' לקרות נגד צואתו כגון הכלבים והחזירים וכל שאין חיותו בפת מותר (כ"כ בא"ח):

סימן פ

מי שיש לו חולי אבן ב"מ ומכח זה החולי מטפטף ממנו תמיד מי רגלי לאונסו מותר להתפלל אף בלא גוף נקי דהא אתי איסור דרבנן ודחי לחיוב דאורייתא ובשעת הטפת מי רגלים יפסיק ואח"כ יחזור ויתפלל אע"פ שמי רגלים נשארו על בגדיו (ש"ת רמ"א סי' צ"ח):

סימן פא

א היה קורא ורואה צואה כנגדו ילך כדי שיזריקנה מאחוריו כו'. וה"ה שישאר על עמדו ויחזור פניו ויניח צוא' מאחוריו וירחיק שיעור ד"א רק שלשון הגמרא כן אצל התפלה ושם מיירי שהולך כנגד המזרח וא"א לו בענין אחר כי עכ"פ צריך לחזור פניו כנגד המזרח (משמעות ר"י) או י"ל תקנת' דמהלך נקט דקיל' וא"כ אם רוצ' לעמוד ולהתעכב מדרכו כדי שיחזו' פניו כלפי מערב כדי להניח צואה שם אחוריו ד"א פשיטא שיכול לעשות כן ויותר טוב הוא (אמ"ז):

ב אם היה במקו' שהי' לו לתת אל לבו כו'. הגה ע"ז כ"כ הר"ר יונה י"א אף במקום שהיה לו להסתפק אינו חוזר וקורא מאחר שלא מצא במקומו ממש רשב"א והכי נקטי' כדברי הרשב"א דבתרא הוא (ב"י):

סימן פב

צואה יבשה שאם יזרקנה תתפרך כו' אבל אם לא נפרכת ע"י זריק' אע"פ שנפרכת ע"י גלילה אסור וע"כ צריך להחמיר שצריך להיות יבישה כ"כ שנפרכת על ידי גלילה וע"י זריקה כנ"ל ודוקא אם נפרכה פרוכין אבל אם לא נפרכה פרוכין אלא נשברה מאליה אסו' לקרות כנגדה (ב"י בשם הרמ"י):

סימן פג

א אסור לקרות כנגד ב"ה ישן אפי' פינה ממנו הצואה אפ"ה הוי עדיין כאלו הצואה בתוכ' וצריך להרחיק לפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד' אמות ממקום שכלה הריח:

ב אבל אם יש מחיצות וכו' הגה ע"ז ודוקא גבוה מחיצות עשרה אז קורא אף שיש בו צוא' (ע"ל סימן פ"ז):

ג הזמינו כו' מותר לקרות כנגדה ולא בתוכו אפילו להרהר בו ד"ת אסור (כ"מ) ויש מי שמיקל בהרהור וכן נ"ל:

ד בני אדם כו' מותר לקרות ק"ש וצריך לרחוק ממנו ד"א (ב"י) כמו ב"ה שאין בה צואה ויש מי שכ' לדידן שאסור בב"ה שלנו דקי"ל כר"י ממילא גם בספסל נקוב אסור הואיל ודין ב"ה יש לו (אא"ז) . ואין נ"ל כלל כי מה שאנו נוהגין איסור בבה"כ שלנו אע"פ שהם סתומים משום דרגילין להשתין בתוכו והכל מזוהם בהשתנה הוא משא"כ ספסל נקוב כנ"ל:

סימן פד

א מרחץ חדש כו' ובאמצע שקצת עומדים שם לבושים וקצת ערומים כו'. אף ע"פ שאין שם אדם עתה כיון שהיה בו פעם אחד ערומים ולבושים אסור לקרות ק"ש ותפלה וכן פנימי כי מרחץ שאמרו אע"פ שאין שם אדם (שבת דף ב'):

ב ומותר להרהר כו' ד"ת ובכ"מ שמותר להרהר בו ד"ת מותר להורות בו היתר או איסור אך לא יאמר טעמו של דבר כמ"ש בהגה ס"ס פ"ה:

ג ובפנימי אפילו שאלת שלום אסור. והטעם משום שנ' ויקרא לו ה' שלום ופירש"י ויקרא לו גדעון להקב"ה ה' שלו' (בפ"ק דשבת) ולא כן פרש"י בשופטים סי' ו' ע"ש. ולאו דוקא שאלת שלום אלא אפילו אסור לקרוא אפילו בבית המרחץ הפנימי לאיש ששמו שלום וכן בב"ה ובל' אשכנז או בל' לע"ז אין בו איסור ואף ע"פ ששמות שאינם נמחקין אסור להזכירם בב"ה ובבית המרחץ אפי' בל' אשכנז או בלע"ז דדברים של קודש אסור לאומרן בל' חול כמ"ש הרמב"ם פ"ג מהלכו' ק"ש שאני התם דמתיחדים לקדושה אבל בהזכרת שלום אינו מיוחד לקדושה ואין בו איסור אלא כשמזכירו דוקא בל' הקודש ולא בל' חול (מורי בב"ח) והרוצה לשתות בבית המרחץ יברך בבית החיצון ע"מ לשתות בבית הפנימי. (אגודה) ואיסור מרחץ אינו אלא משום זוהמא לכן הני מקואות מים שהמים שלהם צוננים ליכא זוהמא ומותר (כ"מ ע"ש הרר"ז) ופשוט הוא:

סימן פה

א אפי' להרהר בד"ת אסור היינו לכתחלה אכן אם תלמודו שגורה בפיו והרהר לאונסו לית לן בה (זבחים פ' טבול יום):

ב וכן הכנוים כגון רחום או נאמן מותר לאומרם שם. הגה ע"ז ויש אוסרים בשם רחום (ראב"ד) משום שלא מצינו שם רחום כי אם על השם ית' ויש להחמיר בשם רחום מיהו בל' אשכנז או בל' לע"ז לכ"ע שרי כמו גבי שלום (מורי בב"ח) אבל שאר דברי' של לשון הקודש אסור לאומרם בלשון חול (פרק כירה):

סימן פז

אבל אם הם של מתכת כו' או של חרס מצופ' מותר אם הם רחוצים יפה (ולא) יצא הריח ממנו (ב"י בשם אוהל מועד) ובשל חרס מצופ' צריך דוקא להיות מצופה בפנים ובחוץ (מורי ב"ח) אזי מותר אפי' אין בהן מים כיון שאין בו שום זוהמא לא בפנים ולא בחוץ ורחוצים יפה (ב"י) וי"א דמ"מ בעינן להטיל בתוכן רביעי' מים (ב"י בשם התו' והמרדכי) אבל של חרס או של עץ אפי' רחוצים יפה ואין בהן ריח רע אפ"ה צריך להרחיק כמו מהצואה (ברכות דף כ"ב):

סימן פח

וכן פשט המנהג והיינו במקום שאין שם טינוף כלל אבל במקום צואה או מטונף אסור לקרות בין ק"ש בין שאר ד"ת מ"מ מי שרוצה לנהוג כתקנת עזרא צריך לטבול במ' סאה אפי' שאובים כולם כשרים או ט' קבין בנתינה שישפוך עליו דוקא אבל לא בטבילה והני ט' קבין מצטרפין אף מג' כלים. רק שישפכן רצופין זו אחר זו שישפוך מן השני קודם שכלה מן הראשון ומן ד' כלים בכל ענין אין מצטרפין (ב"י) ויכול לטבול חציה ולרחוץ חציה אע"ג דתקנת עזרא ליכא האידנא נפקא מינה מי שמקבל עליו לנהוג כתקנת עזרא (ב"י) שיעור תשעה קבין הוא לערך ט' מדו' וחצי מער"הריש כן נ"ל:

סימן פט

א ואם התפלל משעלה ע"ה כו'. היינו בדיעבד בשעת הדחק וזמן עלות השחר הוא זמן קודם שיראה את חבירו ברחוק ד"א אבל מזמן שיראה את חבירו רשאי לכתחלה להתפלל רק מצוה מן המובחר הוא יותר טוב שיתפלל אחר הנץ החמה מיד:

ב שהוא שליש היום (ע"ל סי' נ"ח) הגה ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית עד זמן מנחה כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל הוי ברכה לבטלה (כ"כ הרשב"א) ויש מי שכ' שמותר להתפלל אף לאחר חצות עד שיגיע זמן מנחה גדולה וכיון שמגיע זמן מנחה גדולה אז צריך להתפלל תחילה תפלת מנחה ואחר כך לתשלומין דשחרית ושניהם יחד זה אחר זה. (ראב"ד פ"ג ה"ת) ואף שרוצה להתפלל בזמן מנחה גדולה תפלת שחרית ואח"כ מנחה בזמן מנחה קטנה אינו רשאי (מורי בב"ח):

ג כיון שהגיע זמן תפלה אסור כו' ליתן לו שלום כו' ואם התחיל לברך הברכות אח"כ אין לחוש כ"כ כו' ויכול אז אף לכרוע בפגעו בו דוקא (ב"ח) ויש מי שכ' דוקא באינו משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו אף שכבר התחיל הברכות אסור וכן עיקר לדעתי דאין להקל במה שהוא נוגע בכבוד המקום ב"ה ואף שהתחיל הברכות אין לו להשכי' לפתחו ובפרט שבגמ' והרי"ף לא משמע לחלק לגמרי בין אם התחיל הברכות אם לא ולכרוע אף שאינו משכים לפתחו ואפי' בלא נתינת שלום אסור עד שיקבל עליו עול מלכות שמים כנ"ל:

ד ולא לאכול ולא לשתות כו' בין בחול בין בשבת וי"ט. נ"ל דוקא בבוקר קודם התפלה כיון שעדיין לא הגיע זמן הקידוש אבל כיון שהגיע זמן קידוש אסור לשתות אפילו מים קודם קידוש (טור והרא"ש) ואף קודם תפלת מוסף מותר לשתות כי לא הגיע עדיין זמן קידוש (מהרש"ל בהגהות) ויש מי שכתב שאם הוא צמא הרבה טוב יותר שישתה מים משיצטער בתפילתו ומותר לאכול אוכלין גם משקין לרפואה קודם שיתפלל (כלבו מהררי"א):

ה בשעת הדחק יכול להתפלל משעלה ע"ה כו' דהכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד ובכוונה ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפילה אכן אין חילוק אם מהלך ברגליו או יושב בעגלה אפילו בספינה משום דאף אם יושב בעגלה או בספינה אינו יכול לכוין בתפילתו משא"כ בק"ש בקל יכול לעמוד על הדרך בקריאת פסוק ראשון ובשכמל"ו שהוא זמן קצר:

סימן צ

א המתפלל לא יעמוד ע"ג מטה ולא ע"ג כסא כו'. דהיינו מטה וכסא וספסל אפילו אינם גבוהים ג' כמ"ש רמ"א משום טרדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוון בתפלתו אבל שאר דברי' צריך להיות גבוה ג' טפחים וי"א דאינו אסור אלא בגבוה עשרה טפחים (ב"י

רי"א בשם ארחות חיים) ויש להחמיר אפילו בגבוה ג' נמי אסור להתפלל עליהן (ב"י בשם הרמב"ם) ויש מי שכ' אפי' מטה כסא וספסל אינו אסור אלא בגבוה ג' טפחים אבל פחות מג' טפחי' שרי דליכא טרדא בפחות מג' (מורי ב"ח) והטעם שלא יתפלל במקום גבוה שנא' ממעמקים קראתיך ה' וגו' לכך נוהגין במקום שעומד החזן להתפלל הוא מקום עמוק שבב"ה (אגודה וע"ל סי' צ"ח):

ב האומנין שעושין מלאכה לבעה"ב כו' (ע"ל סי' ס"ג):

ג וטוב שיהיו בב"ה י"ב חלונות. וא"צ להיות כולם לצד המזרח אדרבה צריך להיות לכל הצדדים ויהיו פתוחים (זוהר פ' פקודי) וכן ראיתי מאדוני אבי זקני הגאון שהיה לו ב"ה מיוחד בק"ק ויינא ובנה י"ב חלונות ג' מכל צד וראוי לחוש לדברי שניהם:

ד ולא אחורי ב"ה כו'. ואפשר שכל זה לא מיירי אלא בעומד אחורי הכותל שהארון בו אבל בעומד בצד הכותל שהפתח פתוח היינו במערב ומחזיר פניו לצד הכותל למזרח לכ"ע שרי (מורי בב"ח):

ה או לסבה אחרת הגה ע"ז וטוב שיצא מב"ה כשמקדים את תפלתו לתפלת הציבור לאיזה סבה אם אין טורח לצאת (אמ"ו):

ו מותר לרוק בב"ה דאל"כ לא יוכל להתפלל כהוגן (מהררמ"י) . ודוקא שלא בשעת תפלת י"ח אבל בשעת תפלת י"ח אסור לרוק כדלקמן בסי' צ"ח ועיין לקמן סי' קנ"א סעיף ו':

ז ודורסו ברגלו ואפילו בביתו במקום המיוחד לו לפעמים להתפלל צריך לעשות כן (הרר"י):

ח ישכים אדם לב"ה כדי שימנה מעשר' ראשונים. הג"ה ע"ז ולעולם ישתדל אדם להקדים לב"ה אפילו אם לא יהיה מעשרה ראשונים שכל המקדי' הוא יותר קרוב אל שורש הקדושה ואחרונים יונקי' מענפי ענפים ויש מאנשי מעשה שנוהגי' שאותו היום שאין הולכים להיות מעשר' ראשונים מתענים מכאן תדין עליך איזה קנס (תוצאות חיים) וילך לב"ה:

ט אם נשאר אדם יחידי בב"ה כו'. אע"פ שלא נכנסו ביחד אותן שנשארו אחרוני' יש לאחד להמתין על חבירו ומיהו אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו עמהם אין חבירו חייב להמתין לו דכיון שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס אגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחיד אם ישאר יחידי (הר"ר יונה פ"ק דברכות דף ד') ור"י היה מחמיר על עצמו אם בא אדם אחד לב"ה היה מעיין בספר עד שגמר תפלתו (מרדכי):

י בית המדרש קבוע קדוש יותר מב"ה כו'. ואפילו לדעת הרמב"ם דמצריך בבית המדרש עשרה היינו מי שהולך מביתו למקום אחר ללמוד כיון דדרכו להתבטל מלמודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בי' או לכנס לבה"כ אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לב"ה אפילו אם אין שם י' מפני שמבטל מלמודו בשע' הליכתו ומוטב לו להתפלל ביחיד (ב"י בשם הר"ר יונה וע"ל סי' ק"ו) . וכ"ש שלא יפסיק בתורה בב"ה וכ"כ בהגהת אלפסי החדשי' אותן ת"ח שעוסקין בתורה בב"ה בי"כ בשעה שהצבור מתפללין לאו שפיר עבדי (ע"ל סי' ס"ט):

יא צריך שלא יהא דבר חוצץ כו'. אבל מטה אין זה קבוע ע"כ אם היא גבוה עשרה ורחבה ארבעה חוצץ (תו') ונראה היינו דוקא מטה שבזמן התלמוד שהיה לישיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הוי קבע ואינו חוצץ (ב"י) וי"א אפילו אינה עשוי לשכיבה כיון דלפעמים משנין ממקום המטה ממקום למקום חוצץ (מורי בב"ח):

יב לא יתפלל בצד רבו כו'. ולא מהני רחוק ד' אמות אלא המתפלל אחורי רבו או כנגדו אבל המתפלל ואחוריו לרבו אפילו רחוק כמלא עיניו אסור (נ"י שכן משמע בהרא"ש והרר"י) ומדברי הטור לא משמע כן אלא כל רחוק ד"א רשות בפני עצמו הוא ובכל ענין מותר (מורי בב"ח וע"ל סי' ק"ג) ואפי' בצבור שא"צ להרחיק מ"מ צריך ליזהר שירחיק מאחורי רבו כדי שיוכל רבו לפסוע שלש פסיעות לאחוריו (ב"י בשם אהל מועד) מי שבא בדרך והוא סמוך למלון וירא שאם יבא למלון יבלבלוהו בני מלון ולא יכול להתפלל בכוונה אם יוכל להסתלק מן הדרך באופן שקרוב הדבר שלא יבואו עוברי דרכים ויפסיקוהו שפיר טפי להתפלל בדרך מלהתפלל במלון אבל אם אין ברור לו שלא יפסיקוהו עוברי דרכים ואפשר למצוא לו חדר או קרן זוית במלון שיכול להתפלל שם בלב פנוי ולא יבלבלוהו בני המלון אז שפיר טפי להתפלל במלון (מהרמ"י):

סימן צא

עד שיכסה לבו כו'. וצריך אדם להכין בגדיו בתפלה וכן היו עושין קדמונים שמתקשטין עצמן בבגדים נאים בשעת תפלה (טור) לכן אין להתפלל בבתי שוקי' של פשתן אם לא ילבש עליה' פוזמקי שקורין זאקין ומכ"ש שיש לגעור באותן שלובשין בתי שוקים של פשתן ונועלין פנטאפיל שהעקב מגול' (מורי בב"ח) בשם רבו: וכן אסור ללבוש בשעת תפלה בתי ידים שקורי' הענשי"ך ומי שעושה כן עליו נאמר המקרא הזה אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני וכן קבלתי בשם הרב מהור"ר יעקב פאלק ז"ל:

סימן צב

א היה צריך לנקביו כו'. שעור הילוך פרסה ושיעור פרסה הוא שעה וחומש שעה והטעם כי זמן תפלה הוא שעה מעט לפני' ומעט לאחריה שצריך כל אדם לשהות הרי החומש לשני שהיות לפניה ולאחריה ואפילו יעבור זמן תפלה אפ"ה אסור להתפלל עד שינק' גופו תחיל' (ב"ח ע"פ דברי הרמב"ם והרא"ש ור"י):

ב צריך לרחוץ ידיו במים כו'. וצריך לחזור אחריה' אף בעובר זמן תפל' (הרי"ף הרמב"ם והרשב"א בשם רבי' האי) וי"א שאין צריך לחזור אחר מים בין לק"ש ובין לתפלה (תו' ור"י והרא"ש) ויש מי שכ' אפילו אם יודע שלא יעבור זמן התפלה דאפ"ה א"צ לחזור אחר מים משא"כ בערבית כיון שא"צ להסמיך גאולה לתפלה אז שפיר קעבי'ד אם מחמיר ומהדר אמים בין לפניו ובין לאחריו (מורי בב"ח) .

ג מקום מטונף כו'. המכוסים באדם לאפוקי במקום מגולה כגון בפניו ובצואר עד החזה וזרועותיו עד פרק העליון הנקרא עלבוגי"ן מותר ליגע במקומו' הללו בשעה שעומד בתפלה או עוסק בתורה (ב"י רמב"ן כלבו):

סימן צג

לא יעמוד להתפלל כו'. אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין כו'. וכן נוהגין בשחרית סמוך ליציאת מצרים שהיא שמחה ותנחומין ובמנחה סמוך לתהלה לדוד ובערבית סמוך למקראות הסדורים לפניו כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהן וצריך לעמוד במקומו להכין עצמו לתפלה כשהתחיל החזן תהלות לאל עליון (מהרי"ל):

ומי שאינו רוצה לנגן עם הש"ץ ורוצה להתפלל עם הקהל ימתין בכאן כמו שעשה מהר"ם בענין הקרוב"ץ.

סימן צד

א ואנו שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבין במערבו של ארץ ישראל והיושב במערב יחזיר פניו למזרח כדאיתא בגמ' דברכות ע"ש וכל הארצות האלו אשר אנו מפוזרין בהן כולם הם כנגד מערבית צפונית של א"י ואינם מכוונים במערב א"י ממש לפיכך טוב ונכון הוא כשעושין ב"ה שיעשו כותל מזרחית שעושין שם ארון הקודש ומתפללין כנגדו שתהא נוטה קצת לצד מזרחית דרומית מהררמ"י ומי שרוצה לקיים הרוצ' להעשיר יצפין כו' היינו דוקא באם יושב בצד דרום הארון הקודש אז יכול להצפין וכן באם יושב בצד צפון יכול להדרים אבל לא להיפך משום שאז יהיה נרא' כהופך עורף

ולא פנים כלפי הארון הקודש (כן נ"ל מדברי מטה משה) רק אז הופך פניו למזרח בלבד ודי לו בשחיות ששוחה בנטייה קצת (לחם חמודות):

ב לעמוד באבות. אפילו ברוכב יעמוד באבות דרוכב כמהלך דמי:

ג ופוסע ג' פסיעות כו'. יחזיר הבהמה ג' פסיעות או מחזיר עצמו לאחוריו ע"ג בהמתו כדרך שהיה נוהג באם בא להפטר מלפני המלך:

ד אפי' שוכב על צדו וכן זקן שאינו יכול לעמוד ישב במקומו ויתפלל (כ"מ):

סימן צה

א יכוין רגליו כו'. ויש נוהגין ליתן ריוח למעלה אצל האצבעות משום דכתיב ורגליהם ככף רגל העגל ואין זה כלום שהרי בגמרא לא הזכירו אלא שיכוין אותן בענין שידמו אחד (הרר"י):

ב וי"א כשעומד כו' ילך לפניו ג' פסיעות שכ' ג' הגשות לתפלה ויגש אברהם ויגש יהודה ויגש אליהו (רוקח) ויעמוד בשחרית לתפלה מתי שיתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון ובמנחה כשירד הש"ץ לפני התיבה ובערבית כשיתחיל הש"ץ קדיש (מהררי"ל):

ג צריך שיכוף ראשו. וצריך לחשוב ג"כ רוממות האל יתברך ושפלות האדם ויאמר בלבו מה אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה. ובשעת תפלה יתן עיניו למטה אבל קודם שיתפלל י"ח צריך ליתן עיניו לחלונות שבאותו הכותל (ב"ח וכן משמע בפי' התוס' שכתב הב"י בשם מהררי"א) ובתפלת מיושב אל יסמוך לאחוריו ולא יהא מוטה לצדדים מפני שהוא דרך גאות ולא יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה על זה שכ"ז דרך גאות אלא יושב וראשו כפוף שלא יראה פני היושב כנגדו חוץ לארבע אמותיו וב' אציליו על עצם הירך מקום חבורם לגוף לכאן ולכאן ידיו תחת לבושו הימנית על השמאלית לרמז כדי להגביר מדת הרחמים על מדת הדין וינענע כל גופו מאחוריו לפניו לקיים מ"ש כל עצמותי כו' אבל בתפלת י"ח אסור לנענע גופו (מהררמ"ע סי' קי"ג):

סימן צו

תפלות כו' וטוב להתפלל מתוך הכתב כי הכתב מעורר הכוונה (תניא) ואף בחזרת הש"ץ תפלת י"ח יהי' סדור פתוח לפניו להיות אזניו פתוחות על מה שאומר הש"ץ ולא יפנה מחשבותיו אנה ואנה (תוצאות חיים):

סימן צז

א ויזהר שלא להניח ידו על סנטרו וכן כל מה שנראה שיש גסות רוח יש לזהר ממנו בעמדו בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומה שהחזנים כשמגביהים קולם מניחין ידיהם על הלחי אין בכך כלום כיון שאינם עושין ליוהרא ולגסות רוח אבל שלא בשעת זמר יש למחות בידם וגם אם יכולים לנגן ולא יצטרכו להניח ידם על הלחי טוב מאוד (לחם חמודות):

ב זורקו לשמאלו. וי"א לימינו אבל לא לשמאלו וסברא ראשונה עיקר כי אין לדקדק בשעת הרקיקה לימין או לשמאל של הקב"ה כי אין לחשוב באותו הפעם כאלו הקב"ה נגדו (ד"מ) כנ"ל ע"כ:

סימן צח

ושלא יחוץ דבר בינו לקיר וכן שלא יחוץ בינו לקרקע דומיא דקרבן (טור) מ"מ ליכא עכובא בדבר ולא אמר שלא יחוץ בינו לבין הקרקע אלא למצוה מן המובחר וכן נוהגין לשטוח על הקרקע ביה"כ עשבים יבישים וכן נוהגין לשטוח מחצל' בט' באב ועומדים עליהם ומתפללים (מורי בב"ח):

סימן צט

א אם עבר זמן התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג ואפילו התחיל לשתות אחר שהגיע זמן התפלה. וי"א אם התחיל לשתות אחר שהגיע הזמן התפלה יש לדונו כמזיד ואין לו תשלומין (ע"ל סימן ק"ח) אבל שאר ברכות יכול לברך אע"פ שהוא שכור אף שלענין צואה אין חילוק (מורי בב"ח):

ב דרך מיל. דוקא במהלך ברגליו אבל רכוב אין מפיג את היין אלא ברוכב ג' מילין (עירובין דף ס"ד ב"י הגה"מ) ויש מי שכתב בשתה רביעית יש להקל אפי' רכב מיל מפיג את היין אבל באם שתה יותר מרביעית אז אין הדרך מפיגו בין הוא מהלך ובין הוא רוכב אפילו כמה מילין כן משמעות התלמוד וכנ"ל:

סימן ק

א תפלות של מועדות צריך להסדיר תפלתו וי"א תפלות של ר"ח אין צריך לסדר (הרא"ש והטור):

ב אבל כשמתפללים מתוך הסדור מותר ויש להחמיר גם כשמתפלל מתוך הסדור ואפי' בר"ח (ב"י) ומכ"ש שיש לסדר התפילה של חנוכה ור"ה וי"כ ושל ט"ב ושל מועדות אע"פ שמתפלל מתוך הסדור (מורי בב"ח):

סימן קא

א לפחות יכוין באבות וירגיל אדם את עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן קי"ג תיבות כמו שיש בתפלת חנה וקי"ג פעמים לב בחומש לומר שצריך כוונת הלב (טור בשם הר"א) ויכוין ג"כ שר"ת של י"ח ברכות עולין אלף ת"ת ולכן אין נכון לומר (ו)למלשינים אלא [ו]למלשינים ולירושלים ואלף ות"ת מלאכים מקבלין ומשימין כתר להקב"ה:

ב ומשמיע לאזניו בלחש ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד יצא אף שלא השמיע לאזניו כמו בק"ש (ברכות דף ל"א והרשב"א) ואם אינו יכול מחמת חולי או דבר אחר יאמר בלבו שנאמר אמרו בלבבכם (ב"י בשם הא"ח):

ג שלא להגביה קול'. מ"מ הודוים שאנו אומרים בנוסח אחד כולם כטוב כחוטא בי"ה מותר לאומרם בקול רם כדי להתודות בכל לב (ב"י מהררמ"י) ואם משמיע קולו בביתו כדי שילמדו ממנו ב"ב ישמיע קולו יותר ולכן יש לגעור באותם החזנים שמגביהים קולם ביותר ממה שצריך להשמיע לציבור כדי שיענו איש"ר וברכו ואמן (מורי בב"ח):

סימן קב

א ויש מתיר כשעוסק בתור' אבל בעוסק בהלכות דרך ארץ צריך להרחיק דזה אינו נקרא עוסק בתורה (ב"ח):

ב אינו צריך לקום וי"א דדוקא בבית שלא יחדוהו לתפלה אז אינו צריך לקום אם זה בא בגבולו אבל בבה"כ שיחדוהו לתפילה צריך לקום אף שבא בגבולו והוא ישב כבר (מורי בב"ח):

סימן קג

וחוזר למקום שפסק והוא דעת הרמב"ם וי"א שחוזר למקומו תחלה ואח"כ אומר רבון כו' וחוזר למקום שפסק כי מסתמא הוא שעה מועט' ואינו בשיעור כדי לגמור את כולה לכן אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש כנ"ל:

סימן קד

א אבל מלך א"ה כו'. וה"ה אפילו אנס דעלמא נמי פוסק:

ב יטה מן הדרך כו', היינו היכא שא"א לו לקצר קודם שמגיע אליו הבהמה והקרון אבל אם אפשר לו לקצר יקצר ולא יצא ממקומו עד שיגמור תפלתו בקצור:

ג ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והיינו בדבור לא יפסיק לומר לאחר שיסיר מעליו הנחש אבל יוכל לילך שאין זה נקרא הפסק:

ד אם ראה שור בא כנגדו כו'. ואם השוורים במקום שהם מוחזקים שאינם מזיקים אינו פוסק כו' וכל השוורים המסורסים אינו פוסק ודוקא בשור תם שלא נגח ואפי' בשור שחור ביומי דניסן אבל מועד שנגח ג"פ אף בשוורים שלנו צריך להרחיק כמלא עיניו וה"ה כשנגח פעם א' או שתים נמי צריך להרחיק ואפי' אינו שחור ובכל שאר ימות השנה ובכל מקום שפוסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. וי"א דוקא במקום שיש קצת פשיעה אז חוזר לראש אם שהה כדי לגמור את כולה אבל היכא דאיכא אונס כגון שבא אנס או קרון או שוורים אז א"צ לחזור לראש אפי' שהה כדי לגמור את כולה (מורי בב"ח):

ה אם שח בתפלה י"א שיש לחלק בין שח בשוגג או מחמת אונס ובין שח במזיד אז בכל מקום שטעה חוזר לראש (הרי"א הראב"ד ואבי העזרי) וכן נוהגין:

סימן קו

א פטורים מן התפלה. זהו דעת הרמב"ם אבל בטור משמע דוקא את שהמטה צורך בהם הא שאר מלווים המת חייבים גם בתפלה:

ב ואם לומד לאחרים אינו פוסק אפילו לק"ש אינו פוסק ודוקא אם יתבטלו מלמודם כשיפסוק אכן אם לא יתבטלו צריך להפסיק (ב"י סי' ע'): מקום כבודו הוא בסי' ס"א רק שלא רציתי להוציא הדף חלק כתבתי מה שמצאתי בב"י בא"ח סי' ס"א הנ"ל שנמצא כתוב בספר הפליאה אני ה' אלהיכם אמת דהיה במצרים מי שהיה נוהג כדבריו וגערו בו כל גדולי הדור כו' הנה באמת מהרש"ל בתשו' כתב כשהתפלל יאר צייט שהיה חוזר אני ה' אלהיכם לא שמלת אמת שאינו מק"ש ימלא תיבות ק"ש ומטה משה הסכים לדעת מהרש"ל כי אף שהביא הב"י מג' מקומות מהזוהר לו' ה' אלהיכם אמת זהו דעת חבורה של רשב"י אבל דעת רשב"י עצמו בהזוהר לומר אני ה' אלהיכם אמת וז"ל ולקביל אינון ע"ב תיבין דאינון בי דינא דילי' ישראל לתת' משלימין לזה באילין שבעין ותרין תיבין דפרשת' דתכלת ומהדרין תלתא תיבין אני לקבליה דאברהם ה' לקבליה דיצחק

אלהיכם לקבלי' דיעקב וחבורה אמרו ה' אלהיכם אמת ה' לקבליה דאברהם אלהיכם לקבלי' דיצחק אמת ליעקב ע"ש אמנם מצאתי הכותב דוד בהר"ר יוסף צימלש ז"ל מק"ק קראק' באבודרהם וצרור המור וציוני וספר המוסר ותולעת יעקב וטעמי מצות רקנטי בכולן כתיב ה' אלהיכ' אמת ומה שמשלים אמת אף שאינו מן ק"ש תירץ מהר"מ אלשקר ומהר"ל חביב דמ"מ הואיל ואינו רשאי להפסיק בין תיבת אלהיכם לתיבת אמת עכ"ל מטה משה כל זה מצאתי דוד הנ"ל):

סימן קז

א אם הוא מסופק וצריך להתנות אם לא התפלל תהא תפלה זו לחובתו ואם התפלל כבר תהא זו לנדבתו ואז מתפלל בין ביחיד בין בצבור ואם נזכר בתוך התפלה שכבר התפלל אם התנה בכך מתחילה אז גומרה לשם נדבה ומחדש דבר משם והלאה והוי כולה נדבה (טור ב"י והרשב"א ר"י) חוץ מתפלת מוסף שאין מתפללין נדבה מפני שמזכירין קרבן מוסף ולפ"ז באם ירצה להתפלל נדבה ולא יזכיר קרבן מוסף רשאי ולפ"ז אם ירצה להזכיר בשחרית קרבן תמיד ג"כ אסור להתפלל נדבה (ש"ת מהרמ"ע סי' י"ט) כיון הרב בעט"ז ז"ל לדעת הרב מ"א ז"ל:

ב חידוש זה שאמרנו והוא שיחדש בכל ברכה מהאמצעיות כו' אבל ג' ראשונות וג' אחרונות לעולם אין מוסיפין ולא פוחתין מהן ולא משנין בהן דבר (ב"י בשם הרמב"ם פ"א מה"ת):

סימן קח

א טעה או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים הטעם משום תדיר קודם (מהר"מ) ולא כמ"ש בעל ל"ח הטעם שיש לחוש שיתפלל שחרית אפי' שלא בזמן תפלה שניה:

ב לאחר שיאמר י"ח ברכות יאמר אשרי. וכן כשמתפלל מנחה שתים משום שלא התפלל שחרית צריך לומר ג"כ אשרי בין תפלה לתפלה אע"פ שאמר אשרי קודם התפלה ראשונה וי"א שיהיה זהיר מאוד שלא יאמר אשרי אחר שהתפלל מנחה (מהרמ"ע בש"ת) ע"כ ישהה רק כדי הילוך ד"א בין תפלה לתפל' כשמתפלל מנחה שתים ואין שייך תשלומין רק לתפלה שהיא בקשת רחמים אבל לק"ש וברכותיה לא שייך תשלומין שאם לא יקרא ק"ש של שחרית או של ערבית בזמנן אין לה תשלומין בתפלה הסמוכה

לה כיון שעבר זמנה בטל קרבנה ומעוות לא יוכל לתקן הוא (מהרמ"י) יש מי שכתב הברכות אין להם תשלומין (ב"י כל בו):

ג הא דמשלים תפלה שהפסיד דוקא בזמן תפלה. כגון שישלים תפלת שחרית מיד אחר חצות קודם שהגיע זמן תפלת מנחה אין זה תשלומין שאין עכשיו זמן תפלה כלל לא של שחרית ולא של מנחה וכן אם טעה ולא התפלל מנחה לא ישלים אותה אלא בזמן תפלת ערבית לא כל הלילה אחר כלות זמן תפלת ערבית:

ד אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לבד וה"ה אם התפלל התפלה שבנתיים אלא ששהה התשלומין שלא השלים התשלומין בזמן התפלה שלישית כיון שכבר עבר זמן תפלה אחת מבנתיים (מהרמ"י) וי"א אפילו לא התפלל תפלות הרבה יש לכולן תשלומין וע"כ מי שהיה תפוס או חולה כשיוצא מבית האסורים או כשיתרפא יתפלל כל התפלות שהפסיד (הרר"י פ' תפלת השחר וכ"כ הב"י שכן דעת הרשב"א) ועכ"פ צריך להתפלל תחילה תפילה הסמוכה דהיינו באם שכח ערבית ושחרית מתפלל במנחה של מנחה תחלה ואח"כ של שחרית ואח"כ של ערבית וכן לעולם בין שמתפלל כפשוטה או ע"י נדבה וחידוש כמוזכר אח"כ בסעיף ה' כל פעם עכ"פ תפלה הסמוכה תחילה:

ה עבר כל היום ולא התפלל מוסף כו'. מ"מ אם לא התפלל שחרית בשבת יש לה תשלומין למנחה אף שאין תשלומין מועיל אלא בתפלה הסמוכה לה כנ"ל ע"ל סימן רפ"ו סע"א ומכ"ש שיכול להתפלל מוסף אע"פ שכבר התפלל מנחה כדלקמן סימן רפ"ו סעיף ד':

ו הזיד ולא התפלל אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה. ויש מי שכתב דוקא בהזיד בתפלת מנחה אז יכול להתפלל ערבית שתים בלא חידוש אבל ערבית ושחרית אין להתפלל אותה בתורת תשלומין אלא בתורת נדבה וצריך לחדש בה (מורי בב"ח):

ז ואם הבדיל בשתיהן שטועה שמזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה כדבסמוך סעיף י"ב לכך יצא:

סימן קט

א הנכנס לב"ה כו' ואם מצא ציבור שכבר התחילו לענות קדושה או אמן יש"ר כל שלא השלימו מותר לו לענות אמן עמהם (ש"ת מהרמ"ע סימן ק"ב):

ב וה"ה אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה דינן כקדיש וקדושה לפי שצריך לומר אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה ולכתחלה צריך לומר אמן אחר כל ברכה וברכה וע"כ טוב דלא יעסוק בשום דבר בשעת חזרת התפלה ויכוין לענות אמן (ש"ת מהרמ"ע

סי' ק"ב) ואם השעה עוברת יתפלל מלה במלה עם הש"ץ וה"ה אם יכול להגיע למודים והטעם משום דחיישי' שמא לא יוכל לצמצם שיהיה באמצע הברכה כשיגיע ש"ץ למודים אלא יהיה בתחלת ברכה שאין שוחין בה או בסופה (ב"י סי' קי"ג) או י"ל הטעם לפי שבשחיי' זו של רשות לא יפטור לכתחילה שחי' של מודים שהיא של מצוה לכן לא יתחיל לכתחילה להתפלל אלא אם יודע שיכול להגיע למודים או לאחד מן הברכות ששוחין כשיגיע ש"ץ למודים דאז הוי נמי שחייה של מצוה זו נמי פוטרת שחייה של מודים (רמ"ז) ויש מ"ש אף אם הגיע עם הש"ץ למודים אסור למתחיל משום דלא יוכל לומר מודים דרבנן (א"ז):

סימן קי

א היוצא לדרך. ומה שנוהגים ליטול רשות מהגדולים כשהולכי' בדרכים ומתברכים מהגדולים יש סמך ממה שאמרו רז"ל בפ"ק דברכות נמלכין בסנהדרין פירש"י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם (אמ"ז בשם מהרר"ש כמהרר"ל מלובלין):

ב ואם אפשר יעמוד. ודוקא בדאפשר ליה כגון שהחברות' ממתנ' עליו אבל מן הדין סגי במהלך (ב"י הרא"ש והרי"ף וכ"כ הר"ר יונה והרשב"א):

ג ואם היה רוכב אין צריך לירד. דלא עדיפא מתפלת י"ח עצמה (הר"י בפרק תפלת השחר) וי"א שצריך לירד מאחר שתפלה קצרה היא ואינה צריכה כוונה כ"כ וליכא למיחש שמא יטרד באיחו' דרכו הרר"י):

ד אומר אותה אחר שהחזיק בדרך ויש מפרשים לאפוקי שלא יאמר אותה מיד אחר שיצא מן העיר (עמק הברכה ובנו מהד"ר ישעיה בספרו של"ה) ועיין בס' באר שבע דף ק"ח ול"נ אף שהכין את עצמו לילך בדרך ועדיין לא הלך יש לומר תפלת הדרך וכן פירש"י בהוריות בפ"ק החזיק בדרך איכא וכן נכון לעשות באם אין לו לילך כ"א פרסה אחת מצומצמת אז יאמר תפלת הדרך בביתו כשילך אחר ברכת ת"ה פרסה שלימה וכן יעשה בעת שהוא על הדרך יתפלל בבוקר ויכלול ת"ה בתוך שומע תפלה או אחר גומל חסדים טובים כמו שעשה מהר"ם ובזה יוצא ידי כולם ובתשובה הארכתי כנ"ל:

סימן קיא

צריך לסמוך גאולה לתפלה וכל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל היום היינו דוקא אם קורא כוותיקין ק"ש קודם הנץ החמה ותפלה לאחר הנץ החמה וסומך גאולה לתפלה אז אינו ניזוק כל היום. ולא יאמר שום פסוק אפי' קודם תפלת מנחה ומוסף נמי לא יאמר רק

ה' שפתי תפתח וגו' ולכך קבעו ה' שפתי תפתח בתחלת ברכת י"ח מפני שהתפלות כנגד תמידין תקנו ופסוק זה כתיב קודם זבח שנאמר אחריו כי לא תחפוץ זבח (אבודרהם) וגם הוא ע"ד לאדם מערכי לב ומי"י מענה לשון וזה השם כתיב באל"ף דלי"ת מפני שהוא כנגד עצמו אדני רבוני גבירי אזי יכתוב בא' ד' כדין כל הדברים שמדבר אדם כנגד עצמו שיש בסופם יו"ד והראיה על זה מדברי הנביא אדני לריבי (אבודרהם):

סימן קיג

א אלו ברכות ששוחין בהם. וצריך לכוין כשכורע באבות תחילה לאות ראשון של שם הוי"ה ואות ראשון של שם אדני דהיינו י"א ובסוף יכוון ה"ד ובמודים יכווין ו"נ ובסוף יכווין ה"י ומי שלא מכוון כן עליו נאמר נתנני ה' בידי לא אוכל קום (כ"כ בגלאנטי) וזולת אלו הכריעות אסור לאדם לנענע גופו בשעה שמתפלל (ר"ח רמ"ע בש"ת סי' קי"ג) ע' מ"ש הטור והפרדס שער ערכי הכנויים ערך י"ד וע' בזוהר פ' תרומה והביאו הפרדס בשער הצירוף פ"ז:

ב אבל באמצעיתן יכול לשחות ואין להקשות מהא דכתב לעיל סי' ק"ט שלא יתחיל להתפלל אלא א"כ יגיע למקום ששוחין שם כשיגיע הש"ץ למודים משמע הא באמצע לא וי"א דאע"ג דמותר לשחות באמצע ברכה מ"מ הואיל ואינו מחויב שם לשחות ישכח בתפלתו ולא ישחה עמהן אבל כשמגיע למקום שמחויב לשחות ישחה עמהן מצד חיוב תפלתו (י"מ) ויש מי שכ' כשמזכירין ירושלים יש להשתחוות למזרח (מהרי"ל) ומ"מ אינו נכון לכרוע כשאומר בונה ירושלים שהרי אסור לכרוע סוף ברכה רק באבות והודאות:

סימן קיד

א ברכה שניה אינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכה הסמוכה לחברתה וכן כל ברכה עד סוף התפלה ומתחיל אתה גבור לעולם אדני ר"ת שם של אגל"א ובזה השם לא יהרהר בו אדם אא"כ הוא טהור מאוד מכל הטומאות ובבגדים נקיים וכאשר בירך יעקב ליהוד' מסר לו זה השם. אתה יודוך. גור אריה. לא יסור שבט מיהודה. אוסרי לגפן. והשם הזה הוא מבואר לבעלי קבלה כאשר נרמז בתורה והקורא יזהר שיהיה הגימ"ל נדגשה (כ"כ הציוני בפ' ויחי) ויוצא לנו מזה שיש לקרות אתה גבור הג' דגושה (מטה משה):

ב אסור להזכיר הגשם עד שיזכיר הש"ץ אע"פ שאינו מתפלל בציבור דאי בציבור בכל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת ציבור ודוקא בגשם אסו' להזכיר קודם

לש"ץ אבל בטל אם רצה להזכיר יחיד יזכיר (ר"ן ריש תענית) וי"א אף טל אסור להזכיר קודם ש"ץ (ב"י):

ג אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירי' אותו אע"ג דל' יום אחר הפסח אינו מזיק אפ"ה צריך לחזור שכיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פליג רבנן (ר"ן ריש תענית) בכל דבר שצריך לחזור בשבילו יכוין דעתו וישמע מש"ץ כל י"ח ברכו':

ד אם ביום ראשון של פסח אמר ברכ' אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום הרי בחזקת שלא הזכיר כו' וקשה והא בשבת וי"ט אומרים אותו ד' פעמים בכל יום ואיכא יותר מצ"פ בל' יום וי"ל דהרי בשאלה ג"כ הדין כן ובשאלה איכא פחות מצ"פ דהרי בשבת וי"ט אין שאלה לכך נקטי' מלתא מציעת' צ' פעמים (ד"מ כך כ' הרב רמ"א. בתשו' מ"א):

סימן קטו

מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה כו' וכן מבדילין במוצאי שבת וי"ט לפי שהי' חכמ' שאדם מבדיל בין דבר לדבר ולכן קבעוהו בברכת החכמה רמז לדבר בינה ר"ת בשמים יין נר הבדלה ודיני הבדלה יתבארו בעז"ה בסי' רצ"ז. חמישית השיבנו סלח לנו. ומה שתקנו לומר אבינו בברכ' השיבנו וברכ' סלח לנו משא"כ בשאר ברכות מפני שהאב חייב ללמד לבנו תורה. ובסלח לנו משום שאנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים ויסלח לנו (מהרמ"י):

סימן קטז

רפאנו והוא ברכ' ח' מפני שהמילה נתנה בח' והמילה צריכה רפואה לכך קבעה בח'. ואין לומר רפאנו ה' אלהינו אלא רפאנו ה' ונרפא וצ"ל רופא חולי בציר"י תחת הלמ"ד (כ"כ מהר"ר שבתי מפרעמיסלא בסידור שלו):

סימן קיז

א תשיעי ברכ' השני' ברך עלינו את השנה הזאת וכו' ושבענו מטובך כצ"ל לא מטובה כי השביעה שיתברך המזון בבני מעיים אינו תלוי בגידול הארץ אלא בברכת י"ח שישפיע השובע מאתו כדכתיב השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך וגם בברכת הטובה שייך בהקב"ה דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (מהרש"ל) ונראה כשהוא בדרך אז יאמר ושבענו מטובך כי אז יש ס"ת שם של יוה"ך היוצא מפסוק כ"י מלאכי"ו יצו"ה ל"ך וגו'

ס"ת וכן יש ס"ת פנ"י האדמ"ה ושבענ"ו מטוב"ך משא"כ כשהוא בעיר אז י"ל מטובה משום שיש בס"ת שם של הוי"ה פני האדמ"ה ושבענ"ו מטוב"ה:

ב יחידים הצריכין למטר או ארץ אחת כולה כמו ספרד או אשכנז בכללה כיחידי' דמי ובש"ת. ונראה דלפ"ז כ"ש כשיש לנו לשאול מטר ח"ו במרחשון בש"ת כשצריכין לכך דהא אפי' בתקופת תמוז דסימן קללה הן הגשמים שואלין בש"ת כשצריכין למטר כ"ש בכה"ג דהיינו בימות הגשמים מיהו קבלתי דיש להזהר שלא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתקנו חז"ל אפי' בש"ת אלא מרצון לפני הש"י בתענית ובסליחות בי"ג מדות ואומרים פסוקים ומזמורים של מטר אבל אין שואלין ותן טל ומטר (מורי בב"ח) ושמעתי אחד מן הגדולי' עשה מעשה כשהיה עצירת גשמי' בימות החמה לשאול בציבור ותן טל ומטר בש"ת ונאסף אל עמיו באותו השנה ותלו הדבר מדאטריחו קמי שמיא:

סימן קיט

אם רצה להוסיף כו' אם מוסיף אותה בשביל כל ישראל כו'. ונראה דצרכי יחיד יכול לשאול בלשון רבים אם רוצה ועדיף טפי וראיה מתפילת הדרך אלא כשאומר בלשון רבים צ"ל בסוף הברכה דוקא וארבע חלוקים בדבר. אחד שבברכת ש"ת יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה. ב' שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכ' אומר אפילו לא יהא צרכיו ממש כיון שאומר אותה בלשון רבים אבל בל' יחיד אסור לומר כיון שאינו אומר אותו בעבור כל ישראל ודוקא בסוף כל ברכה אבל באמצע הברכות לא כיון ששואל צרכי הרבים באמצע נראה כמוסיף על המטבע שטבעו חז"ל. ג' שאם שואל צרכיו ממש כגון על החולה שיש לו וכיוצא בזו יכול לאומרו בלשון יחיד ואפילו באמצע הברכה אבל לא בלשון רבים שלא יהא נראה כמוסיף על המטבע שטבעו חז"ל. הד' שבסוף התפלה אפי' קודם יהיו לרצון יכול לאומרו כרצונו בין בלשון יחיד ובין בל' רבים בין צרכיו ממש בין צרכי ציבור (הר"ר יונה פרק א"ע):

סימן קכב

אבל במקום שנוהגין לומר תחנונים כו' וליתא כיון דבגמרא אמרי דתקנו יהיו לרצון אחר תפלת י"ח ע"כ נכון הדבר שלא להפסיק אפי' לקדיש ולקדושה קודם יהיו לרצון לכך נכון לומר יהיו לרצון תכף אחר תפלת י"ח קודם אלהי נצור כדי שיוכל לענות קדיש וקדושה כנ"ל וכן ראיתי בסידור של ר' שבתי מפרעמסל' וכנ"ל:

סימן קכג

א כשיאמר עושה שלום כו' דהיינו זוקף לצד ימינו והופך פניו לצד שמאלו ונותן שלו' ומנין הכריעו' בקדיש חמש' ביתגדל כורע וזוקף בשמיה רבא בעגלא כורע ואמרו אמן זוקף יתברך כורע שמיה דקב"ה לעילא מכל ברכתא זוקף תתקבל כורע קדם אבוהון זוקף עושה כורע שלום זוקף בימין ואח"כ נותן שלום בשמאל והורגלו להשתחות לפניהם כעבד הנפטר מרבו (מרד' ס"פ א"ע):

ב כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה כן דעת הגה"מ פ"ה מה"ת וכן בשבולי לקט ובמדרש שוחר טוב וכן נוהגין:

ג ושיעור פסיעות כו'. ונראה דדוקא היכא דאפשר אבל בב"ה שרבים נכנסי' בה וצר להם המקום שא"א לפסוע ג"פ גודל בצד עקב ולעמוד שם כדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו בשעת הדחק שכתב בש"ת סימן שפ"א לפסוע בלא שיעור ע"ש. ויחיד שהתפלל בציבור אסור לחזור פניו עד שהתחיל ש"ץ תפלתו ויש להחמיר עד שיגיע הש"ץ לקדושה והכי נוהגין לכתחלה היכא דאפשר אבל היכא דאיכא דוחק ואתי לאנצויי יכול לחזור מיד שפתח ש"ץ בקול רם אבל לא קודם לזה:

סימן קכד

א לאחר שסיימו הצבור תפלתן כו'. וגם מחזיר התפלה כדי שיעשה קדושה אחריו ע"כ צריך שלא להתחיל יחיד להתפלל אא"כ יכול לגמר קודם שיגיע הש"ץ לקדושה ואם הוא התחיל והגיע עם הש"ץ לקדושה יאמר עמו הקדושה מלה במלה (טור) וגם יאמר עם הש"ץ אח"כ נוסח הברכה לדור ודור ג"כ מלה במלה עד האל הקדוש (מהרש"ל) וכן משמע בהגה' מנהגי' בה' פסח סימן מ"ב וכן אם הוא שעת הדחק:

וטוב לשמוע כשהש"ץ חוזר התפלה להאזין ולענות אמן ויש לגעור באותן המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת י"ח (טור) כי ג' אסורים עבדי הני אינשי. חדא דמברכין ברכה לבטלה. שנית דחייב כל א' לשתוק ולכוון לברכת הש"ץ ולומר אמן ועכשיו שאומר עם הש"ץ תפלת י"ח אין מכוון לש"ץ ואין עונים אמן אחריו. ג' שע"י שאינו מכוון לש"צ ברכת ש"ץ ברכה לבטלה: ואל יאמר ב"ה וב"ש הגדול:

ב ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה. והעונה אמן אחר כל ברכה כאלו מתפלל שני פעמים ואז"ל המתפלל ולא כוון וחזר והתפלל מובטח לו שתפלתו נשמעת (ב"י בשם א"ח) ויש להזהר יותר באמן דהאל הקדוש ושומע תפלה:

ג שיכוון בלבו אמת היא הברכה כו'. פי' כוונה זו יכוין בכל י"ח ברכות אבל באמצעיות יכוון באמן שני דברים א' כוונה הנ"ל ועוד יכוון לומר ויה"ר שכך יתאמן לעינינו וימלא משאלותינו ששאלנו ממנו כל הצרכים ששאל הש"ץ הנה אנחנו מחזיקים אותה שאלה ומתפללים לפני הש"י שאמרנו דברי הבקשות אליו (המקובל מוהר"ר הירץ בסידור) והעונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך (ריש פ"ג שאכלו):

ד לא יענה אמן חטופ' כו'. ר"ל שקורא את הא' בשב"א נוטה לציר"י אמן והוא צ"ל אמן בפתח ר"ל בקמץ כמו שאנו קוראין אמן וקמץ נקרא ג"כ פת"ח כמו שפי' ראב"ע בפסוק ה' ימלוך לעולם ועד:

ה וכן לא יענה אמן קטופ' שמחסר קריי' הנו"ן וה"ה באם מחסר קריאת א' או מ' אלא לפי שהרבה אין נזהרין בקריאת הנו"ן שתהיה נכרת לכך נקט רש"י נו"ן:

סימן קכה

א אין הצבור אומרים עם הש"ץ נקדישך והמנהג פשו' שהציבור שותקין בשעה שהחזן אומר נקדש או נעריצך עד שמגיע לקדוש אז עונין הציבור קדושה וכן כשהחזן אומר לעומתם משבחים שותקין הציבור עד שמגיע לברוך כבוד ה' ממקומו והציבור עונים אותו וכן כשאומר ש"ץ ובדברי קדשך שותקין עד שמגיע לימלוך כו' ואז עונים הציבור (ב"י והרא"ש בתשו' כלל ז' סי' י"ט) ויש בנקדש את שמך י"ד תיבות עד תחילת הפסוק וקרא זה אל זה כו' וע"כ צ"ל וכן כתוב ע"י נביאך וקרא זה אל זה ואמר ולא כנוסח שלנו שאנו אומרים ככתוב דא"כ ליכא אלא י"ג תיבות:

ב טוב לכוון רגליו. ויש לישא העינים למרום בס' היכלות יש בזמן שישראל אומרים קדוש ומביטי' לשמים. משמע שיש לראות כנגד השמי' כשאומר קדוש. ודוקא במלת קדוש יש להביט לשמים אבל קדושה שאומרים פעם שניה ושלישית צריכין לומר בהשתחוי' דתניא מנין שאומרים אבות כו' ומנין שאומרים קדושה שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש אלמא מלתא דקדושה כתיב ביה השתחוו לה' וכן ברוך כבוד ה' ממקומו יש לומר בכפיפת ראש משום דאחר כבוד שמו כתיב השתחוו כך מצאתי בקובץ ישן בת"י דהיינו כשאומר ברוך כבוד כורע וזוקף בשם וכן באומרו ימלוך כורע וזוקף בשם (מהררי"ל):

סימן קכו

ש"ץ שטעה ודילג אחד מן הברכו' ואפי' טעה או דילג ב' או ג' ברכות לא אמרי' דמוחזק הוא בדילוג (טור בשם הירוש') וה"ה ביותר מג' אין מסלקין אותו אבל אם דילג ברכת המינין מסלקין אותו לגמרי מש"ץ (הר"ר יונה פ' ת"ה) ש"ץ שטעה יעבור אחר תחתיו אם נמצא אחד שכיון עם הש"ץ בכל התפלה הוא ירד ויגמר התפלה ואם אינו בנמצא ירד אפי' אחר שלא כיון אפ"ה לא יתחיל כ"א תחלת הברכה שטעה בו הש"ץ כן משמע מדברי הב"י:

סימן קכז

א ישחו יותר מדאי דהא כבר התפללו ושחו בתוך תפילתם הלכך די בזה שישחו ראשם מעט אבל כשמתפלל בפ"ע יכול לשחות בתפלת י"ח באבות ובהודאה תחילה וסוף וכן בכריעה כשפוסע ג' פסיעות טוב עד שיראה איסר כנגד לבו או עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה אבל לא יותר מגבול זה אבל כששוחין עם הש"ץ במודים לא ישח' אלא מעט דהיינו שיתנועע בראשו ולא יותר:

ב ואומרים מודים דרבנן הכל בשחייה א' ואין לומר שאתה הוא ה' אלהינו כי צריך לזקוף בשם הוי"ה כמ"ש מפני שמי נחת ה' זוקף כפופים (כ"כ הראב"ד והרשב"א מהרר"י לורי' בספר לחם מן השמים) וי"א דאין להקפיד משום ה' זוקף כפופים אלא בסוף ברכה (מהררמ"י בכתבים סי' ק') ונראה להיות יוצא ידי כולן שיאמר ה' אלהינו וכן יעשה יכרע במודים ויזקוף מעט בשם עד סופו ואז הוא דרך הנכון (מהרש"ל ומורי בב"ח):

ג ואין הציבור עונין אחריו אמן אלא כי"ר ויש מי שכתב שלא יענה כי"ר כ"א פ"א לבסוף ואם רוצה עונה כי"ר על כל ברכה וברכה אבל העיקר שלא יענה כלום אלא לבסוף כי"ר והמנהג לו' ברכת כהני' אפי' יחיד המתפלל בזמן שראוי לנשיאת כפים ויש מי שכ' אף בתענית יחיד יאמר אותו במנחה וכן בתענית צבור אומרים כל יחיד אפי' לא התענה עמהם ומהררמ"א תמה ע"ז דהרי משמע דאין היחיד אומרה אף כשהתפלל בציבור אלא הש"ץ ולא חילק בין שחרית לשאר תפלות:

סימן קכח

א והלוי יצוק מים על ידיהם. ובמקום שאין לוים רק כהנים אז אם יש בכור יתן הבכור מים לכהנים ויצוק על ידם כך מצאתי במחזור ישן ע"ש מהרר"י מילין וכ"כ בתשובה אחת כי הבכור שהוא פטר רחם לאמו הוא קודש ונכנס תחת הלוי ויוצק מים על ידי

הכהנים ועיר שיש לוי והוא חכם והכהנים הם ע"ה ומקצת הכהנים עדיין אין להם חתימת זקן הרשות ביד הלוי שלא יצוק להם (ש"ת מהר"ר לוי סי' ל"ט) ונ"ל שגם הבכור שהוא פטר רחם לאמו יכנס תחת הלוי ויצוק מים על ידי הכהנים כנ"ל:

ב כשמתחיל הש"ץ כו' המנהג שלנו שהש"ץ ממתין ברצה שיעלו הכהנים לפני התיבה ואפשר משו' חשש דלמא לא עקר רגליו ממקום הרחצת ידיהם כי מסתמא שמשם נקרא עקר רגליו לא במה שעוקר רגליו לרחוץ ידיו (אמ"ז):

ג כשעוקרים הכהנים רגליהם לעלות לדוכן אומרים יה"ר כו'. וכן הוא דעת הרמב"ם אבל רש"י ותו' כתבו דאין אומר תחנה זו עד שמגיע לדוכן:

ד אם הם שנים קורא ש"ץ כהנים אבל אם היה רק כהן אחד לא יקרא הש"ץ כהנים אלא הוא מעצמו מחזיר פניו אף שכהן קטן עמו ועיין מ"ש מהררמ"י ויש מי שכ' דהמנהג לקרות אף ליחיד (ב"י בשם סמ"ק וסמ"ג) וי"א אותו בלחש עד מלת כהנים וכ"כ רש"י והרמב"ם וכן נהגו ולא כמ"ש הר"ן פרק הקורא שקודם שיעקרו רגליהם קורא להם כהנים ומברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה ומ"ש וצונו לברך באהבה באיזה מקום מצינו שהקדוש ברוך הוא מצוה לברך ישראל באהבה ונראה בהיות שפרש"י ע"פ אמור להם מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכונה ובלב שלם ודוק:

ה ומגביהי' יד ימני' כו' דכתיב וישא אהרן את ידיו ויברכם ידו כתיב וכן ראוי ע"פ הקבלה (הג"מ פ"ד) . ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם כו' ואסור לזקוף האצבעות בחנם כי אז מתעורר עליו עשרה מדריגות דין דסטרא אחרא וגורם קללה לעצמו (זוהר פ' נשא) .

ו מתחילין הכהנים לומר יברכך. וכן נוהגין בכל ארץ ישראל ובארץ מצרים שהכהנים מתחילין מעצמן לומר יברכך דבמלה ראשונה ליכא למטעי (ב"י בשם הרמב"ם פי"ד דתפל') אבל מהררא"ם בש"ת סי' ג' פסק כמ"ש בהגה בשם הטור והר"ן והג"מ ואח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ויש מי שכ' שהקהל והש"ץ אומרים בלחש שים שלום עד וחיים ושלום ואז מתחיל הש"ץ בקול רם וטוב בעיניך כו' (מהררמ"י):

ז ולא יתחילו הכהנים רבון ושגגה היא דהא לעיל סעיף ט"ו כתב דלאחר שמתחיל הש"ץ שים שלום הכהנים מחזירין פניהם ואומרים רבון העולמים כו'. אלמא אף לאחר שיכל' אמן מפי הציבור אין מתחילין רבון והרמ"י כ' בזה הלשון ואין הש"ץ מתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הצבור ובין כך מתחילין הכהנים רבון ואפשר יש ליישב בהיות

שכתבתי לעיל סעיף ט"ו שהקהל וגם הש"ץ אומרים בלחש שים שלום א"כ אינם יודעים מתי להתחיל רבון ע"כ צ"ל עד שיכלה אמן מפי הציבור ודוק:

ח ואם המקרא כיון לתפלת ש"ץ מתחילה ועד סוף. ומיהו גם להקרות לבדו טוב הוא שיכוין לבו לתפלת י"ח מתחילה ועד סוף וק"ל שאינו יכול להקרות מי ששח בשעה שהש"ץ היה מתפלל (מרדכי) ואפי' אם הש"ץ חוזר אח"כ התפלה ואומר שים שלום טוב להאזין כל התפלה (ב"י ומהררמ"י) אבל בהג"מ משמע אם הש"ץ אומר שים שלום לית לן בה אך ורק אם אין הש"ץ אומר שים שלום אז צריך לזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שמכוין לכל התפלה עם הש"ץ ונ"ל דמיירי שאין הש"ץ מובטח שיחזור לתפלתו דא"כ יחזור הש"ץ עצמו ויגמור התפל' וצריכין לומר הא דאמרי' דאם אינו מובטח שיחזור לתפלתו אינו נושא כפיו היינו דוקא כשהוא עצמו גומר התפלה אבל אם איכא אחר דמסיים התפלה יכול לישא כפיו (ב"י) ואינו נראה כן מפשוטה דמשנתינו אלא כל שאין הש"ץ מובטח שיחזו' בתפלתו אינו רשאי לעלות לדוכן ואין תקנה שהמקרא יכוין מתחילה ועד סוף והמקרא יסיים שים שלום כיון שאינו מובטח וכ"כ מורי בב"ח ויש מ"ש עכשיו שמתפללין תוך הסדור וליכא למיחש לטריפת דעת נושא כפיו אף באם שם כהנים אחרי' (ל"ח) שני כהנים ששונאים זה את זה אפילו הכי חייבין לעלות לדוכן יחד אפילו אם אין שם כהנים אלא אותן שנים ואפי' מודרים הנאה זה מזה מותרי' לעשות מצוה יחד דמצות לאו להנות נתנו ול"ד לג' שנדרו הנאה זה מזה דאין מצטרפין לזימון עיין בי"ד סי' רי"ז עסי' כ"ז ובסימן רכ"א סעיף י"ג ובא"ח סי' תקפ"ו סעיף ה' ובסימן קצ"ט סעיף י"א ואותו שאינו רוצה לעלות עם חבירו אין יכול לכוף לחבירו לחלוק עמו נשיאות כפים לומר לו עלה אתה שחרית ואני מוסף כי חבירו יכול לומר אני איני רוצה לבטל מצותי ואעלה לדוכן בכל פעם ולאו כל כמינך לבטל מצותי בשביל שטותך (ש"ת מהר"מ מינץ סי' י"ב דין ד') אבל הכהן ששונא את הציבור או הציבור שונאים אותו לא יעלה לדוכן ויש לכהן הזה סכנה גדולה כשהוא עולה לדוכן (זוהר פרשת נשא ערע"ה):

ט בשעה שהכהנים מברכין העם כו' יהיו פניהם נגד הכהנים וגם העם המקבלים הברכות יכוונו לקבל הברכות ולא יסתכלו בהן ג"כ שלא יבואו לידי היסח הדעת (ירושלמי) אבל אין הטעם שעיניו כהות דהא מפרש בפרק אין דורשין דוקא בזמן שב"ה קיים (מהררמ"י וע' לקמן סי' ק"ל) א"צ לילך ממקומו מי שהוא אחורי הכהנים ולדחות את חבירו ממקומו שהוא קנוי מכ"ש מי שאין לו מקום בב"ה כלל וצריך לעמוד בחצר ב"ה (מורי בב"ח) וכן משמע מפירש"י דלא אניס' כו' מפני שיכולין לבא לפני הכהנים

להיות מתברכים פנים כנגד פנים ואומרים רבון העולמים בשעה שהכהנים מנגנים כ' של וישמרך ויחנך ול' של שלום דהתם סיימו כל אותה הברכה (מהרמ"י) ואסור לכהן להוסיף יוסף ה' עליכם:

י כהן שיש לו בת שהמירה כו' כי את אביה היא מחללת אבל יצא קול על אמו שזנתה או המירה אפ"ה עולה לדוכן (ש"ת מהררי"ל ח"א דף קמ"ט):

יא יצא מב"ה וה"ה אם אין שם כהן אלא הוא ג"כ לא ישא את כפיו רק שאינו צריך אז לצאת מב"ה כשאין קוראין כהנים וגם הנוטל ידיהם לא יבא אליו ואז אינו עובר בעשה כמבואר:

ואומרים רבון בשעה שמאריכים בניגון התיבות ויש מי שכתב שלא יאמר כל אחד רבון הנ"ל בשעה שהכהנים עולין לדוכן כי אם דוקא מי שחלם אותו לילה חלום רע אז יאמר רבון כי אף שחלם בשאר ימות השנה אין הביטול מועיל אלא בו ביום כשראה החלום כדאשכחן בתענית חלום דוקא בו ביום או ידלג ב' התיבות חלום חלמתי אלא יאמר רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך יר"מ כו' (רא"ש פר' שור שנגח הפרה) וכן נכון בעיני שזה מועיל שאם ראו אחרים חלום רע עליו שמבטלו שאומר בין חלומות שחלמו אחרים עלי כנ"ל כי בלא"ה אין נכון לומר תחנות בשבת וי"ט בחנם כי אסור לעורר עצמו בענייני תחינות השוברות לבו של אדם אבל תפלה ובקשה נופל ג"כ על דברים שמתפלל שיתן לו הקב"ה מתנות רבות יותר מכדי צרכו וזה מותר להתפלל אפילו בשבת וי"ט זה היתה הטעם מסדרי סדר מעמדות שסדרו בשבת בקשות יותר לטוב. כתב לבוש שחיבר מהרמ"י על פירש"י בפ' ואתחנן כתוב בזוהר פרשת נשא כשמתפלל הש"ץ בחזרת תפלת י"ח באם שאין שם נשיאת כפים כשאומר יברכך ה' יראה לצד ההיכל וישמרך לצד ימין שלו. יאר ה' כלפי ההיכל פניו אליך ויחונך יראה לצד שמאלו ליחדו בימין ואסור לשהות כדי הילוך כ"ב אמות בין נטילה לברכה לכן צריך ליטול סמוך לרצה:

סימן קכט

כהן שעלה בי"כ במנחה אין מורידין אותו כו'. וכן נוהגין במדינות אלו אע"פ שיש חולקין ויש מ"ש דאינו נראה מנהג זה דהוי לי' כתרתי דסתרי אהדדי (מורי בב"ח):

סימן קל

ואי לא לימא הכי אדיר במרום כו' פי' שלא סיימו אף אחר שגמר רבש"ע אז יאמר אדיר במרום כו' כך גירסת התלמוד אבל גירסת הרי"ף הוא וכי מהדרי כהני אפייהו

לימא הכי אדיר כו' ע"כ נכון לעשות שניהם כנ"ל וי"א רבש"ע בשעה שהכהנים אומרים וישמרך וכן ויחנך וכן שלום חושב שפיר ומאזין הברכה שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים ומש"ה קאמר שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו ושפיר דמי לומר אף בשעה שהכהנים אומרים התיבות (ב"י בשם ש"ת אשכנזים) וי"א שיוסיף בה בסוף ותבא אלי ברכת הכהנים ותרצני ונהגו לסיים לוישמרך בותשמרני ולויחונך בותחנני ולשלום בותרצני שיהא רצון ושלום (מהרש"ל בהגהות ומהררמ"י) ונכון לומר ע"פ הקבלה כשאומר הש"ץ אלהינו שם של כ"ב היוצא מברכת הכהנים "אל "נא "קרב "תשועת "מצפך "פחדיך "סר "תוציאם "ממאסר "פדה "סועים "פתח "סומים "ישעיך "מצפים "דלה "יוקשים "וקבץ "נפוצים סמוך יי' "מפלתינו בשכמל"ו ואח"כ כשאומר החזן שים שלום יאמר רבש"ע כו' שמעתי ממורי מהר"ר יושיע ז"ל מק"ק קראקא שכך נהג וכן אני נוהג:

סימן קלא

א והעיקר להטות בשחרית כשיש תפילין בראשו על צד ימין כו'. ויש מי שכתב שגם כשיש תפילין בראשו יפול על צד שמאלו אלא שיטה ראשו מעט לצד הימין ובמנחה יטה ראשו לצד שמאלו וגם ע"פ הקבלה יש בו סוד (מהררמ"י):

ב י"א דאין נ"א אלא במקום שיש ארון וס"ת ור"א בן הורקנוס דבפרק הזהב דשמותי הוה ומסתמא לא היה מתפלל בב"ה ונפל על אפיו (עיין בי"ד סימן של"ד ס"ב) צ"ל דארון וס"ת היה לו בחדר או כיון לשעה שהציבור היו מתפללין נפילת אפים מיושב כ"כ הב"י לפי דעת חכמי הקבלה אבל י"א דאין להקפיד בנפילת אפים שתהא מיושב ואם רוצה לעשות מעשה הרשות בידו (ש"ת הריב"ש סי' תי"ב) וכן הוא במהרי"ל שנפל מעומד אם קרה שסיים תפלתו בשעה שמתחילין הציבור תחנה עמד על מקומו ולא חזר מיד למקום תפלתו ונפל על אפיו מעומד ע"כ אין להקפיד:

ג נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל כו': אפי' כשיש שם ס"ת ועוד יש טעם משום כדי שלא לעורר ולהגביר מה"ד ולפ"ז אומרים סליחות בבית האבל אבל לא וידויין ותחינות וביום המיל' א"א תחנון דוקא בשחרית וי"א שא"א אף במנחה (מהרש"ל) דהיינו אצל תינוק הנימול וכן נוהגין בק"ק בריסק דליטא אבל אצל החתן א"א כל היום (הגה"מ פ"ה מה"ת):

ד אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ואין שייך זה אלא כשהיו נופלין על פניהם ממש אבל עכשיו שנוהגין רק להטות הראש על צדו אין שייך זה (מורי בב"ח) ויש מ"ש בט"ו

באב אומרים תחנון (ב"י בשם רוקח) ועכשיו נוהגין העולם שלא ליפול על פניהם בט"ו באב ולא בט"ו בשבט (עיין במנהגים הרר"א טראני) ויש מ"ש שאם מילה בעיר א"א תחינות בכל העיר הואיל ואליהו בא לעיר (מנהיגי דורא):

סימן קלב

א ואחר כך אומר החזן חצי קדיש על פסוקי התחנה כדי להפסיק בינם ובין הפסוקים שיאמרו אח"כ אומרים אשרי ולמנצח וסדר קדושה ואח"כ קדיש אחד על כולם:

ב אחר סיום התפלה אומרים עלינו ויש מי שכתב שיש לומר עלינו אחר כל תפלה אפילו אחר תפלת מנחה (לחם השמים) ויאמר ומושב יקרו בשמים ולא יאמר וכסא כבודו (טור בסי' קל"ג וש"ת מהררש"ל סי' ס"ח) ואומרים השיר שהלוים אומרים במקדש בשחרית בלבד וכ"כ ב"י בשם א"ח ור"ל בבוקר היה מעכב השיר הקרבן ובערב לא היה מעכב אבל אין לפרש שלא היו אומרים במקדש השיר כ"א בבוקר א"כ קשה והלא משנה שלימ' היא בר"ה ונתקלקלו הלוים בשיר והיינו שיר של ערבית כן נראה ליישב ועיין ס' באר שבע שמישב קושיא זו בענין אחר רחוק מן הדע' ודחוק ועיין בש"ת ר"מ אלשיך:

סימן קלג

דהכל באין לב"ה קודם ברכו ואין כן משמע בש"ת הריב"ש כי הוא כתב אבל בשבת וי"ט שמאריך לצאת וכבר התפללו כולם אין אומרי' אותו כלל והאומרו טעה (עיין בש"ת הריב"ש ובב"י):

סימן קלה

א בב' וה' ובשבת במנחה קורין ג' ונראה שאם בטלו ביום ב' הקריא' בס"ת ע"י אונס יכול לקרא הקריאה של יום ב' ביום ג' כדי שלא יבטל תקנת עזרא ושלא ילכו ג' ימים בלא תורה משא"כ באם בטלו ביום ה' אזי הלכו ג"י בלא תורה ועבר זמנו בטל קרבנו ודוקא שבטלו ביום ב' בשוגג אבל אם בטלו במזיד נ"ל שהוא דומה לתפלה שמוזכר בסי' ק"ח ומעוות לא יוכל לתקן הוא כן נ"ל ומ"מ צ"ע כי שמא שאני התם שעבר היום בטל קרבנו משא"כ הכא בנ"ד הרי זה דומה למי שאכל שום וריחו נודף יאכל עוד שום כו' כן הדבר הזה ולא אתה בן חורין מן תקנ' עזרא בשביל כך שעבר היום וצ"ע:

ב אם בטלו שבת אח' כו'. דוקא באם לא קראו בשבת העבר כ"א סדרה אחת אז קורין לשבת הבאה אות' הפרשה עם הפרשה השייכ' לאותו שבת משום דבלא"ה מצינו לפעמים שקורין ב' סדרות בשבת אחד אבל אם נתבטל שתי שבתות וה"ה אם באותו

שבת שבטלו היה ראוי לקרות ב' סדרות אין קורין בשבת השני ג' סדרות דלא מצינו שום דוכתא שקורין ג' סדרות בשבת אחד (שו"ת מהר"מ סי' פ"ה) וכן באם קורין באותו שבת ב' סדרות ג"כ אין קורין סדרה שביטלו מטעם הנ"ל כנ"ל ונראה שיש לחלק בין אם בטלו שתי שבתות כל פעם פ' א' אזי צ"ל שהרשות בידם בשבת הבאה לקרות פרש' אחד שביטלו עם הפרשה השייכ' לאותו שבת אבל באם נתבטלו שבת אחד שקורין ב' סדרות יחד אז לא יקרא הסדרה ששייך לאותו השבת עם סדר' א' מב' סדרות שביטלו משום דכיון שהיו דבוקים בשבת שעבר הוה כחד סדר' לכן אין סברא כלל לחלק ולקרות בשבת הבאה חצי חיובא דיומא שעבר וגם באם בטלו חד סדרה נמי לא אמרן שקורין בשבת הבאה אותה הפרשה עם הפרשה השייכה לאותו שבת אלא דוקא באם לא היה אותה סדרה בסוף הספר מחמשה ספרים מחומשי תורה אבל באם היה אחת מן הסדרו' שבסיום הספר כגון ויחי ופקודי וכדומיהן אזי אף באם לא בטלו כי אם חד פרשה לא יקרא עם הפרשה השייכה לאותו שבת כי אין סברא לקרות מספר לספר בחד שבת וכנ"ל מדברי מהר"ם מינץ:

אם הס"ת פתוח והכהן קורא ק"ש וכן אם התפלל נמי דינא הכי ואם יש שם כהנים אחרים מותר לקרות אותם בשמם כי אין שייך כאן משום פגמו כי הכל רואין שמשום שקורא ק"ש או משום שהוא מתפלל ע"כ אין עולה (מהרמ"י) ומטעם זה בתענית אם קורין לכהן שלא התענ' ואמר שלא התענה ג"כ אין שייך כאן משום פגמו ע"כ אז א"צ לצאת כנ"ל מ"מ יותר טוב לצאת שלא יבא לכלל קיצור ימים שקורין אותו לברך ואינו מברך כנ"ל. ויש מי שכתב שמותר לעלות לתורה אף מי שאינו מתענה (מורי בב"ח) . אין לכהן למחול על כבודו אבל בסעודה יכול למחול. אם החכם מקדים לכהן ע"ה לברך לפניו בחוק משפט כהונה ע"ז נאמר ומשנאי אהבו מות אבל אם החכם נותן רשות לכהן ע"ה אין בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות אפי' לישראל (מרדכי פרק בני העיר):

סימן קלו

ואינו רשאי למחות אפילו לפרנס שיקרא במקומו דהוה כמו שקוראין לעלות לס"ת ואין עולה שהוא בכלל קיצור ימים אלא אף שיקרא לפרנס ג"כ ורק שירצה למחול שיקרא במקומו לפניו אין רשאי למחול ע"כ. סומא ת"ח קוראין בתורה אבל סומא ע"ה אין לקרות כלל (מורי בב"ח) מצאתי הקטן דוד צימלש מקראקא (יע"א):

סימן קלח

אודות החזנים שקורין בתורה בבה"ב ובשבת במנחה ומסיימין הפרשיות שהם מסומנים ומצויינים בתפלות כהן לוי ישראל ולפעמים מסיימין פסוק אחד לפני או אחרי פרשה פתוחה או סתומה דע לך שטועין הם ולא שפיר עבדי וגם אני הכותב מחיתי בהם פעמים בפ' שופטים מסיימין הפרשה לכהן אשר תעשה לך והוא בין ב' סתומות וראוי לסיים פסוק לפניו אשר נתן לך דאיתא בגמרא פ' הקורא עומד בעי מיניה עולא בר רב מרבא פ' ר"ח כיצד קורין אותה צו את בני ישראל דהוי תמניא פסוקי היכי ליעבד ליקרו תרי תלתא פסוקי פשו להו תרי ואין משיירין בפרשה בפחות מג' פסוקים לקרי תרי ארבעה ארבעה וביום השבת דהוי תרי ובראשי חדשיכ' חמשה היכי לעביד ליקרי תרי מהא וחד מהא אין מתחילין בפ' פחות מג' פסוקים ליקרו תרי מהא ותלתא מהך אין משיירין בפרשה בפחות מג' פסוקים ומתרץ רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק וקי"ל כרב דאמר דולג ר"ל קורא פסוק אחד למפרע הרי אפילו בחול אין מתחילין ואין משיירין פחות מג' פסוקים כנ"ל דוד הנ"ל מקראקא יע"א. הגהות מוהר"ר דוד צימלש מק"ק קראקא המגיה וז"ל מצאתי שאלה א' אם מי שאינו יודע להפטיר אם רשאין לקרותו לספר תורה על סמך שאחר יאמר ההפטרה. תשובה נ"ל דאסור וז"ל הב"י בא"ח סי' רפ"ב בשם תשובת ריב"ש אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותן שעלו לקרות בתורה וכבר אמר הש"ץ קדיש אחר קריאת הפרש' זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות מפני כבוד התורה ויברך על קריאתו תחילה וסוף דהא איכא למגזר משום הנכנסי' שלא ראוהו קורא בתורה ובשלמא אם המפטיר הוא אותו שקרא אחרון היה אפשר לומר שלא יחזור לקרות ולברך אע"פ שהפסיקו בקדיש בין קריאתו ובין ההפטרה דבזמן מועט לא חיישי' משום הנכנסין וגם בזה יש לדון כיון שאין דרך להפסיק בין קריאת המפטיר בתור' לקריאתו ההפטור' אבל כשאח' מן העולי' האחרים הוא מפטיר אין ספק אצלי שצריך לחזור לקרות ולברך עכ"ל מזה נ"ל ראיה גמורה שאסור לעלות למפטיר מי שאינו יכול להגיד ההפטרה ולקרות אחד בשבילו ההפטרה דאל"כ תחלה דדינא פרכא אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא א' מאותן שעלו וכבר אמר הש"ץ קדיש וכו' שצריך לחזור ולקרות ולברך על קריאתו אע"פ שכבר בירך והא אפשר לתקן ביותר טוב יקרא למפטיר א' שלא עלה כבר ואע"פ שאינו יודע להפטיר ויפטיר מי שעלה כבר אלא ש"מ שזה אסור ונ"ל טעמא דגם בזה שייך גזירה משום הנכנסין שלא ראוהו קורא בתורה ומפני היוצאין כשקראו למפטיר והיה מברך ודרך משל אם הוא השלישי שהוא מפטיר כגון בתענית ונכנסין אח"כ וימנאו אחר קורא הפטרה יהיו סבורים שגם הוא עלה לתורה

שקרא רביעי עם המפטיר והלבוש פסק להקל ואפשר שהלך אחר פשטן של דברי הב"י ולפחו' לכתחל' אין לקרות מי שיודעין בו שאינו קורא ההפטרה בעצמו רק דיעבד שאינן יודעין בו אם יודע וקראו אותו לעלות אז מחויב לעלות כדאיתא בפרק הרואה שכל הנקרא לס"ת ואינו עולה מקצר ימיו ע"כ צריך לעלות ואז בהכרח יאמר אחר ההפטרה זה הנלע"ד:

סימן קלט

א ברכה אחרונה אשר נתן לנו תורת אמת יש מ"ש שאם בירך בראשונה אשר נתן לנו תורת אמת אם לא סיים הברכה אז יחזור ויתחיל אשר בחר בנו ולא יאמר תחלה הברכה בא"י ואם כבר סיים הברכה יברך אשר בחר בנו באחרונה דאין סדר לברכות (באר שבע דף ק"ן):

ב הקורא בתורה צריך לאחוז בס"ת בשעת ברכה בכתבי מהרר"י לוריא ז"ל כתוב שבשעה שאומר ברכו את ה' המבורך יאחוז בב' ידיו בעץ החיים ואח"כ כשמתחיל בא"י אשר בחר בנו יחזיק רק בימינו ואח"כ כשקור' בתורה יחזיק בשתי ידיו בגווילים ע"י הפסק מפה וכתב טעם גדול על פי הסוד ע"ש:

סימן קמא

א אלא שצריך לקרות בנחת הב"י כתב בשם הזוהר דאסור להשמיע לאזניו דמדמהו לתפילה ואחר שגומר המקר' המלה אומר העולה אפי' בקול רם דדוקא בששניהם מוציאים המלה בבת אחת לא יקראו בקול רם לפי שתרי קלי לא משתמעי:

ב שכשם שנתנה התורה ע"י סרסור. וזה הטעם למנהגינו שהקוני' המצות והוא הסגן שהוא עומד כביכול במקום הש"י שהרי הוא מצוה לקרות למי שהוא ישר בעיניו והש"ץ במקו' משה והעולה הוא המקבל' במקום כל ישראל ובשליחות' (מהררמ"י):

ג יכולים לקרות שני אחים כ"כ המרדכי בהלכות קטנות בשם הר"ם וי"א שהוא אסור משום דפסולי' לעדות וכתיב עדות ה' נאמנה (בא"ח):

סימן קמג

אם נמצא טעות כך נהג ר"י בי רב והרב' דיעות יש בדין זה אם נמצא טעות במפטיר אין צריך להוציא ס"ת אחרת דלאו חובת היום הוא (ב"י בסי' רפ"ב בשם הרשב"א) ואם נמצא בס"ת חסירה תיבה אחת בעת שקראו פ"ז ולא היה להם ס"ת אחרת לקרות בה ועדיין היו ג' פרשיות לסיום הסדרא כי היו נוהגין בעיר הזאת לקרות עשרה גברי אזי מאחר

שקרא כבר ז' גברי ויוצא ידי חובת היום אין לקרות עוד לס"ת אנשים אחרים שיברכו ברכת התורה לפניהם ולאחריהם רק יקרא הש"ץ וישלים הסדרא בס"ת זו עד גמירא עם האי גבר' שקראו לשביעי ומברך שביעי ברכה אחרונה אמנם אם נמצא חסר תוך הקריאה חמשה או ששה באופן שלא קראו עדיין ז' גברי שהם חובת היום אז יש לסמוך על הגדולים כל בו ואבודרהם המתירים וישלים כל הסדרא בז' גברי מאחר שחובת היום הוא והוא שעת הדחק ובמנח' לא יוציאו ס"ת משום שקריא' מנחה אינה חובה כ"כ שלא תקנ' עזרא אלא בשביל יושבי קרנות כדאיתא ס"פ מרובה (מהר"ם מלובלין סי' פ"ד) ואם נמצא בס"ת רחבה במקום רחבו מקרי שנוי לשון (מהר"ם הנ"ל ס"ל) מ"מ נראה שאין לשון זה משתנה ממשמעותו מטעם דיכולין לקרות רחבה בחולם כמו רחבו וכמו אהלה דקרי' הלמ"ד בחולם כאלו נכתב אהלו כנ"ל. ואם השמיט בס"ת י' משם אלהינו כתב מהר"ם מלובלין בסי' קי"ב לגרור נ"ו ולכתוב עליו אח"כ השם כתיקונו וכנ"ל ולא כמ"ש במ"ב לתלות הי' למעלה זה לא יתכן כלל כי היו"ד הוא מעיקר השם ומקצת השם אין תולין וכן אם נמצא האדון מלא וי"ו או כדומה לזה אזי פשוט שיגרור הוי"ו וימשוך הדל"ת לקרב אל הנו"ן ואין בזה משום מוחק השם מפני שוי"ו זו לא נתקדש מעולם כיון שהשם הזה אין ראוי להיות רק ד' אותיות הרי וי"ו זו כשאר אות שאינה נקרא השם דודאי לא קדוש כנ"ל פשוט:

סימן קמו

אסור לספר אפי' בד"ת אפי' בין גברא לגברא ויש מתירין מי שתורתו אומנתו דהיינו דוקא מי שהוא סגי נהור כמו רב ששת ואינו מחויב בקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן ע"פ אבל מי שאינו סגי נהור אסור (כ"כ הר"ר יונה פ"ק דברכות דף ו' ע"א):

סימן קמז

גדול שבאותם שקראו בתורה גולל ורגילין לקנותו אין המנהג שהגדול וגולל אלא הקונה מכבד למי שירצה ומ"מ נכון לגדול היודע ליזהר בדיני גלילה להעמיד' על התפר ולגלול מבחוץ ולהדקו מבפנים ולגלול מטפחת סביב ס"ת ולא אפכא כנ"ל ומי שאינו נזהר בכל זה עון גדול יש בידו ואפי' אין הגדול קרא כלל אין אחר הגון לגלול ס"ת אלא הגדול שבב"ה (כן משמע בטור ע"פ סברת בעל עיטור) ובשעת הגבה' הס"ת ישתחוו כל אחד נגד הכתב דוקא ולומר וזאת התורה וכשמכניסין הס"ת ילך ממקומו בדרום המנורה

ללותה לפני ארון הקודש וילכו אחריו ויאמר כל אחד בהולכו אחר ה' אלהיכם תלכו ע"כ:

סימן קמט

אסו' להביא ס"ת אצל בני אדם לקרות בה אע"פ שחבושין בבית האסורים אפי' בר"ה וי"כ (מרדכי ספ"ק דר"ה) וי"א חולה שיכול לכוון יבואו עשרה ויתפללו עמו ואם הוא אדם חשוב מביאין לו תורה בביתו ויקראו אותו עשרה שמתפללין עמו (הגהות אשירי פ"ק דברכות וכן איתא בפ"ק דברכות בא"ז עצמו) ומשמע שם דלאדם חשוב אע"פ שאינו חולה וכן חולה אע"פ שאינו אדם חשוב שרי והא דאסור היינו להביא בשעת הקריאה לבד אבל להכין לו יום או יומים ארון או תיבה בביתו שפיר דמי (ש"ת מהר"ם פאדוה סי' פ"ח):

סימן קנ

א כופין בני העיר כו'. וכ"ש שכופין זה את זה בקהלות קטנות שילכו לב"ה להתפלל בעשרה אם אין לו אונס (מורי בב"ח) עמ"ש בזה בהריב"ש בתשו' אחרונה ועיין בח"מ סימן קס"ג:

ב אין בונין כו'. ונראה דוקא בעיר שכולם ישראל אבל עכשיו בגלותינו שאנו דרים בין הגוים מתי מעט וגם מתקנאים בנו אם נבנה בגובה מוטב לקיים בעצמנו למה תתראי ונשפיל בתינו ביותר לצאת לכל הדיעות ידי שמים וידי הבריות (ב"ח) . ויש לעשות הפתח לדידן במערב וכן לצפון ודרום (בהג"מ פי"א מה"ת):

סימן קנא

א אין נוהגין בהם כו'. ובאם נוהגין בו קלות ראש ואפי' בה"כ שנעשה בהם עבירה אפ"ה מותר להתפלל בה (תשו' מהררא"ם ח"א סי' ע"ט):

ב או יאמר דבר שמועה פי' של תור'. המתעטש בב"ה א"א לו רפוא' (מיימוני):

ג מותר ליכנס במקלו לבה"כ כו' ולפי' הסמ"ק נראה שאסו' ולפ"ז באפונדתו דהיינו בכיס ובאבק שעל רגליו נמי היה להם להקפיד ואינם מקפידים ולכן נר' דאינו משנת חסידים דכיון שאין מקפידים בהני אין להם להקפיד גם במקל דמאי שנא הא מהא (ב"ח) . יכול לרוק בבה"כ ודוקא שלא בשעת התפלה:

ד וכשם שנוהגין כבוד בישובן כו'. מ"מ באם העכו"ם מחזירין שם לבנות בית תיפלות אזי יכול לבנות בה בתים להקדשות לצורך ב"ה אחרת שיש להם ותע"ב (מהר"מ אלשקר) וכן

ב"ה שגזר המלכות שלא להתפלל בה יש למכרה להחזי' ולהשכי' בה"כ החדש (משפטי שמואל סי' י"ד):

סימן קנב

אין סותרין בה"כ. בה"כ שחרב ואין יכולין לבנותו במקומו הא' מותר למכרו ולבנות עליו כל בנין וטוב לעשותו לגן ירק ומקום ב"ה עצמו יש בו קדושה (מוהר"מ מלובלין סי' נ"ח) וגן שהוא בעזרת בה"כ יש להסתפק בו אם מותר לאכול בתוכו והמחמיר תע"ב (מהרר"י טראני סי"ד) ובתי כנסיות שבארצות הללו בזמן הזה אין כל המקומות שוין והכל לפי שהוא מקום אם אין בונה אותה אלא בשביל אנשי העיר לבדן כגון באתרא דלא שכיחי רבים דאתי מעלמא זהו נקר' כפר ואע"ג דשכיחי רבים עוברים ושבים לפרקים כיון דלא קביעו בעיר אלא דרך עראי לאו כרך הוא אלא כפר ואפי' בני העיר לא בנו אותו מכיסן לבד אלא גם אחרים שבחוץ לעיר סייעו להם לבנין בה"כ אין בכך כלום אמנם כל מקום דשכיחי רבים מעלמא שבאין להתפלל שם כגון מקום שהסוחרים מתקבצים שם יש לה דין בה"כ של כרכים וה"ה נמי מקום שיש חכם גדול ואב"ד שמתקבצים רבים שצריכים לו ולתורתו יש לו נמי דין כרכים ומ"מ לענין דין הנ"ל מותר בכל ענין כי בב"ה שבח"ל שרי למעבד בהו מאי דבעי אפילו בלא זט"ה בא"ה חוץ מד' דברים הנזכרים במשנה וע"פ זט"ה בא"ה שרי לעשות בהם אפי' הני ד' דברים (ש"ת משאת בנימן סי' ל"ג) ועיין מ"ש בח"מ סימן קס"ב בהג"ה שאין להקל לעשות צר ודוחק במקומו. אמנם בעל משאת בנימין חולק ע"ז ופסק שיש רשות להקהל להעמיד מנורה בב"ה סמוך למקומו של יחיד אצל ארון הקודש באם הניחו לו מקום פנוי אצל מקומה כראוי ע"ש בש"ת סי' ד':

סימן קנג

א דהיינו היכל שמניחין בו ס"ת. צ"ע אם מותר להניח שאר ספרים בתוך הארון ונראה דאין זה נקרא הורדה מקדוש' מאחר שעדיין בקדושה קיימין והא ראייה שמניחין בה יריעות פסולין וה"ה חומשים ושאר ספרים אבל צ"ע היכא שהוציא ס"ת אם יכולין להניח בתוך אותו הארון שאר ספרים מאחר דלית בה ס"ת אם קרוי הורדה מקדושה אם לאו ודוק (מהררש"ל):

ב אם גבו מעות כו' והוצאות בנין בה"כ אינם נגבית לפי נפשות (מהר"מ פאדואה סי' מ"ב):

ג והא דבה"כ נמכר ה"מ של כפרים עיין בסי' קנ"ב איזה נקרא של כפרים וי"א שאם נמכרו ע"פ זט"ה במעמד אנשי העיר ובהסכמ' הב"ד מות' ללוקחי' להשתמש בו בכל צרכיהם אפי' ב"ה של כרכים מ"מ יעשו הלוקחים גם ירק על מקום ב"ה אע"ג דזריעה היא ג"כ תשמיש של גנאי מ"מ אינו מכוער כ"כ כתשמיש אחרים ויותר היא בטהר' מתשמיש זולתי (מהר"ם מלובלין סימן כ"ט):

ד אין הצבור רשאי' לשנותו כו': ראובן היה לו ב"ה בכפר ועומד ימים רבים שלא הלך בכפר ומפני זה אנשי כפר היו מתפללין בבי' שמעון אח"כ מכר ראובן ביתו לת"ת וחזרו אנשי כפר להתפלל בו שמעון זכה בחזקת מצותו ומ"מ אינו יכול לעכב על הבא מחזקת ראובן מלקבוע גם הוא מקום תפלה בביתו (ש"ת מהר"א בן חיים ח"ב סימן ע'):

ה אין הצבור יכולין להחזיק בו כו'. י"א שיכולין הצבור להחזיק בו ואפילו אי הוה איהו גופא חי והיה רוצה ליקח אותה אין שומעין לו אם לא שהתנו רבים בשעת נתינה שאינו נותן לחלוטין וק"ו היכא שמת האב והיורשים באו להוציא בטענת שמא שאין שומעין להם ויכולין הצבור להחזיק בה (מהרש"ל בש"ת סי' ט"ו):

ו לתשמיש קדושה כו' ולענין טלית שיש בו ציצית כתוב בב"י בי"ד סי' קל"ח בשם המרדכי דשרי ואינו אסו' אלא מעילים שלובשין כהנים עע"ז אבל בהג"מ שהביא שם משמע קצת לאסור אבל נראה להקל ולומר שאין זה תשמיש של קדושה (עיין בי"ד סימן קל"ט ובסימן רפ"ג) ודוקא במקדש אמרי' כן ולא בבמה וב"ה דידן לא עדיף מבמה ועכ"פ בטלית יש להקל:

סימן קנה

אחר שיצא מב"ה כו'. ויתפלל כל פעם תפלה זו דהיינו יאמר תחלה ח' פעמים ח' מן תמניא אפי ואח"כ יאמר יר"מ ה' או"א בשמונה פעמים שאמרתי הפסוקים לפניך שתפתח לבי בתורתך ותצוה להמלאכים הממונים על התורה שילמדוני תורתך ויהא לבי כפתחו של אולם להגות בתורתך ויהיו דברי תורתך מונחים בפי כשולחן ערוך וכמעין הנובע ויהיו דברי תורתך שמורים בלבי שלא אשכח ואהיה כבור סיד שאינו מאבד טפה ואשחיר ואעריב ככתוב לא ימוש ספר התורה מפיך והגית בו יומ' ולילה למען תשמור כל הכתוב בהם אז תצליח ואז תשכיל ובזכות שמות הגדולי' היוצאים מפסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב שתפתח לבי בתורתך ואהיה כמעין המתגבר לפלפל למהר להבין ולהשכיל ואהיה מהר לשמוע וקשה לאבד ולזכור ולידע ואזני תפתח לשמוע בתורתך אמן וכן י"ר (כ"כ השל"ה):

סימן קנח

א אבל לפת כו'. וי"א דצריך נ"י רמב"ם סמ"ק סי' קמ"ט והרשב"א מוכח כן מהירושלמי:

ב אם אוכל פחות מכזית כו'. ונ"ל לכ"ע אין צריך נ"י דאילו לרוקח אפילו בכזית א"צ נ"י:

ג או הפרי כו'. ולפ"ז ה"ה כשאוכל בסכין צריך נ"י גזירה שמא יגע אבל כשאוכלין מרק ע"י כף אפשר דדינו כשותה משקין דלא עביד דנגע ומ"ש בסעיף ה' ותבשיל מחיטין צריכין נ"י אפשר דמיירי דאוכל בלא כף וע"ל סי' קס"ג ס"א אפי' אינו מטבל רק ראש הירק אפ"ה יטול בלא ברכה. כ' הטור בשם הר"מ מרוטנבורג שאין אנו צריכין בזמן הזה והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיטיל מים וישפשף וכ"כ מהרש"ל בש"ת סי' פ"ו:

ד שלא היו ידיו נקיות מותר. וי"א אם ידוע שנגע במקום הטנופת צריך ליטול אף לפירות (מרדכי):

ה אע"פ שהמוהל טופח עליו כו'. ובב"ח כתב להחמיר אבל לע"ד עיקר כדברי ב"י וראיה ממ"ש תו' בחולין דף ל"ג והביא בש"ך בי"ד סי' ס"ט סק"ל אמ"ש בגמרא השוחט ולא יצא דם נאכל בידים מסואבות כתבו התוס' בצלי איירי דלא בעי הדח' עכ"ל מוכח דהמוהל מצלי אין מכשיר וה"ה דא"צ נ"י:

ו שגם הניגוב מן המצוה כו'. ומיהו אין זה אלא כשאינו שופך רביעית בב"א ופשוט הוא כנ"ל:

סימן קנט

א ואם ניקב בכונס משקה כו'. ואם יחדו לזתים תורת כלי עליו ומותר ליטול ממנו אם יחזיק רביעית עד שינקב כמוציא משקה (טור בשם סמ"ק) והטור כתב ע"ז ואפשר לחלק דוקא לענין טומאה מועיל יחוד לזתים אבל לא לענין נטילה דלענין נטילה כל שניקב בכונס משקה אינו חשוב עוד כלי ולא מהני ליה מה שיחדו לזתים ולא יטול ממנו אלא דרך נקב כאלו לא יחדו לזתים כן נ"ל וכן משמע כפירוש מהרש"ל:

ב הכל כשרים כו'. וי"א שאין מקבלין מים מן הקטן בן ד' או בן ה' שנים דבעינן כח גברא וליכא (מרדכי הארוך בשם תשובת רש"י):

ג עכו"ם כו'. אבל מצאתי שמהר"מ ז"ל החמיר מליטול ידיו מכותי וכמדומה שבתשב"ץ הוא ונכון הוא שיזהר מליטול ידיו מהכותי כי מה שהביא הב"י בשם הרא"ש והתוס' שהתיר וראי' דנדות נוטלים אף שהם טמאים וכ"ש עכשיו שכלנו נוטלים ידים ממים טמאים מ"מ יש לדחות דנדה ויולדות וכן אנו עכשיו א"א בענין אחר אבל שלא לקבל

נטילה מעכו"ם אפשר (מהרש"ל סעיף זה) נדה כו' דמיירי בבתו שהיא נדה דאי באשתו נדה הא אסורה ברחיצת ידים ורגלים כידוע מאמר חז"ל כל מלאכה שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה כו' וגם אשה אחרת אסורה אפילו בלא נדה וק"ל:

סימן קס

א חמי האור כו' אע"פ שאינם ראוים למים אחרונים כדלקמן בסי' קפ"א (מהרש"ל בסעיף הנ"ל) אפילו הן חמין שיד סולדת בו כו' כ"כ הב"י שיש לפסוק כלישנא בתרא דגמרא שאפילו היד סולדת מותר ליטול ידים אבל מהררש"ל כתב דדוקא שהיד נכווית בו כלישנא דטור ואינם חמים כ"כ שתהיה היד סולד' בו וכ"כ הסמ"ק והסמ"ג:

ב ואם אין מהם שיעור מקוה לא וצ"ע לעיל בסי' קנ"ט סי"ד פסק דבמקוה ומעין לא בעי מ' סאה וי"ל דחמי טבריה גרע טפי:

ג אבל אם נמצאו מים חמין כו' נוטלין מהן לידים פי' אפילו חמין ולפי פירש"י הטעם משום שלא היה להם שעת כושר אם כן כל מים חמין הנובעים אסורין בעודן חמין ואפשר אפי' נצטננו:

ד מי שלא נטל ידיו כו' לא נפסלו. וכן כתב מהרש"ל בש"ת צ"א ע"ב:

ה השלג והברד כו'. וי"א שאין ליטול בשעת הדחק (גירסת אלפס ברכות דף מ"ה) ואותן שנוטלין ידיהם עבירה היא בידם ושתי רעות עושין א' שמזלזלים בנ"י ועוד שמברכין ברכה לבטלה ועוברים על לא תשא (מהרש"ל בש"ת סי' צ"ד) והאי דבעי למיכל ומשכח מיא באגניא או במשכילתא ויש בהן מ' סאה שדי ידיה בגויה ושפיר דמי (הגהות אשרי פ' היה קורא דף ע"ב צ"א):

סימן קסא

א כגון צואה שתחת הצפורן כו'. פי' שציפורן גדול ועודף על הבשר והוי שלא כנגד הבשר (ב"י בשם הרשב"א) דשם חוצץ טפי שאין דרכו להיות סתום ע"כ לא הוה צואה חציצה כ"א דוקא בצק:

ב שהדיו היבש כו' הלכך סופר שדרכו להיות ידיו מלוכלכות תמיד בדיו אינו חוצץ אע"פ שהוא יבש כ"כ בעל ל"ח ופשוט הוא:

ג וי"א עד מקום חבור וי"א דאינו צריך רק עד הפרק אמצע של אצבע דהיינו שני קשרים משאר אצבעות וקשר א' מגודל (רוקח) ומי שמחמיר ליטול עד קנה של זרוע נכון להתנות שאינו נוטל עד הקנה בדרך חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כ"כ מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה

להחמיר על עצמו (ריי"ף רשב"א רבינו ירוחם ב"י) וראוי לנהוג כדעת הראשון ומ"מ נכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו תמיד דבר זה בתורת חובה (ב"י) ע"כ:

סימן קסב

שפך מים כו'. וי"א דסגי בכך כיון שמתחלה נטל מן הכלי כדאיתא בתו' אבל נתן לחבירו בחפניו ידיו טמאים שמתחלה לא נטל מן הכלי טהורה והא דתנן נטל ידו אחת ושיפשפה בחברתה טמאה היינו שמתחל' לא נתכוין אלא ליטול ידיו אחת (מהרש"ל בשם עץ החיים בה' נ"י) מים ראשונים מצוה אמצעים רשות ואחרונים חובה ואפ"ה אינן צריכין ברכה ע"כ:

סימן קסג

א אם אין מים מצויים לפניו ד' מילין. וי"א מי שהולך בעגל' בין שאר הכותים שהולכים בחבורה ומתיירא לילך ביחידות אפילו תוך ד' מילין חשוב שעת הדחק והמחמיר תע"ב (מהרש"ל בש"ת סי' צ"ד) והרמב"ם מתיר לכרוך ידיו במפה אפילו במקום שמים מצויים דלא אסרו אלא לאוכלי חולין בטהרה:

ב ואסור להאכיל. פי' בידים מ"ו ונ"ל אפילו להניח לפניו אסור ועי' בי"ד סי' קנ"א ס"ב:

סימן קסד

נוטל אדם כו'. אפילו שלא בשעת הדחק וי"א דוקא בשעת הדחק או שאין מים מצויים ברחוק ד' מילין ועיין בש"ת מהרש"ל סימן צ"ד. אבל אם נטל ידיו לצורך אכילה לא מהני תנאי ואינו רשאי להפסיק בין נטילה לסעודה. וכ' רמ"י אפילו לאכילה אחרת לא מהני תנאי בשעת אכילה זו וצ"ע מנין לו זה:

סימן קסה

א העושה צרכיו וי"א מי שאכל דבר שחייב לברך עליו ברכה אחרונה בנ"ר והלך להטיל מים יקדים ברכת אשר יצר מאחר שלא בירך בנ"ר בזמנה מוטב לברך אשר יצר בזמנה ואח"כ בנ"ר:

ב והרא"ש היה רגיל ליטול באחרונה ויש מי שכתב באם הביאו לפניו מים בראשונה מחויב ליטול בראשונה מ"מ לא יפסיק בין נטילה למוציא כ"א בדברי תורה (מהרש"ל בש"ת בסי' ל"ד) ושלחן של ת"ח שני שלישי' גדיל ושליש גלאי שעלי' קערות וכוסות י"מ שליש מן הצד וי"מ שליש באמצע (גמרא בפרק חזקת הבתים):

סימן קסו

וטוב ליזהר כו'. ויברך ברכת המוציא מיד וטעמא משום דמשמע ליה דההיא דתיכף לנ"י ברכה איירי בנטילה שלפני הסעודה וכן פי' רב אלפס. מדקאמר אינו ניזוק בכל אותה סעודה ואי קאי לנטילת אתרוג א"כ כבר סעד ומאי דהוה הוה (תבואת שור):

סימן קסז

א ובפת דידן כו' כדי לצאת ידי שניהם דהיינו ר"ת דכתב לבצוע מצד התחתון וסמ"ק דכתב לבצוע מצד העליון ע"כ מה יפו דברי מהר"ם שחתך חתיכה לרוחב מב' צדדים ובוצע לצאת ידי שניהם:

ב ולא פרוסה יותר מכביצה כו' ונראה דוקא בפורס לעצמו דביצה קרויה שיעור אכילה בבת אחת או כשיש לכל אחד ואחד ככר שלו לפניו אבל בפורס לבני ביתו שהן מרובין אין קפידא (מהרש"ל):

ג ובשבת לא יחתוך כו'. והמדקדקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה (מורי בב"ח מהרש"ל):

ד יברך המוציא כו'. פי' המוציא בה"א אע"ג דכשמוציא מן הארץ עדיין לאו לחם הוא אלא דגן אלא לכך אמרי' לחם לפי שאמרי' עתיד הקב"ה להוציא גלוסקאות ממש (תולדות יצחק פ' בהר) ואפשר מזה הטעם נמי אמרינן המוציא בה"א ולא מוציא דלכ"ע משמע לעבר אלא אמרינן המוציא דמשמע להבא מטעם הנ"ל. ועיין בש"ת מהר"ם מינ"ץ סי' ע"ד למה אנו אומרים המוציא לחם בה"א ולא הבורא פרי הגפן ע"ש: בפת מברכין מן הארץ שכונתו לא"י מה שאין כן בפירות מברך האדמה דאף ח"ל בכלל (ב"ח ע"ש):

ה והוא מגין מן הפרענות. דאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה לזה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם ובריח מלח מגין עליהם (תו' פ' כיצד מברכין):

ו אא"כ היתה השיחה כו'. ולאו דוקא אלא אפי' היה הפת נקייה ודעתו לאכול בלא מלח אפ"ה לא הוי הפסק כיון דצורך הוא ואין צריך להיות השיחה בענין פרוסת המוציא (הרמב"ם בפ"א הלכות ברכות) ואף כן משמעות רש"י ותו' רק צריך להיות ההפסק לצורך פרוסת המוציא מ"מ ספק ברכות להקל:

ז גדול שבכולן בוצע כו'. ואותו בוצע מברך ובאם בע"ה בוצע אז האורח מברך (ב"י בשם תו') ואם יש עמהם בע"ה הוא בוצע ומיהו נוהגין לחלוק כבוד לגדול (כ"כ ל"ח) וכן נוהגין בסעודות גדולות (מורי בב"ח) ואפשר דבימיהם היו נותנים לכל א' פרוסה

גדולה אכולה שירותא ע"כ היה בוצע בע"ה כדי שיבצע בעין יפה משא"כ האידנא שאין נותנים כ"א מעט מהפרוסה (כ"כ ע"ץ) וזה אינו אליב' דהלכתא ושמעתתא בפ' כל כתבי (שבת דף קי"ז ע"ב) רבי זירא בצע אכולה שירותא כו' דוקא בשבת משמע עביד הכי אבל בחול מחזי כרעבתנותא כדאמר בתר הכי א"כ א"א לומר דבימי חכמי התלמוד היו נותנין לכל א' פרוסה אכולה שירותא אם לא שצריכין לפרש דברי התלמוד כמו שמפרש מהרש"ל שרבי זירא בצע אכולה שירותא ר"ל שחתך השני הככרות שלקח ללחם משנה אשירותא ר"ל בסעודה אחד ודוק:

ח אין המסובים רשאים לטעום עד שיאכל הבוצע כו'. וי"א דכיון שנתן לפני כל א' חלקו א"צ להמתין עד שיטעום הבוצע וכ' מורי בב"ח לכך יזהר הבוצע לטעום מיד קודם שנתן לכל א' חלקו כדי להוציא המסובין מפלוגתא:

ט אין הבוצע רשאי כו'. כ"כ הטור וכן פירש"י בגמרא דקי"ל שצריך שתכלה הברכה קודם הבציעה אמן שייך לברכה ורי"ף גורס אין הבוצע רשאי לטעום וכ"כ הב"י בשם א"ח ונראה ל"ד נקטו לטעום אלא אפי' לבצוע אסור עד שיכלה אמן:

ונהגו שלא להאכיל לבהמה וחיה ועוף ולא לעכו"ם מחתיכה שנגע בה חתיכת המוציא (כל בו בשם הרד"א) וכ"כ הר"ר אבודרהם בשם ספר המנהגים ולא ראינו ולא שמענו מי שנזהר בזה ואין לדבר סמך כלל (ב"י):

סימן קסח

א ובוצע משתיהן יחד כו'. ואם יש אחר אצלו נכון לחלק שא' יעשה על השלימים וא' יעשה על הפרוסה של חטין (מהרש"ל מורי בב"ח):

ב ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר כו'. ואם אמר אותו שאינו לבן חביב לו לא צייתינן ליה דבטלה דעתו אצל כל אדם. ב"י:

ג פת עכו"ם נקיה כו'. ואם של גוי פרוסה ונקי ושל ישראל שלימה וקיבר מברכין על של ישראל דשתי מעלות יש לו וכן אם של ישראל פרוסה ונקי ושל גוי שלם וקיבר מברך ג"כ על של ישראל משום שיש לו ג"כ ב' מעלות אבל מ"מ נראה דמניח פרוסה בתוך שלימה או אם יש א' אצלו יעשה א' על שלימה ואחד על הפרוסה ובכה"ג כ"ע מודים דמצוה לחלק ויש בה הידור מצו' ומכ"ש שראוי לעשות כן בזה שמוזכר אח"כ באם ב"ה אינו נזהר מפת של גוי ובני ביתו אוכלים פת כשר ופת גוי נקיה שיתן לא' מבני בית לברך על פת כשר והוא מברך על פת נקיה של גוים (מהרש"ל) אבל אם של ישראל פרוסה וקיבר ושל עכו"ם שלם ונקי מברך על של גוי הואיל ויש לו שתי מעלות ואם שניהם נקיים או

שניהם של קיבר ושל ישראל פרוסה ושל עכו"ם שלם מברך על איזו שירצה הואיל ושוין הן במעלות (ע"ץ) ונ"ל דאז מניח פרוסה בתוך שלימה או אם יש אצלו אחר נכון לחל' כנזכר לעיל. ובמרד' משמע שהר"ם מקוצי צוה לסלק מן השלחן את הפת הנקי מן הגוי עד אחר המוציא אפי' מי שאינו נזהר מפת של גוים:

ד פת הבאה כו' אלא א"כ יש בהם תבלין או דבש כו' וירא שמים יוצא ידי כולם ולא יאכל אותן אלא בתוך הסעוד' (עמק הברכה):

סימן קסט

א צריך ליתן ממנו לשמש כו'. לפי שמזיק את מי שראה לפניו אוכלין ואינו אוכל שמתאוה ומצער רש"י:

ב ואסור ליתן לו פרוסת פת כו'. בין לתוך פיו ובין לידו אסור (ב"י) וכן משמע מרמב"ם פ"ו מהלכות ברכות אפי' אם הוא חסיד מ"מ חיישי' מתוך שהוא טרוד בצורכי סעודה שכח ולא נטל ידיו:

סימן קע

א ואם דיבר עם חבירו כו'. כיון שהפליג שעה אחד או שתים הסיח דעתו מסעודה ולא נזהר לשמור ידיו כן פר"י:

ב אין מסתכלין בפני האוכל אף בחלקו המונח לפניו ודו"ק (מהרש"ל):

ג לא יהא אדם קפדן בסעודתו. כי האורחי' ובני בית מתביישים אז לאכול כי יחושו פז מתרגז ומקפיד על אכילתן:

ד לא יאכל אדם פרוסה כו' וי"א לא יאחוז אדם פרוסה כביצה כן ל' הברייי' אע"פ שאינו אוכל אלא קצת ממנו נקרא רעבתן. (ב"י וכ"מ מהרמ"י):

ה לא ישתה מהכוס ויתן לחבירו דוק' לא יתן אבל אם שותה ומניחו לפניו על השלחן והוא לקח מעצמו לית לן בה רק שלא יתננה לו בידים דשמא מחמת בושה יקבל ממנו וישתה ולא יקנח (מהרש"ל ומורי בב"ח):

ו אא"כ יודעים מי מסיב עמהם. אפי' בסעודת מצוה (מטה משה) מנהג גדול הי' בירושלים המוסר סעודה לחבירו וקלקלה צריך ליתן לו דמי בשתו ובושת אורחים וגם מנהג אחר היה שם מפה פרוסה על הפתח כ"ז שמפה פרוסה אורחים נכנסין נסתלק' אין האורחים נכנסין טור בשם הגמרא המוכר פירות וכן נוהגין עד היום בק"ק קראקא:

סימן קעא

לא ישב אדם על קופה מלאה תאנים. היינו בקופה של עיר אבל בקופה של עץ כיון דאין הקופה נכפפת מאדם היושב עלי' לא ממאיס בהכי כלל ואין כאן בזיון (מורי בב"ח):

סימן קעג

אבל בין תבשיל לגבינ' חובה כו'. כאן כתב בטור ובשר אסר גבינה מותר ע"י קנוח והדחת פה ונ"י וי"א שצריך להדיח פיו במים או ביין ב' פעמים (מהרש"ל) כתב שכך הוגה ב' פעמים דוקא ע"פ ספרים מדויקים אבל איני יודע מנין לו דלא נמצא בשום ספר כן כאן בא"ח ולא בי"ד סי' פ"ט עוד כתב בטור דין שני אכסנאים ומבואר הכל בי"ד סי' פ"ח וכתבתי כאן משום שמכאן יראה משום שכתב כגון להפסיק בקנקן או שיאכל כל אחד על מפה שלו לבדו משמע באם מפסיק בקנקן א"צ כ"א מפה מיוחדת רק מותר לאכול שניהם על מפה אחת זה בשר וזה גבינה מ"מ בא"ז מחמיר:

סימן קעד

א יין שלפני המזון. קודם ברכת המוציא כי כך היו נוהגין מקודם (עיין בגמרא):

ב דלא יכולין לענות אמן ואפי' אם שומע כעונה ויוצא בלא עניית אמן חיישינן שמא יענה אמן (וכן לשון הטור):

ג ויאמר סברי רבותי ולא יאמר ברשות וי"א שכת' שאחר שאומר על היין סברי יאמר גם כן ברשות (מהרר"י) ובמחילה לא עיין יפה ואישתמיטתיה מיניה מ"ש הב"י בסימן קס"ו בשם שבולי לקט בשם רב האי גאון ושם משמע שאין לומר אפילו בתוך הסעודה ברשות כו' וגם מה שכת' מהרר"י שבקדושין ובברכת המזון א"צ להזכיר סברי כלל אלא רשות לחודה גם כן איתא להדיא שם שא"צ להזכיר רשות אלא סברי היפך זה ממה שדן ופסק הרב מהררמ"י ומה שהקשה מהררמ"י למה יקפוץ הוא בראש לברך ראשונה בלי רשות הא כת' שם רב האי גאון בתשו' שבימיו היו נוהגים המסובין לבחור החשוב שבהן ונותנים לו רשות לברך ע"ש ומהאי טעמא נשתרבב המנהג גם האידנא ששואל המברך את המסובין בז"ה בל"א רבותי וועלין מיר מענטשן ואח"כ נוטל רשות לברך ברכת המזון:

ד וכן בכל מקום שמברכין על היין אין אומרים ברשות וי"א דא"א סברי אלא בתוך הסעודה אבל לקידוש או להבדלה אין לומר סברי אלא ברשות לחודה (א"ז וכ"כ בלבוש):

סימן קעה

א ואין חילוק כו' או א' חדש היינו אף ששותה תחלה החדש ואח"כ הישן אפ"ה מברך הטוב והמטיב לא בורא פרי הגפן אבל אם שותה תחלה יין ישן ואחר כך החדש אין מברך הטוב על החדש אלא אם יודע שהוא טוב כמו הישן:

ב הביאו לו יין רע ויין טוב כא' יברך בורא פרי הגפן על הטוב ואם בדיעבד בירך בורא פרי הגפן על הרע יברך על הטוב. הטוב והמטיב (מורי בב"ח):

ג אין לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו כו' ואין האורח מברך הטוב והמטיב לפי שאינו הטבה שלו רק הבע"ה יברך (כ"כ בהגהות מרדכי בשם הר"י) וב"י דחה דבריו ולא נמצא ברי"ף ובמרדכי ישן אינו וכ"כ ברוקח סימן קע"ח ונראה שאם הבעה"ב מיסב עמו אל יברך האורח אבל שני אורחים ואין בעה"ב עמהם פשיטא שיברכו הטוב והמטיב:

סימן קעז

וכל מיני פירות כו' טעונים ברכה לפניהם כו' ופירות מבושלין דינן כמו היין אבל מולייתא של תפוחים או של שאר מיני פירות הפת פוטרן ולא דמי לפת שבא בכסנין (עמק ברכה) וכן כששותין יין שרף אחר ברכת המוציא צריך לברך לפניו (מהרמ"י) וי"א שאין לברך (מטה משה מ"ד) ואני ראיתי בספר קטן שחיבר מהר"ר ישראל גינז בשם הגאון מוהר"ר פייביש ז"ל מק"ק קראקא ליתן היין שרף על השלחן בשעת המוציא ואז ברכת המוציא פוטרתו ואם לא עשה כן יטבול מעט פת לתוכה ויאכל ואז לא יצטרך לברך כמו גבי פירות כדי להוציא נפשיה מפלוגת' ע"כ:

סימן קעט

ואם אמר הב לן ונברך כו' ויש אומרים כשמוזגין כוס לברכת המזון אפילו בלא דיבור הוי כאומר הב לן ונברך (מהרש"ל):

סימן קפ

א ועכשיו אין אנו נוהגין כן כו' מ"מ טוב ונאה לנקות המפה להסיר בשעת ברכה (מהרמ"י):

ב נוהגין לכסות הסכין כו'. ונהגו שלא לכסותו בשבת וי"ט וי"א שאין לחלק בין שבת וי"ט לשאר ימים (מהררמ"י):

סימן קפא

א מים אחרונים חובה. וא"צ לשפוך על ידיו אלא פעם א' (מרדכי ס"פ אלו דברים) וגם אינם צריכין שיעור (ספר שלחן ארבע) ואין נוטלין בחמין שהיד נכוית בהם אבל בפושרין לית לן בה:

ב מתחילין כדי לעיין בד' ברכות של ברכת המזון (ב"י) אין צריך לשפוך על ידיו כ"א פעם א' (ב"י ולבוש) וגם א"צ רביעית למים אחרונים ונוטלין בכל מיני משקה חוץ מיין משום ביזוי כמבואר בסי' קע"א:

ג יש שאין נוהגין ליטול מים אחרונים משום דמלח סדומית אין בינינו ולידי' מזוהמות אין אנו מקפידין:

סימן קפב

א ואם אין יין מצוי כו'. שכר ומי דבש מי דבש עדיף לב"ה אע"ג דשכר הוא ממין ז' (ב"ח):

ב ומה שנוהגין לברך על שכר כו' וי"א מי שאין לו כוס של שכר שהוא חמר מדינה יכול לברך על שאר משקים גרועים ממנו כגון קווא"ש או בארש"ט אם רוב שתייתן משקה זו ומ"מ אסור להורות כן בפני ע"ה שלא ירגילו בכך ויעשו מנהג זה אפי' שלא בשעת הדחק (מהרש"ל בש"ת סי' כ"ג) טוב יותר לברך על כוס של יין פגום מעל שאר המשקים שאינם פגומים כמ"ש סי' רצ"ו לענין הבדלה:

ג משום דקמא קמא בטיל וממילא שמעינן איפכא אי שפך מכלי לכוס פגום שהכל פגום (מהרש"ל) ולי נר' לצאת ידי כל הדעות לשפוך לכוס פגום ואח"כ ישפוך כל הכוס לקנקן ושופך אח"כ מקנקן לכוס ואז יוצא ממ"נ אי קמא קמא בטיל אזי בטל הכוס פגום בכלי או בקנקן ואי עילאי גבר אזי מתוקן מתחלת ששפך מן הקנקן לכוס פגום כנ"ל:

ד יכולין לתקן כו' אפי' מים מתקן ובירושלמי משמע דאדרבא יותר טוב לתקן במים ממה שמתקנין במעט יין ע"ש ויש שנותנים בו מעט פרורים של פת ואין לו סמך ולא ראיה שוב מצאתי סמך מן קרא דגורן ויקב פי' שהגורן מתקן היקב (מצאתי):

סימן קפג

א כוס של ברכה כו'. עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכ' המזון רי"א אין לנו אלא ט' לא בא למעט אלא עיטור ועיטוף כ"כ הטור בשם תוספות ומסיים ובעיטוף נמי לא נהגינן נמצא דאינו ממעט רק עיטור ופירוש עיטוף הוא סודר למעלה מכובע אבל הכובע לבד

לא מקרי עיטוף דהא בלאו הכי אסור לברך בגילוי הראש (כ"כ הב"י) אבל בספר יש שכר ז"ל מ"כ דאין עיטוף נוהג אלא בא"י משום כבוד השכינה ע"ש:

ב מותר ומיירי בכוסות גדולות או בר"ח טבת שחל להיו' בשבת או בנשואין שצריך להאריך בב"ה (תוס') וי"א אם תופס בימין באמצע הכוס מותר לשים יד השמאל תחת הכוס (מורי בב"ח):

סימן קפד

שיעור אכילה לברך ב"ה כזית היינו מדרבנן אבל מדאורייתא אינו חייב לברך ב"ה כ"א כשאכל דוקא שיעו' שביעה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת (גמרא):

סימן קפה

נאמרה בכל לשון מצאתי למה אין ף' בב"ה לפי שכל מי שבירך ב"ה בכוונה אין שולט בו לא אף ולא שצף ולא קצף וי"א שכל הזהיר בב"ה מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו (ספר החינוך ובס' אחד ושמו גן) עי' בס"ח סי' מ"ו המעשה באדם אחד ע"ש:

סימן קפו

אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן וי"א מי שלא אכל יכול לברך ולהוציא את מי שאכל (טור בשם סמ"ק שכ' על שם ר"י) ואין להקשות מ"ש הגמ' ולהוציא הרבים עד שיאכל כזית דגן היינו טעמא כדי שיוכל לו' נברך שאכלנו וכן פירשו התוס' אבל להוציא חבירו בלא זימון אין צריך כזית מאחר שאינו מברך שאכלנו (כ"כ מהרש"ל) והטור כ' עליו לא נהירא אלא עד שיאכל כזית נראה דברי הטו' עיקר מאחר דאשכחן בהדיא בירושלמי דבעינן כזית אפילו בלא זימון מנין לנו שתלמודא שלנו חולק עליו דשמא אף הירושלמי מודה דלא בעינן אכילה מדאו' שכל ישראל עריבין זה בזה ומ"ה יכול לפטור אפילו מי שאכל כדי שביע' אבל מדרבנן צריך לעולם אכילה כזית ותלמודא דידן נמי לא פליג [מהרש"ל]:

סימן קפז

דנשים לאו בני ברית נינהו כו' וגם אינן בני תורה ועיין בלבוש שכ' מסברא דנפשיה דנשים יאמרו תור' כי בכלל שמיעה ועשיי' מצות הן וכן איתא בגמ' בהדי':

סימן קפח

א וי"א דאמרינן בונה ברחמיו ירושלי' וכן נוהגין. ונ"ל הטעם לדבר מאחר שהתחיל ברחם חותם נמי ברחמים דהוי חתימה מעין פתיחה ולא כמ"ש הכל בו שאין לאומרו משום דכתיב ציון במשפט תפדה וטעו' הוא דדוקא הפדיה תהיה במשפט אבל להיותה מבונה ומתוקנת בכבודה יותר מבית הראשון הוא ברחמים:

ב ואינו חותם בשל ר"ח. וי"א דאף בחול חותם ובשבת כיון שבלא"ה צריך לחתום משום שבת ואינו מזכיר משום ר"ח שום שם ומלכות חותם ג"כ בשם ר"ח (מהררמ"י ובל"ח):

ג והוא הדין לר"ח ופורים וחנוכה. ובש"ת מהררמ"א בעל הגהת סימן קל"ב משמע דוקא בפורים ושבת אזלינן בתר תחילת הסעודה משא"כ בר"ח וחנוכה דלא חשיבו סעודתייהו כ"כ להיות נקראות קבועות לילך אחר תחילת הסעודה וסברא נכונה היא ונ"ל הטעם מפני שבשבת ופורים חייב לאכול סעודה שלישית ביום וכן בפורים סעוד' פורים שאכל' בלילה לא יצא י"ח ע"כ נכון לילך בתר תחלת סעודה משא"כ ראש חדש וחנוכה ואפילו י"ט כנ"ל ולפ"ז אם אכל ומשכה סעודתו עד הלילה והיה שבת ור"ח מזכיר של שבת ולא של ר"ח וכן אם הי' שבת וביום א' היה ר"ח צריך להזכיר של שבת ושל ר"ח כי תכף בחשיכה נכנס ר"ח אע"פ שלא התפלל ערבית כנ"ל ולא כמ"ש ופסק מורי בב"ח שאם הי' שבת ור"ח מזכיר של שבת ור"ח. ואם שבת לא היה ר"ח וביום א' היה ר"ח מזכיר של שבת ולא של ר"ח כנ"ל. ומהר"ש מלובלין כ' דכך הם פסקן של דברים מי שנמשכה סעודתו של שבת לתוך הלילה יזכיר רצה ואם היה שבת ור"ח יזכיר גם כן יעלה ויבא אבל ר"ח באמצע שבוע ונמשכ' סעודת' לתוך הלילה לא יזכיר ר"ח כיון שאין בהוספתו מצוה וכשחל ר"ח ביום א' ונמשכה סעודתו במוצאי שבת אז לא יזכיר רצה אלא יעלה ויבא ע"ש:

סימן קפט

ושלש הטבות הוא הטיב לנו כו' וי"א שאין לומר הוא הטיב הוא מטיב אלא אומרים כאחד הוא הטיב מטיב יטיב לנו להודיע שחשובות כאחת ג' הטבות היינו הטוב אחד והמטיב שני והוא הטיב מטיב יטיב לנו שלישי ודוק כך קבלתי מפי אדוני אבי זקיני הגאון מהר"ר ליב רופא זצ"ל וכן מצאתי אח"כ בשם מהרש"ל וי"א בשבת מגדול בוא"ו ובחול מגדיל ביו"ד (ד"מ) ואני קבלתי שגם בר"ח י"ל מגדול בוי"ו וסי' חודש ושבת קרא מקרא ר"ל כמו שכתוב בנביאים ע"כ:

סימן קצ

מברך בורא פרי הגפן כו': עיין בתוס' פרק ע"פ ובהרא"ש טעם למה נשתנה ברכת המזון מכל דברים האחרים הטעונין כוס שכולן ברכ' בפה"ג קודמין וכאן פה"ג באחרונ' ע"ש ואמרי' סברי מרנן אע"פ שבית הבליעה פנוי שלא לחלק בברכת היין וה"ה בקידוש והבדלה ויש מאיזו טעמים למה אומרים סברי על היין ולא על השכר ומצאתי טעם א' משום שהיין הביא קללה לעולם בימי נח שנשתכר ונתארר בני כנען ע"כ אנו אומרים סברי כלומר תבינו שבדעתי לשתות ובדעתיכם אשתה דלא יזיק וע"כ רגילין להשיב אחריו לחיים:

סימן קצא

מקצרין בב"ה ואע"ג דברכת המזון מדאוריית' הוא יש כח ביד החכמי' לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית עכ"ל תוספות:

סימן קצב

א שאומר א' מהם כו': ויש מי שכתב שגם המברך יש לומר מיד ובטובו חיינו (מהרש"ל) והאריך בראיות נכוחות מיוסדים על אדני פז:

ב ואומר ברוך אתה ה' כו'. משמע שאין לומר ב"ה וב"ש וכן פסק מהרש"ל אמנם בטור משמע לומר ב"ה וב"ש ומורי בב"ח מחלק בין אם בירך בג' או בי' ר"ל ביו"ד כיון שמזכיר השם שאומרים ברוך אלהינו שאכלנו משלו ע"כ יש לומר ברוך הוא וברוך שמו משא"כ בג' ודבריו דברי טעם הם ע"כ:

סימן קצג

המנהג שאין מזמנין כו' וי"א שמנהג זה לאו מנהג ותיקין הוא והמשנה לא הפסיד (מהרמ"י ומורי בב"ח):

סימן קצד

א אבל אם שכח כו' ומ"מ אם היו ה' וקדמו ג' מהם וזימנו לעצמן אינו יכול להצטרף א' מהג' עם השנים הנשארים לזמן הואיל ויצא כבר ידי זימון (הרא"ש פ"ג שאכלו בשם ריא"ז):

ב קוראין אותו ומודיעים כו' וי"א הא דקוראין לו ומברכין עליו ה"מ כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו וקוראין לו ושומע קולן ומזמנין (ב"י בשם הרשב"א בשם רב האי) ואע"ג דקוראין לו והוא עונה עמהם הם יוצאי' בזימון אבל הוא אינו יוצא (ב"י בשם הר"ר יונה) וי"א שגם הוא יוצא י"ח זימון (הרמב"ם פ"ה):

סימן קצה

ואם יש שמש כו'. פי' אפי' אין רואות אלו את אלו ואע"פ שכתב רבינו לעיל בסימן קנ"ג דס"ל להרא"ש דאע"ג דלא ברכו ברכת המוצי' ביחד נקבעו לזימון ואפשר דיש לחלק בין צירוף לחבור' א' לצירוף דשני חבורו':

סימן קצו

א אף ע"פ שאינו כו'. מזה שמעינן דאלו שאין מפרישין חלת האור מעיסתן אף ע"פ שאינו אלא מדרבנן אין זימון ביניהם (הרשב"א)

ב ואין מברכין עליו לא כו'. אפי' בלא זימון וה"ה לג' שמודרים הנאה זה מזה אבל אם הי' א' מהם מודר הנאה משנים מצטרפי' דנהי דהוא אינו ראוי לאכול עמהם הם ראוים לאכול עמו וכן כתבו התוספות פ"ק דעירובין:

ג אבל אם היה כהן וזר אוכלין כאחד והכהן אוכל ונזהר כו'. והוא דעת המרדכי ריש שלשה שאכלו בשם מהר"ם וכן הוא בהגהות מיימון פ"ה דברכות אבל האגור כתב בשם שבולי לקט אפילו הכי מצטרפין לזימון לפי שאם נזדמן להם בסעודתן פת חולין של ישראל שניהם יכולין לאכול יחד ודעת הש"ע הוא עיקר ע"כ:

סימן קצז

א ואחד אכל כו' או שתה כוס שיש בו רביעית כו' וי"א דלא בעינן כזית לרביעית (כל בו):

ב אבל ששה לא ולא כאגור שכתב בשם אור זרוע דמצטרפין:

ג המצטרף צריך כו' ומ"מ אע"פ שלא אכל עמהם כ"א שתה יכול לומר ברוך שאכלנו משלו דשתיה בכלל אכילה (תוספות פרק ג' שאכלו והמרדכי):

סימן קצח

ואם הם כו' ונראה דבברכת נשואין עונה ג"כ ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד שהשמחה במעונו כו' (אמז"ל בשם המרר"ש במהר"ל ז"ל):

סימן קצט

א נשים אין כו'. ורבינו שמחה היה עושה מעשה להצטרף אשה וגם את"ל דאשה לא מחייבה אלא מדרבנן ה"מ לאפוקי את אחרים אבל צירוף בעלמא להזכרת אלהינו שפיר מצטרפין כ"פ מהרש"ל משמו ולא שמעתי מעולם מקום שנהגו כן האגור:

ב קטן שהגיע כו'. וי"א דוקא באם קטן הוא בן ח' או בן ז' שנה לפחות דהוא זמן חנוכו אבל קטן בן שש אפילו הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי שמתפללין אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאין בו דעת (ש"ת הרשב"א והריב"ש) ודוקא קטן אחד מצרפין לג' אבל שנים לא דרובא גדולים בעינן אבל לעשרה יש להצטרף אפילו ג' קטנים כמו שמצטרף ג' אוכלי ירק (הכל בו):

סימן ר

ואם לא רצו כו'. כ"כ הרשב"א ואח"כ כתב הרשב"א ע"ז אבל רב האי גאון כ' דהא' יכול לברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרין סעודתן וצ"ע עכ"ל הרשב"א ונראה דאף רב האי גאון לא קאמר אלא כשהדבר נחוץ לו לצאת ואי אפשר לו להתעכב אבל היכא דאפשר צריך להמתין עליהם עד שיזמנו השנים וצריך להפסיק עד הזן את הכל הואיל דנברך אינה ברכה שאין בו שם ומלכות ע"כ מפסיק מאכילתו עד הזן את הכל כדי שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת ע"כ וע"כ ג' שפסקו לא' א"צ להפסיק אלא עד שאמר המברך ברוך אלהינו שאכלנו משלו משום שכבר שמעו הזכרת השם ויצאו י"ח:

סימן רא

א והני מילי כשאין שם כו' וי"א היכי דליכא אורח מי שבצע יברך אז ואף ע"ג דלענין בציעה נמי דינא הכי שהגדול בוצע מ"מ אם נתן הגדול רשות לא' לבצוע יברך ג"כ ב"ה:

ב לא יקדים כו' וז"ל התלמוד פ' בני העיר אמר רבה בב"ח אר"י כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כ"ג ע"ה חייב מיתה שנאמר משנאי אהבו מות א"ת משנאי אלא משניאי ופרש"י שגורמים לבני אדם לשנאתם שאומרים אין נחת רוח בתורה כיון שרואים ת"ח שפל לפני ע"ה או יש לפרש פי' אחר דנראה כאלו הברכה אינה כדאי שיהיה הוא המברך מפני חשיבותו של ע"ה שהוא ראוי לברך. מצאתי בשם מהרנ"ש אפי' כ"ג ע"ה אין להקדימו אבל כהן ת"ח מצוה להקדימו היינו בשהוא שוה לת"ח ישראל אבל אם הכהן ת"ח אינו שוה לת"ח ישראל אזי טוב ממדת חסידות להקדימו כן משמע מתוס' פ' בני העיר גבי עובדא דר' פריד' ובזה יש סמך למנהג במדינות אלו שנוטלים רשות מהכהנים אפי'

במקום שיש ת"ח ליתן רשות לישראל אפילו ע"ה לברך (טור) ויש מי שמחמיר שלא ליתן רשות אפי' לכהן ע"ה לברך לפני ת"ח (מורי בב"ח) וי"א שאין ללוי שום קדימה לברך לפני ישראל (טור בשם מהר"מ מרוטנבורג):

סימן רב

א בין חי בין מבושל כו'. אמנם כל האחרונים פסקו לברך בפ"הג על יין מבושל ועיין בב"י ואע"פ שהוא תוסס עדיין אפ"ה מברך עליו בפה"ג (ב"י בשם הרשב"א ומהרמ"י):

ב ואם מתקן כו'. ואע"פ שעל גרעיני פרי מברכין שהכל אם מתקן ע"י האור כדלעיל סעיף ג' לפי שגרעיני פירי אינן עיקר הפרי ולא נטעו להו לכתחלה אדעתא דהכי אבל שקדים המרים עיקר נטיעתן לאכול אותן ע"י האור (מהרמ"י):

ג פאווידלי העשוי מפלוימן או ווייקסלין כשהן מבושלין ומרוקחין לגמרי בורא פרי האדמה (ב"ח):

ד פירות ששראן. כגון תפוחים אגסים אפרסקין וגודגדניות ופלוימין יבשים וכיוצא בהם אף הרשב"א מודה דמברך אמימיהן בפה"ע משום דהני פירות יבשים לית דרכייהו למיכלינהו בעינייהו אלא למשלקינהו הלכך לדברי הכל מברך אמימיהן בפה"ע (מורי בב"ח) שכך היה נוהג וכן עיקר (ועיין במ"א סק"ב):

ה כל הפירות כו'. ופירות שהן טובים יותר מבושלים אלא כשהן חיין הם ג"כ טובים ודרך ב"א לאכול ג"כ חיין כגון חבושים מברך בין חיין בין מבושלין בפה"ע הואיל והרבה ב"א אוכלין אותן חיין (טור בשם מהר"ם מרוטנבורג):

ו על פלפל וזנגביל כו'. שהוא אינגבר והוא שורש תחת הקרקע ולכן אע"פ שהוא ראוי לאכילה כיון שאינו גוף הפרי מברך בפה"א: (ב"ח) ולכך נ"ל דהוא הדין בעץ שקורין לאקריץ וכן איתא בספר חסידים סי' כ"ב שיש לברך עליו בפה"א:

סימן רג

בשמים שחוקים שקוראין מאגין פולוור שעיקר הבשמים הוא זנגביל ע"כ מברכין עליו בפה"א כמו על זנגביל שמרקחים המוזכר לעיל בסעיף ו':

סימן רד

א ופת שעיפשה כו'. דהיינו שנתקלקל לגמרי כיון דלא חזי לאכילה אין מברכין עליו כלל וכן תבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל נמי קצת אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאין ראוי לאכילה אין מברכין עליו כלל דאין בו הנאה (ב"י):

ב ועל המרק פירוש מרק של בשר דמרק של פירות עיין לעיל בסי' ר"ב:
ג ועל חזיז דוקא חזיז הגדל בדברא אבל גדל בגינה מברך עליו בפה"א [פ"ג דעירובין]:
ד ריחיה חלא. ולהיפך מברך שהכל (טור) . ובאם נראה עליו קרום לבן בל"א קאני"ק אף ע"פ שמברכין עליו בפה"ג אפ"ה אין מקדשין עליו דכיון שהקרי' פסול לקידוש (מורי בב"ח):
ה אלא שהכל. אע"ג דלענין יין נסך אין אנו בקיאין מתי קרוי חומץ (שבולי לקט בשם בה"ת):
ו אכל מאכל כו'. וי"א שלא יברך כלל (הר"י בשם הרמ"ה) וכן משמע בירושלמי וכן עיקר (מורי בב"ח):

סימן רה

א וכן כל פירות וקטניות כו' ולפ"ז ארביז שוטין בין חיין בין מעושן שקורין פאטשאלקס וכן כשמבשלין אותן במרק שקורין ערביז זופא או שאוכל אותן אויש גיזאטין מעורב במלח ובפלפל על כולן מברך בפה"א חוץ מן הקטניות האוכלן חיין מברך שהכל (עמק ברכה):
ב ותומי וכרתי כשהן חיין בפה"א לאחר בישולן שהכל וי"א להיפך דהיינו חיין שהכל ומבושל בפה"א (רי"ף והגאונים והטור) ע"כ מספיקא בין חיין בין מבושלין לא יברך בפה"א אלא שהכל (מורי בב"ח):
ג דמחשבי לנשתני לגריעותא כו'. ויש מי שכתב קרויט שלאטין כל אלו משתני' לאחר בישולם לגריעותא (עמק ברכה) אפילו מי שחפץ בהם יותר מבושלים בטלה דעתו אצל כל אדם והולכים אחר הרוב (טור בשם התוס' והרא"ש):
ד הלפת כו' ואע"פ שלא הגיע השבח והעילוי אלא מפני השומן כך פי' מורי בב"ח דעת הטור שכתב כדברי רבינו האי ולא כמ"ש הגאונים והר"ר יונה לדעת התוס' להיפך:

סימן רו

א ונתכוין לפטור כו'. כ"כ הר"ר יונה על פירש"י וכ"כ הכל בו ועכ"פ אם לא נתכוין לפטור את פרי העץ לא יצא אף על פי שמונחים שניהם לפניו מ"מ לכתחלה לא יברך בפה"א רק בפה"ע:
ב צריך שלא יפסיק כו'. היינו כדי שאילת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי ואם הפסיק יותר צריך לחזור ולברך בין אם בירך על דבר ולא היה בידו בין ברכה שנתחייב

בה ולא יכול לברך אותה לפי שעה (ב"י בשם שבולי לקט) וצריך להשמיע לאזניו ואין חילוק בין ק"ש ובין ב"ה ושאר כל הברכות:

ג שיוציא כו' ואין חילוק בין ק"ש לבהמ"ז ושאר כל הברכות צריך שיוציא בשפתיו ואם מחשב בלבו לא יצא דלא כהרמב"ם וסמ"ג דמחלקין בין ק"ש לשאר ברכות (וע"ל סי' ס"ב וסי' קפ"ה):

ד צריך לאחוז בימינו. כל מצוה יאחוז ביד ימינו (מרדכי פרק כיצד מברכין):

ה או ממין אחר כו' ויש מי שחולק בשני מינין דצריך לחזור ולברך כשמביאין לפניו מין השני אף אע"פ שלא גמר לאכול מן הראשון ולכן טוב להזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו אפ' מינים אחרים שברכותיהן שוה למין זה שבירך (מורי בב"ח):

ו ונפל מידו כו'. וי"א מי שבירך על המאכל ואחר שבירך נמאס יש לו לאכול ממנו מקצתו אף על פי שנרקב כדי שלא יהא ברכתו לבטלה וכן הדין באם בירך על הכוס לשתות ונשפך ורוצה לשתות אחר צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה לפניו יותר מאותו משקה בשעת ברכה (ב"י בשם ר"י):

סימן רז

ברכה אחרונה כו'. צ"ל על כל מה שברא בלא וי"ו ולא ועל כל מה שברא וכן כתוב בכל הספרי' והכי איתא בגמרא פ' כ"מ ומ"ש התוספות אינו נוסח ברכה וכן באשר"י מדוייק מאוד שלא כתב אלא על כל והוא"ו טעות סופר הוא (מהרש"ל מורי בב"ח) ומי ששכח לברך ברכה אחרונה עד שעשה צרכיו יקדים ברכת אשר יצר (מהרש"ל בש"ת סימן צ'):

סימן רח

א ה' מיני דגן כו'. סופגנים הנעשים בפסח ממצה כתושה מברכין במ"מ (בש"ת מהרר"ש כהן ח"א סימן קס"ג):

ב באוכל חטים כו'. אכן בברכה אחרונה חטים ושעורים שוין הם לברך על שניהם בנ"ר (ב"י בשם רשב"א):

ג ולכך כתבו שלא לאכלו כו'. ולכן יש ליזהר שלא לאכול חיטין או שעורין וכן גרי"ץ שלימים מבושלי' אלא בתוך הסעוד' כנ"ל:

ד הכוסס את האורז מברך בפה"א בין שהוא חי בין שהוא קלוי או שלוק והגרעין שלם (עיין בב"י שנסתפק אח"כ) וע"כ מפני הספק אין לאכול אורז מבושל שלם אלא בתוך הסעודה (ב"ח) ופי' אורז הירז דוחן בל"א רייז (מהרי"ל דף קט"ו ע"ב) וכן בערוך כתוב אורז הירזא וכ"מ לענין ברכה עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של ה' מיני

דגן אפי' כשהקמח של הדוחן או שאר מיני קטניות הם הרוב אפ"ה מברך במ"מ ועל המחיה (ב"ח וכן משמעות הרמב"ם):

ה בברכה א' מעין כו', ויש מי שכתב שאין לומר ועל תנובת השדה על הפירות ועל היין (רבינו יונה) אבל גירסא הגמ' והרי"ף והרמב"ם ומהר"מ בברכות וכן בשאר הפוסקים לא נמצא לחלק בין פירות לחמשה מינין לענין תנובת השדה ולא לענין פתיח' וחתימה וכן פסק מהרש"ל ומורי בב"ח:

ו אלא על הארץ כו'. זה דעת הראב"ד והר"ר יונה והרא"ש אבל הרמב"ם בפ"ו כ' גם ביין חותם על הארץ ועל הפירות כמו בשאר ז' מינים ואין לשנות כ"א בפתיחה אבל בחתימה אין לשנות וכ"כ תוס' והמרדכי והסמ"ג בשם ר"י ובהגהו' סמ"ק וכ"כ מהרר"ם בברכות וע"כ אפי' לכתחילה יש לחתום בברכת היין על הארץ ועל הפירות (ב"ח) ועכ"פ אם אמר על הארץ ועל הפירות יצא (מהרר"י):

ז מזכירין בה מעין כו'. היינו קודם שיאמר כי אתה טוב ומטיב יאמר בשבת והעלינו לתוכו ושמחנו בבנינה רצה והחליצנו ביום השבת הזה כי אתה הוא ה' טוב ומטיב כו' וביו"ט יאמר ושמחנו בה זכרנו לטובה ביום חג פלוני הזה וברי"ח יאמר זכרינו לטובה ביום ר"ח הזה (ב"י בשם התשב"ץ):

ח שתה יין וברך בפה"ג כו' ויש מי שכ' דוקא באם לא היה לפניו בשעת ברכת ענבים או היה לפניו ולא כוון לפטור גם הענבים ואכל הענבים אז צריך לברך בפה"ע ובברכה אחרונה צריך לכתחלה לכלול בברכה על הגפן ויאמר על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ כו' אבל אם היו לפניו שניהם ענבים ויין ובירך על היין בפה"ג ונתכוין לפטור גם הענבים וכן בברכת על הגפן אם נתכוין לפטור גם על העץ יצא בדיעבד אף על פי דבברכת פרי העץ שעל ענבים לא יצא על הענבים שהיא כוללת שהרי ענבים ג"כ פרי הגפן (כ"י):

ט אבל ביין כו' וה"ה ברכת על המחיה פוטרת מעין ג' ודוקא של יין ותמרים משום דיין נמי סועד ותמרי נמי זייני הלכך שפיר שייך להם ברכת על המחיה אבל אינה פוטרת לשאר דברים מז' המינים שחייב עליהם לברך ברכה מעין ג' (בספר לחם רב):

סימן רט

לקח כוס של שכר כו' וכן הדין באם היה לפניו פה"א והתחיל הברכה ע"ד לומר בפה"א וטעה ואמר בפה"ע אין חוזר ומברך מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכ' לא נתכוין אלא לברכה הראויה וכן הדין בתבשיל של דגן ופת (כ"כ הרמב"ם

בפ"ח) והקשו עליו והשיב לחכמי לוני"ל שלא כ"כ אלא בשכר היוצא מן הגפן אבל בשכר של שעורים פשיטא דלא יצא וכן פסק בעל המאור בהדיא וכן היא דעת רש"י והרי"ף והרא"ש ורוב גאונים דלא יצא וצריך לחזור ולברך:

סימן רי

א מברך תחילה כו'. ולא כמו שאומר דעל פחות משיעור אינו מברך כלל או מי שאומר דמברך שהכל אלא צריך לברך ברכה המיוחדת לה לפניה אפילו בכל שהיא תוספת דף ל"ט בד"ה בצר ליה שעורא כו' ותוספות פ' הישן דף ס' בד"ה ולא בירך לפניו כו' ע"ש בטועם את התבשיל א"צ לברך עד רביעית משמע אבל באם רצה לברך יברך אבל בטור כתוב אין לברך עליו עד רביעית וכצ"ל ופירושו אסור לברך עליו דכיון דאינה טעונה ברכה הוי ברכה לבטלה (טור בב"ח):

ב וספק ברכות כו'. ר"ל שיש להקל כשתי דיעות לפיכך בפחות מרביעית אפילו אם בולע א"צ לברך ואם פלטו יותר מרביעי' אינו מברך (מהרר"מי):

סימן ריא

א אם הביאו לפניו יין שרף ומרקחת צריך שיאכל מן המרקחת תחלה ויברך עליו ואח"כ יברך על היין שרף (עמק ברכה) ופשוט הוא ואע"פ שאינו חביב עליו המין של בפה"ע כמו המין האחר וכן כל כיוצא בזה והה"נ כל מה שהקדימו רז"ל מכח שהוא מוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה דינא נמי אף על פי שהמאוחר בפסוק הוא חביב עליו ביותר (ב"י בשם הרשב"א והמרדכי):

ב אבל אם עשה כו'. אף אם לזית שהוא ראשון לארץ בתרא וגפן הוא ג' לארץ קמא וכן לענין ברכה אחרונה אם חייב לברך על היין ברכה מעין ג' הזית נמי מעין ג' צריך לכלול ולהקדים יין לזית דהיינו לומר על הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ (טור בשם הר"ר פרץ) הביאו לפניו יין לשתות ושמן טוב להריח בו אוחז את היין בימינו ומברך עליו ואח"כ יברך על השמן (ברכות פ"ו והלכה כב"ה הטור סי' רי"ב):

סימן ריב

כגון שרוצה לשתות כו'. אבל אם שותה תחילה ואח"כ אוכל פת למתק השתיה א"צ לברך על הפת וא"צ ליטול ידיו (ש"ת רמ"א סימן א') וי"א שיטול בלא ברכה (עמק ברכה וע"ת):

סימן ריג

ולדידן כו'. וכדי להוציא את עצמו מן הספק אף בקובעין עצמן לשתות יין יכוין המברך שלא להוציא אחרים כדי שיתחייב כל א' לברך לעצמו (ב"ח) ולכן נהגו בפירות שכל א' מברך לעצמו שאם כיון לצאת בברכת חבירו יצא בדיעבד ואין חילוק בין פת לפירות אלא שבפת הדין שלכתחיל' יכוין המברך להוציא חבירו וכן השומע יתכוין לצאת ובפירות הדין לכתחלה כ"א יברך לעצמו אבל בדיעבד אם כיון יצא בברכת חבירו ואע"ג דלעיל בסי' קס"ז מיירי לענין פת ולא קבע ה"ה לענין פירות דקביעת' אינו קובע לפי הגה זו:

סימן ריד

כל ברכה כו'. ה"מ בברכת הפירות או ברכת המצות או ברכת הראיה כגון הרואה קשת אבל בברכה שהוא שבח והודאה א"צ מלכות וע"כ לא מצינו מלכות בכל ברכות י"ח (מורי בב"ח בשם ר"י פאלק):

סימן רטו

א יענה ג"כ אחר כו' וכן בשבת אחר פורס סוכת שלום כו' במקום שיש מנהג לענות אחר ברכת עצמו (ב"י) ובברכת התורה שחרית שיש בה שני ברכות צריך עיון אם יש לענות אמן אחר ברכת עצמו (מהרש"ל) וספק ברכות להקל:

ב אבל כשהם כו'. מ"מ גדול שחייב באותה הברכה לא נפטר בשמיעתו מן הקטן ואף כשמתכוין לצאת ועונה אמן אפ"ה אינו יוצא י"ח שהרי הקטן אינו חייב באותה הברכה אלא כדי להתחנך (לחם רב):

סימן רטז

א כמו המוס"ק שקורין בל"א פיזם ואסור לאכול פיזם משום דם:

ב וכיון שהוא ספק כו'. אבל מי הורד שבסעיף ג' יש בהם ממש וריח כמו הורד עצמו וי"א שמברך במ"ב וכל דבר שהוא מסופק בו יברך במ"ב וא"צ ליזהר שלא יריח בו (ב"ח) ומיהו בכלים המוגמרים א"צ לברך כלל ומ"ה נוהגי' המדקדקי' שלא לברך במ"ש ברכת הריח על כלי עץ שטוחנין בו בשמים דהוי נמי ריח שאין לו עיקר רש"ל:

סימן ריח

וכל יוצאי יריכו כו'. כל זה אם בן אחד שם אבל אם רבים הם יוצאי חלציו ורואים כ"א המקום ההוא יאמרו ברוך המקום שעשה נס לאבותינו במקום הזה ומל' יום לל' יום חובה עליהם ברכה זו (טור):

סימן ריט

א אם בירך אחר כו'. בן לאביו ותלמיד לרבו יכולין לברך ברכה זו אבל לא אדם אחר אף ע"פ שהחולה חביב עליו כגופו (ב"י הרר"י רשב"א ור"ת):

ב ונכון שלא כו'. דעד ג' ימים מברך אמנם לא כתבו מאימתי מברך ונראה שאין לברך עד שיצא מהצר' לגמרי וכן בחולה עד שיחזור לבוריו לגמרי וכמו שכ' במכילתא ע"פ והתהלך בחוץ וכן פירש"י הרי כל זמן שאינו הולך על בוריו עדיין הוא בספק סכנה וא"כ לענין ברכת הגומל אין הטובה שלימה כ"ז שלא נגמרה ואולי במה שתקנו לומר גמלני כל טוב שפי' הטוב הוא כולה ולא רובה וכן אמרו חז"ל למה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא נגמר כו' הרי שלשון טוב מורה על טובה שלימה שנגמרה בטובה ובמלואה (אמ"ז בשם מהר"ש במהרר"ל ז"ל):

סימן רכ

הרואה חלום כו' ראוי להטיב החלום בשחרית. מי שישן שינת צהרים וחלום לו חלום לא יטעום מאומה תיכף אחר החלום אף שהוא באמצע היום אף שהוא בשבת גם יפרוש מאשתו אף בשבת ואסור בסעוד' שלישית ואם הוא בשבת צריך להתענות יום שלאחריו על שביטל עונג שבת ואם היה למחר תענית ציבור צריך למיתב בתענית יום אחר ואין ת"צ עולה לו ע"ד שביטל עונג שבת (ש"ת משאת בנימין סי' צ"ג) ואינו נראה רק שהתענית ציבור עולה לכאן ולכאן כנ"ל וכתבתי הדברים בטוב טעם ודעת מדברי התלמוד והפוסקים:

סימן רכג

א ילדה אשתו זכר כו' בכל פעם מברך הטוב והמטיב (בית יוסף הטור והרא"ש והמרדכי) ומ"מ אף ע"פ שמברך הטוב והמטיב ופטור מלברך שהחיינו מ"מ רשות הוא לו ואי בעי מברך (מורי בב"ח) וברכת הטוב יכול לברך אף שהוא בעיר אחרת (הרא"ש והמרדכי):

ב מת אביו כו'. וצריך לברך בשם ומלכות בא"י אמ"ה דיין אמת ודיקא על אביו או שאר אדם כשר שהוא מצטער עליו צריך לברך אבל על שאר אדם א"צ לברך וע"כ העולם נוהגין לומר ברוך דיין אמת בלא שם ומלכות ועכ"פ באביו או קרוביו או אדם חשוב מכ"ש במיתת ת"ח חייב לברך דוקא בשם ומלכות (מורי בב"ח) והוספתי קצת מדעתי:

סימן רכד

עכו"ם ובאם רואה אדם קניגון של עכו"ם השמר לך פן תראה וה"ה מחולת' או שום דבר שמחתם כי אז תזכה ותחזה קניגאון של לויתן והשור כי תשמע קול המון עכו"ם מחנגים ומהללים בהלילים ומשמחים אז ראוי לאנח ויאמר רבון העולמים עמך אשר הוצאת ממצרים חטאו בכפלים ולקו ככפלים ונמדד לו מדה כבושה ארמונם הרסת משושם השבת שמחת' ערבת ששונם הפכת לאבל גאונם שחת תפארתם השלכת מן השמים לארץ הודם גדעת צריו שמחת אנוש לראשם הרכבת עליון עליהם שמת חרפתם ראית ואתה ה' חל לעד תאנף בנו ואל לנצח יעשן אפך בצאן מרעיתך ויר"מ שתבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו אמן (ב"ח בשם ספר אשכול):

סימן רכה

א הרואה את חבירו כו'. הכל בשם ומלכות ואין חילוק בין זכרים לנקבות בכולם דינם שוה לברך (ב"י בשם תשובות הרשב"א מהררמ"י):

ב הרואה פרי חדש כו' ולאו דווקא שנתחדש משנה לשנה אלא ה"ה מזמן לזמן אפילו אינו אלא חצי שנה לאפוקי ירק חדש דאין מברכין עליו שהחיינו כיון דעומד בקרקע כל השנה (מהררי"ו):

ג כגון ווינקסיל או קירשן כו' אפילו במקום שקורין הכל בשם אחד מאחר שאלו שחורים ואלו לבנים תרי מיני נינהו ויחזור ויברך על כל אחד ואחד שהחיינו (ת"ה סי' ל"ג):

ד אם בירך שהחיינו כו' זה דעת האגור אבל ת"ה פסק לברך על היין חדש וטוב שיביא את עצמו לידי חיוב ברכת שהחיינו ממקום אחר כגון על פרי חדש או על מלבוש וכיוצא בהן וישים יין חדש בצדו כשיברך ויכוין לפטור גם אותו (עמק ברכה):

ה הרואה אילנות טובות כו' אפי' נכרי או בהמה צריך לברך בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו ולא לבד פעם אחד אלא צריך לברך ג"כ מל' יום לל' יום (פרק הרואה וכן הוא בטור):

סימן רכח

על ימים ונהרות כו'. ולא לבד בפעם אחד צריך לברך כן אלא אפילו כל שלשים יום כן הוא בטור:

סימן רכט

הרואה חמה כו' והוא מכ"ח שנים כו'. וכן פסק בש"ת משאת בנימין סימן ק"א אמנם יש עוד פי' אחר על חמה בתקופתה וכוכבים ומזלות כסדרן בימות הגשמים בעת שיהיו ג"י מעוננים ולא נראת חמה בהן ולא לבנה ולא כוכבים צריך לברך עליהם אחר כך כשתראו ברוך עושה מעשה בראשית (ב"י בשם הגהות מיימון) וכ"כ בערוך בערך חמה ב' פירושים דהיינו פי' מ"ש בש"ע מכ"ח שנה לכ"ח שנים וגם פי' אחר בימות הגשמים בעת הגשמים בעת שהיו ג"י מעוננים אבל ראיתי בק"ק קראקא שנהגו כן בתחילת המחזור כ"ח שנים לברך כל הקהל ברוך עושה בראשית ע"פ ציווי הגאונים הרבנים וכן שמעתי שנהגו בכל קהילות ישראל:

סימן רלא

וכשנעור משנתו אין צריך לברך אלהי נשמה כו'. וכן אין צריך לברך ברכת התורה ע"כ:

סימן רלב

א וי"א שיתפלל הש"ץ עם הקהל כו' והציבור לא יתחילו עד אחר האל הקדוש:

ב סמוך למנחה כו'. דהיינו חצי שעה לפני זמן מנחה אסור דהיינו שעה י' וסמוך למנחה קטנה בתחילת שעה עשירית (טור):

ג וי"א דסעודה קטנה כו' ועל כן נהגו היתר לסעוד לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה (מהרי"ו) ודוקא ביחיד הסועד כיון דאיכא שעה קבוע לשמש שקורא לבא לב"ה לא חיישינן שמא יפשע אבל רבים שנכנסו לסעודה אפילו סמוך למנחה קטנה אסור כל שכן כשהגיע זמן מנחה קטנה (ב"ח):

סימן רלג

א ומשערינן שעות אלו כו' ומחשבינן י"ב שעות היום מעת זריחת השמש עד עת שקיעת החמה ולא עד עת צאת הכוכבים שהוא לילה ממש ואז עד שעה ורביעית קודם שקיעת החמה זמן מנחה הוא לר"י ולא יותר כן הבנתי ממשמעות הלשון מהרמ"י:

ב ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה יצא אבל קודם פלג המנחה לכ"ע אינו רשאי להתפלל (מהררמ"י):

סימן רלד

אם שכח ולא התפלל מנחה כו' אפי' הזיד במנחה יכול להשלים אותה בזמן תפלה שלאחריה אם רוצה בלא חידוש אבל ערבית ושחרית אין להתפלל אותה בתורת תשלומין אלא בתורת נדבה וצריך לחדש בה וכשמתפלל ערבית שתים אם שכח ולא התפלל מנחה אין לומר תחנון לפי שאין נפילת אפים בלילה כנ"ל ופשוט הוא כמ"ש לקמן בסי' רל"ז:

סימן רלה

א אסור להתחיל לאכול כו'. אבל כשהגיע זמן ק"ש ודאי אסור לאכול אפילו סעודה קטנה וכן לישן מעט אלא יקרא מיד (בית יוסף בשם הרשב"א בשם הרי"ף) אלא שצ"ע לדידן שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה כמ"ש רמ"א לעיל סימן רל"ג סס"א והא אסור להתחיל לאכול אפי' סעודה קטנה שעה ורביע קודם הלילה כיון שכבר התחיל זמן תפילה (ועיין בב"י סימן רל"ג מ"ש בשם אהל מועד שמחמיר בתפלת ערבית משום דשכיחי שכרות):

ב הקורא ק"ש אחר שעלה ע"ה אז לא יאמר השכיבנו אבל אם קורא קודם שעלה ע"ה יאמר השכיבנו דכל הלילה זמן שכיבה (טור):

סימן רלו

א ומיהו מה כו' זה דעת הרשב"א בתשובה וכתב הטעם לפי שתפלת ערבית רשות הוא וכתב עליו מהרש"ל בהגהות מהרי"ל וז"ל ול"נ חדא שקבעו חובה ועוד אפילו רשות מ"מ כל היכא שאתה מתפלל צריך אתה לזהר שלא להפסיק כמו בשאר תפלות כדמשמע להדי' בסמ"ג ולכן יראה שהשמש יקדים עצמו שיכול להגיע ליעלה ויבא קודם הקהל ויכריז בתפלתו כך מצאתי כתוב בכתבי אמ"ז הגאון מהררי"ל בשם מהרש"ל וע"כ אין נכון לו' הפסוקים כגון ועתה יגדל נא כח ה' לפי שאין לנו להפסיק אלא מה שקבעו חז"ל ויש לישב בשעה שאומרים ברוך ה' לעולם אמן (מהרש"ל וממהרר"ן בספר מגלה עמוקות אופן ר"ן):

ב יתפלל עמהם דתפלה עם הצבור עדיף מסמיכת גאולה לתפלה ערבי' שהוא רשות אבל בשחרית לא אמרינן הכי (בית יוסף):

סימן רלח

צריך ליזהר בלימוד הלילה כו'. ואחרונים קבלו לומר משכבי עד קומי שכבי ומקומי עד שכבי קומי:

סימן רלט

ויש לקרות ק"ש עד גמירא לפי שיש בה רמ"ח תיבות ויציל רמ"ח איברים (מהר"י לוריא ומהרש"ל) ויש מי שכת' לומר ג"כ אחר ק"ש מזמור ארוממך ה' כי דליתני (סמ"ג) אין מברכין על ק"ש של ערבית פי' אקב"ו על ק"ש אין לברך:

סימן רמ

א ועונת ת"ח כו'. והא דלא אמר בקיצור ועונת ת"ח בליל שבת נרא' מטעם דכת' הר"ן פרק אע"פ דדוקא סתם ת"ח עונתו בכך ומ"מ יש רשות לת"ח למעט עונתו בשאין לבו פנוי מחמת רוב לימודו וגם הרמב"ם כת' דווקא ת"ח הבריאין כמ"ש לקמן סי' ר"פ ע"כ בא לנו להודיע דאין ת"ח רשאי להוסיף לשמש כ"א מליל שבת לליל שבת ואי אמר עונת ת"ח בליל שבת הוה משמע בלילה ההוא חיוב עונה ואם ירצה יוסיף לכן כ' מליל שבת לליל שבת להורות דווקא בליל שבת הוא חיוב עונה ולא יכול להוסיף:

ב ולא יבעול ביום יציאתו לדרך כו' ויש להקשות שהרי אמרו חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיצא לדרך אפי' סמוך לוסתה כדלעיל סימן א' ושמעתי לפ' דכשהולך ברגליו בדרך אז לא ישמש ומ"ש חייב לפקוד את אשתו מיירי כשהוא יושב בקרון או רוכב (מהרש"ל) ועוד ר"ל ביום יציאה אסור אבל בלילה שלפניו או לאחריו מותר דומיא למ"ש ולא ביום שנכנס למרחץ דלא אסו' לשמש אלא אותו יום ממש אבל בלילה שלפניו או לאחריו הוא מותר דהא עונת ת"ח הוא בליל שבת ומצוה לילך למרחץ בע"ש כדלקמן בסי' ר"ט אך קשה מ"ש לא לפניהם ולא אחריהם משמע היום שלפני היציאה אסור לשמש וא"כ קשה איך שייך לומר דהלילה שלפני היציאה מותר והיום שלפניו אסו' לכן נראה לפרש דמ"ש לא לפניהם או לאחריהם קאי איום הקזה ויום המרחץ ע"ז שפיר קאמר לא לפניהם ולא לאחריהם פי' לפני הקזה ולאחר הקזה וכן לפני המרחץ ולאחר המרחץ דאיך נאמר על יציאת הדרך ולא לאחריהם וכן על ביאת הדרך לא לפניהם מאי לפניו שייך בביאתו ומאי לאחר שייך ביציאה דהא לא לפניהם ולא לאחריהם קאי אכל אחד ודו"ק ורנ"ש תירץ כשהאשה יוצאה עמו לדרך אז אסו' לשמש ע"ש כי אז אין צריך לפוקדה:

סימן רמא

המשתין מים כו'. אפילו אם הוא לבוש ומשתין לפני מטתו ונקט ערום אורחא דמילתא נקט (רש"י במסכת נדה דף נ"ז) וכן הנוטל צפורניו כסדר נמי מביא לידי עניות ולשכחה ולקבור בנים (כ"ה) אלא יטלן דרך זה בתחילה ביד שמאלו דבהג"א ואחר כך יד ימין אג"ה ב"ד (אבודרהם בשם חכמי צרפת ופרובינצא):

סימן רמב

א אפי' מי שצריך כו' ולא אמרו עשה שבתך חול פי' אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר שאין לו אלא מה שנותנין לו מן הצדקה אבל כשאין לו ורוצה ללות ע"ז לא אמר ר"ע דיעשה שבתו חול רק כדאמרו חז"ל אמר הקב"ה בני לוו עלי ואני פורע אבל אם אפשר לו צריך לכבד השבת כפי יכלתו מ"מ לא ילוה אלא אם כן יש לו לפרוע ויזכה להתעשר כשמחז"ל בפרק כל כתבי עשירים שבכל ארצות במה הם זוכין להתעשר מפני שמכבדין השבת ש"מ שצריך לכבד השבת קודם שיתעשר כי כל פרנסתו קצובה לאדם מר"ה לר"ה חוץ מהוצאות שבתות וי"ט והוצאת בניו לת"ת (גמרא) וי"א אף הוצאות ר"ח מה שמביאים התינוקות להרב שלהם בר"ח (א"ז בשם הירושלמי) וכ"כ בפסיקתא וסימן כל הוצאות קצובים לאדם בתשרי חוץ מתשר"י ר"ת ת"ת שבתות ר"ח י"ט (שמעתי בשם מהר"ן מקראקא):

ב נוהגין כו' (כת' מ"ב סי' א' שמותר לעשות בע"ש עיסה גדולה ויחלקו הנשים ממנה כל א' כדי שיעור חלה ושפיר עבדי הכי והאחרונים בי"ד סימן שכ"ו הביאו וחולקים עליו ול"נ כדעת מ"ב הנ"ל רק שכ"א תקח העיסה לביתה אבל לא על אותו הדף (שמגלגלין עליו) העיסה ודוק כנלע"ד:

סימן רמג

לא ישכיר אדם כו'. וי"א שאם לא ישב בה הישראל מעולם מותר להשכירם לעכו"ם או ליתנם לו באריסות וליכא למיחש לחשד שהרי שם ישראל לא נקרא עליהם מעולם אלא מעכו"ם קנאה וחזר והשכירן לעכו"ם (ב"י בשם הר"ן) ואם עבר והשכירו במקום האסור י"א ששכרו מותר וי"א שאסור וכן עיקר מיהו נראה דדוקא בנותן לו שכר בעד יום שבת לבדו אבל אם אפו בו הרבה ימים כיון דהוי בהבלע' שאר ימי שבת וגם המלאכה כולה מוטל על העכו"ם הכל מודים דשרי בדיעבד (מורי בב"ח):

סימן רמד

נכון להחמיר כו'. בסימן תקמ"ד כתב הטור דין חה"מ שכל מה שאסור בשבת תוך התחום אסור בחה"מ אפילו חוץ לתחום וטעמו כיון שאפשר לאדם לילך חוץ לתחום איכ' חשד ונלמוד מזה שח"ה חמיר משבת לענין זה ע"כ:

סימן רמה

ישראל ועכו"ם כו'. אם התנו מתחילה כו'. ע"ל סי' ת"ן סעיף ג' ובי"ד סי' רל"ד סעיף י"ג באם גוף התנור של ישראל והעכו"ם האופ' המסיקו נוטל חלקו בתנור והיהודי נוטל כך וכך ימים דינו כדין תנור שיש לישראל ועכו"ם בשותפות דצריך להתנות ישראל בתחילה שיהי' שכר שבת לעכו"ם לבדו ושכר יום אחד כנגד יום שבת לישראל לבדו ואם לא התנה מתחילה אז כל שכר שבתות הם לעכו"ם לבדו והשאר חולקין בשוה ואם אין שכר שבתות ידוע כמה הוא יטול העכו"ם לבדו שביעית השכר והשאר חלק כחלק יאכלו (תוספות ב"י ועיין בש"ת מהרר"א מזרחי חלק א' סימן פ"ג) שלא נכון לומר לעכו"ם טול אתה שכר של שבת ואני אטול של חול ע"ש:

סימן רמו

א אסור להשכיר כו'. אבל לרכוב העכו"ם על בהמת ישראל אין להקפיד כי חי נושא את עצמו או יש להקפיד על האוכף שתחת הרוכב אבל לרכוב מחוץ לתחום אסור מדעת ישראל דהיינו מחוץ לג' פרסאות כיון דחוץ לג' פרסאות מן התורה לקצת פוסקים (כ"כ הלבוש ס"ה ש"ה) אף ביום הראשון אסור להשאיל או להשכי' (טור ב"י והררמ"י):

ב יפקירנ' בינו כו' ולכתחלה לא ישכור אדם בהמתו לעכו"ם אף בהבלעה ע"ד שרוצה להפקירה קודם שבת בינו לבין עצמו או בפני ג' בני אדם או יאמר בהמתי קנויה לעכו"ם אלא צריך להתנות בתחילה שיחזירה לו קודם שבת ואם התנה ולא קיים העכו"ם לתנאי אז בא' מג' אלה דרכים הנזכרים יעשה לה (ב"י מרדכי מהרמ"י):

ג אבל בי"ט אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בי"ט ע"ל סי' תצ"ה בש"ע בסעיף ג' ובב"י שם שהביא ג' דיעות וע"ל סי' תק"י סעיף י':

סימן רמז

שולח אדם אגרת כו'. מותר לקבל כתב מעכו"ם בשבת אפי' אם הביא לו ואין בו משום איסור מוקצה ולא משום איסור חוץ לתחום (מרדכי פ"ח דביצה ע"ש) אבל לקמן סי' ס'

סי"ד אסרו ועיין בלבוש שם ונוהגין שהעכו"ם מניחו תחילה על השלחן כדי דלא להוי עקירה ע"י ישראל (תשובת מהרר"ם מינץ) ונרא' דבי"ט אין להקפיד דמותר ביה הוצאה לצורך קצת ומהרי"ל בהל' י"ט אוסר אפילו בי"ט:

סימן רמט

א אין הולכין בערב שבת כו' ובמדינות אלו אין נזהרין כזה וי"מ דדווקא בהולך ברגליו אבל ההולך בעגלה או רוכב על הסוס נהגו העולם להקל והנח להם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין מ"מ צריך להזהר שלא יהלך עד עת ערב אפי' למהר כדי לבא לעירו ולביתו כי הרבה פעמים נכשלי' שמחללים שבת:

ב וסעודה שזמנה בע"ש. אפילו בזה צריך לזהר להתחיל לכתחילה קודם ב' שעות זמניות (מורי בב"ח) ונרא' שלא לאכול בע"ש בסעודה גדולה אפילו בסעודת מצוה (אא"ז בשם מהרר"ש במהרי"ל) רק הקרובי' ושושבינים השייכי' יותר לאותה סעודה וגם הם לא ירבו בסעודה ג"כ כדי שביעה וכ"ש אכילה גסה (אא"ז ז"ל) ומי שקובר את מתו בע"ש סמוך לחשיכה קודם התפלה בב"ה חייב בהבראה אם יש שהות לאכול קודם התפילה דפסקינן כר"י דשרי להתחיל כו' (אגודה):

ג ולאכול ולשתו' בלי קביעות כו'. היינו דוקא לצורך שעה אבל לעשות כן תמיד לא דמחזי כמזלזל בכבוד שבת (ב"י בשם הרב המגיד): מצאתי כתוב דיני תענית בע"ש דהיינו יאר צייט באם חל פעם ראשון בע"ש ולא השלים אזי אין צריך להשלים (מהרש"ל בשו"ת):

ד והכי נהוג מהרי"ל. ובתענית חלו' יש להשלים עד הלילה (ב"ח):

סימן רנא

ויש מפרשים מנח' קטנ' העיקר שאין לעשות שום מלאכה מן המנחה גדולה ולמעלה כמו שכת' הטו' מהררש"ל מורי בב"ח וכתבו שט"ס הוא ברש"י ע"ש:

סימן רנב

א מותר ליתן בגדיו כו'. וה"ה אם התנה עמו שיתן לו שכרו נמי שרי אף שלא היה אומר לו כמה יתן כדלעיל סי' רמ"ז:

ב אם ראוהו עושה בשבת אם הי' עושה בטובת הנאה נ"ל שלא יעשה. דהיינו בעושה בחנם אז צריך למחות בידו אבל קצץ עמו או התנה עמו שיתן לו שכרו א"צ למחות (מורי

בב"ח) . ע"פ הקבלה יש ללבוש ד' בגדים לכבוד שבת מלבוש עליון ותחתון ואזור וחלוק כנגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה:

סימן רנג

אא"כ גרף דהיינו שהוציא כל הגחלים ממנה אבל ר"ן כת' דאין פירוש גרף שהוציא כל הגחלים לחוץ אלא שגרפם לצד אחד בתנור וב"ח כת' שלא נמצא בשום מפורש שהקל בכך אלא כפירוש רבינו עיקר והכי נקטינן להחמיר דלא שרי בכירה אלא בגרף כל הגחלים לחוץ ובתנור אסור אפילו גרפם כולם לחוץ ואם שכח ושהא מותר ואם עבר ושהא אסור בשניהם (הרמב"ם פ"ג) ונראה דנקטם לקולא בבישול דמצטמק ויפה לו בין בשכח בין בעבר ושהה במזיד דאין לחלק ביניהם וכיון דבשוגג שרי במזיד נמי שרי והכי משמע בגמרא כמ"ש רבינו ודלא כמ"ש בש"ע כהרמב"ם לחלק ביניהם גם לא כמ"ש רבינו להחמיר בשניהם אלא להקל בשניהם דספיקא במידי דרבנן הוא ומיהו נראה דאי בדעבר ושיהה לא שרינן ליה אלא בשבת אחת אבל לא בשבת אחרת כדאיתא להדיא בגמרא משמע דהא פשיטא הוא וליכא מאן דפליג עליה כיון דבעבר ושוהה אסור לשבת אחרת תו ליכא היתירא לדידיה אפי' בשבת דיעשה במזיד ויאמר שוכח אני אבל אי לא עבר ושיהה אלא שכח מותר אפילו היה שכוח לכמה שבתות (בב"ח):

סימן רנד

אין צולין בשר כו' אע"פ שכבר כ' בריש הסימן דצלי שאצל האש אפילו חי אסור להניחו סמוך לחשיכה מ"מ כת' ג"כ הא דאין צולין לאשמעי' דבכדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי שרי ואון להקשות הלא כת' רבינו לעיל בסימן רנ"ג דלהרי"ף בבישול אסור לשהות אפילו בנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכאן בצלי דגרע שרי וי"ל דכאן איירי כשהבשר ובצל הם עצמם מונחים על האש ולכן כיון דהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך אותה ומ"ה לא חיישי' לחיתוי אבל לרש"י ור"י איירי כאן אפילו שאינן רק סמוכים לאש וקמ"ל דבצלי שרי לשהות כמאכל בן דרוסאי כמו בבישול קדירה ע"כ:

סימן רנז

א ותבן וזגים כו' ולפי רוב הפוסקים ס"ל דדוקא לחים מחמת עצמן אסור ולא בלחים מחמת דבר אחר מפני שאין מחממין כ"כ כדמסיק ריש פרק במה טומנין. וי"א דשרי להטמין בע"ש בדשן דהוא אפר חם ואין זה רמץ דאסור כי רמץ פרש"י והוא אפר המעורב

בגחלים אבל דשן אפילו חם אינו מוסיף הבל אבל במקצת מקומות שמעתי שמטמינין ומושבין הקדירות אפי' ע"ג גחלים ואומרי' מאחר שהתנור סתום לית ביה חשש וראוי למחות בידם ולנדות' על ככה עד שישמעו (מהרש"ל בש"ת סימן ס'):

ב שרי לכ"ע כו'. וכן ברוקח סימן צ' ואין להטמין בתוך הגחלים ואם חפץ גורף או נותן אפר על גבי הגחלים ומעמיד קדירתו על גבי גחלים הקטומים ואפי' סביב קדירתו וכל שכן שאנו נותני' בתנור בבית העכו"ם דלא אתי לחתוויי שם דמותר וכ' עליו מהר"רש במהרר"ל ז"ל דמכאן היתר לנו במאי דשרקינן ליה לתנור בטיט וסמרטוט דליכא למיחש לחתוויי:

סימן רס

מצוה לרחוץ כו'. וכשם שנר של שבת אחד אנשים ואחד נשים חייבים בו כדאית' בסי' רס"ג כך צריך ליזהר ברחיצה בחמין (מהרר"ש במהרר"ל ז"ל):

סימן רסא

א וכן לומר לו לעשות לו כו' דהיינו אפילו צורך מלבוש ללבוש באותו שבת וכן לצורך גדול והפסד מרובה שרי בכל ענין. וכן אם שכח להדליק נר של יאר צייט מבעוד יום מותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק (מהרש"ל סימן מ"ו):

ב ואם רוצה להקדים כו'. ואם נחשב' פלג המנחה דהיינו שעה וחומש שעה קודם הלילה יהי' רק מעט קודם שקיעת החמה וכבר הרגיש בזה מהררמ"י בסי' רס"ז על כן יש להחמיר ולעשות שבת שני שעות קודם הלילה (ב"ח כדעת ר"א ממי"ץ):

סימן רסג

וטוב לאשה יראת ה' שלא תדליק את הנרות של שבת בקינסא רק יהי' לה נר של שעוה מיוחד לה להדליק מידי שבת בשבתו (פענח רזא פרשת בשלח):

סימן רסח

אומר ויכולו אומרים אלהינו כו' וחותם וישמחו בך ישראל אוהבי שמך כמ"ש בכל הסידורים ולא כמו שהגיה במנהגים וינוחו בה ישראל מקדשי שמך ע"כ:

סימן רעא

א וי"א שאף כשמקדש על היין כו' וספק ברכות להקל ולא יברך כלל לא על היין ולא על הלחם כיון דברך מבעוד יום בפה"ג אע"פ שקידש עליו היום ואסור לאכול ולשתות עד שיקדש אפ"ה לא הוי קידוש הפסק להצריכו לחזור לברך בפה"ג בין קודם קידוש בין לאחר קידוש אלא מקדש על הכוס ושותהו בלא ברכה (וע"ל בסי' קע"ח):

ב אם לא קידש בלילה כו' אפילו אם הזכיר בלילה לאחר שטעם לא יקדש עד למחר (מורי בב"ח על פי הבנתו ברשב"ם) ואינו כן למי שעיין שם בסוף דף ק"ו אם הזכיר בלילה מקדש בלילה ע"ש שפסק הרשב"ם כרבא טעם מקדש ע"ש:

ג וי"א דלכתחלה יטול ידיו כו' ומורי פסק דלכתחילה יקדש הבע"ה ואחר כך יטול ידיו אבל בני ביתו לא ישנו כלל אלא יטלו ידיהם קודם הקידוש דאצל בני ביתו לא חשיב קידוש הפסק:

סימן רעד

מצוה לבצוע בשבת פרוסה כו' וי"א שראוי לבצוע בשבת על כל שתי הככרות המונחים לפניו כן פי' הרשב"א ורבינו האי ומהרש"ל וכן ראוי לנהוג כשני הפירושי' לבצוע פרוס' וגדולה שיספיק לו לכל הסעודה וגם לבצוע שתי ככרות של לחם משנה דעכ"פ יהא נוהג כך בסעודת בוקר דכבוד יום קודם לכבוד לילה (מורי בב"ח):

סימן רעה

א וכן בנר כו' ויש להחמיר אפי' באדם חשוב דלא בקיאין מי הוא חשוב או אינו חשוב לענין זה שלא יטה את הנר כשקורא בלימודו (מורי בב"ח):

ב ויש מתירין כו'. ומה שנהגו האידנא להקל אף במשתה לפי שסוברי' הגדולי' דאין איסור בה אלא בנר שקורין קרייזל אבל בנרות קנדילא שלנו אין לחוש שמא יטה ומהאי טעמא נהגו להקל ולבדוק הציצית בהשכמה לאור הנר דקנדילא (מורי בשם מהרש"ל):

סימן רעו

א ויש אוסרים במדורה וי"א שמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ואין כאן שתי סברות אלא באם הי' נר דולק מע"ש ומאיר בבית שהדליק ישראל הנר וכן אם האש שחמם מע"ש שנעש' בהיתר בשביל ישראל ובא העכו"ם והוסיף נרות בשבת או נתן באש הרבה עצים אף שעשה בשביל ישראל מ"מ כיון שמעצמו עשה העכו"ם כן וגם לא

הי' צריך למלאכתו שעשה בשביל ישראל כיון שמתחילה היה יכול קצת ליהנות מן הנר ומן האש אין שם איסור אבל עכו"ם שתיקן האש לצרכו ולצורך עכו"ם אחרים בשבת אסור לכתחילה לבא ולישב אצל האש דאיכא למיחש שמא ירבה בשביל ישראל:

ב מיהו אם עשה כו' ל"ד אלא ה"ה אם הוא במלון אצל עכו"ם בשבת (ב"י):

ג בארצות קרות כו' ואף כשהקור גדול אסור לומר לעכו"ם אחר מנחה לחזור ולחמם כי הלא כבר נתחמם הבית ממה שהסיק התנור בבוקר ואינו כ"כ קר (מורי בב"ח בשם מ' וישל מבריסק)

סימן רעז

ואם הניח עליה מדעת כו'. ונרות שהניחו על השלחן על דעת ליטלו למחר ע"י עכו"ם דינו כשכח שלא נעשה בסיס לדבר האיסור (בב"ח):

סימן רעט

א וי"א דמי שהוא כו' וכתב מורי בב"ח שיש כאן ט"ס וכצ"ל והמחמיר יחמיר והמיקל לא הפסיד ופסק ג"כ שאף מותר אפילו מי שאינו אסטניס:

ב הוי כאלו התנה כו' יש מחמירין ולכן צריך כל אדם להתנות על זה סמוך לב"ה שאינו בודל מהנר ומהשמן אלא כ"ז שהוא דולק ואז מותר לומר לעכו"ם לסלקו מן השלחן אחר שכבה (ב"ח):

ג וה"ה למדליק כו'. משום דלא איתקצי בין השמשות ואין מוקצה לחצי שבת (ב"י) ולפ"ז משמע דה"ה בעכו"ם שמדליק נר לצורך סעודת שבת אפשר דשרי לטלטלו אחר שכבה וצ"ע:

סימן רפ

לפיכך עונת ת"ח כו'. וצריך להזהר שקודם שיגיע הלילה חייב להראות חיבה יתירה ואהב' עם אשתו ואין צריך לומר שלא ירגיש שום קטטה בע"ש:

סימן רפא

ויש להאריך כו' אין להתחיל החזן לנגן בשבת שוכן עד אלא בפי ישרים תתהלל והמנהג מתפשט מן החזנים וטעות יש בידם וטורח ציבור שלא לצורך (ספר חסידים):

סימן רפד

א אבל בלאו הכי כו'. וי"א אע"פ שאין להם ס"ת כשר וקראו בפסול אפילו הכי מפטירין אחריה ומברכין הברכות לפניה ולאחריה (כל בו):

ב ושנים לא כו'. כ"כ הריב"ש דהיינו שלא יאמרו שנים ההפטרה בדילוג דהיינו שאחד מהם קורא פסוק אחר והב' שותק עד שמסיים הפסוק ואח"כ קורא השני הפסוק אחר כי המפטיר שקרא בתורה מפני כבוד התורה צריך שיקרא הוא לבד כל ההפטרה ולכן אף אם נשתתק האחד צריך להתחיל השני מראש ולברך אחריה:

ג אין המפטיר כו'. כשמברך אחר ההפטרה אינן רשאין לסלק ספר הנביאים כדי שירא' ויברך על מה שמפטיר (ב"י בשם שבולי לקט) כן נראה בכל דבר שמברכין עליו שצריך שיהיה לפניו וקרוב אליו הדבר מאוד כמו בתפילין של יד וכן בכוס של הבדלה והדס שאמרו חז"ל נוטל זה בימין וזה בשמאל ובפלוגתת ב"ש וב"ה משמע שלפחות יהיה הדבר שאין כל כך צורך בשמאלו מוכן לפניו (אא"ז בשם רבו מההר"ש במהרר"ל ז"ל):

סימן רפה

א חייב לקרות כו'. אבל לא יקרא אחד מקרא ואחד תרגום ויכוין לשמוע מלה במלה מפי הש"ץ אלא צריך לקרות ב"פ מקרא זול' מה ששומע מפי הש"ץ (ב"י בשם הרמב"ם):

ב אם למד בפי' רש"י כו'. וי"א תרגום דוקא שניתן בסיני וירא שמים יוצא ידי כולם ויקרא תרגום וגם פירש"י אכן בשאר לשון לע"ז אין יוצא כלל (טור וב"י תוס' והרא"ש) .

ג וי"א עד ש"ע. אכן העושין כן צריכין לחזור שנים מקרא ואחד תרגום (בית יוסף הגהות מיימי'):

סימן רפו

א אבל סעודה אסורה כו'. וי"א אפי' סעודה שרי דהיינו שיטול ידיו ויקדש ויברך המוציא ויאכל ויברך ברכת המזון ואח"כ יתפלל מוסף דזמנ' כל היום (מורי בב"ח):

ב היו לפניו כו'. וע"כ צריך כל מורה להזהר שימהרו בתפלת שחרית בי"כ כדי להתחיל מוסף מקמי שיגיע ו' שעות ומחצה לאפוקי' נפשם מפלוגתא דרבוות':

סימן רפח

א וצריך להתענות כו' וי"א שאין לשנות המנהג רק יתענה ביום א' כו' (רש"ל בהגהות):

ב י"א שאין להתענות כו' ויקבלו עליהם בשבת שני ימים תענית בימי החול מאחר שכוונתו לש"ש שלא יחלל שבת נחשב הקבלה למעשה כדאיתא בפ"ק דתענית דף ה' (של"ה) מ"מ אם נפשו עגומה עליו וחפץ להתענות יכול להתענות אע"פ שאין החלום מאותן חלומות המקובל בידינו שהם רעות (מורי בב"ח):

ג ויאמר אחר תפלתו רבון כו'. ואין אומרים בשבת תחינות דהיינו שמבקשים שיציל ה' אותנו מצרה מה שאין כן במ"ש שיתן הקב"ה טובה יותר ועל זה נתקנה יהי רצון בשבת במעמדות (כ"כ מהרמ"י בפירו' על החומש בפרשת ואתחנן):

סימן רצא

אם נמשכה כו'. ובמרדכי כ' שטוב להפסיק מעט ביניהם שלא ליטול מיד אחר ברכת המזון וכן ראיתי נוהגין להפסיק מעט בד"ת או בטיול קצת (רש"ל בהגהות בסימן זה):

סימן רצג

כדי להוסיף כו'. וה"ה שמקדים להתפלל בע"ש תפלה של שבת מהאי טעמא כדי להוסיף מחול על הקודש:

סימן רצד

אומרים הבדלה כו'. היינו שיש לומר תכף אתה חוננתנו דהיינו שמתחיל אתה חוננתנו ולא תחלת הברכ' אתה חונן (מהרש"ל) ונראה שלא להתחיל אתה חוננתנו עד אחר וחננו מאתך דיעה בינה והשכל ואח"כ מתחיל אתה חוננתנו ולא כמו שנדפס בכל הסדורים אחר לאנוש בינה קודם וחנינו מאתך כו' שהרי אמרו חז"ל דיחיד מוסי' בסוף הברכה ולא באמצעי כדלעיל בסי' קי"ט על כן לא יוסיף היחיד אלא בסוף הברכה וכאשר כתבתי (לחם רב):

סימן רצה

ואומרים ויהי נועם וכופלים הפסוק אורך ימים כדי להשלים מנין ק"ל תיבות שבמזמור זה נגד ק"ל שנה שפי' אדם מאשה והוליד פגעים בישין ומזמור זה הוא שיר של פגעים (צרור המור פרשת ויקרא):

סימן רצו

נוטל ההדס ביד ימין כו'. ומברך עליו כדאי' בפ' א"ד דבר שיש עליו לברך נוטל בימין (תשב"ץ):

סימן רצח

א מצוה לברך על אבוקה. ולא יקח קי"ן האלץ לברך עליו מפני שריחו רע ובמוצאי שבת צריך ריח טוב (ספר חסידים סימן תתנ"ד):

ב סומא אינו מברך כו'. ואע"פ שסומא פורס על שמע כמ"ש רבינו לעיל סוף תי' ס"ט משום שנהנה במאורו' שרואים אחרים שיורוהו לו הדרך שילך שאני התם דבהנאה תליא מילתא והא אית ליה הנאה אבל הכא לאו בהנאה גרידא תליא מילתא דהא אין מברכין עליו כו' עד שיכיר בין איסר לפונדיון דהיינו דוקא בעומד בסמוך ממש ולא מהני עומד מרחוק אע"פ שנהנה מן האור ש"מ לאו בהנאה לחוד תליא ודוק:

סימן שא

מותר לצאת כו'. ומה שנוהגים הבחורים להקל כשמוציאים בשבת מטפחותיהם שכורכי' אותן סביב רגליהם כדי לצאת כך חוץ לעיירות בחשבם כי זה יהיה להם דרך מלבוש כמו הקשורים סביב בתי השוקים הנקראים בל"א הוזין בענדיר נראה שהוא אסור וראיה קצת מהא שלא התירו במשנה אפילו לצורכי מצות מילה להביא חלוק אלא לכרוך סמרטוט סביב אצבעו ולהביא דרך חצר משמע אבל דרך כרמלית לא מפני שאינו דרך מלבוש ומ"ש זה שאינו לצורך מצוה ואפשר שבפצילה ארוך במדות ארכן שדומה קצת להוזין בענדיל דמותר יותר ומוטב יהיו שוגגין כו' ומההיא דסוף פרק חביות דהמוליירין מביאים לבי בני אין ראיה דשאני התם דהוי טפי דרך מלבוש שהרי צריך שיתכסה בה ראשו ורובו (מהרש"ל) הקמיעין שנושאין הבחורים בצואריהם אע"ג שאינן מומחין כלל שרי לצאת בהן בכרמלית בשבת לפי דעת מהרש"ל בש"ת סימן ט"ז:

סימן שב

ויש מי שאומר כו'. פסק הרא"ש דטליתות חדשים שרי לקפלם בי"ט בע"ש כשעשה עירוב תבשילין וכ"ש בחש"מ ודוקא חדשים שהם קשים ואין הקיפול צורך להם אבל לא בישנים שממהרים לקמוט והקיפול תיקון הוא להם (מהרש"ל):

סימן שג

ואם הם קלועות כו'. שאסור לסתו' קליעות שערה לכן לא שלפא להו כו':

סימן שה

א שלא יתן עליה כו'. אבל באוכף ליכא קפידא אם נותן עליה העכו"ם אפילו לסמ"ג דאוסר לישראל (מהרש"ל):

ב דהא תחומין כו' אפילו רואה אין מחויב למחות אך חוץ לג' פרסאות איתא בלבוש לאסור כיון דחוץ לג' פרסאות מן התורה לקצת פוסקים:

סימן שו

א ויש מי שמתיר כו'. זה דברי ר"ש ואפשר שטעם שלו הוא משום דדבר זה אינו אלא מדרבנן ובמקום מצוה לא גזרו רבנן:

ב מדידה של מצוה. ומשום לחש ליכא דמותר ללחוש בשבת:

ג הרהור מותר אבל אם יש לו מתוך ההרהור טרדת הלב או נדנוד דאגה אסור (ר"י באגרת תשובה):

ד מותר לקנות בית כו'. כיצד הוא עושה מראה הוא לו כיס של דינרים והעכו"ם חותם:

ה דהוי כמקח וממכר עיין בלבוש דישב המנהג שנוהגין בו להתיר משום דהוי לצורך יין קידוש והוי ליה כחפצי שמים:

ו כייפינן ליה. משום דאמרינן חטא באיסור זוטא בשביל שלא לעביד חברי' איסורא רבא:

סימן שז

א ובלבד שלא יאמר לו. ואם יום השוק בשבת דינו כאומר לו קנה בשבת (כ"י)

ב וכן מותר ליתן לו בגדים כו' ע"ל סי' רמ"ה ס"ה:

ג וכן מותר לו' כו'. וכן מותר להחשיך בסוף התחום ולילך בלילה שם כיון שיש בו צד היתר לעשותו היום על ידי בורגנין:

ד משום דמינכר' מילתא כו' ולעיל בריש סימן ש"ו דאסור אפילו בתוך התחום התם נמי מינכר' מילתא (בית יוסף):

ה ועל פי סברתו וכן מותר לפי סברתו לעיין בספר רפואות וללמוד בהם משום חכמה ולא דמי לשטרי הדיוטות:

י חבית של יין והולך לאיבוד. וכן כל כיוצא בזה שבא לאדם היזק פתאום:

סימן תכט

א שואלין בהלכות פסח כו'. ועכשיו בגלות שאין לנו קרבנו' נוהגין לדרוש בשבת שלפני הפסח ומ"מ מצוה לכל א' וא' לעסוק בהלכות פסח כל ל' יום לפני הפסח אבל לפי דברי התוספות בפ"ק צריך לדרוש ל' יום אף עכשיו. שואלין בהלכות פסח כבר הקשה הר"ן מהא דתנן משה תיקן לישראל כו' ותי' ע"ש ונראה שיש נ"מ לענין ממון כדאיתא בפ' השואל דף צ"ג אמרו רבנן לרבא שאיל לן מר וכו' ולא היא איהו שאיל להו ביומא דכלה כשדורשים לפני הרגל בהל' הרגל דלא מצי לאשתמוטי למס' אחרת כו' ע"ש א"כ יש נ"מ אם שאלו התלמידים בהמה מהרב תוך ל' יום קודם פסח ומתה פטורים דהוי שאלה בבעלים וק"ל:

ב אין נופלין כו' ואין אומרים יה"ר אחר קריאת התורה וכן בכל יום שאין אומרים תחנון א"א יה"ר ואין מזכיר בנשמות ויש להתענות אחרי פסח יאר צייט דלא גרע מתענית של תלמידים ובכורים וכ"ש ער"ח שהוא קבוע ביותר ודווקא ביחיד ולא בציבור בד"א בצנעא אבל להזכיר בציבור אסור עד שיעבור ניסן וכן חתנים מתענין אפי' קודם פסח כמ"ש סי' תקע"ג כ"כ מהרי"ל בהגהות הטור ומורי בב"ח:

סימן תל

ר"ח ניסן שחל להיות בשבת אז הוא פ' החודש ואומרים פיוטי השייך לאותה פרשה חוץ מן האופן אביר הגביר ומפטירין בפרשת החודש ולא השמים כסאי דלעולם מפטירין במאי דסליק מיניה בקריאה (מהררמ"י במנהגים) וע' בט"ז הטעם למה קורין אותו שבת הגדול (כיון הרב בעט"ז לדבריו):

סימן תלא

יזהר כל אדם כו' גם הרב רבינו ירוחם והר"ן בשם הראב"ד הוכיחו מראיה אחר' דעיקר המצוה היא תחלת הלילה שיש בו אור עדיין אף ע"ג דמהרי"ל בדין תענית בכורות וכן המנהגי מהרא"ט כתב שמצות בדיקה היא בלילה ממש אבל לא קודם מ"מ נראה עיקר כדברי הראב"ד ואין ספק שהם לא ראו דברי ראב"ד בזה ודע שהרמב"ם בפר' ב' והסמ"ק בעשה ל"ט כ' שאין קובעין מדרש בסוף י"ג משמע להדיא דאף שעדיין לא הגיע הלילה דהיינו בין השמשות נמי אסור וכ"כ הכלבו וסיים וכ"ש שלא יעסקו בדברים אחרים

מיהו מהרר"יו בהל' פסח כ' ונ"ל דה"ה תפלת ערבית מי שלא התפלל עם הצבור שאסור במלאכה ובלימוד קודם שיתפלל כולו ואע"פ שלא הוזכר איסור זה בגמרא ולא בשום חיבור גם בפ"ק דשבת לא הוזכר שם איסור בלימוד מ"מ יש לחוש לדבריו דדברי טעם המה כנ"ל ובתשובת מהראב"ח חלק ב' סי' ע"ט פסק שם חכם המלמד לקהל ערב ובוקר פסקי דינים בבה"כ נראה דבליל י"ד יכול ללמוד ועכ"פ נ"ל שאם אמר לחברו שיזכירהו הבדיקה כשתחשך מותר לו ללמוד כמו שהתירו החכמים ללמוד בליל שבת אצל הנר אם אומר לחבירו תן דעתך עלי שלא אטה וכ"כ ב"ש ע"ל סי' רע"ה:

סימן תלב

קודם שיתחיל כו'. וקודם שיבדוק יטהר ידיו אפילו בלא שפשוף ואין זה מגסי רוח. מהרי"ל מ"מ ע"י שמסיך רגליו וישפשף עדיף טפי (מהרש"ל בש"ת סי' פ"ו) ויברך אקב"ו על ביעור חמץ והטעם למה במקצת ברכות מברכין בעל ובמקצת מברכים בל' ע' באבודרה"ם ומשמע בגמרא ובאשרי פ"ק דפסחים באם ברך לבער חמץ יצא וכ"כ בתא"ו נתיב ה' חלק א' והא דלא מברך תחילה לבער חמץ משום שאין צריך להניח פרורי חמץ כי דעת אדם על ביעור אם נמצא ע"כ אומרים על ביעור ולא לבער שמשמע בודאי יבער חמץ ישמא לא ימצא חמץ כנ"ל (ועוד דמש"ה לא מברך לבער אף) שהוא ודאי להבא משמע היינו משום שמברכותיו ניכר אם הוא ת"ח ממילא בזה ניכר שהוא ת"ח ויודע שעל ביעור נמי להבא משמע כדאמרי' בברכות פ"ב משתבח רבא לר"ז שהוא אדם גדול ובקי בברכות כו' פתח ואמר מוציא לחם מן הארץ אמר זה שאמרו עליו שהוא אדם גדול כו' מאי קמ"ל אלמא שצריך להשמיענו חידוש בברכותיו. רש"ל מתמיה למה לא יברך אז שהחיינו ע"ש והב"ח מיישב ועיין במ"ש לעיל סימן כ"ט דיראה לי לחלק לענין ברכת שהחיינו דוקא שבאה על שמחת לבו של אדם שזכה לזמן הזה לקיים המצוה בהא ודאי יש לו רשות לברך וכדאמרינן בפרק בכל מערבין אקרא חדתא אבל לענין שאר ברכות אין לברך היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא מ"ה השיב רבינו על רבינו האי גאון לעיל סי' ס"ט לענין ברכת לשמור מצותיו דהתם הוא ודאי ברכה לבטלה ולענין הלכה ראוי ונכון שלא להכניס עצמו בספק ברכה וכן נוהגין שלא לברך שהחיינו בבדיקת חמץ:

סימן תלג

א הבדיקה צריך כו'. אבל ביום י"ג אין להקדי' ביעור ע"י הנר ונראה שאפי' יהיה בית אפל שגם ביום יוכל לבדוק יפה לאור הנר כמו בלילה אפ"ה אם כבר בדק ביום י"ג אפילו לאור הנר צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד:

ב שאורה רב כו' ויש מי שכ' אפי' באכסדרה ובתי כנסיות שאורן מרובה צריך לבדוק ליל י"ד אע"פ שכבר בדק בליל י"ג לאור הנר או ביום י"ג לאור החמה והטעם כדי שלא תחלוק בין ביעור לביעור כי רוב הגאונים ס"ל דאין לבדוק ביום אא"כ לא בדק בלילה ואפי' בדיעבד לא מהני הבדיקה ביום י"ג בבית שיש בו אורה לא מהני בדיקה לאור היום אפי' בדיעבד דדוקא באכסדרא אם בדק לאור החמה דיו אבל לא בחדרי הבית ובלבוש משמע אפי' לכתחלה מותר לבדוק לאור היום באכסדרה וכ"כ רש"ל וכן משמע בגמרא:

ג בודק כל המקומו' כו' ה"ה חדר המשכנות לפי שלפעמים קם מתוך הסעודה להביא משכון ופתו בידי (מהרי"ל):

ד אבל אוצרות יין כו' וע"כ אין צריך בדיקה בחדר שמצניעין שם דגים גדולים מפני שאין דרך לכנס שם תוך הסעודה ומביאין הכל קודם הסעודה (פ"ק דפסחים):

ה חורי הבית וזיזין ומטה החולקת כל הבית מכותל לכותל אם יש תחתיו עצים ואבנים א"צ לבדוק אלא צידה החיצון שכלפי החוץ ואם אין תחתיו עצים ואבנים אם הוא גבוה שיכולין לעבור תחתיו בלי שחייה בודק אף ציד' הפנימי' ואם הוא נמוך א"צ לבדוק ציד' הפנימי כיון שלא יכול לעבור תחתיו בלי שחיי' אמרי' בודאי לא עבר שם אדם ולא ישתמש לשם בשום דבר ויש חולקים וסוברים דלעולם אינו בודק אלא צד החצון פ"ק דפסחים דף ח' והטור:

ו פחות מג"ט. וכן אם תרנגולים מצויי' שם ג"כ צריך בדיקה ואפילו פחות מג"ט כנ"ל. (ועיין במ"א ס"ק ט'):

ז ונמצא בא כו' ואע"ג דשלוחי מצות אינם ניזוקין עלילת עכו"ם שכיח טובא והוי הזיק' דשכיח משא"כ סכנת עקרב ע"כ צ"ל דחיישינן שאחר שגמר יחפש אחר המחט:

ח יחפש אחר המחט. פירוש קודם הבדיקה (מהרש"ל):

סימן תלד

א אחר הבדיקה כו'. והיכא דצריך לבדוק פעם אחרת צריך ג"כ לבטל פעם אחרת שהרי חמץ זה שגררה חולדה מתוך הבית לא נתבטל הילכך צריך ביטול כ"כ הר"ן והביאו הב"י:

ב אחר הבדיקה כו'. וראוי לכל מדקדק במעשיו שיזכור ג"כ הפקר בביטול דהיינו שיש לומר ליבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא וכן נוסח הביטול כל חמירא וכל חמיעא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתיה ודלא ידענא ליה ליבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא (מורי בב"ח) וכת' שם הטעם של דבר:

ג בלשון הקודש ותרגום אינו בכלל לשון הקודש ומקרי לשון טהור לכן טוב לפרש לע"ה הפי' כדי שיבינו וכן משמע בר"מ. ויאמר כל חמירא וכל חמיעא כאשר כתבתי בסמוך:

ד שלוחו כו'. וי"א שאין השליח יכול לבטל ולכן אין להקל ועכ"פ האשה אין לעשות שליח לבטל החמץ כי אצלה גבי הפר' ממעטת התור' שאין שלוחה כמותה משום דכתיב אישה יקימנו כנ"ל:

סימן תלה

לא בדק כו'. מיהו נראה דבי"ט עצמו לא יבדוק אפילו לא ביטול קודם י"ט דהא אף במוצא חמץ בתוך ביתו בי"ט כופה עליו כלי אף שהוא עובר בשהיית' על בל יראה אם כן למה נטיל עליו חיוב בדיק' כיון שאינו אלא מדרבנן אבל בח"ה יבדוק ואף לאחר י"ט דוקא בנר אפי' ביום (רוקח סי' רס"ז):

סימן תלו

א המפרש מיבשה כו'. מיהו יראה דוקא בלא ביטול אבל בביטול א"צ לבדוק מ"מ המחמיר תע"ב וי"א אפי' אם ידוע שיש חמץ אפ"ה א"צ לבדוק ולבער חמץ ההוא וכשיגיע פסח קודם שעה ו' יבטלנו (ב"י) נראה דבודאי חמץ צריך לבער אפי' מתחלת השנה וכן עיקר וי"א דקודם ל' יום א"צ לבדוק אף אם הניח אשתו בביתו כמי שאינו מניח דמי י"א שמברכין בשעת ביעור וי"א שאין מברכין ולי נראה לקיים דברי שניהם דבתוך ל' הוי ליה כליל י"ד וחייב לברך אבל קודם ל' דאינו בודק אלא שמא ימצא תוך הפסח אינו מברך (כל בו) וכל ל' יום קודם פסח צריך לדקדק ולעיין בכל דבר שעושה בתוך ביתו שלא ישאר בו חמץ ולראות בחדרי הבית שיהיו נקיים (מחזורים ע"ש האגודה ומהרי"ל):

ב האוצר. אחר הפסח וליכא למיחש למידי דאף אם מצא מחומצים שמא לאחר הפסח נעשה ועוד דאין זו אלא עיפוש והפסד ולא חימוץ נחשבה (רשב"א סי' נ"ג ק"ט):

ג וכשיגיע פסח כו'. ואם אינו עושה כן מוטב שתבטל אשתו וראוי להזכירה בזה כדי לצאת מידי ספק (כל בו)

סימן תלז

א המשכיר בית כו' וי"א דמיירי אפי' שלא החזיק בו עדיין ולא קנאו באחד מהדרכים שהקרקע נקנית בו (תוספות והטור) מיהו אם מפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אינו חייב הנפקד לבדקו ודוק' כשרוצ' להחזיק בביתו ולקנאו (ב"י בשם הר"ן) אבל אם החזיר השוכר המפתח ליד המשכיר צ"ע לדינא דודאי אם החזיר לו ביום י"ג פשיטא דעל המשכיר לבדוק כיון דבתחלת ליל י"ד זמן חיוב בדיק' היה המפתח בידו אלא אם החזיר לו ביום י"ד איכא לספוקי אבל דעתי נוטה דעל המשכיר לבדוק כיון דחמץ שלו והמפתח בידו (כך נ"ל משו"ת משפטי שמואל):

ב וי"א דצריך כו' משמע דלא אמרינן ניחא ליה למיעבד מצו' היכא דחסרי' ממונא ויש מי שפסק דאין להוציא מיד המוחזק (מורי בב"ח):

סימן תלח

אינו צריך כו'. אפי' לא מצא כדי כל הככר א"צ לבדוק דתולין שאכל השאר כי כן דרכו של התינוק לפרר באכילתו (מהרר"ל) ויש וגרסינן להיפך ולכן יש להחמיר לבדוק בין בעכבר בין בתינוק כנ"ל:

סימן תלט

מיהו אם כו'. א"ל מ"ש מלעיל בעכבר נכנס למה אין אנו מחלקים בין הככר קטן דהוו ב' ספיקות ולא יצטרך לבטל די"ל דלעיל לא מהני אם הככר קטן דכל ב' ספיקו' אינם אלא מענין אחד שמא אין כאן חמץ שהכניס העכבר די"ל שאכלה שם או שהחזיר ויצא כה"ג לא מקרי ס"ס כמו שיתבאר בי"ד סי' ק"י בדיני עכבר וכבר העיד רמ"א בסי' תל"ח סס"א דלא שכיח:

סימן תמ

א אם הוא חייב היינו באם א"ל הישראל הנה הבית לפניך הניחו במקום שתרצה אבל אם וחד לעכו"ם קרן זוית המיוחד בתוך ביתו להניחו שם אינו זקוק לבער אפילו קיבל הנפקד עליו אחריות דכיון שהשאיל לו מקום מיוחד הוי כאלו אינו ברשותו וכאלו שומר חמצו של עכו"ם בבית עכו"ם וה"מ בחנם אבל בשכר אסור דהא משתכר באיסורי הנאה מכל מקום בדיעבד שקבל שכרו מותר בהנא' (מהרמ"י):

ב ואפי' חזר והפקידו ביד עכו"ם אחר כו' הגהות אלפסי פ"ק דפסחים. ונ"ל דזהו בודאי פשיטא אם מתחלה נתן העכו"ם חמצו ברשות העכו"ם ושם קיבל עליו ישראל אחריות א"צ לבערו כמ"ש ב"י דאם יחד לו קרן זוית כו' מכל שכן הכא דמתחלה הניח שם חמצו אפי' קיבל עליו ישראל אחריות ויש להביא על זה כמה ראיות ואם אינו חייב באחריות אינו חייב לבערן ולצריך לעשות לפניו מחיצה גבוה י' אפי' יחד לו מקום יש להחמיר וצריך מחיצה י' טפחים: כת' מהרי"ץ וזה לשונו במחיל' מכבוד תורתו נ"ל דאין להביא ראיה כלל משם דהתם באשר שהבעלים של חמץ הוא ישראל א"כ גם להיפוך יש מקום קפידא לחול דאם לא יאמר להבעלים הרי שלך לפניך רק הגזלן ישלם לבעליו תמורת החמץ שלו אם כן הבעלים של החמץ יהיה להם הנאה מהחמץ שעבר עליו הפסח דהא יקבל תשלומין מן הגזלן עבור החמץ שלו ולכן אמרי' דאומר לו הרי שלך לפניך זיל שקול חמצך מאי אמרת דהגזלן יקיים מצות ביעור חמץ וכשיהי' מבוער אז יהיה חייב לשלם כמו שהדין הוא בנאבד ולא יהי' חששא דאית לבעלים הנאה בהחמץ בהתשלומין אליו דהא החמץ אינו בעולם. זה אינו רוצה הגזלן לעשות ואמר להיפך להבעלים הרי המצוה לפניך של ביעור חמץ ואתה תקיים המצוה והרי שלך לפניך ואני איני רוצה לשלם לך ממון לשתהיה לך הנאה בממון ומכבדו בהמצות של ביעור חמץ לבעליו של החמץ משא"כ כאן בנידון דידן שאם יחזור ישראל להעכו"ם לא יקוים בו מצות ביעור חמץ ויהא לישראל הנאה במה שיחזיר' להעכו"ם החמץ שלא יהא צריך לשלם ובאמת אין אסור בהנאה ודו"ק:

סימן תמב

א תערובת חמץ כו' דוקא שיש בהן כזית חמץ בכדי אכילת פרס אז עוברין בבל יראה ובל ימצא (גמ' פרק אלו עוברין מהררמ"י):

ב שכר שעושים מחטים ושעורים כו' מפני שיש בו כזית בכדי אכילת פרס ויותר (מהררמ"י) מעשה הי' בוורמיז' ביהודי אחד שבישל דבש והחמיצו בשמרי דבש שבישל כל השנה ודבש הא' היה מחומץ בשמרים של שכר וזה שבישל מתה היה הרביעי לו והתי' לו רבינו יעקב בן רבי' יצחק להניחו עד אחר פסח ולמכרו ונחלקו עליו חכמי דורו וטעמיה הוא משום דלא קניס ר"ש היכ' דלית' בעינא והוא ז"ל כ' עליו דתמוה בעיניו דבר המעמיד הוא כמאן דאיתא בעינ' דמי וא"כ שמרים נמי שהחמיץ בהן כמאן דאיתנהו בעין דמי ע"כ. ולפי מה שפירשתי אין לתמוה כלל דאותן שמרים של שכר שנותנים במי דבש לאו לטעמיה עבידי ואין נותנין אותן לתוכו אלא כדי שיהי' תוסס ויעמוד מהר

כמ"ש התוס' בע"א דל"ד גם האי דקאמר האי חלא דשיכר' דארמאי אסור כולו לכך לא חשיבא כמאן דהוי בעין ובטלי בס' מיהו מי דבש שנותנים בו שמרים של שכר עצמן נראה דצריך לבערו ולא מטעמי' אלא משום דשמרים יורדים למטה בשולי החבית ואין מתערבין בתוך מי דבש ולכך חשיבי שמרים כמאן דאיתנהו בעין ונותן טעם בתוך הפסח ולא בטלי ואע"ג דמתערבי' למטה בתוך השמרי' אמנם כן לפי מה שכתבתי לקמן בדף קל"א ע"א שהשכר בטל אפילו בתוך הפסח בס' פשיט' דמותר עכ"פ למכור ודוק:

ג בצק שבסדקי כו' ודוקא כשאין לשין באותה עריבה חמץ כל השנ' אז בטל במיעוטו אבל אם לשין כל השנה אז אין מועיל אפילו רחיצה בחמין ולנקר' אלא צריך ליתנה במתנה לעכו"ם או לטוחן בטיט ע"כ (הגה בשם מהרנ"ש) ז"ל תימה דמה בכך אם נשרה הקיבה מע"ל בכלי חמץ כיין דלא נעשה כבוש אלא אחר מע"ל ואחר מע"ל נעשה הכלי פגום ועיין בי"ד סי' ק"ה ס"א ובש"כ סק"ב שהאריך בזה להתיר וק"ל עכ"ד. ונוראות נפלאתי נפלאים על מעשה הרב הנ"ל שלא היה מן הראוי ומן הדין להשיב את האר"י החי אחר מותו ולסתור דברי מו"ח נ"י כי רב הוא בחכמה ובפלפול וכל הפוסקים האחרונים היו שגורי' בפיו וכי לא ראה גם הוא דברי האחרונים בסימן ק"ה הנ"ל אדרבה במחילת כבודו הוא שגג בראי' בש"ע י"ד סי' קל"ז ס"א גבי יין נסך עיין שם דמוכח בהדיא כדברי מו"ח וגם נתעלמה ממנו הלכה למעשה שפסק בעל בית הילל בסימן ס"ט ורסי' ק"ה דלא כהאחרונים הנ"ל ע"ש וגם לא ראה חבורי חקי חיים מ"ש בחל' חקי דעת באות ך' סי' ט"ו בשם הגאון מוה' יעקב מלובלין שמו"ח שמע בשמו שיש חילוק אם הכלי עומד ריקם אז נעשה הכלי פגום ומעתה בחנם הכה על קדקדו של מו"ח בתמיהתו וק"ל: בסימן זה במגן דוד ס"ק ה' וע"כ דכל הנהו חיובים אינם אלא למלקות וכו' ואם כן למה ליה להטור וש"ע להביא דינים אלו דאין לנו נפק' מיניה מזה וצ"ל דיש נ"מ גדול מזה גם בזמן הזה לענין קידושי אשה דאם אסור מן התורה וחייב מלקות עליהם אינה מקודשת ועוד שארי חילוקים וק"ל:

סימן תמג

א חמץ מו' שעות כו'. הלכך אם קידש בו אשה אף אם קידש בחמץ דרבנן י"א דאינה מקודשת (רש"י והטור והרמב"ם וב"י):

ב ואסרוהו חכמים כו' בע"פ ישכים כ"א לב"ה כדי שיגמור סעודתו קודם ד' שעות ביום דזמן היתר חמץ קצר היא:

ג אם קנו שום דבר בחמץ אחר ו' שעות מותר לא שמות' לעשו' כן לכתחל' דהא מ"מ הוא נהנה מחמץ אלא ר"ל שאין חמץ תופס דמיו שיהיו החליפין בגוף האיסור ונ"מ שמותר לקנות החליפין בדמים אבל לא שיבואו ליד ישראל בחליפי חמץ או ר"ל בדיעבד מותר כדמשמע לקמן בסי' ת"ן ושני סברות הללו כ' הר"ן בפרק האיש מקדש:

סימן תמד

א אלא במצ' עשירה כו'. ויש אוסרין מצה עשירה ביום י"ד שהרי כתיב בערב תאכלו מצות ומצה עשיר' ג"כ מצה נקראת שהרי כל המנחות באות מצה והיו נלושים בשמן ואפשר יש לחלק בין מצה עשיר' שיש בה תערובת מים שאדם יוצא בה ע"י הדחק ואסורה בי"ד ובין מצה עשירה שנלושה במי פירו' מבלי מים שאז אינ' באה לידי חימוץ ואין יוצאין בה אפי' ע"י הדחק ואותה מצה יש להתיר בי"ד קודם שעה עשירית:

ב וכופה עליו כלי. ונראה דה"פ דאם יכול ליתנו לעכו"ם יותר טוב ובאם א"א ליתנו לעכו"ם אז יכפה עליה כלי ומ"ש ע"מ שלא לצאת לר"ה ה"ה סתמ' נמי מותר רק אין נותנין לו על מנת וכן הוא הסכמות כל הפוסקים והרב לישנ' דהגה' מיימוני נקט שכתב בפ"ג מהלכות חמץ ומצה ובזה מתורץ שלא קשה מכאן על הסי' שכ"ה ס"ג בהגה (הגהת בשם מהר"ץ שפיץ במ"א סק"ה) מיהו אם הי' משכון בידו וכו' ה"נ במשכון והלוה צריך לשלם לו עכ"ל וצ"ע ול"נ דודאי א"צ לשלם לו דמאי דאמרינן בב"ק דאומר לו הרי שלך לפניך משום דאם תאמר שהנפקד ישלם א"כ יהנה המפקיד במה שיקבל התשלומין וא"כ יאמר הנפקד להמפקיד הלא אתה ג"כ מצוו' בלי להנות מן חמץ שעבר עליו הפסח ומחויב במצות ביעור חמץ לכך אומר לו הרי שלך לפניך ותקיים בממונך מצות ביעור חמץ ואינו רוצה לשלם לו ממון משא"כ כאן גבי משכון אתה רוצה להוציא המעות מן הלוה א"כ הלוה ג"כ יאמר למלוה הלא גם אתה מצווה מבלי ליהנות מן חמץ שעבר עליו הפסח ותוכל לקיים מצות ביעור חמץ וא"כ למה תרצה לקבל התשלומין וא"כ בודאי אין להוציא ביד חזקה מן הלוה וק"ל וא"כ מ"ש בעל מ"ד סק"ה סוף סעיף ד' שפוסק ג"כ דהלוה חייב לשלם ואינו כן וק"ל גם מ"ש בעל מגן דוד ס"ק ה' סוף הסעיף וז"ל ולפ"ז לא הי' לי' לכתוב כאן אם קנו בו כולו עכ"ל נ"ל דלא קשה מידי דהא מדלא קאמר אם קנה וקאמר אם קנו משמע אדלעיל קאי שהופקדו אצלם וא"כ לא הוי חמצן של עוברי עבירה וק"ל (מהררנ"ש):

סימן תמה

א והמנהג לשרוף החמץ בה ושענו' ויש זורקין בתנור בעת אפיית מצות ואלו ואלו דברי אלקים חיים (מהרש"ל בסעיף זה בהגה):

ב אך אם רוצה לשורפו מיד כו' ונ"ל מ"מ למחר יקיים מצות ביעור ע"י שריפה כאותו חמץ שנשאר בי"ד או ישרף הכלי משני טעמים חדא כדי לקיים מצות ביעור יום י"ד ממש שהוא עיקר ותו מפני שהעולם יהיו נזהרים שוב אח"כ לאכול חמץ ואם שרפו קודם שש מותר להנות בפחמין ומסיים הטור שאעפ"כ טוב לעשות מדורה בפני עצמו ואין לשנות מכל שכן במקומות שאין שם זאגיר שישרוף החמץ בחצר ולא בבית כדי שלא יהנה ונוהגין לשרוף אפילו בשעה חמישית כר' יהודה וגם נוהגין להחמיר כחכמים דאפרן אסור דנקטינן הכא והכא לחומרא וכן כ' מהרש"ל ואם בישל או אפה אותו הפת והתבשיל אסורים בהנאה ואף הגחלים אסורים בהנאה ואע"ג דקי"ל דכל הנשרפין אפרן מותר מ"מ הואיל דהיה אחר שעה ו' גם האפר אסור בהנאה (בית יוסף והרא"ש):

סימן תמו

המוצ' חמץ כו'. אבל המוצ' חמץ של הקדש בתוך ביתו א"צ כפיית כלי ואסור לטלטל חמץ ברשות הרבים שהרי הוא הפקר ויזכה בהגבהתו (ב"י) וקמח שירדו עליו גשמים בי"ט ונתחמץ צריך לשרפו לר"י ביומו מיד אפי' בי"ט ראשון כיון שלא הי' חמץ זה בכלל הביטול ולחכמים משליכו לנהר וכנ"ל אף לדעת הגאון מוהר"ר מאיר ז"ל מלובלין וכן נוהגין העולם ותבשיל שנמצא בו חטה בשבת או בי"ט ישהנו עד חש"מ ואינו מבערו אפילו בי"ט שני וחטה שנמצא בתבשיל ביום ז' של פסח אפילו לר"י משליכו לנהר וע"י פירור מאי דאפשר דאם ישהנו עד שנכנס היום האחרון הרי הוא מותר ונמצא שהאיסור חוזר להתירו וכן כשנמצא חטה ביום האחרון ישהנו עד הלילה ומותר אפי' באכילה אבל במוצא חמץ בי"ט אין לחלק בין ראשון לאחרון דאם לא ביטל ישרפנו מיד ואם ביטל כמו שנוהגים האידנא שהכל מבטלין יכפה עליו כלי אפי' במוצאי י"ט אחרון ולמוצאי יום טוב ישרפנו כיון שהחמץ בעינא (מורי בב"ח ע"ש):

סימן תמז

א ואין שם דבר כו' זה קאי אמ"ש תחילה חם בחם בלא רוטב והיינו בשר כחוש שאין בו חלב אבל יש בו חלב מפעפע בכולו:

ב ודוקא במקום ששייך בו ריחא כו' כגון תנור קטן (ואין) מחזיק י"ב עשרונים והוא סתום והחמץ ומצה שניהם מגולים בתוך התנור בזה אנו מתירין בדיעבד בשאר איסורים ומצה אסור אבל אם התנור גדול אפילו הוא סתום או שא' מן תבשילים הוא מכוסה הן של חמץ הן של מצה מותר דבזה אין שייך כלל ריח ועיין בי"ד סי' ק"ח מ"ש רמ"א סוף סעיף ד' בהגה במקום הפסד יש לסמוך בפסח אדברי המקילין ע"ש ובפת אין שייך ריח כלל ע"ל סי' תס"א סעי' ח:

ג חטה שנמצאת בע"פ כו' וכן הדין בחטה שנמצאת בע"פ במצה בטילה בששים אפי' לא הסיר' אך שנתקרר קודם הפסח מותר לאכול צונן המצה ויסיר החט' משם אף בפסח (מהרמ"י ומורי בב"ח):

ד ונוהגין כסברא ראשונה בכל תערובות כו' ר"ל שאינו חוזר וניעור בפסח וקמח בקמח לח בלח מקרי כי מתערב יפה (ב"י ת"ה וסמ"ג) ונראה דאם נתערב קודם פסח פחות מס' דיכול להרבות עליו קודם הפסח עד שיהיה מותר בפסח ואין בזה משום מבטלין איסור לכתחלה כיון דעדיין היתר הוא (ע"ל בהלכות סוכה סי' תרכ"ו סעיף א') והאי לח בלח לא אתי לאפוקי דגם זה הוא מתערב יפה ע"ל סי' תנ"ג סעיף ג' דשמא נשארו בו פירורים:

ה בשר יבש כו'. ובכלי עץ אף ע"פ שנמלחו בכלי של חמץ אפילו בן יומו מותר דק"ל שאין מליחה לעץ. בשר ודגים מלוחים קודם פסח אין לזלזל באיסורו כלומר שאין לומר סתם כלים אינם ב"י ולפ"ז בידוע שהכלי אינו ב"י מותר אפי' להרא"ש אבל מן הסתם חיישינן שהכלי היה בן יומו וכן נוהגין ב"י וכ"כ מהרש"ל קבלנו מאבותינו שלא לשרות בשר מלוח עכ"ל מיהו יש נוהגין היתר כמ"ש לקמן סי' תנ"א גבינה יבשה נוהגין בו איסור דשמא נתערב בו פירור יחמץ בתוך הגבינה ואינו ניכר אבל בשר יבש ודגים יבישים כשמדיחו יפה יפה סגי ונוהגים לשרותו בנהר או בכלים שהוכשרו לפסח במים צוננים אבל לא כלי חמץ לכתחילה אבל לצלותו ולאכלו בלא הדחה אסור שאם יש בו חמץ יהיב בו טעמא ע"י צלייי' (כ"י מהרמ"י) ובשומן מהותך אפי' יודע בודאי דהמחבת אינו ב"י אסור שמא נתערב משהו בתוך השומן ואינו ניכר והכי נקטינן ולא כסה"ת דמיקל בהא ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה שלא לאכול דגים ומ"מ במקום הזיקא יש להתיר לאכול דגים המלוחים בחביות משום דלא אסרו בדגים אלא שבזמן קרוב נמלחו ושמא יאכלם בלא הדחה משא"כ בדגים מלוחים בחביות שא"א לאכול בלי הדחה זה עדיף מבשר וזה אין רגילים לאכול בלא הדחה וזה הטעם כתב הסמ"ק ומורי בב"ח כתב בסי' קנ"ח דאם ניתן הבשר מלוח בכלי שנשתמש חמץ תוך מע"ל אסור הבשר לפסח

דהוי כבוש כמבושל וכבר מבואר בדברי האחרונים בי"ד סי' ק"ה דאין לאסור מחמת כבוש בכלי של איסור דה"ל נט"ל אחר שיעור מע"ל ונט"ל מותר קודם פסח ונראה בשר יבש שבא עליו קמח קודם פסח הוה ליה חמץ בעין ולא מהני הדחה:

ו בסכין של חמץ ונרא' דאפי' בודאי הסכין נקי יש לאסור אם חתכן תוך הפסח משום שהוא דבר חריף כמ"ש בי"ד לענין צנון בסי' צ"ו:

ז יבש ביבש כו' אבל אם נתערב יבש ביבש קודם פסח דאז שיעורו בנ"ט דינו כשאר איסורים וכמ"ש המרד' בפ' כל שעה (ע' בב"י) ואם החמץ הוא חתיכה הראוי' להתכבד או שאר דברים שאין מתבטלין בשאר אסורין פשיטא שגם בפסח כן. עוד בסעיף זה יבש ביבש ומיהו אפשר לומר דוקא שנתערב בתוך פסח אבל אם נתערב קודם פסחו הרי הם נתבטלו קודם הפסח ומותרין ואפשר לחלק דשאני הכא שגוף החמץ עדיין בעין ואפי' נתערב קודם הפסח אפשר שאסור וצ"ע וגבינה לחה בפסח מותר' אפי' שנעשית קודם הפסח אסור לאכלה בפסח (מכ"ש) מ"מ בנעשה בפסח עצמו בכלי חמץ בצונן כיון דבפסח ודאי שמרה מפרורי חמץ שלא יתערב בתוך הגבינה ועוד שאין שום חמץ ברשותו דאין לחוש אלא לפליטת חמץ הבלוע בכלי וכיון שאינ' נעשי' בחמץ מותר וכן הך דגים מלוחין שאסורים מיירי בשרויים קודם הפסח בעריבות חמץ וכ"כ בספר ציד' לדרך ע"ש:

סימן תמח

א אם עכו"ם מביא כו' ובאם קבלו העכו"ם שלא בפני ישראל מותר לאחר הפסח משום דהיתירא ניחא לי' למיקני ולא אסור' ה"כ לא הי' דעת הישראל לקנות חמץ בפסח עד לאחר יום טוב (תשו' הרשב"א):

ב וטוב שיאמר כו'. דמצד הדין אפילו בלא אמירה שרי דהתירא ניחא ליה למקני רשותא ולא אסורא כדאמרינן בב"מ:

ג לעכו"ם שמחוץ לבית כו' דבר זה ודאי אין לו טעם וריח דטפי גרע מה שהחמץ בביתו ותו דבת"ה לא כתו' שמחוץ לבית משמע דעל החמץ אמר שיהיה חוץ לבית ובעכו"ם לא איכפת לן אפי' אם הוא בבית משרת שלו שהרי בסמוך מתיר אפילו מכיר אותו ורגיל בו כל זה כתבתי לדעת ב"י בשם ת"ה אבל עיקרא דמלתא משמע בגמרא דף ו' יחד לו בית לחמצו של עכו"ם אינו זקוק לבער ש"מ אפילו בבית ישראל מהני ביחד לו קרן זוית אלא דגם ת"ה לא בא למעט יחד לו קרן זוית דזה קרוי נמי חוץ לבית ישראל ופשוט הוא שהחמץ יהא מונח במקום שיכול הגוי ליכנס שם בעצמו כ"ש שלא יסגרנו במסגרת

ודבר פשוט שאין למכור החמץ למומר דאף ע"פ שחטא ישראל הוא ואם מכרו החמץ אסור אחר הפסח אלא אם כן החליף המומר החמץ עם העכו"ם אחר ואז מותר כדאיתא בגמרא פ' קמא דחולין חמץ של עוברי עבירה מותר אחר הפסח מפני שהן מחליפין ע"כ:

סימן תנ

א יש מי שמתיר כולו. אבל כשמשכיר תנור לעכו"ם על מנת שיאפה בו מצות והעכו"ם אפה בו חמץ ומצה מותר הוא לכולי עלמא שהישראל יחשוב שמקבל שכרו בעבור שיאפה בו המצה ולא בשביל החמץ:

ב אסור להשכיר כלי לעכו"ם בפסח כדי שיבשל כו חמץ כו' דמשתכר באיסורי הנאה אבל מותר להשכיר כלי קודם פסח בהבלעת ימי פסח כגון שמשכיר על ג' או ד' שבועות לעשות בו מה שירצה אע"פ שידוע שהעכו"ם יבשל בו חמץ בתוך הפסח מפני שהוא יחשוב לו כל שכרו בעד הימים שקודם פסח ושאחר הפסח ואין בה משתכר באיסורי הנאה והמחמיר גם בזה תע"ב (מהרמ"י) ואותן המחזיקין אורנדי ולוקחין מידו' מלצין מכל בישול שכר שמבשלין ביורות הדין משתנה כפי עסק הארנד"י שאם היורות הן של השר המשכיר והישראל מחויב לתקן היורות כשמתקלקלין וגם אם נתישנו היורות צריך הישראל לקנות חדשים משלו ולמסרן בשלימות בתשלום זמן אורנד"י אזי היורות הן ברשות הישראל ולא מיבעיא דאסור ליקח המדות עצמן דזכ' בו הישראל בשכר היורות והוא ממש חמץ שעבר עליו הפסח אלא אפי' מעות אסור ליקח דדמי לנהנה בדמי חמץ ממש כיון שכך מנהגם לתת החמץ עצמו בשכר היורות כמו שנתבאר בש"ת ר"ש אפי' כשלא יקח כלום הי' נראה לאסור משום רוצה בקיומו אלא מאחר שאין זה בכחו למנוע מלבשל בו מאחר שנותנים לו שכרו כפי ארנד"י אם כן אנוס הוא ונמצא לפ"ז שאם יש לו כח למנוע מהם הבישול אסור לכתחילה להניח לבשל משום רוצה בקיומו וכבר נתבאר דע"י מכירה יש להתיר הכל דהיינו שימכור קודם הפסח לעכו"ם א' כל המדות שיגיע משבוע של פסח ויטול הדמים מידו אז אע"פ שהעכו"ם מכירו ויחזור ויתנם לו אחר הפסח שרי אבל אם ארנד"י שאין הישראל צריך לתקן היורות כל עיקר שהם מבשלים בשלהם אלא שלקח מידות מכל בישול אם כן הוא דומה לקונים חק הגלחים והדין הוא דיתנה עם עכו"ם קודם פסח ליתן לו מעות דבדיעבד יכול לקבל מהם המידות אפי' לא התנה ואם אינו יודע מי בישל שיתנה עמו ה"ל כמו דיעבד (מורי בב"ח):

סימן תנא

א קדירות של חרס כו'. אין להניח דבר על תנור בית החורף משום דהוי כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם וכן אסור להני' בקאכלין תוך ימי פסח מה"ט (מההרי"ו בדרשות) ובדיעבד יש אוסרין אפי' אם יחזור ויטיח טיט חדש בפסח כעובי אצבע (מורי בב"ח בשם חמי זקיני הגאון מהר"ר הירש שור) ויש מתירין בדיעבד (מהר"ם מלובלין בש"ת שלו סי' ק"ו) אבל כלי חרס המצופין בהיתוך עופרת מותר בהגעל' כמו שאר כלי מתכות (ב"י ומרדכי ומהררמ"י) וקדיר' של מתכת אם רוצה למלאות גחלים מבפנים שרי (טור ומהררמ"י):

ב סכינים. אם יש בקתא גומות או אם יש בהן מסמרו' בקת' אין מועיל להן הגעלה וכן נוהגין ואין לשנות והנה ג' מדות יש בסכין א' מצד הדין מגעילה ברותחין ולמעלה ממנו להלבין הברזל באש והקתא ברותחין אם אינו של עץ או של קרן צבי ולמעלה ממנו חדש לגמרי והפייטן לא נקט אלא המעלה יותר חשוב וצריך להעביר כל החלודה דהיינו מה שאנו קורין ראס"ט ויש מ"ש דאותו ראס"ט לא מהני הגעלה אבל לפעמים שיש שחורות או אדומות באיזה מקום ואין שם ממש רק מראה לחוד יכול להגעילה ומ"מ יותר טוב שילבן המקום ההוא:

ג וקערות גדולות כו'. ודוקא באם לא יכול להכניסם תוך כלי ראשון אבל אין לו לעשות כן כלל בקערה או באיזה דבר שיוכל להכניסו תוך כלי ראשון (מהרמ"י) וקערות גדולות ישפוך מים רותחין דוקא מן הכלי כדי שיהיה כלי ראשון ואל ישאוב עם כלי אחר מכלי שיש בו רותחין אם לא שישהה הכלי ששואב בו בתוך כלי ראשון (מהרי"ל) ונראה לפי המנהג דאנו שופכין מים רותחין ע"ג האבנים דאז המים חוזרים לרתיחתן ואז אפילו מים חמין דיו (כ"כ מהרי"ך) . ואין להגעיל כלי שתי' עם שאר כלים כדי שלא יבליעו ממי הגעלה ואפילו כשמגעילים קודם שש (מהררמ"י):

ד כלי שיש בו כו' ונראה דבכ"מ שיש טלאי והדבק הוא מדובק מאש שא"א ליכנס שם חמץ בעין אז מהני הגעלה קודם הדיבוק מה שא"כ כשאין דבוק מאד מאי מהני הגעלה קודם הדיבוק דהא יש לחוש שמא יכנוס שם בדיבוק חמץ בעין ע"כ לא מהני כ"א שישום שם גחלים שישרפו החמץ וכל זה הוא בטלאי שהוא דבוק במסמרות אבל טלאי שעושין בכלי בדיל או כסף אין חשש בזה כי ע"י החום נשרף הבלוע בו כנ"ל ופשוט הוא ויש לדוך כל התבלין קודם פסח ואם לא עשה כן מותר בפסח עצמו אם הגעיל אותו קודם פסח. נוהגין שלא להגעיל כלי שהיה בו י"ש כמ"ש בלבוש ונראה דאם בישל בו במים עם עפר עד שנסתלק הריח לגמרי אין אח"כ איסור להגעילו:

ה ותנור של בית החורף כו'. ויש מתירין בדיעבד (ש"ת ר"מ מלובלין סימן ק"ו) ויש מחמירין אפילו אם יחזור ויטוח טיט חדש כעובי אצבע ונראה דאם אין משתמש שם מצה רק קדירה של פסח פשיטא דאין איסור בו בדיעבד אפילו במקום שרגילין כל השנה לשום שם קדירות של חמץ רותחין ולא כמ"ש מורי בב"ח בשם מ"ו הרב הגדול מוהר"ר הירש שור בסימן תמ"ז ע"ש ונראה דאין כאן איסור כלל בשום אופן בדיעבד אפילו באכילה אם לא שהניח מצה שם כמו שהוא בלא קדרה כשהוא רותח אז יש לאסור אפילו בדיעבד במקום שרגילין לתת שם חמץ בכל שנה כנ"ל פשוט כמש"ל בסימן תמ"ז ס"א שאין שום חומר בתערובת חמץ משאר תערובת איסור רק בענין משהו דאין איסור בב' קדרות של איסור והיתר שנגעו זה בזה כמ"ש רמ"א בי"ד סימן צ"ב סעיף ח' ע"ש ועבשו"ת ר"מ מלובלין. וחביות שכר של עץ אין מועיל להכשיר כלל וכלל וכן הורה מהרש"ל ומהר"ש לובלין ומו"ה הירש שור (מורי בב"ח) וכן חבית של יין שרף שעושין מתבואה פשיטא שלא מהני הגעלה (מהרמ"י) אבל חביות של מי דבש יש להתיר בהגעלה:

ו כלי חרס המצופין בפנים בבדיל אף על פי שלא ליבנו אותן עד שיהיו הניצוצות נתזין רק עד שיהתך העופרת ויכסה אותם מבפנים מ"מ חשוב הוא יותר מהגעלה (שו"ת מהרא"ם סימן ת"ג והורה להתיר מג' טעמים):

סימן תנב

א יש ליזהר להגעיל כו' ונראה אף אם מגעיל קודם שעה ה' ואף ביור' דאינו ב"י צריך להגעיל היורה שמגעילין בו תחל' ולא כהרא"ש וכן נוהגין ואל תטוש וגו' ואף בהאי דמיקל הרא"ש דקודם זמן אסורו יכול להגעיל אפי' כלים ב"י ואפי' אין במים ס' משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא נראה דיש להחמיר בדבר דישהה מע"ל כדע' הראבי"ה דכיון דכ' הסמ"ג בהך דדגים שעלו בקערה דאסור לכתחלה לבשלם בכלי של בשר כדי לאכלם בחלב ודכות' גבי חמץ:

ב אך רבים חולקים כו'. וקשה על דברי בעל הג"ה דהא זה הלשון הוא מתשובת הגאונים וכ' עליו הב"י דאין פי' כפשוטו וכ"ה בת"ה ע"ש וכת' הכל בו שצריך להזהר שלא תנוח היור' הגדולה שמגעילין בהם מרתיחתו בעוד שהכלים בתוכו כו' וכת' הב"י וכל זה בזמן שמגעיל להו לאחר זמן איסורו וע"ז סתם דבריו כאן אבל מ"מ הא כ"ע מודו דאין הגעלה אם אין המים רותחין א"כ למה כתב רמ"א ורבים חולקים וצ"ע: אסור ללבן שפוד לאחר שש שעות כיון דכבר חל עליו איסור חמץ כ"כ בדרשו' מהרר"ש:

ג אא"כ אחד מהם אינו ב"י זהו דברי הגמרא ונ"ל דאם יש ס' כנגד שניהם דאז מותר וא"א והא אין מבטלים איסור לכתחלה וי"ל דכונתו לתקן הכלי ולהגעיל אותו וכן כ' בתשובת מהר"ם ול"ד כלי בשר וכלי חלב ביחד אפי' בזה אחר זה אין להגעיל אם שניהם ב"י אף על גב דהראשון בטל בס' מ"מ חוזר וניער וכ"כ הרשב"א:

סימן תנג

א מיהו צריך לראות שאין בו כ"כ כו'. מורי פסק שאין נשיכת עכברים משום חימוץ כרשב"א וגם קמח בקמח מתערב יפה ולא כמ"ש מהרמ"י שכ' דגן שצמח צריך לאפות קודם הפסח דליתא. ודבריו סותרין מ"ש בסי' תמ"ד דקמח הוי כמו לח בלח ומ"מ כל בעל נפש יחוש לעצמו בפרט בדגן שצמחו וצריך לשמור הקמח משעת טחינ' עד אחר האפי' לפחות כ"כ רש"י בחולין. דף ז' ע"א ע' שם:

ב צריכין להתיר כו' וי"א דאפילו אין שם תפיר' וטלאים נמי אין ליתן בהם קמח של פסח והכי נהוג ולא כמ"ש בש"ע כאן ובסימן תנ"א להתיר:

סימן תנה

א אין לשין כו'. ויש לנקוד הלמד בקמץ ולא בפתח כי יהיה אז מדבר בעדו כמו ולנו בגבע' (כ"כ אמ"ו בש"ע שלו) ואם לש אסור דוקא באכילה אבל בהנאה שרי מיד קודם שיבא לידי חימוץ אפילו היכא דלא אפשר נמי אין להתיר אפילו דיעבד כיון דאיכא למיחש לחימוץ ודלא כמ"ש בש"ע להקל בשעת הדחק מיהו במים שנשאבו מבעוד יום ולנו או לאחר התחלת הלילה ולנו מותרין אפילו לכתחילה:

ב נוהגין שלא כו'. אבל אחר אפיה ודאי שרי לקטוף פני המצות במי המלח ולהחזיר' לתנור כמו שעושין בח"ה במי מלח וביצים ודוקא בח"ה שרי לקטוף אבל ב' לילות הראשונים אסור ואף לטבלן במלח שהתיר הירושלמי כדלקמן בסי' תע"ה נמנעין העולם וגם בזה אית ביה משום אל תטוש גו'. ומיהו גם בזה בדיעבד אין לחוש אפי' קטף אחר אפיה במי מלח וביצים ובשמים כמו שעושין בח"ה דלא גרע האי קיטוף מתבלין שנאפית דיוצא בה ידי חובת מצה (מורי בב"ח)

סימן תנו

אין לשין עיסה גדולה דהלש אותו אינו יכול להצילו מן החימוץ בשעת לישה ומתחלת לישה עד גמר לישה הוי שיעור מיל הבצק אסור שכבר בא לידי חימוץ קודם שיפעלוהו העוזרים בשעת עריכה וכן משמע בהר"ן ונראה דאע"פ שלא היה כשיעור מיל מתחלת

לישה עד גמר לישה אם יניחהו בלא עסק קצת בשע' עריכ' יצטרף לשיעור מיל ויאסר ואף ע"פ שארז"ל לדקדק מאד ללוש יותר משיעור חלה אע"פ כן מוטב שימעט בה כמ"ש בסימן תנ"ז והיינו באם לש יותר מבצק א' דאז יכול לקרב העיסות יחד אבל אם אינו לש אלא עיסה אחת אין לצמצם כ"כ שמא לא יהיה שם שיעור חלה וכשיברך על הפרשת חלה תהיה ברכה לבטלה (ב"י א"ח):

סימן תנז

לכן טוב לקרב העיסות שישקו זו בזו בי"ד סי' שכ"ה ואם יש בכל עיסה כשיעור חלה ורוצה להפריש מזו על זו א"צ לא צירוף ולא נגיעה אלא רק ב' לפניו ומפרישין מזו על זו גם בי"ד סי' שכ"ה ואם רצונו להפריש חלה כשהם בסל או בכלי יזהר שלא יצא שום דבר בדופני הכלי חוץ או יכסה במפה ואז חשיב כמו כלי לצרפו ואם שכח להפריש חלה מן העיסה של מצות יכול להמתין עד הלילה כדי שיהיו שלימות להניח על הקערה וכשבוצע מצה שנייה לשנים לשמור חציה לאפיקומן אז יניח הב' מצות שלימו' וב' הפרוסות ההם לכלי כדי לצרפה ויכסה ויקח פרוסה קטנה מן הבצוע ויברך להפריש. חלה וישמור אות' עד ח"ה וישרפה בח"ה (טור) אבל יותר טוב לבצוע פרוסה קטנה לחלה מיד ולא ימתין עד הלילה דשמא ישכח ג"כ בלילה דהא בלא"ה יבצע בלא ברכה בלילה (לחם רב):

סימן תנח

נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בע"פ עד אחר שש שעות. וטוב ליזהר לאפות קודם המועד כל המצות שצריך לכל המועד וכן מנהג המדקדקים כדי שאם יתערב בהם משהו חמץ שיתבטל קודם פסח בששים (טור):

סימן תנט

א וכן יש ליזהר כו' מטעם שחום השמש מחמם למים או להקמח ומחמיץ על כן בין השמשות דליכא כלל שמש על הארץ אין להקפיד בכך (ב"י ת"ה):

ב לא יניחו ונו'. ושיעור זה לא נאמר אלא בבית שאין בו אש אבל יש שם אש או איזה יתרון חמימות ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין (ב"י הגהת מיימוני) וכן אף שלא מגביה ידו מן העיסה אלא שעושה רקיקין דקין ביותר ומתעצל בהן כדי הילוך ד' מילין הבצק אסור אע"פ שאין סימן חימוץ ניכר (מורי בב"ח בשם מ"ג בשם הירוש') אמנם כן

אין ראוי להורות איסור לאחרים בדיעבד אלא להזהיר לכתחלה לחוש לזה והמחמיר על עצמו בדיעבד תע"ב:

סימן תס

א אין לשין מצה מצו' על ידי עכו"ם אפי' אחרים עומדין ע"ג ואותן שאין להם מסייעין והוא זקן או חולה שהגיע ע"פ והוא יודע שאין בו כח ללוש וחש שמא יחמיץ בידו מוטב שיעשה העכו"ם אפילו לעיניו (מהרש"ל):

ב אין עושין סריקין המצוירין. אם עבר ועשה ולא נעשה חמץ יוצאים בהם בפסח (ב"י ורבי' ירוחם) אבל לכתחלה עושין אף נחתום שבקי לעשות ציורים מהר' אפילו לעשות בדפוס בדפיס' אחת וי"א לנחתום שרי ואפי' בלא דפוס ולב"ב אסור אף בדפוס (בית יוסף והרריו"ו והרמב"ם) ויש ליזהר שלא יגעו זו בזו בתנור ובדיעבד אפילו בפסח יש להתיר כי דוקא במצה כפולה יש קבל' לאוסר' משום שאין חום האש יכול ליכנס במקום הכפל אבל כי ה"ג ששניהם נוגעים למטה בתנור חום האש שולט למטה שפיר ונאפה כדינו ובמצה כפולה יש לחלק בין קודם פסח לפסח שקודם פסח יש לשער בס' שאם אותו הדבוק הוא ס' מן המצה אזי שוברין מקום הדבוק ושורפן והשאר מותר ובפסח הוה במשהו וכל המצה אסורה ואם נגעה מצה אחרת במצה שיש לה כפל אין לאסור מצה שני' שאין לה כפל אפילו בפסח רק באם נושכות זו בזו כשמעבירן זו מזו צריך שיניח גם כן מעט מן ההיתר עם האיסור כדי קליפ' דלא גרע מחמץ ומצה שנגעו זה בזה בתנור שא"צ כ"א קליפה וכנ"ל נכון וכן משמע בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ק"ה:

סימן תסא

ויש נוהגין כו'. וצריך שיטול קרקע כעובי אצבע ויותר אבל פחות מזה לא מהני הטחב לחוד אלא צריך נמי הסקה אם רודה המצ' במרד' של חמץ אף בתוך הפסח א"צ להחמיר כ"א בכדי קליפה (מהרמ"י וכן קבלתי מרבותי ז"ל) מצה שנכפלת ע' טעמים ע"כ בש"ת מה"ר מאיר מלובלין וצריך לזהר שלא ליתן מצה במקום שיש שם קמח שמא ידבק הקמח במצה ואח"כ ישים המצה במרק או במים עם הקמח שעליו ויבא לידי חימוץ ואין לאפות מצה בתנור על מקום שכבר נאפה חברתה אם לא שיסיק פעם שנית שכבר נצטנן חום התנור במקום מושב מצה ראשונה וא"כ השניה אינה נאפת וכן שמעתי שהורה כן (מהרר"ל)

סימן תסב

א אבל אין יוצא כו' ולדידן שעושים ספיקא דיומא גם בליל ב' אין יוצאין בה ידי חובת אכילת מצה (ב"י) ואותן הנוהגים לטוח פני המצות בביצים יזהרו שיניחו המצה לאפות יפה בתנור קודם שיטיחנה (מהררמ"י):

ב מותר ללוש ביין יש מפרשים שיהא מזוג ואינו ראוי ע"ג מזבח וזה אינו אסור משום נסך וטעות הוא בידם כי מים ראוים על גבי מזבח ואין לפסול את היין רק בשאור ודבש כדאיתא ברא"ש אלא ה"פ שא"צ להתיר כר"ח דפוסק הלכה ניצוק אינו חיבור כי אפי' לרש"י שפוסק ניצוק חבור יהיה היתר מאחר שיש שם מים אם כן אפי' אם יזדמן לך אח"כ ניצוק מ"מ יהא מותר כמו כל במינו ודבר אחר דאמרינן סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו (מהרש"ל בביאור הסמ"ג בלאוין בה' חמץ סי' ע"ט דף רכ"ט ע"א) ויש לברר המלח קודם פסח ואם נמצא חטה מלוחלח' יש להחמיר וקודם הפסח זורקין החטה והמלח מותר כיון דאין בו בנ"ט (מורי בב"ח) מ"מ אם לא נתרככה החטה ולא נעשית לחה אפי' יש בו בנ"ט שרי שהרי לא פלטה מידי (ב"ח):

סימן תסו

א שק מלא קמח שישבו עליו תרנגולים ונתלחלח מצואתם ירקד הבצק לחוץ והשאר מותר: (ב"י בשם הר"א מגרמיז"א)

ב יאחז בידו ואח"כ צריך לרקד כל הקמח הנשאר (מהרש"ל) וכן המנהג וקמח שבשק שנשכו העכברים כך דינו אם הוא קודם פסח צריך לנהל הקמח ואם ישאר על הנפה כמו פרורי עיסה יבשה יזרקו והקמח מותר להשהותו לאחר הפסח ואם נמצא כך בפסח אסור בהנאה ואין מועיל ניהול ואם השק מונח במקומו שלא נענע ולא נתערב הקמח אז יאחז בידו מקום הנשוך ויקשור שם השק תחת הנשיכה עם קצת הקמח ווהמותר מותר להשהותו ע"י ניהול ואפ"ה אסור לאכלו בפסח וכ"ז דוקא כשנראה שאכלו העכברים קצת מן הקמח אבל אם נשכו רק השק ואיכא ספק שמא (לא אכלו כלום) אפי' אם נמצא בפסח מותר להשהותו ואסור לאכלו ואפילו אם נמצא כך קודם פסח דדילמ' איכא חמץ ונתיבש ומיפרך: (מורי בב"ח סי' רנ"ג) אבל הגאון מהר"ם מלובלין כ' בש"ת סי' קי"ט שיקחו קמח אחר המשומר לעשות ממנו המצות לשני לילות הראשונות וקמח של נשיכת העכבר יעשו ממנו מצות ויאפו כל אותן מצות קודם פסח ע"י שירקדו הקמח ואותה נפה שרקדו הקמח אין להחמיר בו ומותר לכל דבר:

סימן תסז

א דגן שנטבע כו' באם נפל משט מים או שלג על התבואה קודם הטחינה יזרוק החטי' העליונים והשאר מותר ודוקא מעט מים או שלג וגם נודע מקומו אבל תבוא' המונחת בעלי' וירדו גשמים הרבה דרך הגג ונתלחלחו אותן שנתלחלחו אסורות ובשאר מקומות מותר להשהותן בפסח ולאוכלן בפסח אסור (ב"י) יש מחמירין אפי' דבש שמוציאין מן הכוור' לפני ישראל דאין לאכלו חי משום גזירה דילמא אתי לאחלופי כ"כ מורי בשם מהרש"ל שכן קבל גם הוא ודווקא קודם פסח יכול לעשות משקה מדבש כי אפי' היה בו תערובת קמח כבר נתבטל בששים אבל בפסח עצמו אסורה משום דחמץ בפסח במשהו וי"א דדוקא המשקה מותר לעשות קודם פסח אבל הדבש בפני עצמו שבשלהו ישראל קודם פסח אף על פי שסננהו מן הדבורים שבהם אסורים ליתן אותו תוך הפסח תוך המאכל והמיקל לא הפסיד והמחמיר תע"ב וכבר כתבתי בשם מורי בב"ח שאף דבש שרודין אותו מן הכוורת נמי אסור משום דאתי לאחלופי וכן המנהג שלא לאכלו גם צוק"ר אסור לאכלו: צוקר קנדל מותר להשהותו כן הוכיח אמ"ז. התבשיל שנתבשל ונמצא בו חיטין או שעורים וגם הכף שהגיסו בו בקדרה ושמו בקדרה אחרת כולן אסורות (טור רוקח) אם נמצא חיטה בקועה בעיסה עיין בש"ת מהרש"ל סי' ע"ט: אם מלגו תרנגולת ונמצא חטה או שעורה נראה דאף בהפסד מרובה אסרינן הכל בחד ספיקא ולא כמ"ש בעל הג"ה להקל בזה והיכא דאיכא ס"ס מותר להשהות וכ"ש שמותר למכר' לעכו"ם לפי שאינה נמכרת ביוקר בשביל החטה ונמצא דאין לו הנאה מן החטה כלל והחטה שנמצא בכלי של מים בקועה חיטה ועיסה שניהן שוין דבעודן במים אינם מחמיצים וכשעלו מן המים שניהם מחמיצים ולענין הלכה למעשה כמ"ש בהגהות מיי' דאם נתרככה החטה אסורים המים ואצ"ל חמץ גמור או עיסה שנתחמצ' שנפל לבאר דאסורין המים ואסורים גם התבשיל ולא כיש מקילין מורי (בב"ח):

ב ולהתיר אחרות כו' וי"א הכל בשריפה (מהרש"ל בש"ת וגם בהגהת ובאבות) וכן פסק מוהר"י כהן בש"ת שארית יוסף וכתב שגם העידו על מרגליות שפסק כן אמנם כמה אחרונים מן המקילין כדעת רמ"א מהרר"ם פדאוואה בש"ת ובש"ת המ"ב בשם בנו מהר"י פאדוואה ומורי בב"ח כתב שקיבל מרבותיו כדעת המחמירים וכן היה נוהג וחטה הנמצאת אצל התרנגולת בקערה ולא בתרנגולת עצמה מותר מכח ספק ספק' דשמא נתעכל בתוך התרנגולת ואת"ל לא נתעכל שמא השתא נפל לקערה ואת"ל היה בתרנגולת שמא לא נתחמצה ב"י בשם מרדכי):

סימן תסח

ולא יתנו הנשים בגדים לכובסים אחר חצות (לחם רב בשם הגאון החסיד מהרר"ש במהר"י ז"ל) ואין מברין את האבל בע"פ מצאתי כתוב בש"ע אמ"ו הגאון ז"ללה"ה אף ליטול את הצפרנים אסור בע"פ אחר חצות (מהרי"ל) המנהג הוא להסתפר אחר חצות ע"י עכו"ם אבל לא ע"י ישראל אפי' בחנם אסור (מורי בב"ח):

סימן תסט

אסור לו' בשר זה לפסח אבל בשר דגים ועופות מותר (מורי בב"ח) ויש אוסרין בתרנגולת (מהרי"ל) ואם אמר בשר זה לפסח אסור לאכלו ואף בהנאה אסור וצריך קבורה משום שנראה כמקדיש קדשים בחוץ מ"מ בתרנגולים אין לאסור בדיעבד כי אינו אלא חומרא לכתחלה כן נ"ל מדברי התלמוד:

סימן תע

הבכורות מתענין. בבית שאין בכור אין צריך הגדול להתענות. (מהרי"ל) ונקב' בכור' מתענה ג"כ ויש נוהגים לפדות הבכורים בע"פ כמו שפדאן השם יתברך במצרים (ד"מ בשם הכל בו) כשאב בכור ובנו ג"כ בכור האם א"צ להתענות (מהרי"ל בשם מהרש"ל) שכ' דתענית אב עולה ג"כ בשביל בנו הקטן:

סימן תעא

ויין מעט לא ישתה וי"א דמותר לשתות בע"פ הן מעט הן רב יין כי כל מה שישתה אפי' מעט הוי טובא בהצטרף ב' כוסות הראשונות שלפני הסעודה (מהרש"ל) ומש"ה שני כוסות הראשונות ישתה הרבה כדי שיגרור ואין לחוש לשכרות כי היין שבתוך הסעודה אינו משכר אבל ב' כוסות אחרונות לא ישתה הרבה משום שכרות וע' בגבורת ה' דף נ"ב ע"ב וישתה הכוס כולו או רובו היינו שלש כוסות הראשונות אבל כוס ד' צריך לשתות כל הכוס המחזיק רביעית משום ברכה אחרונה:

סימן תעב

א אפי' אינו רבו מובהק. והא ראיה מהא דמייתי עם הכל אדם מיסב אפי' תלמיד עם רבו והוצרך לאוקמינן בשוליא דנגרי ומדלא מוקי ברבו שאין מובהק ש"מ שאף באינו מובהק א"צ הסיבה והקשה מהר"ר ליב ז"ל בספרו גבורת ה' למה באמת לא חילק בין

רבו מובהק לשאינו מובהק והא אשכחן חילוק זה לענין קימה והניח בצ"ע וע"כ ברבו שאינו מובהק יתן לו רבו רשות ואז צריך הסיבה וברבו מובהק אף אם נתן לו רשות אפי' הכי אינו מתחייב בהסיב':

ב שיעור הכוס רביעית. ומדת רביעית אצבעיים על אצבעיים וגובהו כרוחב ב' גודלים וחצי גודל וחומש גודל זה רביעית וכוס קטן שאינו מחזיק רביעי' משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים (בית יוסף א"ח):

סימן תעג

א ואין ליטול ידיו כלל כו'. ולדידן שנוטלין כל השנה קודם קידוש אף עתה יטול ידיו קודם הקידוש ע"י שיסוך רגליו ולא יברך ואז לטיבול אפילו נטילה לא צריך (מהרש"ל בש"ת סי' פ"ו):

ב אלו ירקות שאדם יוצא בהן י"ח עולשין שקורין בלשון פולניא זארזו"ך (מהרמ"י ואמ"ז כתב שמצא בספר רפואות שאין שום יחוס עם עשב שקור"ן זרזאך כמו שרצה לפרש מהרמ"י)

סימן תפט

א מתחילין לספור עומר כולי וי"א שאין לו' בעומר רק היום יום א' ותו ל"מ (אמ"ז)

ב ליל שבת וי"ט כו' ואם עדיין שעה וחצי עד הלילה אסור לספור ומי שאינו רוצה לשנות המנהג שנהגו מכמה שנים לספור לעולם אחר קדיש יכריח הקהל שיקראו לבית הכנסת ילהתפלל אחר כ"ג שעות שיבא עת ברכ' בספק חשיכה (ש"ת מהרש"ל סימן י"ג):

סימן תצ

כל ימי ח"ה קורין ד' בס' תורה ואומרים קדיש על ס"ת השניה שאז נגמר חובת היום רבינו ירוחם וטוב להסי' התפילין בח"ה של פסח קודם הקריאה בס"ת דקריאה הוא במקום הקרבת קרבן. וי"א דעל שיר השירים וכו' מברכין על מקר' מגילה ועל קהלת אין מברכין מפני שבקשו לגנוז אותה (לחם רב) ונראה דאף על שיר השירים אין לברך אם לא שכתוב על קלף כדינו כמו מגילת אסתר (כ"כ בש"ת רמ"א ז"ל סי' ל"ה):

סימן תצא

ואין מברכין על הבשמים בי"ט שחל להיות במוצאי שבת וכן כתבו התוס' פ' המביא וכ"כ שם המרדכי בשם ר"ג ורבינו משולם:

סימן תצג

וא"א בו תחנון: מנהג ארץ ישראל שנוהגין לילך על קברי רשב"י ז"ל ור"א בנו ביום ל"ג העומר והעיד ר"א הלוי שהוא היה נוהג תמיד לומר נחם בברכת תשכון וכשסיים התפלה א"ל ר"י לוריא ז"ל משם רשב"י הקבור שם שאמר לו אמור לאיש הזה למה הוא אומר נחם ביום שמחתי ולכן הוא יהיה בנחם בקרוב וכן היה שמת לו בנו הגדול (מ"מ כונת האר"י ז"ל) הרי שאין לומר תחנה ביום הזה:

סימן תצד

א"ח. ובירושלמי קורא אסרו חג בנה דמועד' פירש בן המועד (האגור):

סימן תצה

א כל מלאכה כו'. וכן כל דבר שאסור לומר לגוי לעשות בשבת אסור נמי ביום טוב לומר לעכו"ם (ב"י תומת ישרים קמ"ו):

ב וחוץ מהוצאה כו' העושה מלאכה בע"ש ובעי"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם: אסור לעשות חלב שקדים בי"ט שכל שאפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשו' בי"ט (מהרר"ל א"ז):

סימן תצו

ומנדין אותו כו' אחד שהלך מא"י לח"ל בליל י"ט שני של גליות ולקח הכינור ונגן בידו לאו בר נידוי הוא (מהרמ"ט ח"ב דף שס"ט) ודוקא בדבר שעיקר איסורו מדברי סופרים כגון י"ט שני משמתינן ליה אבל בדבר שעיקר אסורו מדאורייתא וחכמים הוסיפו בו לאסור אם עבר על דבריהם מלקין אותו מכות מרדות אבל לא משמתינן ליה (הר"ן בפ' מקום שנהגו) והא דאמרינן כל מה שאסור בראשון אסור נמי בשני דווקא מלאכות אסורות אבל בדבר האסורה בראשון. משום מוקצה או נולד מותר בשני:

סימן תצז

א אפי' במקום כו'. אבל אם סתם אמת המים מתוך שאינה רחבה אינן יכולין לשמט הילכך הוי כניצודין ושרי אפילו אם היה ארוכה הרבה כ"ז כתב המגיד משנה בשם הראב"ד והרשב"א וי"א דאינו אסור אלא בביבר דמחוסר צידה אבל אם אינה מחוסר צידה שרי כמו בחיה ועוף (הרמב"ם פרק ב' מהל' י"ט):

ב ואין נותנין לפניהם מזונות א"כ במקום דמותר לצודן שרי ליתן לפניהם מזונות (תוספות והר"ן והרמב"ם) וי"א דאסור ליתן לפניהם מזונות אפי' במקום שמותר לצודן משום דאפשר להו בלא מזונות שהם אוכלין שרשי עשבים וגדול אוכל הקטן (ב"י) אם קנה דגים בערב י"ט ונתן הדגים בכלי של מים מותר ליתן לפניהם מזונות שהרי אין להם מזונות ממקום אחר:

ג אפי' ספק צידה כו'. ודורון שיש בו חשש צידה או מחובר שהובא לישראל בי"ט א' מותר לישראל אחר בי"ט שני היינו בכדי שיעשו (ש"ת מהרש"ל סי' ל"ט) וה"ה כל ס' מוקצה וספק נולד אסור (הר"ן פ' אין צדין והמ"מ פ' ב' די"ט) ודינן שוה בין בי"ט א' או בי"ט ב' (ב"י) וי"א דבי"ט שני ספק מוכן שרי (כ"כ הר"ן):

ד אווזים ותרנגולים כו'. אבל אווז ותרנגולין ויוני' שבבית שעומדים לגדל ביצים צריכים זימון מאתמול (הגהת אשר"י פ"ק דביצה) ואותן שלא זימן אסורים לטלטל אבל העומדים לאכילה מותר לצודן בי"ט ואין לחוש אם מטלטל ושביק לה ויברור אח"כ אחרת (ב"י בשם הרמב"ם פ"ב די"ט) מיהו ירא שמים יתן עיניו לכתחלה ולא יברור ויניח דאף על גב דאינו מוקצה חשו חז"ל לטירחא (הגהות מיימון שם פ"ב די"ט בשם ראבי"ה):

ה שצ"ל הבא מצודה ונצודנו אסור פי' שצריך לבקש תחבולות לתופסו כך פרש"י ור"ן חילק בין חיה לעוף וכתב הב"י כן דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דלא כהר"ן שכ' שיש לחלק בזימון:

ו כיצד הוא הזימון ואם מפריחים היונים שצריכים צידה אפי' זימון לא מהני:

ז השוחט בהמה ביו"ט מותר להפשיט' עורה קודם הבדיקה דכיון שנשחטה בחזקת היתר עומדת (כל בו):

סימן תצח

א אין מראין סכין לחכם בי"ט כו'. טעם זה שכתו' בש"ע כאן זהו הטעם כתב הרמב"ם בפ"ד אבל רש"י והרי"ף והר"ן פירשו טעמים אחרים אבל לאחר השחיטה שהיה שעת הדחק יבדוק ויש אוסרין בי"ט דשמא ימצא הסכין פגומה ותאסור השחיטה וישחזנה וישחוט אחרת אלא יעמוד הסכין והבהמה בחזקת כשרות ויאכל אותה בלא בדיקה אחרונה (מהררמ"י):

ב יכול להוליך סכין כו'. אפילו דרך ר"ה שרי ואף ע"ג דהיה אפשר לעשותן מבע"י דהוי כאוכל נפש עצמו דשרי (כ"כ הר"ן) ומשקין הבהמות בי"ט לפני השחיטה שדרך

להשקות הבהמות קרוב לשחיטה כדי להפרישה בין העור והבשר שתהא כוח להפשיט (משנה פ' בתרא דביצה):

ג אם האם כו'. דהיינו שאינה עומדת לחרישה או לחלב' דהוי מוכן אגב אמו אעפ"י שהוא טריפה לפי שהטריפה עומדת לכלבים המ"מ פ"ב והכי איתא להדיא בגמרא:

ד יש שהות כו'. ואף ע"פ שאינו אוכל רק שיש שהות לאכול (הר"ן דף ר"צ ע"א ומ"מ פ"א מהלכות י"ט) אבל בריאה לא ישחוט אא"כ צריך לאכול ממנה מאחר שאין הפסד בדבר מ"מ וכ"כ הרשב"א ואף כשרוצה לאכול ממנה כזית מבע"י סגי ובמסוכנת א"צ אפילו לגמור בדעתו לאכול ממנה אלא כ"ז שיש שהות שרי ב"י וכן דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שהרי פסקו הואיל ומקלעי אורחים חזו ליה:

ה בכור בזמן הזה היינו אפילו היה בו מום מעי"ט אך שבי"ט הראוהו לחכם ועבר החכם וראהו ומצא שיש בו מום שראוי לשחטו אפ"ה אינו יכול לשחטו בי"ט שהרי היה מוקצה מאתמול שעדיין לא התרתו החכם גם הרי לא היה יודע הבעל שיזקק לו החכם ויעבור ויראהו כן משמע בפ"ג דביצה:

ו בהמה חציה של עכו"ם ואפילו יש לו ב' יכול לשחוט שתיהן וא"צ לחלוק עמו אחת כנגד אחת היינו לומר אפילו שוים בדמיהן יכול הוא לומר אני רוצה לאכול משתיהן מפני שזו שמינה מזו או הבשר טוב' מזו או זו ילדה או זו גדולה מזו וכן כל כיוצא בזה אלא א"כ שוות לגמרי ודוקא בשוחט את שתיהן אבל אם אינו רוצה לשחוט אלא אחת משתיהן שיש להם משותפות אז אף אם הן שוות לגמרי שרי אע"ג דאפשר למפלג' מחיי' מ"מ אין צריך לחלק משום דיכול לומר דאינו רוצה לשחוט לצרכו בהמ' שלימה שיש לחוש שיפסיד הבשר כיון שאינו צריך רק לחצייי' והשתא שוחט אותה בלא חלוקה אינו נוטל אלא החצי' ומפני חלקו לבד אית לן למשרי' לשוחט' שהרי א"א לו לאכול ממנה אפילו כזית בשר מחלק שלו בלא שחיטה (ב"י והרא"ש):

סימן תצט

א אין מרגילין כו'. וראוי להחמיר בכל ענין בין שמתחיל ברגל או שמתחיל בראש בכל מקום אסור כן משמע בטור:

ב בהמה שנשחטה כו' כדי שלא תתקלקל והתירו חז"ל סופן משום תחילתן שאם לא נתיר להם זה לא ישחטו בי"ט אבל אם נשחט מעי"ט אסור לטלטל העור דהיינו באם נשחט' והופשט' אף ביו"ט וכן דעת הרא"ש והרמב"ם וכ"ז מיירי בעורות לחין אבל בעורות יבישין דחזי למזג' עלייהו מותר (הטור והרא"ש והרמב"ם רש"י):

ג אסור למלוח כו'. היינו בתוך ידה אפילו מליחה מועטת כמו שמולחין לצלי נמי אסור דמליחה מועטת סגי והוי להו כעיבוד החלבים (טור וב"י) חלבים מותר לטלטלן דלאו מוקצ' הוא דחזי להדלק' ועוד דדעתי' עלוי' להצניעו שלא יאבדו (הגהת אשרי):

סימן תק

א דדוקא ישראל שרי בכה"ג מ"מ נראה באם יש לישראל בי"ט בשר טריפה או בשר אחוריים במקומות שאין בקיאין לנקר שרי למכו' לעכו"ם כי גם כאן התירו חז"ל סופן משום תחילתן שלא יבואו למנוע משמחת י"ט ולא ירצו לשחוט בהמות ביום טוב ע"כ שרי למכור בי"ט לעכו"ם בלא פיסוק דמים:

ב מותר למלוח כמה חתיכות בבת אחת ואפילו אינו יכול למלחו בבת אחת יכול להערים אחר שמלח הבשר הצורך לי"ט יכול לומר השאר בשר ערב עלי יותר לאכילה היום וחוזר ומולח עד שמולח כל הבשר שיש לו (פ"ק דביצה) . דגים שקורעין אותן מערב י"ט יכול למולחן בי"ט אא"כ הם ממין דגים שכל ששוהי' אותן במלח משביחין אז צריך למולחן מעי"ט (ב"י ת"ה):

ג נוהגין לנקר הבשר אף אם אינו צריך אלא מקצת' אפ"ה מותר בי"ט לנקר כל הבהמה (ב"י הגהות אשרי ורוקח) וטוב לשנות ובהיות שאנו צריכין לנקר היטב אין די בשינוי ואסור (כ"פ מהרש"ל בביאור סמ"ג):

סימן תקא

) אין מסיקין בקליפיהן ואפי' ראוי למאכל בהמה וכו' נ"ל דלא דק דהא אנן קי"ל כר"ש וכדאיתא פ' נוטל (שבת דף קמ"ג) ע"ש אר"נ אנו אין לנו אלא ב"ה כר"ש וכו' רק גם ר"ש אינו מתיר רק מה שהוא ראוי למאכל בהמה כדתנן במתני' מפני שהוא ראוי למאכל בהמה ועיין בתו' שם ובאשרי ועפ"ז דרכו כל הפוסקים לכך נ"ל דלא הביאו הרמב"ם והטור והש"ע דין דגרעיני תמרים מפני שיש מהן ראוי למאכל בהמה. ויש מהן שאינן ראוים כדאיתא בגמרא שם. עיין מ"ש לעיל סי' תנ"ט סק"ח בענין חלבים הראוי' למאכל כלבים מותרין לטלטל אם נשחט בי"ט ע"ש. וא"כ ה"נ כאן מ"ש הש"ע דאם אכל' בי"ט אין מסיקין בקליפיהן היינו אאגוזים ושקדים קאי דאין קליפיהן ראוי למאכל בהמה אבל היכ' דראוי למאכל בהמה הוא פשוט להתירא ודלא כבעל מ"א ודוק: ומ"ש כ"כ הרא"ש בסוף מסכת ביצה. זה אינו דהרא"ש ז"ל כ' בפלפול אליבא דד"ת אבל אליבא דר' חננאל אינו כן וגם שאר פוסקי' ס"ל דלא כר"ח רק ס"ל להתיר אם חזו נמאכל בהמה וכבר

כתבתי בסימן תצ"ט והבאתי להרא"ש ז"ל בפ' נוטל דס"ל להתירא. וכבר כתב' לחלק בלימוד התו' בפדק במה מדליקין ד' כ"ט ע"א סברא לאיסור גבי אגוזים. ולא דמי למיעי דבר אווזא דמתירין או גרעיני תמרים משום דאין הקליפין של אגוזים צריכין אל המאכל א"כ אי דעתיה להסיק עמהם האש ה"ל להסירן מעי"ט מה שאין כן מיעי דבר אווזא. וגם גרעיני תמרי שצריכין להאוכל עצמו וא"א להסירן מאתמול לכן מותר ודוק (מהר"ר צבי שפיץ)

סימן תקב

א אין מוציאין האש כו'. אכן אם הוציא מותר להשתמש בו (ב"י בשם הרב המגיד):

ב אגודה של עצים כו' מ"מ יש ליזהר מליק' אוד תן המדורה העשויה להאיר בלילה שהוא דומה למסתפק מן השמן שמכחיש את האור: (ב"י):

סימן תקג

אבל ממלא' אשה קדירה כו'. היינו לומר אף לאחר שנתן קדיר' על האש מותר ליתן עוד להוסיף חתיכ' של בשר לקדירה שהבשר בתוכה מפני שהתבשיל מתוקן בכך יותר כשיש הרב' בקדירה והוה הכל לצורך י"ט (טור ב"י רשב"א) מותר לבשל בשר בי"ט אע"פ שאין דעתו לאכול הבשר אלא הלפת שבקדירה (ב"י והרשב"א):

סימן תקד

א משום דהוי כעובדין דחול. אבל משום טחינה ליכא דלא אסרוהו במה שאין דרך לטחון לימים הרבה (ב"י סי' תצ"א):

ב משום דאין טחינה באוכלין לפ"ז אפי' בשבת שרי וכ"כ הב"י בסי' שכ"א בשם הגהו' מיימון והביא הרב בהגה שם אמנם בש"ג דשבת דף ק"ל ע"ב משמע דאף על גב דבשבת סמכינן להתיר מ"מ בי"ט דקיל טפי שרי בכה"ג שאינה ממש טחינה:

סימן תקה

מיהו בי"ט של גליות מותר החלב שנחלב' בו ביום ומה שחלבו העכו"ם בשבת שלפני יו"ט כגון שחל יו"ט ביום א' וביום ב' אז החלב מותרת ביו"ט השני ולא ביום א' וכ"פ מהר"ם מלובלין בש"ת אבל מה שנחלב בי"ט ביום א' מותר באותו יום גופא וע' בש"ת מהררש"ל סוף סי' פ"ה:

סימן תקו

אין מודדין כו' היינו לומר דאם ירצה ליקח חלה באומד הדעת אז יפחות משיעור חלה שלא יתחייב בחלה ולא יקח בכלי המדה שמודדין בו שלא יהא כעובדא דחול (טור ב"י רי"ף רמב"ם):

סימן תקז

עצי איסור ניכרים. וי"א אפילו ניכר מתחל' כיון דלסוף לא יהא ניכר דמקלי קלי מועיל להם ביטול ושרי לבטל לכתחלה אעפ"י שיל"מ וב"ח פסק כן להלכה אבל למעשה צ"ע:

סימן תקט

על המאכל מיד. הגה כיון דהיתרא בלע א"צ ליבון גדול ומחזי כמחממו לבשל בו עוד (ב"י):

סימן תקי

א ביט הגה ע"ז והטעם שהיה אפשר לעשות הגבינה וחמא' מאתמול דגבינה של אתמול חשובה משל היום ע"כ יש איסור בורר בגבינה וחמאה אפילו ע"י עכו"ם אסור דאמיר' לעכו"ם כה"ג הוי שבות אפילו בדבר שאין בו אלא איסור דרבנן (ב"י ריב"ש):

ב הקונדס כו' פי' מיני ירקות המרים

סימן תקיא

דוקא חוץ למרחץ. אבל אסור לרחוץ גם פניו ידיו ורגליו תוך המרחץ גזירה שמא יבא לרחוץ כל גופו (ב"י הר"ן):

סימן תקיג

א ספק אם בחול כו'. אכן אם הספק נתער' באחרות יש מתירין דכי אמרינן נתער' באלף כולו אסורות בוודאי אמרו ולא על ספק (ב"י ה"ה והרשב"א):

ב ועכו"ם המביא בצים ביט א' מסל"ת שנולדו מאתמול מותר ביום ב של גליות וה"ה בנולד ביום א' דיו"ט מותר ביום ב' אפילו לדעת המחמירין בסי' תק"ו סעיף א' ע"ש ודוקא בעכו"ם שאינו בקי בטוב ישראל אבל אם יודע העכו"ם דנולד אסור ביט אין לסמוך עליו דנתכוין ולהשביח מקחו כדי להתירו אומר כן (ב"י בהג"ה):

ג שמא נולד' בשבת בת"ה משמע דחששא הוה שמא נולד בי"ט דהיינו באחד בשבת דאז הוי הכנה דרבה דהוי מדאורייתא ועיין בב"ח בזה:

סימן תקיד

א ואין מכבין הבקעת כו'. אכן אם יש לו מקום בחוץ משליך האוד לחוץ ואם כבת' כבת' שהרי אין כונתו לכבות וי"א דוקא אם אפשר לבשל הקדירה בלא כיבוי וכמ"ש רמ"א אחר זה יש מתירין לכסות האש ביו"ט באפר כדי שימצאו למחר אש ביו"ט ויש אוסרין שדומה לכיבוי גחלים (ב"י תו' אגודה):

ב יכול ליתן סביבו כו'. אבל אחר שידליקנה לא כ"כ הב"י ומהרר"ל דלכתחילה יש ליזה' ומורי בב"ח התיר אבל בלבוש הביא דעת הב"י ומשמע דהכי ס"ל אבל הרב בהגה שכת' וי"מ לחתוך נר שעוה דאפילו אחר שדולק כבר מות' לחתוך באור מכ"ש ליתן סביבה דבר המונע כ"כ בד"מ וכן מוכח מהמראה מקום אם כן חולק הוא על הב"י וזה לא כמשמעות הלבוש אכן אם חותך נר שעוה הדולק ע"י שידליקנו באמצע כדי שישרוף מהרה יניחנו לאחוז האור היטב בפתילה שיקרע מאיליו ולא יקרענו בכח (מהרמ"י):

ג אבל אסור להעמידו שם אם כבר הרוח מנשב וכן מותר להעמידו בחול כדי שיכבה וכדומה לו (מהררש"ל סי' פ"ה):

ד אבל של ב"ה כו' אבל סמוך לחשיכה אעפ"י שאינו ודאי לילה מותר להדליק נר אע"פ שאינו של מצוה שהרי נהנה בו מיד ואין לאוסרו משום דנראה דמדליק לצורך לילה (ב"י הרמ"י) ומ"ש נר של בטלה אסור להדליק היינו לומר אפילו אם מדליקו לצורך כבוד י"ט אפ"ה אסור אלא נר של ב"ה דשרי משום כבוד בית אלקינו (ב"י ורבינו ירוחם):

ה אין נותנים נר ע"ג אילן כו' היינו דוקא למעלה משלשה טפחים אבל למטה משלשה טפחים מותר (ב"י כל בו):

סימן תקטו

א מותר למי שלא הובאו בשבילו היינו לומר אפי' אורחים אצל בעה"ב שהובאו בשבילו אפ"ה מותר להם כיון שאין רגילין להיות תדיר אצל בעה"ב זה מותר לאוכלו דלא הי' דעת המביא עליהן כלל הילכך שרי לאוכלן (ב"י ת"ה) ודבר הנעשה ממילא אי הביאו העכו"ם ולא בשביל ישראל יש בו ג' דינים א' דאם יש בו חששא דמחובר ביום ראשון אסור לכל דמוקצה אסור לאותו יום אבל בי"ט ב' מותר מיד גם בלא כדי שיעשו והיינו י"ט של גליות אבל בי"ט של ר"ה וכן מי"ט לשבת ומשבת לי"ט אסור גם ביום ב' אך

למוצאי י"ט מותר גם בלא כדי שיעשו כיון שנעשה ממילא או בשביל עכו"ם ג' אבל אם אין בו חששא דצידה או מחובר אז מותר אפילו בי"ט א' מיד שהובאו אפי' מחוץ לתחום כיון שלא נעשה בשביל ישראל אבל אם הביא העכו"ם בשביל ישראל ב' דינים י"ל א' אם יש חשש איסור דאורייתא כגון מחובר וצידה אסור לב' ימים עד כדי שיעשו של ליל מוצאי י"ט אפילו בי"ט ב' של גליות כדפי' רש"י ואפילו לישראל שלא הובאו בשבילו אסורים וי"ט שחל להיות ביום ה' ו' ונלקט בראשון מותר בשבת ואמר שאין להחמיר כולי האי לאסור ביום הג'. ב' ובדבר שאין חששא אלא חוץ לתחום ובשביל ישראל זה מותר לישראל אחר גם בו ביום אבל לישראל שהובאו בשבילו. אסור עד מוצאי י"ט ב' בכדי שיעשו ואולי יש להתיר אפי' לי"ט ב' בכדי שיעשו כיון דאפילו לענין מחובר מתיר רש"י בי"ט ב' אף במחובר וצידה דבשביל ישראל יש להחמיר עד י"ט בכדי שיעשה כדפירשתי ומצאתי בתו' בפרק מי שהוציאהו בד"ה כול' כד' אמות דמי. וז"ל וצריך ליזהר בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה דשרי לישראל אחר או שבא בשביל עכו"ם שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות בעיר שאין לה מחיצות שמוקפות לדיר' וכ' מהרא"י דאף במיחש דצידו' ומחובר שהובא לישראל בי"ט ראשון אין להתיר בי"ט אפילו לאחר ואפילו לדברי ר"י דפירש הטעם שלא יאמר לעכו"ם ובאחר ליכא למיחש כה"ג כמ"ש הרא"ש ובטור א"ח מ"מ ראוי להחמיר כדברי סמ"ג דאוסר אפי' לאחר מ"מ בדבר צורך כגון לאורחים נכבדים שזימן שרי לאחר ביום טוב י' ויש לסמוך על הרא"ש הואיל ולפירש"י שרי אפילו לדידיה שהובא בי"ט ב' וכתב עוד וז"ל ולמאי דכתיבנא דיש להחמיר כדברי הסמ"ג א"כ דגים שהובאו בי"ט א' שחל ביום ה' אסור להנות אפי' בשבת אח"כ שאע"פ שכ' הרא"ש בשם ר"י מפריז דאפי' לפי' ר"י שרי לשבת שלאחריו היינו דוקא בפירות שנלקטו דחזו למיכל חיין בשבת אבל לא דגים דצריכין בישול דבשבת אסור לבשל ובי"ט נמי מוקצה הם ואסורין אפי' לישראל אחר ואסור לטלטלן דהא באשר"י כ' דבר הבא מחוץ לתחום לכתחילה שרי לטלטל דהא חזו לישראל כו' הא לאו הכי אסור ע"כ וכ"ש היכא דאיקלע י"ט ב' של גליות והובאו בשבת שלפני י"ט דדבר פשוט הוא דמותרים הן לי"ט ב' ממ"נ והא נמי חזי לבשולי דהא כולי האי לא חיישינן להרא"ש בשם ר"י מפריז ע' בש"ת מהררש"ל סימן ל"ט:

ב אף ע"ג דלית ביה איסור תחומין אסור משום מוקצה כיון שהם באין מחוץ לתחום (כ"כ הב"י) ולא כמשמעות הלבוש וישבתי כיד ה' הטובה עלי:

ג דכל של ישראל צריך הכנה דיכול להכין מי"ט א' לי"ט ב' של גליות וכ"כ מהררש"ל בישו"ש פ"ג דביצה סי' ז' א"כ אם בא לו בי"ט א' מותר בשני ע"כ

סימן תקיז

והוא שלא יהו מפריחין כו' פי' שלא יהו כ"כ גדולים שיכולים לפרוח חוץ לתחום שאז יהיו אסורין:

סימן תקיח

א הצריכים לו קצת וכו' וכל דבר שהתירו להוציאו בי"ט התירו נמי להחזירו שהתירו סופן משום תחילתן (ב"י ומהרמ"י):

ב בית שהוא מלא פירות אוצר המונח בו פירות או עצים המוקצה ונמלך עליהם ביום טוב א' ואומר הרי אני מכינו למחר שרי כי היכי דשרינן בעכו"ם שהביא דורון לישראל בי"ט ראשון דשרי ליה ביו"ט ב' ה"נ ל"ש (ב"י כל בו) ומה שכת' בסעיף א' דנוטלין עצים הסמוכין לדופני סוכה ומסיקין בה היינו דוקא סוכה העשויה לצל ולא משום מצות סוכה ואם הסוכה הית' רעועה כבר ונפלה בי"ט אם התנה עליה הכל לפי תנאי אבל בחג הסוכות לא מהני תנאי (עיין בסימן תרל"ח) עכו"ם שעש' מנעלים בי"ט למכור ובא יהודי הרגיל אצלו ולקחם מחנותו מותרים הואיל וגומרו בידי אדם יכול לגמרן בעי"ט לית ביה משום מוקצה (ב"י הגהות אשר"י):

סימן תקיט

מסלקין תריסין אכן דלתות הקבועות כעין דלתות הבתים שלנו בכל ענין מותר לפתוח ולסגור בשבת וי"ט דאין כאן בנין וסתיר' (ב"י) עכו"ם שהביא כתב חתום בי"ט מותר לפתוח בי"ט (מהרי"ל):

סימן תקכא

ולא ישלשל' בחלונות. לא מבעי' להורידם בחבל דאסור אלא אפילו להפילם בלא חבל דרך שם נמי טירחא יתירא להעלותן לחלון ולא התירו אלא דרך ארובה שבגג שאינה מוקף מחיצות כלל ואין בו טורח להורידן (רי"ף והרמב"ם):

סימן תקכב

א אין הסומא יוצא במקל היינו כשיכול לילך בלא מקל אבל אם א"א לו לילך בלא מקל אפילו בשבת מותר וה"ה לחול' שעמד מחליו נמי דינא הכי (ב"י הרא"ש רוקח):

ב אין מנהיגין את הבהמה במקל. אף על פי שהמקל הוא מוכן לכך ואינו מוקצה אפ"ה אסור דמחזי כאילו מנהיג' על השוק למכור (פ"ד דביצה מהרר"מי):

סימן תקכו

א אבל כו' ולהוציא כו'. לטהר ע"י ישראל. מ"מ אסור לטלטל המת מהמטה לארץ כ"א ע"י ככר ותינוק כמו בשבת הואיל טלטול זה לא הוי צורך קבורה והוי כמו מחמה לצל (ב"י מהרמ"ל):

ב קודם תפלה כו' היינו כשלא הגיע זמן ק"ש בכל בו סי' קי"ד סתם דבריו כמו כאן אך בלבוש נתן טעם שלא להרבות באבל אבל בי"ט א' אפי' בלילה קוברין אותו למחר אחר אכילה (במשאת בנימין בחדושי דינין) זהו לדעתו שמותר לקבור ביום ב' ע"י ישראל אבל לדידן שנוהגין גם בי"ט ב' לקבור ע"י עכו"ם דין י"ט ב' כמו יום טוב א' וקוברין אחר התפלה:

סימן תקכז

א ומותר להניח עירוב זה אפי' ספק חשיכה. אף אחר שאמר חזן ברכו יכול לערב דכ"ז שהציבור לא התפללו תפלת י"ט לא הוי קבלת י"ט (הראב"ן):

ב ואם לא עשה אלא מתבשיל מותר אבל פת לבד לא מהני לבשל לשבת:

ג אפי' מין דגים קטנים הרי זה סומך עליהם ודגים קטנים מלוחים אע"פ שאין בהם משום בישול עכו"ם אפ"ה נקרא תבשיל לענין עירוב תבשילין לסמוך עליהן דהא דשרי משום בישול עכו"ם לא משום דלא הוי תבשיל אלא דהתם משום אקרובי דעתי' הוא וכל שנאכל כמו שהוא חי אין קירוב דעת בבישולו אבל מ"מ כיון דתבשיל הוא סומכין עליו משום עירוב אפילו מולחן עכו"ם ובשלן עכו"ם נמי סמכינן עליו אבל מלוחים לבד אין מועיל אפי' כשמלחן ישראל דדוקא תבשיל בעינן (פ"ב דביצה ב"י והרא"ש):

ד סומך מעי"ט אפי' על עדשים. היינו לו' דאפי' שלא נתבשלו העדשים בעי"ט ולא חתך בסכין השמנוני' מערב יום טוב אלא שנשארו העדשים והשמנונית מג' או ד' ימים קודם יו"ט דאז ליכא הוכחה כלל סמכי' עליהם (הטור ומהררמ"י)

ה קודם שיתחיל כו' ונרא' דהאידנא שנוסח שכ"א מערב לכולם שא"צ לידע ולשאול למחר אם ערבו עליו (רש"ל בביאורו):

ו אלא א"כ נשתייר ממנו כזית היינו מן התבשיל דווקא:

סימן תקכח

א י"ט א"צ עירובי חצרות כו' אבל עירובי תחומין כו' ואם עירב אז מותר לטלטל כל דבר שהוא לצרכו קצת עד מקום שיכול ליילך שם:

ב יכול לערב עירובי חצירות בתנאי כו'. דווקא בזמן שב"ד מקדשין ע"פ הראי' אבל האידנא שבני א"י סומכין ע"פ החשבון ואין אנו עושין ב' ימים מספק אלא משום מנהג אבותינו בידינו ולפיכך אין מערבין בתנאי בזמן הזה לא עירובי חצירות ולא עירובי תחומין ולא עירובי תבשילין ולא שתופי מבואות (כ"כ הרמב"ם) וכ' ע"ז הטור ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא כ' כן מדכת' סתם בל' התלמוד דבב' ימים טובים של גליות מערב בי"ט א' ומתנה ולא כת' להא דהרמב"ם אלמ' תופס העיקר כדעת החולקים עליו כיון דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותינו כו' לית לן לאחמורי טפי מנייהו וכיון דאינהו מצי מתנו אנן נמי מתנין:

סימן תקכט

וחציה לאכילה ושתיה. וי"א שצריך לעשות בי"ט בי"ט ג' סעודות (כ"כ הרמב"ם) והטור כ' בשם אביו הרא"ש שלא נהג כן ומצוה לאכול בשר ולשתות יין אע"ג דאיתא בע"פ בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר ועכשיו שאין ב"ה קיים אין שמחה אלא ביין משמע דסגי ביין בלא בשר מ"מ ס"ל שאוכלין בשר ממתניתין פרק אותו ואת בנו בד' פרקים המוכר בהמה לחבירו צריך להודיע כו' וגם בד' פרקים אלו משחיטין את הטבח בע"כ משום שהם מרבים בשמחה לעשות סעודות כדפרש"י אלמא דאיכא נמי שמחה בבשר אף על פי שאינו שלמים ב"ח:

סימן תקלא

וכן המנודה כו' כן משמע בהרמב"ם להקל אף בלא התירוהו אלא ברגל וכן כ' במרדכי דהכי משמע בגמרא וי"ל לחומרא דווקא שהתירו לו קודם הרגל כן מפרש בירושלמי וכן פסק מורי בב"ח:

סימן תקלג

א אבל לא יערימו. כן דעת כל הפוסקים דכל הערמה אסור לרבנן ע"כ:

ב שהם לצורך המועד ונראה אף באומן עכו"ם שרי אע"פ שעשה העכו"ם בי"ט אפ"ה מותר לקבלו בח"ה אם הוא לצורך המועד אבל בי"ט עצמו לעולם אין מביאין מביתו רק

אם שיגר לו העכו"ם כלים התפורים קודם יום טוב מותר אף בי"ט לקבלם (ע' במרדכי פ"ק דביצה ורש"ל):

סימן תקמט

אע"ג דכתי' בקרא בחדש הרביעי בט' לחדש הובקע' העיר כו' במדרש תהילים ובאיכה רבתי דיזהר אדם מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות וכ' בהגהות דע"ק השייכים בהל' ט"ב דאיתא בתוספות שבת שלפני ר"ח אב אין מברכין החדש שנאמר במספר ירחי' אל יבא וליתא דאדרבא צריך לברך ישראל באותו זמן שהוא זמן מוכן לפורענות ועכ"ל וכן נוהגין אין מקדשין החודש קודם שבת נחמו ונראה דוקא אם שבת נחמו סמוך לט"ב כגון דט"ב ביום ה' אבל אם ט"ב ביום ג' אז שבת נחמו י"ג לחדש אין ממתינין עד מוצאי שבת ט"ב אלא מקדשין בחול אחר דיש לחוש לימים מעוננים וכן נוהגין עכ"ל:

סימן תקנ

צומות הללו חוץ מט"ב מותרין ברחיצה אמנם עכשיו אין נוהגין לרחוץ בג' צומות ואסור להורות היתר ובעל נפש יחוש לכל החומרות של תענית ציבור בזמן הזה ואם חלו ד' צומות אלו בע"ש א"א וידוי ונ"ל המעתיק ד' צומות ר"ל אחד מד' הצומות והוא י' בטבת כי י"ז בתמוז וט"ב וצ"ג אינם חלים לעולם בע"ש ואם תרצה להשי' שדעת המחבר ר"ל שבזמן שב"ה היה קיים היו מקדשין ע"פ הראי' ויכול להיות שחלים בע"ש זה אינו והלא בזמן בית שני היו עושין ימי שמחה כמו שאחז"ל ע"כ נ"ל. גם אין לעשות בע"ש י"כ קטן באם ר"ח בשבת כ"א ביום ה' שלפניו שאין לומר סליחות גם וידויים בע"ש במנח' ובאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן ב"ה ומועיל מאד אל הנפש. (ספר הכוונות):

סימן תקנא

א ומי שיש לו נשואין בשבת נחמו כו'. ואף אבי החתן והכלה לובשין בגד עליון של שבת לכבוד חתן וכלה (מהרי"ל):

ב מר"ח עד התענית כו' ובבנין של שמחה כיון דבגמרא דידן אוסר בנין סתם כל בנין קאמר כדרך שאסרו כל מו"מ כדי שיהיו נראין כמתאבלין על ירושלים (כ"כ הטור) ס"ל דבגמ' דידן בפ' החולץ (יבמות דף מ"ג) אוסר בבנין סתם מר"ח עד התענית ולא פירש שם

דדוקא בנין של שמחה כמ"ש בגמ' דמגילה ותענית גבי תענית ציבור ש"מ דגמרא דידן ס"ל דוקא בתענית ציבור יש חילוק בין בנין של שמחה לאינו של שמחה אבל מר"ח עד ת"ב בכל ענין אסור מ"מ אם שכר עכו"ם קודם ר"ח אב לבנות לו בית בקבלנות דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד אין בו איסור דעיקר טעמי' למעט שמח' הרי הישראל יושב בטל ואינו עוסק בשמחה אפילו בשבת מותר מן הדין ואינו אסור אלא משום מראית עין:

ג ואין עושין סעודת אירוסי' כו' היינו אם יש לו אשה ובנים אבל אם אין לו אשה ובנים מותר לעשות אפי' סעודת אירוסין מיהו עכשיו נוהגין איסור אפילו אין לו אשה ובנים כלל (מורי בב"ח):

ד ויש מי שאומר כו' ובתוס' כתבו באם חל ביום ה' מותר לכבסם מחצות ואילך כו' ר"ל ביום ד' מחצות ואילך דאלו ביום ה' פשיטא דאסור ואפי' לכבוד שבת וכן פסק הב"י ולא כדברי התוס' בתענית דמתירין ועל סמך הוראה זו הורה מורי בב"ח מי שיוצא לדרך למרחקים בשבוע שחל בו ט"ב מותר לכבס לו בגד פשתן אפי' לכמה שבתות שהוא צריך דודאי א"א להמתין לו עד אחר ט"ב אלא ע"י עכו"ם ולא יכבס יהודי דע"י עכו"ם אין איסור אלא מנהג:

ה אסור לעבריות כו' משום מראית עין אפילו היתה כובס' לרבי' ליהודים ולערלים אפ"ה אסור אמנם המלאכה שעושין הנשים לצעיפים אחר הכביסה שמוללים הקצוות אין לאסור בשבת זו בצעיפים של נכריות דאף בשל ישראל אין כאן אלא חומרא בעלמא וגם הנשים הטוות חוטין הואיל ומחייתן במלאכה זו שרי:

ו ומצניעין מר"ח סכין של שחיטה כו' כתב מורי בב"ח מי שיש לו כבשים שזמנן הגיע לשוחטן ולמכור העורות מר"ח ואילך ורוצה ליתנם לעכו"ם לנוחרן נראה כיון דישראל אסור לנוחרן כדאי' בע"א עיקור שיש בה טריפות אסור וכל שאסור לישראל עצמו אסור לומר לעכו"ם לעשותו בשלו כ"ש הכא דסופו להנות ממנו אסור לעשות סחורות בנבילות וטריפות כמ"ש בי"ד סי' קי"ד ועיין במשאת בנימין בסי' כ"ה כתב להתיר ענין זה ע"ש שגם בנו הגאון מהור"ר אברהם שדא ביה נרגא והוא עצמו הודה לו ע"ש:

ז ובמקום דליכא תינוק כו' אבל לברכת המזון אין לשתות בעצמו אפילו במקום דליכא תינוק משום דלדעה א' ב"ה אין צריך כוס:

ח ובזקן כל שמעכב אכילה מותר משא"כ באבל תוך ז' אף למה שמעכב אכילה אסור ובי"ד סי' ש"ץ שפסק כהרי"ץ גיאו' וכאן כהרמב"ן ואפשר דס"ל ב"י משום שהוא אבילות עתיק' ע"כ יש להקל כהרמב"ן אמנם צ"ע בדברי הב"י עצמו בי"ד סי' ש"ץ פוסק כדברי הרי"ץ גיאות וכתב דנקטינן כהראב"ד והרמב"ם דאסור כל ל"י אפי' המעכב לאכילה צ"ע:

ט יש נוהגין שלא לרחוץ מר"ח. אבל אם אירע ר"ח ביום ו' כתב מורי בב"ח דרוחצין לכבוד שבת וכ"כ במנהגים שכן נהגו ונכון הוא שהרי אף בשבת של חזון הוא חומרא יתירא שהרי אף הכיבוס התירו חכמי התלמוד לכבוד השבת (וכ"כ מהרש"ל סי' צ"ב) מצאתי כתוב בס' כנה"ג וז"ל נהגתי למנוע עצמי מתשמיש המטה בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכו:

סימן תקנב

א ואף ממשקים אחרים כו' כתב מהרש"ל בשו"ת סי' ל"א בשם אגוד' שאין לשתות שכר בסעודה המפסקת ע"ש ואין נוהגין כן וכל זה למאן דאפשר אבל מי שהורגל לשתות שכר או הוא אדם חלש שרי לשתות שכר רש"ל:

ב ובשר עופו' כ' וכ"כ בהג"א סוף תענית וז"ל אע"פ שמתוך הלכה משמע דמותר לאכול בסעודה המפסקת בשר מלוח או בשר עופות ודגים כו' מ"מ אין נכון לעשות כן ואיסורא נמי איכא משום אל תטוש תורת אמך ע"כ וצ"ע כי הלא פשוט שאין בשר דגים בכלל בשר ולא מצאתי בשום א' מהאחרונים שכתב דגים וגם מהררמ"א בד"מ לא הביא בהעתיק דברי הג"א דגים ואפשר שר"ל שכל מאכל משובח אסור לאכול בסעודה המפסקת כמו שאוסר בטור כל מאכל שהוא דרך כבוד וזהו הטעם שאין לאכול שני תבשילין לדברי הרי"ץ גיא' אפי' תבשיל של עדשים. כתב הרמב"ם מימינו לא אכלנו אפי' תבשיל של עדשים בעט"ב אא"כ בא בשבת ע"ש רק ראוי להחמיר כר"י בר אושעי' שהיו מביאין לו פת חריבה במלח ושותה קיתון של מים ע"כ צ"ל שמטעם זה אוסר בהג"א מאכל של דגים בסעודה המפסקת מפני שהוא מאכל של כבוד שעולה על שולחן מלכים ועתה בזמנינו דגים הם יותר מאכל של כבוד מבשר שור ועופות:

ג ונוהגין להרבות קצת בסעודה כו' וי"א שנכון ליזהר שלא להרבות בסעודה אחר חצות ואותן שאוכלים מעדנים בעת"ב וכמה מיני טיגון ודאי הוה להו בכלל בטן רשעים וגדול עונם מנשוא מהרש"ל בש"ת סי' ל' ומ"מ מי שאינו רוצה לשנות המנהג מ"ש רמ"א בהג"ה ירבה בסעודה שקודם חצות: (מורי בב"ח)

ד והגאונים כתבו דמתענה כו'. כי הגאונים סוברים דאין ללות התענית דקבל' בה"ב הוה כמו יום זה כדלקמן סי' תקס"ח ע"ש ע"כ מתענין עד אחר תפלת מנחה ומתפלל תפלת תענית במנחה וכן הדין באם חל יאר צייט בערב ט"ב או שמתענין תענית חלום (ב"י א"ז):

סימן תקנג

א אלא א"כ קיבל עליו בפירוש כו'. ואז אסור לו לאכול וגם אסור נמי לרחוץ ולסוך כמו בט"ב עצמו ב"ה ויש מ"ש אפי' קיבל עליו להתענות מ"מ מותר לרחוץ ולסוך דמה שקיבל קיבל ולא קיבל אלא איסור אכילה מהרש"ל סימן צ"ב וקבלה בלב אינה קבלה ויש מ"ש דהמנהג הוא שאף קבלה בלב הוה קבלה ואסור לו לחזור ולאכול מורי בב"ח:

ב ומותר ברחיצה וסיכה כו'. היינו בשלא קיבל עליו כנ"ל אבל אם קיבל עליו התענית אז יש דיעות כנ"ל:

ג ולכן אם חל בשבת כו' מותר ללמוד קודם חצות אם חל בשבת ש"ת מהר"ם לובלין סי' צ"ט (ספר כנסת הגדולה) דנין מדברי רמ"א בהגה דאם ט"ב בא' בשבת מותר ללמוד כיון דאיסור זה אינו אלא מטעם מנהג דיו שנאסר בט"ב שחל בשבת מה שאסור בט"ב שחל בחול אבל שנאסר בעט"ב שחל להיות בשבת מה שנוהגין בעט"ב שחל בחול אין סברא והמנהג בכל הקהילות שא"ל פרקים אפי' כשחל עט"ב בשבת וכן נוהגין ע"כ:

סימן תקנד

ותיניקות של בית רבן כו'. ואפילו דברי רעים נמי אסור ללמוד עמהם משום שהתינוקות אינם מבינים בטוב מה שמוציאים בפיהם ועיקר שמחתם בזה שיודעים מה שהם אומרים ע"כ אין לחלק בהן בין דברי נחמות לדברים רעים ע"כ אם התינוק מבין מה שהוא אומר מותר ללמוד עמו דברים רעים: יש מי שכתב שאין לברך בט"ב וי"כ שעשית לי כל צרכי מפני שאז אסור בנעילת הסנדל [לחם מן השמים] ואם הלך לפני השר ויש הקפד' עליו אם ילך בלא מנעלים יתן עפר במנעלים וילך (מרדכי סוף מ"ק) ובכל מקום שצריך לילך במנעלים יעשה כן: והמנהג שהנשים רוחצות ראשן ממנחה ולמעלה וזקני' הראשוני' הנהיגו זה ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגד' כי משיח נולד בט"ב וצריך לעשות זכר לגואל ולנחמם כדי שלא יתיאשו מן הגאולה וזהו דוקא לנשים לפי שהמה חלושים להאמין בנחמות לפי שאין יודעין ספר לפיכך צריכין חיזוק (כל בו) ומשא ומתן אם הוא דבר האבוד הוא מותר כדרך שהתירו במועד (תשוב' הרשב"א סי' תקנ"א) וכל מלאכה אפי' היא של הדיוט אפילו אינה של טורח אם יש בה קצת שמשתעשע בה אין לעשות בט"ב שעל ידי כך מבטל מעינוי (ת"ה סי' קנ"ג):

סימן תקנה

נוהגין שלא להניח תפילין כו'. ועדיף טפי לשום אפר מקל' בראשו במקום תפילין אפר תחת פאר (כל בו בשם הראב"ד ע"ש):

סימן תקנו

ליל ט"ב שחל באחד בשבת כו' כ' מרדכי ריש מ"ק שהר"ש הי' אומר בקול רם בלא כוס בורא מאורי האש וכ"כ הגהת מיימון ואבודרהם וב"י ובמנהגי' שלנו ומבדילין בתפל' ואע"פ שאין מבדילין על הכוס (מרדכי בהגהות הלכות ט"ב) המתענ' ג' ימים אחר השבת אימת יבדיל ואין מברכין הבני' והילדים בט"ב שחל במ"ש (מהרי"ל):

סימן תקנז

אומר בבונה כו' ואם טעה ולא הזכי' נחם בבונ' ירושלים מזכיר בהודאה כמו על הניסים ואם הזכיר רק שהשלים תפלתו אין צריך לחזור (אבודרהם) .

סימן תקנח

ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ואפילו שאר מאכלים לא יאכל רק להשיב נפש שיהיה קרוב לעינוי (טור) ומאח' שאין לאכול בשר במוצאי תענית וע"כ גם לא ישחטו עד שיעבור התענית (הגהות מיימוני) ולא כמו שכ' הרשב"א סי' ש"ו והמרדכי שנוהגין העם שלא לשחוט עד חצות או עד ערב אכן כשחל ט"ב ביום ה' יש להקל לשחוט לצורך שבת:

סימן תקנט

א ובכל איכה מגבי' קולו יותר כו' וכן יפסיק מעט בין כל איכה ואיכה וכן המנהג (מהרי"ל) וע"ל סימן ת"ץ דמברכין על איכה לקרא מגילה וכן הוא בהגהות מרדכי דמ"ק דף שנ"ו ובהגהות מרדכי פ"ה בשם מהרים וב"י כ' והעם נהגו שלא לברך על שום מגיל' כ"א על מגילת אסתר ואין המנהג כדבריו וע"ל סי' ת"ץ מ"ש שם בשם תשו' בעל הג"ה סימן ל"ה:

ב וכן החזן. וחוזר ומתחיל זכור ה' מה היה לנו אוי הביטה ורא' חרפתינו אמה"ל וכן חולק כל הפסוקי' אמצען באוי וסופן באוי מה היה לנו ואומר בסוף קינות קצת פסוקים דנחמות וכן נוהגין (הגהות מיימון פ"ה דתענית):

ג וקורין בתורה וכל אחד מברך מן הקרואים קודם הברכה ברוך דיין אמת (ב"י ומהרמ"י) וכן הוא בברייתא וכן הוא במסכת סופרים פ"א ואין נוהגין כן וכן משמע בי"ד:

ד אם יש תינוק לימול מלין אותו אחר שגומרין הקינות ויש ממתינין עד אחר חצות והמנהג כסברא ראשונ' שלא לבטל מצות זריזין מי שנשא אשה ביום תענית ציבור ישלים תעניתו וכן כשחל בתוך ז' ימי חופתו ישלים תעניתו אבל יאר צייט נ"ל שאין צריך להתענה בז' ימי חופתו כי הוא דומה לרגל בכל דבר כשנשא בתולה או בחור שנשא אלמנ' (והארכתי בתשו'):

סימן תקס

א ומשייר מקום אמה כו' ומה שנוהגין עכשיו שבונין בתים ומסיידין אותן ואחר כך משאירים אמה על אמה בשיחור כנגד הפתח לא יפה הם עושים כי אדרבה השיחור מיפה הבנין ע"כ צריך להניח אמה על אמה מקולקל כדי לגנות הבנין ולשבור לבו ומתוך כך יזכור החרבן בשברון לב (מהרמ"י):

ב והלוקח חצר כו' ה"ז בחזקת' כו'. ר"ל שיש לו לתלות בהיתר שנעשה בזמן שב"ה קיים או שקנה מעכו"ם ע"כ נראה שבזמן הזה דליכא למימר שהבית נבנה בזמן שב"ה קיים ע"כ אין להקל בקנ' מישראל באם ידוע שישראל בנה הבית רק מחייבין לקלוף אותו (מורי בב"ח) ואף שיש לנו לתלות בהנ"ל מ"מ אם נפל אינו חוזר ובונה אותו (כ"כ הר"ן בסוף תענית):

ג וכשהאשה עושה תכשיטי כסף וזהב משיירי' צדעה פי' טיפול סיד שמטפל' במקום הצדעים. ז"ל הרמב"ם שרגילות לסוד שם להשיר שערות והר"ן כ' בשם העיטור דמיירי כשהאשה קילעת שערה כולה משייר' ממנה דבר מועט בין אזנה לפדחתה כנגד צדעתה ומביאה סיד טרוף שהוא כמין טיט וטחה אותו בשער ואינה קולעת אותו אלא יטילה אותו כנגד עביה כך עושות בנות ענייי' אבל בנות עשירים הרקחו בשמים ובשמן טוב כדי שיתחברו השערות עכ"ל ובספרד נוהגין לתת עטרה של זית בראש החתן לפי שזית מר זכר לחרבן ובמדינות אלו נוהגין בשני זכירות הנ"ל דהיינו לתת אפר מקלה בראש החתן וגם לשבר כוס אחר ז' ברכות ובק"ק קראקא ראיתי שמשבר הכוס שמברכין עליו ברכת אירוסין כמ"ש ג"כ הגאון מהרמ"ט לכך נהגו לברך ברכת אירוסין על כוס של זכוכית:

סימן תקסב

א שיראו שלשה כוכבים. וכיון שהלבנה זורחת ומאירה על הארץ בידוע שכבר שקעה חמה (הגהות מיימון בשם הירושלמי) ובהגהת אשרי פ"ה דתעני' בעינן להמתין עד שנראה ג' כוכבים או עד שהלבנה זורחת בכת ומאירה על הארץ:

ב וכן חתן כו' ואע"ג שלא התנה בתחילה שלא ישלים אפ"ה יכול לשתות כיון דנהיג כך הוה ליה כמי שהתנה אבל בתענית אחר צריך להתנות דלסברת רוקח אינו מועיל תנאי מ"מ אף חתן המחמיר להתענות בפי' תע"ב:

ג תענית חלום יאמר עננו בשומע תפלה אע"ג דלא קבלה דמשמיא רמי' עליה האי תעניתא שאין לו לאכול הלכך יאמר ג"כ עננו:

ד י"א דמתפלל עננו. היינו באם קבל עליו אחר חשיכה ואפי' מי שנמלך בלילה להתענות למחר וקבל עליו התענית מתפלל עננו וכן עדיף טפי כדי לצאת ידי חובת כולם אבל אם לא קבל עליו כלל אלא התענה כך לילה ויום כיון דלא הוה תענית לענין שצריך להשלים נדרו יכול לאכול אין עליו שם תענית ואינו יכול להתפלל עננו ואפי' גמר בלבו שאז צריך לקיים נדרו מ"מ לענין תפלת עננו אינו מועיל אותה קבלה והכא לחומרא והכא לחומרא:

ה ואם לא הוציא בפיו אם הרהר בלבו כו'. וי"א בזו אין חילוק בין גמר בלבו קודם שעת המנחה או בשעת מנחה או בלילה הכל שוה דצריך להתענות מדין נדר לר"ת דס"ל לחלק בין נדר לשבועה בדין זה אבל לענין תפלת ענינו נראה דבכל ענין לא יתפלל ענינו אפי' גמר בלבו בשעת תפלת מנחה וכל זה הוא כשאומר ענינו ביום צום תעניתנו אבל אם ישמיט מלות אלו ודאי יוכל לומר כל הנוסח דאינו אלא תחנונים לבד ואפי' לא צם כל עיקר יכול לומר כן (מורי בב"ח) ונכון הוא כדי לצאת ידי כולם לגמור בלבו בתפלה בשעה שאומר שמע קולינו ואחר התפלה באלהי נצור יוציא בשפתיו הריני בתענית כו' וכנ"ל ולא בש"ת משום חשש הפסק (מהרש"ל) וכן אם קיבל עליו התענית קודם תפלת מנחה הוי קבלה וכ"ש קודם לכן וכן אם קבל להתענות שני ימים עם הלילה שביניהם ואכל הלילה האמצעי אבד תעניתו ומשלים שני ימים אחרים ואין מתפלל ענינו בזו (כ"כ הכל בו) מי שמתענה כמה ימים יתפלל בכל מנחה ענינו וכן מי שלא יוכל לקיים נדרו להתענות כמה ימים רצופים כמו שקבל מ"מ יאמר ענינו בכל יום כי תענית בפ"ע הוא כי שקעה החמה וכן קהל שקבלו עליהם להתענות אע"פ שהיחיד לא ידע ולא קבל עליו צריך להתענות עמהם (הגהות מיימון):

סימן תקסג

מי שהרהר בלבו כו' לא הוי קבלה כו' אא"כ יאמר הריני בתענית יחיד למחר (טור) ומ"מ בתענית ימי התשובה אם בשעה שהתחיל לנהוג כן היה בדעתו לנהוג כן לעולם צריך התרה כדין דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור אפי' לא נהג כן אלא פעם א' (מרדכי בשם מהרר"ם) משמע דאם לא נהג כן אפי' פ"א א"צ התרה דמה שהיה כן בדעתו לא מיקרי קבלה גמורה אפי' לר"ת שהביא הטור בסי' זה אם היה בדעתו להתענות והרהר בלבו קבלת תענית הוי שפיר קבלה אע"פ שלא הוציא בשפתיו וכן פסק מהרי"ק שורש קס"א דכן הלכתא אע"ג דר"י פליג אר"ת אפ"ה א"צ כאן התרה (מורי בב"ח):

סימן תקסד

א ועיין בט"ז סק"ב והוא כתב והמחמיר כסברת הראב"ד תע"ב. זהו דעת רוב פוסקים ויש לסמוך עליהם דלא כמ"מ שכתב שיש להחמיר בדבר:

ב וכתב ב"י דמשמע דכל משקים מותרים אבל הכל בו כתב דדוקא מים:

סימן תקסה

א יחיד המתפלל ואפילו לא מתענה דכיון דהציבור הוא דקבעו לה להא בתענית על הכל מוטל להתפלל תפלת תענית כמו ש"ץ שאינו מתענה עם הציבור שיכול להתפלל עננו בשביל הציבור כמ"ש הטור סי' תקט"ו רק שלא יאמר ביום צום תעניתי רק ביום תענית צבור זו ואינו כלל תפלת שוא (מורי בב"ח)

ב תעניתינו וכן נהגו:

ג בלא חתימה (ולענין הש"ץ תמצא לעיל בש"ע זה ססי' קי"ט) ותשובת רש"ל שהביא הוא מבואר בהדיא כדברי מו"ח מ"א שם ע"ש ויש אומרים אף שהיחיד אומרו בלא חתימה דוקא בחול אבל בשבת משום שאינו מתפלל כ"א ז' יכול לומר ענינו בחתימה (מורי בב"ח וע"ל סי' ר"ב וסי' רמ"ח):

סימן תקסו

כתענית יחיד. וכן נוהגים בי' ימי תשובה אפי' בער"ה שנהגו הקהל להתענות ואפ"ה אין הש"ץ אומר ענינו ולא ויחל [ועי' בדברי מו"ח סק"ד] אכן תימא על מנהגינו שקורין בער"ח והחזן אומר ענינו ואין נכון לעשות כן (וע' בט"ז סק"ה) אם לא אם הציבור גוזרין תענית אז התענית על כל צרה שלא תבא וכן הורה מורי הגאון מוהרר יהושע זצ"ל וכן

נוהגין עד היום בק"ק קראקא ובב"ח מתמיה שמן הראוי היה שש"ץ יאמר עננו לפחות בש"ת בשחרית ובמנחה בער"ה ואפשר בזו שא"צ להשלים כדלקמן סי' תקפ"א לא נקרא לגמרי תענית שהש"ץ יאמר עננו שחרית ומנחה כמו בשאר ימי התשובה כנ"ל. ואם חל מילה בימי התענית אומרים סליחות ווידוים אבל לא והוא רחום ומנהג אבותינו תורה כו'. (מרדכי סוף בכל מערבין):

סימן תקסז

א רביעית הלוג (רש"י ואגור):

ב ביום הכפורים דאסור. ובמרדכי דתענית דף רע"ו משמע דביה"כ יש להחמיר רק לכתחלה ובשאר תענית אפי' לכתחלה מותר ע"ש:

סימן תקסח

א ואכל לא אמרן אלא אם בלע אבל אם טעם לא אפי' אם אמר יום סתם אם לא אכל אלא טעם בלבד מתענה ומשלים אותו יום (ירוש' פ' קונם יין והביאו הרי"ף בפ"ק דשבת ובפ"ק דתענית): ונראה דהאי טעם היינו בטעם עד רביעית וחזר ופלטו כדלעיל בסי' תקס"ז הא לאו הכי ה"ל כמו אכילה ממש כו' י"א הא דאמרינן דביום ידוע ישלים תעניתו היינו אם ירצה אבל אם אינו רוצה לוה תעניתו ופורע אפי' ביום זה (הגהות מיימון פ"ה וכ"כ ב"י בשם תשוב' רשב"א) ועי"ל בסעיף שאחר זה אי נקטינן אליבא דהלכתא דלוה אדם ופורע אפי' ביום זה ובתענית חלום שאינו יכול ללות לפרוע אם שכח ואכל כזית מתענה ומשלים (ב"י בשם הסמ"ק) אפי' אכל סעודה גמורה בנדר יום זה לתענית או בת"צ לא יאכל יותר כל אותו יום וישלים תעניתו (כ"מ בת"ה סי' קנ"ו) ופשוט הוא:

ב מצטער אבל אי מצי מצער נפשיה אינו רשאי ללות בחנם כ"מ (ממ"ש הרא"ש פ"ק דתענית) ולא כמ"ש הרי"ף ורשב"א וס"ל דבלא שום אונס ובלא שום צער יכול ללות ולפרוע ע"ש:

ג שאינן וכו'. יום שמת אביו כ"ע מודים דאינו לוה ופורע. ת"ה סי' ע"ד וי"א דתענית בה"ב אינו לוה ופורע כלל (כל בו):

ד מ' יום ולא כמהרש"ל שהורה לא' שנדר להתענות מ' יום קודם י"כ להתענות בעד זו ב"פ ב' ימים וב' לילות וראי' לדברי בעל הגהה במנחות פ' הרי עלי עשרון במשנה שור שוה מנה והביא שנים במנה לא יצא אפילו זה במנה חסר דינר וזה במנה חסר דינר לא יצא וה"ה כאן ואע"ג דיש לחלק בין קבלת תענית לנדר כדלקמן סי' תק"ע מ"מ

נראה דבזה אין לחלק וצריך לקיים מה שקיבל ולא דמי להא דכ' הראב"ד דיוכל לפדות התענית במקום צער או אונס דשאני התם דאדעתא דהכי לא קיבל עליה אבל כאן דסוף סוף יצטער עצמו צריך לקיים מה שקיבל עליו או ישאל על קבלתו כנ"ל וכ"ל בד "א:

ה כדין המתענה וכו'. שיהיה התענית תכף אחריו (מרדכי פ"ק דשבת) קנס לא' שעבר על חרם קדמונים להתענות מ' יום בכל שבוע ב' ה' ואם רוצה להתענות נגד זו ג' ימים וג' לילות רצופים לא יפטור בכך למען ישים אל לבו עותותו ימים רבים ויתכפר לו באריכות הזמן (ומהרמ"י סי' ס"ב) וב' ימים רצופין חשובין כמו ז' ימים (לחם מן השמים בה' תענית) והשובבים הם מ' יום שיש מפ' שמות עד משפטים והם מסוגלים לענין עון קרי יותר מכל ימות השנה והם בסוד ערב ובסוד ישראל כשהיו בגלות מצרים בחומר ובלבנים כנודע שהיו טפות של קרי מאדם הראשון שהוליד בק"ל שנה ונתקנו בגלות מצרים ולכן בזמן פרשיות אלו יש סגולה לקבל תשובת המתענים בהן על עון קרי ולכן מתחיל מפ' שמות שאז מתחיל השעבוד ומסיימין בפ' משפטים לטעם המבואר אצלינו אך לא נגמר לתקן עד פסוק כי תקנה עבד עברי בסוד אם בגפו יבוא בגפו יצא לרמוז שבחודש אביב יצאו מתוקני':

ו עולין לו. מה"ט על תענית חלום בשבת ולמחרתו י"ז בתמוז אז התענית של י"ז בתמוז עולה לכאן ולכאן כנ"ל ועי' תשו' מ"ב (הביאו מו"ח סי' רפ"ח סק"ג) והנה סתרתי כל ראיותיו כיד ה' הטובה עלי מ"מ המחמיר כדבריו תע"ב:

סימן תקסט

א"צ כו' וסיים שם בההוא עובדא ואעפ"כ ת"ח א' מן הגדולים והציבור סיימוהו היום בתענית וקראו בתורה והפטירו במנחה כשאר תענית (ת"ה סי' ר"פ וע' בי"ד סי' ר"ץ סעיף ט"ו) מי שנדר להתענות א' שלא לשתות יין עד שיהיה בנו בר מצוה ומת אם צריך לקיים נדרו:

סימן תקע

יחיד כו' עי"ל סי' תר"ח ובי"ד סי' רט"ו ובסי' רל"ט לפעמים אדם פוגם באותיות הוי"ה פעם באות זה ופעם באות זה וצריך תיקון לפי הפגם כל המעשים שאדם עושה בעודו רשע אז התורה שלמד אין צ"ל שאינו נותן כח בקדוש' אלא אדרבא מוסיף כח בקליפה ועליו נאמר ולרשע אמר אלהים וגוי ובזה מוסיף על חטאתו פשע וכשחוזר בתשובה

מוציא אותו הכח מהקליפה ומכניסו בקדושה וענין התשובה כתוב במקומו באורך ושערי דמעות לא ננעלו שהדמעות ענינים העליונים (לחם מן השמים):

סימן תקעא

ת"ח כו'. (ע' בדברי מו"ח ס"ק ו' מ"ש בדברי של"ה) מסיק וטוב להתענות ב"ה ולקרות אז בסדר קדושים ע"ל סי' תק"פ: (לחם מן השמים כל בו בה' תענית):

סימן תקעב

שאין לחוש לכך. י"א דנהגו שבשום מקום אין גוזרין תענית לכתחלה אלא ביום ב' וכן נהג ה"ה וכ"כ הגאונים וכן אדכירנא כד הוינא טליא שפ"א גזרו בק"ק ווינא שובבים ת"ת ולא זכרו שיהיה ביום ה' ר"ח אדר והתענו עשרה אנשים ואמרו סליחות וכן ראיתי שם הלכה למעשה וכמדומה לי שהיה בשנת שצ"ג והיה אז מורה צדק בק"ק ווינא אא"ז הגאון מהר"ל רופא זצ"ל ומורי בב"ח פסק אפי' התחילו מפסיקין עי"ל בסי' תקס"ח בדיני שובבים:

סימן תקעד

א שקבלו אע"פ שלא קבלו עלוו התענית אלא בני עירו קבלו עליהם. (הרא"ש שם) דאם קבל עליו התענית אע"פ שאין דעתו לחזור מתענה ומשלים משום דצריך לקיים נדרו עכ"פ (תוס' פ"ק דתענית):

ב מותר לאכול. ולא חיישי' לפנים צהובות באם דעתו לחזור (כן מוכח בהדיא פ' מקום שנהגו ופ"ק דחולין):

ג צריך לקבל אע"ג דדעתו לחזור (כ"כ ליישב קושיא הב"י):

ד ולחשוכי בנים כו' ויוסף שלא שימש מטתו בשעת רעבון מדת חסידות עביד ואפ"ה יליף לה מיוסף דאם איתא דליכא איסור אפי' בדקיים פריה ורביה אין מקום למדת חסידות בחישוך בנים (מורי בב"ח):

סימן תקפא

א מר"ח אלול נ"ל יום אחר ר"ח כי בר"ח אין לומר סליחות ותחנונים אלא יום אחר הר"ח (ש"ת מהרמ"ע סימן ע"ט) והתשובה בלב שלם מועלת לכל עבירות שבתורה אפילו ע"ז ג"ע ש"ד והטעם שעומדים עכ"פ בכל פעם ד' ימים לפני ר"ה משום דאיתא בכל הקרבנות

נאמר והקרבתם ובר"ה נאמר ועשיתם שיעשה אדם עצמו קרבן בר"ה ולהכי צריך ד' ימים לביקור מפני המומין וע"י התענית יפשפש ויבקר דומיא דקרבן (בזכרון משה):

ב וידקדקו לחזור אחר ש"ץ כו'. ונהגו לעבור לפני התיבה בר"ה ובי"כ פרנסים הנאמנים מנהיגים המגינים על הדור שלהם (מרדכי ורוקח) ועכ"פ צריך שיהיה מרוצה ומקובל לכל הקהל ואם באים על ידי כך לידי קטטה ומריבה ראוי לתקן פרצה זו שלא יתפלל שום אדם זולת הש"ץ הקבוע הרגיל להתפלל כל השנה ובפרט בקהלות קטנות ראוי לבטל מנהג זה לגמרי כי באים מכח זה לידי קטטות ומריבות (מורי בב"ח סי' תרי"ט) וצריך הש"ץ או מי שנברר מהקהל להתפלל או לתקוע לפרוש עצמו ג"י מקודם ר"ה וי"כ מכל דברים המביאין לידי טומאה וצריכין טהרה ביותר מכ"ש התוקע וכן ראוי לבדוק באותן ג' ימים אם הוא הגון להתפלל הן מחמת איזה פגם שבו הן מחמת שלא ידע כוונת התפלה כראוי אז צריך ללמוד אותו הן מחמת טהרת גופו בענין טבילה וכיוצא בזה (זוהר פ' ויקרא ע' כ"ה) . מי שבא עש"ג אין ראוי להיות ש"ץ בר"ה וי"כ אלא א"כ עשה תשובה (תורת אמת):

סימן תקפב

בעשרת ימי תשובה כו'. וטוב לומר בי' ימים תשובה בין ישתבח ליוצר אור מזמור ממעמקים קראתיך ה' עומק בגימטריא רי"ו כמנין גבורה וכמנין הרוגז הקשה היא מדת עשו ובכל יום מתעורר עומק אחד מי' עמקים הנזכר בספר יצירה וצריך לכוון אחד בכל יום כי כולם בסוד רי"ו (לחם מן השמים) ויש חסידים שמונעים עצמם מתשמיש המטה בב' לילות של ר"ה כדי שתעלה לו טבילתו עד מחרת ומי שצריך לה יחזור ויטבול בשחרית כדי שיתפלל בטהרה בשעת הדין (ספר סדר היום) מדבריו למדנו דאם היא טבילת מצוה אינו מונע ממנה ודוקא כשלא היה אפשר לטבול מקודם ואפשר באופן זה נאמר ובר"ה נפקדה שרה ורחל וחנה וק"ל:

סימן תקפג

נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש לא יאכל התפוח בלא ברכה אף שאכל בתוך הסעודה אחר ברכת המוציא (אגודה ה' ר"ה בשם הגאונים) והמנהג לטבול פרוסת הבציעה בדבש לומר שתהא השנה הבאה עלינו מתוקה וטובה לנו (מהררמ"י):

סימן תקפד

מלין כו' אם הוא בשבת מלין אחר אשרי ואחר המילה אומרים יהללו ע"ל סי' תקכ"א סעיף ב' והטעם שאין מלין אחר התפלה קודם יציאת ב"ה משום דזריזין מקדימין למצוה כ"כ בהגהות אשרי פ"ק דר"ה וכ"כ בש"ג אשר סביב המרדכי בהג' דשבת דף קפ"ב ע"ב בשם כמה רבנים וכן עשה מעשה בנימין זאב סי' ר"ץ כ"ז במקום שהמנהג למול בב"ה אבל במקום שנוהגים למול כ"א בביתו נהגו לימול אחר יציאת ב"ה וכן נוהגין בארץ תורגמ' ובכל ארץ ישמעאל ואומרים ג"כ הגאולה יום ליבשה כשיש מילה בשבת כמו בשאר שבתות כשחל מילה בהם (מהררמ"י) אבל כשחל מילה בר"ה בחול א"א יום ליבשה וכן בכל י"ט חוץ מי"ט אחרון של פסח כשחל בהם מילה אומרים יום ליבשה אפילו בחול משום דקריעת ים סוף היה בו ביום:

סימן תקפה

ונוהגין לתקוע על הבימה ויש מקומות שנוהגין לתקוע ביום ראשון על הבימה וביום ב' במקומו כל בו ואין נוהגין כן אלא תוקעין כל ב' ימים על הבימה וראוי ליתן לתקוע לצדיק והגון ובלבד שלא יהא מחלוקח בדבר (ס"ח סי' תשס"ד) ואחר קריאת התור' והתקיעות שתוקעין על סדר התפלה ותוקעין בשניהם ויש מקומות תוקעין אצל החזן בק"ק ווינא היו נוהגין שתוקעין אף אותן התקיעות על סדר התפלה על הבימה ואותו התוקע עולה על הבימה תיכף קודם שמתחילין מוסף ועומד שם עד סוף התפלה ודכירנ' שמנהג זה נתיסד מהגאון המופלג מהור"ר וואלף ז"ל כשהיה אב"ד ור"מ שם ובשעה שתוקע אחר קריאת התורה הקהל יושבין אבל בתקיעה שעל סדר הברכות שהיא דאורייתא צריך גם השומע לעמוד וסי' על איזו דברים שהציבור צריך לעמוד עצ"ת ה' לעול"ם תעמו"ד ע"ל בסי' ה':

סימן תקפו

א שופר של ר"ה מצותו של איל ולא קרן אחר שכל קרן רמז למדת הדין שהוא מלכות רק של איל לרמוז על אילו של יצחק מסיבה שחלקו ככלל בהם ואז ממשלת הדין מתהפך לרחמים ולעורר שופר העליון שהוא בינה להפוך מדין לרחמים אשר יצא ממנו הקול שהוא ת"ת כליל מאש ומים ורוח. (זוהר פרשת אמור ע' קפ"ט) ומצוה לחזור אחר שופר של איל כדי לזכור עקידת יצחק (טור) ואף שאין שניהם לפנינו מ"מ מצוה לחזור אחר שופר של איל וכל זה דווקא בר"ה עצמו אבל קודם ר"ה דעדיין לא היה עליו חיוב

התקיעה יכול לקנות שופר של עזים ואין צריך לקנות שופר של איל בדמים יקרים אלא יש לו דין הידור מצוה עד שליש ולא יותר כדלקמן גבי לולב (מורי בב"ח) ואפילו שופר מן הנבילה מ"מ בפיך קרינן ביה דמינה מותר בפיך כדאמרי' גבי תפילין וס"ת:

ב הגוזל שופר. אפילו לא נתיאשו הבעלים כו' מיהו לכתחלה אף נתיאשו הבעלים לא יתקע בו כן משמעות הפוסקים שכתבו בסתם בדיעבד יצא אבל לכתחלה שכתבו לא משמע דאין חילוק בין נתיאשו ללא נתיאשו וי"א שופר הגזול פסול (הגהות אשר"י סוף ר"ה בשם א"ז) ודוקא אם גזל שופר משופה הוא פסול אבל גזל קרן ושיפהו דמים הוא חייב לו וכשר וכן מפרש בירושלמי:

ג המודר הנאה משופר אדם אחר תוקע בו וזה יוצא כו' אבל הוא עצמו אסור לתקוע בו מפני שיש הרבה בני אדם הנהנים כשהם בעצמם תוקעין וכל מידי דאיכא הנאה לגוף ליכא לשריי' בשביל טעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו (גי' הרי"ף ובעל המאור) וי"א שהוא עצמו מותר לתקוע בו (טור וגי' הרא"ש והרמב"ם והר"ר ירוחם ואגודה) ומיהו למעשה נקטינן לחומרא (מורי בב"ח) אבל כשאין שם אחר שיכול לתקוע לו כדאי הטור והרא"ש והרי"ו והרמב"ם והאגוד' לסמוך עליהם בשעת הדחק ועיין בי"ד ס"ס רכ"א סעיף י"ג ובסימן רט"ו סעיף א':

ד אבל אם אמר קונם שופר לתקיעתו עלי כו' דוקא שאמר בל' נדר מפני שהנדרים חלין על דבר מצוה כעל דבר רשות אבל בל' שבועה לא דאין שבועה חלה על דבר מצוה אם לא בכולל כדאי' בה' נדרים (ר"ן כל בו) הלכך האומר שבועה שלא אשמע קול שופר של מצוה שאין השבועה חלה לבטל המצוה לוקה ושומע שופר של מצוה אלא כשאומר שלא אשמע קול שופר סתם דמיגו דחלה אקול שופר דלאו מצוה חלה נמי אקול שופר דמצוה (ב"י ר"ן מהרמ"י):

ה אם תקע במקום רחב לא יצא דכתיב מן המצר קראתי יה (אשר"י בשם הירו' והר"ן):

סימן תקפז

וכן התוקע לתוך חבית כו' ואפי' התוקע עצמו שם לפעמים שומעים קול הברת חבית ולא יצאו והוא תלוי בהבחנתם אם קול שופר שמעו יצאו ואם לאו לא יצאו:

סימן תקפח

א ואם תקע משעלה השחר יצא היינו בדיעבד אבל לכתחילה צריך להמתין עד הנץ החמה:

ב ר"ה שחל להיות בשבת כו' אף ע"פ ששבת לאו זמן תקיעה היא מותר לומר לקטן שלא הגיע לחינוך שיתקע בשבת כדי להתלמד לתקוע ויש מ"ש בזמן הזה אסור לתקוע לכל קטן בשבת כלל אפילו שבת של ר"ה שלא נאמרו הדברים הללו אלא בזמן שתקיעת שופר היה דוחה את השבת (הר"ן בשם הרד"א והרז"ה):

סימן תקפט

א אבל שומע ואינו מדבר כו'. אפילו לכתחלה יכול לתקוע שהשומעים יכולים לברך ואינו דומה להא דתנן האלם והערום לא יתרומו לכתחלה שאני התם אף אחד לא יוכל לברך משא"כ הכא:

ב אשה פטורה כו' ואף ע"פ שהנשים פטורות יכולין לתקוע ולברך כמו שמבואר בסמוך בסעיף ו' דכיון שיש להם דעת יכולין להכניס עצמן בחיוב וה"ה קטן אבל שוטה וחרש שאינו באים לידי חיוב בשום פנים מוחין בידם זהו דעת ר"ת דס"ל דבכל מצות עשה נשים יכולין לברך וכן כ' הרא"ש והר"ן והמ"מ בפ"ב מהלכות שופר:

ג אע"פ שהנשים פטורות כו'. וע"כ אין לתקוע לנשים עד אחר שיצאו מב"ה אחר שתקעו לציבור ולא קודם לכן (מהרי"ל) ומיהו אם היא יולדת או חולה ואינה יכולה להמתין יתקע לה מיד:

ד אבל אחרים לא יברכו כו' ואם אינם יכולין לברך יברך התוקע בשבילי (רא"ש) ויש חולקין הרי אמרו כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין ה"ה כל ברכת הנהנין שאם יצא אינו מוציא הואיל ואינו מחוי' בדבר אסור לחבירו לברך בשבילו כל שכן בברכות אלו שהנשים בעצמן עדיף שלא לברך אלא שאין מוחין בידן שאין אחר מברך בשבילן (ב"י דרכי משה):

סימן תקצ

א לפיכך כדי לצאת כו'. וא"ת למה לי תשר"ת ג"פ כו' והלא בתשר"ת ג"פ ואחר כך ש"ת תש"ת תש"ת ר"ת תר"ת תר"ת סגי כבר תירץ הר"ן בשם תוס' משום דלמא אתי למטעי שאם אתה אומר שבתש"ת ראשון לא יחזור ויתקע יטעו לומר אין צריך לעשות אלא ש"ת:

ב י"א שיעור תקיעה כתרועה כפירש"י ושארי פוסקים ודלא כהרמב"ם דס"ל דשיעור תקיעה כחצי תרועה:

ג ולפי"ז צריך ליזהר שלא להאריך בשבר כו'. ומעשה במגנצא שנת התק"ה בא' שתקע ד' שברים ופסקו לחזור לראש משום שהוסיף על שבר (הרא"ש בפסקיו) וי"א דאין לחוש אם האריך וכן נוהגין מ"מ לענין מעשה אין תוקעין יותר מג' (מורי בב"ח):

ד וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטי"ן טעות הוא שהרי מבואר בתוספות ובמרדכי דצריך כשיעור ג' שברים וט' כוחות א"כ לפחות בעינן י"ח כוחות ע"כ צריך להגיה בלשון הרא"ש וט' כוחות כלשון תוספות או וג' יבבות כלשון הגהות מיימון (מורי בב"ח):

ה ג' שברים צריך לעשותן כו'. ואם לא עשה כן מחזירין אותו וכן דעת כל האחרונים וכן נוהגין (הריב"ש) ויש מי שכ' שאינו יוצא אם עשאן בנשימה א' (ת"ה סימן קמ"ב) ואף לדעת האומרים לעשות ש"ת בנשימה אחת ולא יתקע ש"ת בכח א' בלתי שום הפסק ובכה"ג לא מקרי נשימה אחת אלא יפסיק מעט רק שלא יעשה נשימה בנתיים (ת"ה וב"י) .

ו אם האריך כשני תקיעות כו'. דמדינא לא היה צריך אלא תקיעה אחת בסוף סדר קשר"ק והיא היתה עולה ג"כ לסדר קש"ק וכן התקיעה שבסוף סדר קש"ק היא עולה לתחילה סדר קר"ק ולא תקנו לחזור ולתקוע לכל סדר אלא משום רווחא דמילתא ואם לא עשה אלא תקיעה אחת לשניהם יצא (א"ז) ר"ל דהרי אנו עושין ג' סדרים אלו מכח ספיקא אם כן ממ"נ יצא בתקיעה אחת וכ"כ ר"ן פ' בתרא דר"ה אבל מדברי הרא"ש נראה דלא יצא:

סימן תקצא

א יתפללו הציבור כו'. אע"ג דקי"ל כר"ג דאמר ש"ץ פוטר בר"ה ובי"כ אפי' הוא בקי מ"מ מוטב שיתפללו יחידים ומי שירצה לצאת בתפלת ש"ץ צריך לכוין לכל מה שיאמר הש"ץ ואם חסר אפי' מלה א' לא יצא (טור) ויש שכ' שהש"ץ אינו מוציא כ"א ברכות מלכיות זכרונות שופרות אבל צריך להתפלל שבע כמו בשאר מוסף של י"ט (ר"ן סוף מס' ר"ה) ע"כ מנהג יפה הוא שיתפללו הציבור תחילה והש"ץ עמהם בלחש כדי לסדר התפלה ואח"כ יחזור הש"ץ להתפלל בקול רם כמו שמפורש בסוף ר"ה וכן המנהג בכל מקום שהן בני תורה אבל באטיילי' לא נהגו כן אלא מתפלל הש"ץ תפלת מוסף מיד מבלי שיתפללו הציבור תחילה ונראה שנהגו כן מפני שאינן בני תורה ולא יוכלו להתפלל מתוך הספר אלא בעמל גדול ולזה מתפללין כולן יחד עם הש"ץ (ריב"ש) ומי שסומך על הש"ץ ואינו מתפלל בעצמו צריך לפשוע ג' פסיעות לאחוריו כשמסיים הש"ץ ויש

ש"ץ שמחמירין ע"ע לפסוע ג' פסיעות לאחוריהן אלא שמבליעין פסיעותיהן לבלתי יהיו נראים (כל בו):

ב המנהג פשוט כו' אפי' בשאר מועדים אין מזכירין פסוקי קרבן מוסף ויוצאים ידי מוספים במה שאומרים ככתוב בתורתך ע"י משה עבדך רק בשבת ור"ח דרגילים ולא אתי למטעי ואומרי' ג"כ מוספי יום הזכרון הזה ואומרים מלבד עולת ר"ח אחר ומנחתם (ת"ה סי' קמ"ג) ויש מי שכ' שביום שני אין לומר מוספי (כל בו):

סימן תקצג

אבל תשר"ת תש"ת תר"ת כו' אף שאינו בקי רק בסדר תש"ת או תר"ת תוקע מה שיודע בו שמא אותו סדר שהוא יודע הוא אמת שנצטוינו (הרא"ש סוף מסכת ר"ה):

סימן תקצד

אבל יחיד כו'. לפי שאין יחיד נעשה ש"ץ לחבירו אא"כ בעשרה (טור) כדלעיל בסימן נ"ה:

סימן תקצז

א ואין מתענין בר"ה דכתיב בנחמיה סי' א' ויבא עזרא וגו' מן האור עד חצי היום ואותו יום ר"ה הי' ואח"כ אמר אכלו משמנים וגו' מכאן נ"ל דמותר להתענות בר"ה ולהתפלל עד חצות אע"ג דבשבת ושאר י"ט אסור כנ"ל:

ב למען לא יקילו ראשם ויש מ"ש שלא לאכול דגים בר"ה כדי למעט תאות אנושי במקצת דבר המסוים ויזכור יום הדין ולא יבא לידי קלות ראש (מהרש"ל בשם זקינו) ובענין שינה אם מותר יש מ"ש עד חצות אסור ומכאן ואילך מותר מאחר שכבר נתעורר המלאך ע"י התפלות והתקיעות אין בכך כלום:

סימן תר

א בקידוש ליל שני. ואם יש לו תירוש חדש ויין ישן יקדש על היין ישן וכשהגיע לשהחיינו יטול כוס של תירוש בידו (מנהגים) בד"א שלא אכל ענבים כבר שאז חייב לברך שהחיינו על התירוש אבל אם אכל כבר ענבים א"צ לברך שהחיינו על תירוש ויחזור אחר פר"ח אחרת (מהרמ"י)

ב וכן המנהג אע"פ דהאידנא אין אנו בקיאין אפ"ה הוי כמו בזמן ב"ד וע"ל סי' תקי"ג:

סימן תרא

א ביום שני מתפללין כמו ביום א' ופותחין למלך עליון ולכל שנאני שחק ולמוסף יאמר הש"ץ עד מחיה המתים ולא יאמר מסוד חכמים שאינו אלא רשות לש"ץ כל הפיוט וכיון שא"א כאן פיוט בברכה ראשונה רשות א"צ:

ב אף בארץ ישראל עושין ר"ה שני ימים. ע"ל רסי' תקי"ג:

סימן תרב

א בכל הימים כו'. לבד משבת. ובספרד נוהגים שגם בשבת אומרים סליחות ותחנונים (טור) בצ"ג היולדת עד ל' יום מתירין לאכול ויש מחמירין ואוסרים מיום ח' ואילך והמיקל לא הפסיד ואם חל צ"ג בשבת דוחין אותו על יום א':

ב אין מקדשין הלבנה כו'. ויש מי שאומר שטוב לחדש הלבנה קודם י"כ כדי שמצוה זו תכריע לכף זכות (מהרמ"י) ויזהר באותן י' ימים מפת של עכו"ם ובאם שאינו יכול יכשיר התנור בהשלכת קיסם א' עבי"ד סי' קי"ב סט"ו:

סימן תרד

א מצוה לאכול בעי"כ דוקא דגים (טור בשם המדרש מעשה בחייט):

ב ואסור להתענות. אפי' ת"ח אלא יטיב לו דחמיר משאר עי"ט ואם נדר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין רק בשבתות ויו"ט מותר לאכול בעי"כ כל רצונו וישמח ביום ההוא דגם מתקרי יו"ט (מהרי"ל) דהיינו למנהג דידן שממעטין בסליחות א"כ בלילה הוי כמו י"ט (בס' של"ה) אין נופלין ע"פ עי"כ:

סימן תרה

א ונוהגין ליקח תרנגול ואם אין תרנגול נוטל מין אחר כגון אווזים (ותורי') וי"א אפילו דגים (מהרמ"י) ויש מי שכ' לשחוט הכפרות תיכף באשמורת הבוקר אחר סליחות (לחם השמים) מפני שאז חוט חסד גובר בעולם במאמר הזוהר פ' שלח לך:

ב או לפדותן כו'. וטוב יותר לפדותן בממון מליתן הכפרות לעניים שאינו בוש כ"כ באם נותן הממון לעניים כמו אם נותן התרנגולים שלוקח לכפרה (אגודה ומהררי"ל):

סימן תרו

א ואפי' לא הקניטו כו' ואל יאמר היום או מחר אפייסנו אלא בעי"כ יפייסנו ולא יעבו' משא"כ בשאר ימות השנה אעפ"י שראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו מ"מ יפול להפיס ליום אחר כן משמעו' הרא"ש פ' י"נ:

ב ואם אינו מתפייס כו' וצריך לפייסו בכל פעם במין ריצוי אחר כדכתיב אנא שא נא ועתה שא נא דבשלש מיני רצוי צריך לרצות (מהרי"ל) ואם רצה להחמיר על עצמו לפייסנו יותר מג' פעמים הרשות בידו אם אין שם בזיון תורה (משמעות הטור):

ג והמוחל לא יהא אכזרי מלמחול לו וכ' רמ"א בעל הגה שהוא מגמרא דיומא ואין משמעות הגמרא בפ"ב דיומא כן שרב היה מבקש מר' חנינ' אם היה ריוח לר' חנינא א"כ משמע אף שהוא לטובת המוחל א"צ למחול כן משמע בפי' רש"י ע"ש וכן נ"ל פשוט וברור וע' מ"ש מורי בב"ח פי' בדרך אחרת מאמר התלמודא ולא כפי' רש"י ע"ש ודוק:

סימן תרז

א קודם סעודה. ומיד אחר אכילה יחזור ויתודה קודם שיכנס י"כ כדי שיכנס לי"ה בתשובה ואח"כ כשמתפלל ערבית חוזר ומתוד' (הר"ן והרמב"ם) ולא נוהגין כן אלא מתודה קודם אכילה ואין מתודין אחר כך עד תפילת ערבית (ב"י) ואומר אחר תפילת י"ח לאחר סוף תפילתו יאמר אלהי נצור כמו בשאר ימות השנה (מהרי"ל):

ב אין צריך לפרט החטא. ויש חולקים דס"ל דצריך לפרט החטא (רמב"ם והסמ"ג) ואפש' שגם הרי"ף והרא"ש שהביאו מחלוקת ר"י בן בבא ורבי עקיבא בסתם כך דעתם דהלכה כריב"ב והרמב"ם בשיט' הרי"ף רבו אמרה כדרכו (מורי בב"ח): הואיל והכל אומרים כו'. וע"כ אף הש"ץ יכול לאומרו ולא כספר כל בו דכתב שהש"ץ לא יפרט החטאים ואיך יפיל חטא פרטי על הציבור בכלל אלא אומר חטאנו העוינו והרשענו כו' וכן נוהגין:

סימן תרח

א אוכלין ומפסיקין כו' וי"א אף לעשות מלאכה צריך להוסיף מחול על הקדש (טור) ולא כרמב"ם דס"ל דאין תוס' י"כ אלא לאכילה ושתיה אבל לא למלאכה:

ב אלף ות"ק אמה. אם הפסיק מאכילתו אסור גם כן לרחוץ ולסוך אחר שקיבל עליו התענית ואם לא קיבל מותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל עד בין השמשות (הרא"ש פ' ב' דתענית):

ג קיבל בלב לא הוי קבלה. וי"א משהפסיק בסעודתו אסור לו לאכול ולשתות עוד גם אם עוד היום גדיל (מהרי"ל) ואף שכל הפוסקים כתבו שיכול לחזור ולאכול אם לא שיקבל עליו התענית וכן מוכח בתלמוד בהדי' אכן כבר נהגו העם בהפסקתן לקבל התענית בדעת' והוי כאלו קבלו בפה (מהררש"ל):

סימן תרט

וי"א שאין להטמין חמין בי"ה משום שאותה הטמנה היה צורך חול אבל קודם חצות אין שום איסור לגמרי ומנהגנו שלא להטמין כלל ואפשר כדי שיה' נפשו עגומה עליו כן משמע מפרש"י פרק אלו קשרים גבי היתר קניבת ירק משום עגמת נפש ע"ש:

סימן תרי

ומברכין להדליק נר של שבת כו' ואנו נוהגין להדליק בבתים על השלחן הערוך ולברך עליהם אף בי"כ לחוד כמו בשבת משום שלום בית (מנהגים) ועורכות השלחן כמו בשבת משום דמקרי שבת שבתון ויש מדליקין אף בחדרים ובעליות (מרדכי יומא):

סימן תריא

א ואין חיוב כרת אלא כו' אבל מכל מקום איסור דאוריית' איכא בהו (רש"י רמב"ם והר"ן) וי"א שאינו אלא מדרבנן (דעת הרא"ש ע"פ שיטת ר"י) וראוי להחמי' כסברא ראשונה כנ"ל.

ב ונהגו שתנוקות משחקין באגוזים אבל לא גדולים (מהררי"ו):

סימן תריב

מותר ליגע ביו"כ באוכלין ומשקין ליתן לקטנים ולא חיישי' כמו הא לך מים לשתות באם הוא צמא ומותר כי בזה הצלת הצמא משום דאין יצה"ר מתאוה אלא לדבר איסור הלכך שפיר דמי למיעבד הכי (כל בו בשם הירושלמי):

סימן תריג

א ואם היו ידיו כו'. אף כשאינו מתפלל יכול לרחוץ ולאו דוקא תפלה קאמר אלא ה"ה אשר יצר דהוי דבר שבקדושה נמי אינו יכול לברך בלא נטילה (לעיל ס"ז) מ"מ נראה שיביא עצמו לידי חיוב נטילה ע"י שיקנח וישפשף שאז מחויב ליטול ידיו לכל הדיעות ואף באינו מתפלל יכול ליטול ידיו לקנח מאחר שמברך אשר יצר (מורי בב"ח):

ב מי שהוא איסטניס ואפילו מי שאינו איסטניס יש להתיר באם יש לכלוך על פניו או לפלוף ע"ג עיניו לא גרע מאלו היו ידיו מלוכלכות מ"מ צריך ליזהר שלא ירחוץ אלא במקום שצריך (מורי בב"ח):

ג להקביל פני אביו או פני רבו דווקא באם אין לו דרך אחרת לילך לגבי רבו (מהרש"ל בביאורי סמ"ג בה' שבת):

ד מי שראה קרי אפילו באינו רגיל לרחצו גם כן כל ימי השנה אם רואה קרי (מהרי"ל וי"א גם לרחצו אסור אף באם דרכו לרחצו ג"כ כל ימות השנה אם רואה קרי (הגהות מיימון פ"ב וע"ל סי' תקנ"ו) וצריך לדאוג כל השנה כולה:

סימן תריד

א אסור לנעול מנעל אפילו על רגל א' אסור כמו שאסור להושיט אפילו ידו א' במים (רמב"ם):

ב אפילו של עץ מחופה עור ולא ראיתי מי שנוהג היתר לצאת בסנדל של עץ (הר"ר ירוחם ע' בי"ד סי' שמ"ב) יש להחמיר לכתחלה אפי' באנפלאות של בגד אם לא שיש לו שום מיחוש בגופו וכן ראיתי מרבותי שהלכו יחף לגמרי אם לא במקום מצוה או מפונק או היכא דיש לחוש לסכנת עקרב ואפי' אסטניס אין לילך באנפלאות בחצר שאינה מעורבת וכ"ש בר"ה משום דכל דבר שאינו מנעל אסור משום משאוי (נ"י פי' מ"ח בשם הררא"ה) ואע"פ שדברי הר"ן בפרק בתרא דיומא נראה שחולק על הררא"ה מ"מ ראוי להחמי' יש מי שכ' אפי' לצורך מצוה לא שרינן ליה מנעל ממש אי ליכא משום סכנת עקרב וכיוצא בו ואין לדמותו לרחיצה שהתירו לעבו' במים לצורך מצוה דהתם א"א בענין אחר אבל בלא נעילה אפשר על ידי הדחק ויש מי שמתי' לילך במנעל קרוע אף באם אינו קרוע רק למעלה הרב' (א"ז):

ג החי' כל ל' יום. וי"א אף החי' אסור' לנעול הסנדל כחכמים (סמ"ג ור"י) וכן ראוי להחמיר וה"ה איש מצונן (ר"ן פרק מצות חליצה):

ד ואם ירדו גשמים כו' וישלוף מנעלו בביתו ולא בב"ה משום דזלזול הוא לב"ה להניח שם מנעליו (מהרי"ל ובלוחות הברית) אבל ראוי להחמיר אפי' בירדו גשמים (נ"י פ' מ"ח) וכן פסק הרשב"א והריטב"א והתו' ואף אסטניס דהיינו אם הוא מצונן מותר בסנדל בלא עקב אבל בסנדל ממש אסור (הרמב"ן בשם ירושלמי):

סימן תרטו

א ואסור ליגע באשתו כו'. דהיינו בליל י"כ אסור ליגע באשתו ולא ביום כן משמעות בחדושי אגודה פרק מקום שנהגו ופרק בתרא דיומא:

ב הרואה קרי ביום כפור כו'. ויש פנים גם לאידך גיסא כשתעלה לו שנה אדרבא ידאג יותר ויפשפש במעשיו ויתקנם שמא קיבל זכיותיו שחסו על חייו ונשאר ערום בלא מצו' שקיבל כבר שכרו ע"כ צריך לומר ד' מזמורים הראשונים של תהלים שהם מסוגלים לקרי (לחם מן השמים) כי כל התיבות שלהם עולים כמנין קרי וע"י ינצל מקרי כי הקרי בא מסמאל ולכן יכוון בר"ת ובסופי תיבות של ד' מזמורים ועם ד' כוללים הם קל"א ויכוין לסלק מעצמו סמאל העולה קל"א ע"כ.

סימן תרטז

ומותר לומר לעכו"ם לרחצן אבל אסור לגדולים לרחצן בידים ולכן לסוכן אסור משים שגם הגדול נהנה מאותה רחיצה וסיכה שהוא בעצמו רוחץ וסך קטן וי"א דמותר לרחוץ כמו אכילה כן משמע מדברי הר"ן פ' בתרא דיומא וכן נראה מדברי רש"י::

סימן תריח

א ואם החולה אומר צריך אני ולא כי"מ שאין מאכילין אותו עד שיאמר שאם לא יאכילוהו יסתכן למות (ר"מ) דהיינו אחר שהודיעוהו שהוא י"כ חוזר ושואל ואומר איני יכול לסבול מחמת חולי וכיוצא בזה מאכילין אותו דכה"ג חולה אומר צריך אני קרינן ביה ולאו דווקא כששואל לאכול תחלה והודיעוהו שהוא י"כ אלא אפילו נמי כשיודע שהיום י"כ והיא שואל לאכול מאכילין אותו (הגהות מיימון פ"ב מהלכות שביתת העשור):

ב רופא אחד אומר צריך כו' והחולה שוחק כגון שנשתתק ויש מי שכ' לענין מעשה אין להקל נגד ריב הגאונים רק שהולכין אחר הבקיאין ואין מאכילין אותו ואצ"ל באם אין שווין לא בבקיאו' ולא במנין כגין שנים אומרים צריך ומאה בקיאים אומרים אין צריך פשיטא דאין נותנין לו ולא כמשמעות הרא"ש והטור. ונותנין לפניו אפי' הרב' משיעור ואומרים לו י"כ היום ואם יאכל הרשו' בידו וכן ביולדת נשים מהימנין משום דאינהו בקיאין בהו (מהרי"ל בשם מהרר"ש רבו):

סימן תריט

א ליל יום כפור נוהגין שאומר הש"ץ כו' וקודם שמתחיל החזן תפלת כל נדרי טוב שיאמר החזן בלחש תפלות ובקשות המתוקנות בלשון יחיד לבקש על עצמו לפני הש"י שיתקבל תפלתו ואחר כך אומר החזן דהיינו הגדול שבכל עיר ועיר מפני שאינו אלא הודעה שמורים שבישיבה של מעלה מסכימים על זה ע"כ די בא' (מהרי"ל) וי"ל שצריך שיעמדו שנים אצל החזן (מנהגים ומהרי"א טראני) וכל אחד אחד לובש טלית אף אם שכח להתעטף עד הלילה ויש מקומות שאין מתעטפים בטלית בליל י"כ כלל:

ב ונוהגין לומר כל נדרי כו'. וי"א שמוציאין ספר תורה ואוחזו החזן בחיקו ואומר כל נדרי [טור והר"א במסכת יומא] וא"כ לדידן ג"כ ראוי לפתוח ארון הקודש (הגהות מנהגים) ואיני יודע למה אין נוהגין כן ולא ראיתי בשום מקום לנהוג כך להוציא ס"ת או לפתוח הארון הקודש כשאומרים כל נדרי בפרט שראיתי גם בכתבי האר"י הס"ת שמוציאין ליל י"כ אומרים עליהם התרת נדרים כל נדרי ויש סמך גדול בענין ס"ת שמוציאין אז וטוב ליקח מי שיוציא הספר תורה לכל נדרי אפילו בממון רב:

ג אומר ויכולו. יש מי שכ' שאומרים ב"מ (כל בו) וי"א שאין לומר במה מדליקין אפילו אם חל בשבת (מהרי"ל) וכן נוהגים וא"א או"א רצה במנוחתינו קדשנו וכו' ואפי' כשחל י"כ בשבת שכיון שהוא יום התענית אין כ"כ רצה במנוחתינו אבל והנחילנו ה' אלהינו באהבה וברצון וכו' יש לאומרו שהוא תפלה על כל שבתות השנה בלא י"כ (רמ"י) כ"כ בסעיף ב' ובסעיף ג' הוא סותר דברי עצמו שכ' מהרמ"י אם חל בשבת אומרים ותתן לנו וכו' את י"ה הזה או"א רצה במנוחתינו קדשנו במצותיך וכו' ע"כ נ"ל שמה שכ' בסעיף ג' הוא טעות כנ"ל:

ד אחד לימין וכו'. וכן בכל תענית ציבור עי"ל סי' תקס"ו והש"ץ אומר בקול רם כל נדרי ושנים שעמו בקול נמוך דתרי קלי לא משתמעי אבל מ"מ יאמרו הג' ביחד וגם כל הקהל יאמרו בנחת עם הש"ץ והנה בנוסח שלנו פתח בלשון יחיד ואח"כ בלשון רבים ע"כ נראה שהוא משובש וכצ"ל ודאסרנא על נפשאי ובסוף יאמר נדראי לא נדרי ואסראי לא אסרי ושבועתי לא שבועות (רמ"י) ותמיה טובא דאף לפי דעתו של מהרמ"י מה חשש בזה שאומר בסוף לשון רבים אף על היחיד ובעל נפשתנא ודאי ל"ק מידי דהנפשות רבים נפש רוח ונשמה ואע"פ דתחלתו לשון יחיד מה בכך ומ"ש שכל יחיד צרך להתנות לעצמו ליתא דאף דאת"ל דע"י שליח לא יכול להתנות מ"מ רבים שהסכימו על שום תנאי ואחד מהם אומר בפי' כך וכך התנינו וקיימנו עלינו מועיל דין הסכמות ולא מטעם שליחות ועוד נראה דהעיקר הוא לומר דנדרנא ודאישתבענא כמ"ש הרא"ש

ורבינו הסמ"ג והגהת מיימון (ב"ח) ומקרוב הגיהו מקצת מחזורים בדפוסים דאינדרנא ע"פ המנהגים והוא לשון יחיד ולא נהירא אי נמי דאף בעל מנהגים סובר דאידרנא הוי לשון רבים והא' לא תורה כי אם על העתיד והנו"ן יורה על רבים כללו של דבר שאין לשנות בלשון כל נדרי כל עיקר דכל לשונו הוא בלשון רבים והש"ץ הוא שמתיר הנדרים להבא מדין תנאי כנ"ל. ונסלח לכל עדת ב"י נהגו לומר בקול רם (מרדכי) ולא יאמר כנתו' ונסלח וגו' הגהות מיימוני לדעת ר"ת וכ"כ מהרי"ל ואבודרהם:

ה שעומדים דהיינו בשעת תפלת ערבית דאם לא כן נמצא שאינן ישנים כל הלילה וא"א לכוין יפה בתפלתם ביום (ב"י) וע"ל סי' תרי"ד אי מותר לעמוד ע"ג נר וכסת של עור ומי שעומד יוכל לסמוך על שום דבר כשנחלש (מהרי"ל) ויזהר שלא לשהות נקביהם משום בל תשקנו (מהרי"ו) וכ"ש אותם הנערים שממלאים כריסם שלא יישנו בב"ה פן יבאו לידי נפיחה והישן בב"ה צריך לקרות ק"ש לפני מטתו כמו בשאר לילה (מהרי"ל) ויש שנוהגים להתפלל בקשה זו יהרמ"י או"א לטהר מערכי רעיוני וגו' ואע"פ שלא נהגו לאומרו טוב לאומרו בלחש (כל בו) ונוהגים לומר בי"כ כל תהילים עד גמירא (ע"ל סי' תקע"ט) ואומרים קודם תהילים יה"ר כידוע ומצוי אותו יה"ר בארצנו:

סימן תרכ

טוב לקצר ואומרים בי"ה מזמור שיר ליום השבת אך שמתחילין טוב להודות לה' (מהרי"ל) ומיהו נהגו לומר אפילו מזמור שיר ליום השבת משום די"ט נמי אקרי שבת וכן נוהגים ויש מקומות שעולים לדוכן בראש השנה ויום כפור אף בשחרית ולפעמים אין אומרים א"מ בשחרית י"כ כדי להקדים תפלת מוסף (מהר"ל) קודם יומן של מנחה גדולה ומכל מקום אף אם הגיע זמן של מנחה גדולה אפילו הכי מקדימים מוסף קודם מנחה (ב"ח סי' רפ"ו) והרא"ש כשהיה רואה שהיו מתאחרין היה מתפלל מוסף יחידי כדי להתפלל בזמנה:

סימן תרכא

א ומפטיר כו'. ואין צריך לומר בעל התורה מלך מוחל וסולח כי מה ענין מחילה וסליחה אצל ס"ת אלא אומר ודברך אמת וקיים לעד (כל בו) ויש חולקים (ב"י בשם רוקח) ואם שני חזנים מתפללים אחד שחרית ואחד מוסף אותו ש"ץ שמתפלל שחרית קורא ג"כ בתורה והשני מתחיל קדיש קודם מוסף (כל בו):

ב ונוהגין ליפול ונוהגין ליתן עשב בבה"כ בי"כ כדי להפסיק בינו ובין הרצפה משום דאסור לשטוח אפים על הרצפה או יחוץ בטליתו. ואומרים היום תאמצנו כמו בר"ה ואין אומרים אין כאלהינו בי"כ:

ג בעד המתים. ולכך נקרא יום כפורים בלשון רבים ר"ל לחיים ולמתים [מהרי"ו] ויש מי שכ' מה שאנו נוהגים לזכור המתים בי"כ משום דזכירות המתים משבר ומכניע יצ"הר. כל בו:

סימן תרכב

א אומר אשרי. כ"כ הטור וכת' הב"י דבני מדינתו נוהגים כהטור:

ב ס"ת. וא"א קדיש אחר קריאת ס"ת (מרדכי יומא):

ג וא"א על התורה וכו' הגהות ע"ז וכן אנו נוהגים ולא כמ"ש הטור והמרדכי דאומרים על התורה במנחה ואנו נוהגים שלא לאומרו משום שאין עבודה במנחה:

ד ולא א"מ הגהת ע"ז וי"א דלפעמים א"א א"מ אף בחול למנחה כדי להתפלל נעילה ביום (הגהות מיימון):

ה וכהן שעבר מטעם זה יש נוהגין לומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו': הגה ע"ז וגם שים שלום ולא שלום רב כ"כ במנהגים:

סימן תרכג

א נעילה כשהחמה. ונכון היא שלא לישא בפיו בנעילה אף על פי דאיפסק הלכתא בתענית כר' יוסי מ"מ מאחר שנתפשט המנהג שאומרים התפלה בלילה ובלילה אסור הנ"כ כדילפינן מלשרתו ולברך בשמו כנ"ל:

ב בשבת. והעיקר בדיעבד אם לא הזכיר אין מחזירין אותו

ג אומר כתר. ואנו נוהגין לו' בכל פעם נעריצך. (לחם רב) ופותחין הארון לכל תפילות הנעילה (מנהגים) במוצאי י"כ אין הדין והחימ' מסתלק עד שישלימו ישראל סדריהן (ת"ה סי' רע"ה):

סימן תרכד

א ואין מברכין על בשמים וי"א אם חל י"כ במוצאי שבת מברכין על הבשמים (מהררי"ל סי' ל"ד אבודרהם מהררש"ל) וכנ"ל עיקר מאחר שמרדכי פסק לברך על הבשמים אפי' כשחל בחול מ"מ ראוי לנהוג כן כשחל בשבת ולא שייך כאן ספק ברכות להקל מאחר שנהנה כנ"ל:

ב יש מחמירין לעשות ב' ימים יוה"כ ואותן הנוהגין לעשית ב' ימים י"כ צריכין לנהוג כל דיני יו"כ גם ביום כגון איסור מלאכה ושאר כל דבר הנוהג בי"כ חוץ מן התפלה שצריכין להתפלל של חול עם שאר הקהל אך בביתן יאמרו ואם חל יום ב' בע"ש אסור לאכול בשבת מה שבישלו בע"ש אפילו ע" הערמה (מהר"ם וב"י ואגודה):

סימן תרכה

ומצוה לתקן הסוכה מיד אחר י"כ ואפי' אם הוא ערב שבת:

סימן תרכו

מותר לעשות סוכה תחת הגגות. ומותר לכסות הסוכה תחלה ואח"כ לפתוח כמו העושה סוכה תחת הבית ויש מחמירין בזה (מורי בב"ח ומהרש"ל):

סימן תרכז

אם אינה גבוה י' טפחים (והני י"ט מארעא משחינן אע"פ שאין י"ט מהמטה) ודוקא כיל' בעינן גבוה י' ורוחב טפח אבל בדבר הקבוע אפי' אין בגגו טפח או שאין גבוה עשרה אסורה לישן תחתיו (ר"ן פ"ק דסוכה דף שכ"ה ע"א והרי"ף והרמב"ם לא חילקו) ותימא דבגמ' משמע דדבר קבוע א"צ עשרה ע"ש בהגהות מיימוני ובמ"מ שמיישב דברי הרי"ף ורמב"ם:

סימן תרכח

א אפילו עליונה למעלה מכ' כו'. זהו דעת התוספות והרי"ף והרמב"ם ולא כרש"י דאיצטריך שתהא העלוונה תוך כ' צריך שלא יהא סכך העליונה גבוה מן הארץ למעלה מן כ' אמה וי"א דאפילו אין ביניהם אלא ד"ט פסולה (כ"כ הטור בשם בע"ה ואבי"ה והרד"ך) ולא נהירא להרא"ש דהא מוכח מסוגיא דשמעתין דהלכה כשמואל דאמר כשיש ביניהם עשרה דווקא פסול וכן הוא דעת הר"ן והרמב"ם פרק ח' והראב"ד:

ב כשרה ואין עולין לה בי"ט וה"ה אם עבר ועלה בי"ט יצא ידי חובתו:

סימן תרכט

א בעפר משום דלאו גדולי קרקע הוא (ר"ן דף שכ"ט ע"ב):

ב כשרה והקנים אף על פי שיש להם בית קיבול אינם מקבלין טומאה כיין שלא נעשה הקיבול שלהם בידי אדם ע"כ מסככין בהן (הרא"ש בתשובה:

ג בפשתן ובאם פירס הסדין על הסוכה פסולה אף אם פירס על הסוכה כדי לנגב והכל יודעין שלא לשם סכה שטח' כגון שהיא שרויה במים אפילו הכי אסור לשטוח משום דהוא אהל בפני עצמו ופוסל הסוכה (ב"י ר"ן):

ד וניפץ אף על פי שאינו מקבל טומאה ע"י דבר אחר כגון בכרים וכסתות. (הראב"ד וכ"כ רמ"י) . וכן צמר גפן וקנבוס שנשתנו צורתן אין מסככין [ב"ח] והיכא דתייר ולא נידק ולא ניפץ נסתפק בגמ' ונקטי הפוסקים לקולא (ב"י הר"ן):

ה להניחו. ואפי' בדיעבד כל הסוכה פסולה וגם אין להעמיד הסכך בדבר שאין גדולי קרקע ואם העמיד עליו הסוכה פסולה ולכן צריך לעשות הדפנות של קנים ולסמוך הסכך עליו או באם היו מחיצות של אבנים או של ברזל צריך לנעוץ קונדסין ולסכך ע"ג כדי שלא לסמוך ממש על דבר שאין מסככין בו (ב"ח):

ו ופוסל בג' טפחים לא בד"א:

ז כשרה. היינו אף לכתחלה מותר לעשות סוכה ממנה מאחר שהתירה אבל אח"כ אם לא התירה וישב תחתיו יצא בדיעבד (ד"מ) ולא כמ"ש רמ"י שפסול אפי' בדיעבד וי"א היינו דוקא אם אינם קשורים בשני ראשים שיכולין לטלטלן כך אז אין חבילה ומותר לסכך בה אבל אם קשורה משני ראשים או שקשורה כ"כ באמצע בחוזק בדרך שקושר' אותם לטלטל' כך הוי נמי כקשורה משני ראשים ופסולה (לחם רב) .

ח בנסרים. דוקא אם בא לסכך לכתחלה אבל הבא לפקפק לנסרים של תקרה שאין עליה מעזיב' שרי אפי' ברחבים ד' כדאי' לקמן סי' תרל"א:

ט וי"א שסוכה שהי' מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך ופירס סדין שלא תתיבש כו'. אבל אם צל הסדין אינו מסייע לצל הסוכה שצלתה מרובה מחמתה כשר (טור בשם ר"ח):

סימן תרל

א כל הדברים כשרים לדפנות היינו דוקא דברים הפסולים מדרבנן אבל דברים הפסולים מדאורייתא כגון דבר המקבל טומאה או שאין גידולי מן הארץ פסול אף לדפנות א"ז מייתי ליה מן הירושלמי:

ב דפנות הסוכה אם היו שתים זו אצל זו כמין ג"ם כו' אכן אין היתר זה נאמר אלא לדופן ג' אבל לא בשתי מחיצות (ב"י הר"ן) י"א אותן סוכות הנעשים בהכשר בין עשוים כמין גם או העשויה כמין מבוי המפולש שעשה להם דופן ג' באופן ההיתר אז מותרין גם לטלטל שם בשבת שבחג אף על פי דלענין שבת שלא במקום סוכה בשאר ימות השנה

אין מועיל תיקונים ההם אכן בשבת שבסוכות שאני דמיגו דחשובה מחיצה לענין סוכה חשיבא נמי מחיצה לענין שבת (ב"י הרא"ש):

ג ומה שנהגו בצורת הפתח הם לנוי בעלמא ול"נ הטעם כדי שיהיה פטור מן המזוזה לכ"ע אף לר"י דסוכה היא דירת קבע וחייב במזוזה ע"כ אנו עושין כיפה והיתה לר"י פטור מן מזוזה ולפ"ז צריך לעשות כמין כיפה עד שלא ישאר עשרה סמוך לארץ בלי כיפה כי באם יש יו"ד קודם שיתחיל הכיפה אז לכ"ע חייב במזוזה ע"ש במסכת יומא פ"ק:

ד ואין להתיר כו'. הלבוש לא מייתי הך הג"ה:

ה ע"כ אין נכון לעשות כל מחיצות מיריעות של פשתן ואל יתלה בסוכה יריעות שעטנז אא"כ הם גבוהין שלא וכל ליגע בהן (מהרי"ו וכ"כ באגודה פ"ק דסוכה)

סימן תרלא

א אם חמתה וצלתה שוין למטה כשרה. וכ"כ הטור אבל בעל העיטור כ' בהיפוך שאם למעלה שווין כשרה שאז למטה ודאי צלתה מרובה מחמתה לפי שחמה מועטת למטה ואם למטה שווין אז למעלה חמתה מרובה ופסול' ולענין הלכה יש להחמיר כחומרת רש"י וכחומרא בעה"ט והילכך בין ששוין למעלה ובין ששוין למטה פסולה גם יש להחמיר בחומרא של ר"ת אם עומד מלמטה ומסתכל למעלה ונ"ל שהן שווין פסולה דכיון שהפרוץ נ"ל מרחוק שוה לעומד בידוע שהוא מרובה על העומד כי הפרוץ מתמעט בעיני הרוא' בהרחקות והילכך כשעומד למטה ומעיין כלפי מעלה אפי' נ"ל צלתה מרובה פסולה (מורי בב"ח):

ב אע"פ שאין הכוכבים נראין כו'. משום דאע"ג דאין רואה כוכבים מ"מ ביום איכא חורין וסדקים בכמה מקומות (מהרי"ל) אכן אם היתה מעובה כ"כ עד שאין המטר יכול לירד בה פסולה ויש מכשירין ויש להחמיר לכתחלה לעשות הסכך כדי שיהיו כוכבים גדולים נראין בתוכן (הטור וב"י ומרדכי והגהת מיימון) סוכה שאינה משתמרת מפני הגנבים ה"ז כשירה (ש"ת מהררמ"א סי' כ"ט):

ג היה כיסוי דק מאוד כו' כשירה ולענין מעשה יש להחמיר כדברי הר"ן שכ' דתרתי בעינן שיהיה בגגו טפח דבעינן שיהיה באויר שבין התחתונים טפח דאי לא אע"פ שיש בגגו טפח לא אמרינן חבוט רמי:

ד או שיטול מבין שני נסרים א' ויתן סכך כשר במקומה וכולן כשרים וי"א בנוטל נסר א' לבד בנתיים סגי אפי' אם הניח כל שאר נסרים בלי סתירה ונענוע ואפי' לא הניח פסל

בנתיים משום דבטל ממנה שם תקרה ואין בו משום תעשה ולא מן העשוי ולא משום גזירת תקרה ואין נראה להקל כ"כ אלא דוקא בנוטל מבין כל שני הנסרים נסר א' ומניח פסל במקומו והנסרים הנשארים אין בהם ד' התם הוא דכשר הא לאו הכי פסול וכן במפקפק דוקא כשאין בהם ד' (מורי בב"ח):

סימן תרלב

א ודוקא שהולך על פני כל הסוכה. אבל אם אינו הולך באורך כל הסוכה ישנים תחתיו ומטעם זו אין נזהרין מלישן תחת נקבים פחות מג':

ב והא דסכך פסול פוסל בד' ואויר בג' היינו דוקא שהפסיק הסוכה לשתי' כו' היינו דוקא בסוכה שאין לה רק ג' דפנות ומתחיל האמצעי ומהלך על פני כל הסוכה על צד הפרוץ דהשתא מפסיק האויר או הסכך פסול בין סכך כשר לכשר ולא נשאר מכל צד רק שני דפנות ודוקא כשיש מן הסכך הפסול עד הדפנות ד' אמות שלא נוכל לו' דופן עקומה אבל אם אין ד"א אז אמרי' דופן עקומה הילכך אם יש ד"א אע"פ שיש בצד א' שיעור הכשר סוכה מסכך כשר מ"מ פסול שהרי אין לה אלא ב' דפנות ואי אין בסכך הכשר שמצד הא' שיעור סוכה אפי' אין מן הסכך הפסול ד"א לדפנות פסולה אבל אם יש בסכך הכשר שבצד א' שיעור סוכה ואין ד"א מן הסכך הפסול עד דופן הב' אמרי' דופן עקומה שיש בה שיעור סוכה כשרה ואם יש שיעור סוכה בכ"א מהב' הצדדים שתיהן כשרות אם אין ד"א בסכך הפסול לדפנות דאמרי' דופן עקומה לכאן ולכאן (טור) אבל סוכה שיש לה רק ג' דפנות ואויר או סכך פסול מהלך מצד דופן זה עד צד דופן שכנגדו אז אם נשאר הכשר סוכה בפנימית הרי יש לה ד' דפנות וכשירה והחיצונ' שהיא לצד הפרוץ פסולה שאין לה רק ב' דפנות אכן אם סכך פסול מפסיק ביניהם ונשאר אצל צד הפרוץ הכשר סוכה ואין מדופן האמצעי עד סכך הפסול ד"א הכל כשר הצד הפנימי כדאמרי' וצד החיצונה ע"י דופן עקומה שאנו רואין דופן האמצעי כאלו נכפף ונעקם אצל הכשר החצון ומ"מ לא נפסל הפנימי בלא סכך שנעשה דופן עקומ' לצורך הכשר החיצון דנהי דאמרי' רואין מ"מ סכך כשר הוא גם שם ונשאר מקומו ודוקא כשיש ג' דפנות שלימות אבל אם עשה ב' דפנות גדולות והג' אין בה רק ז"ט פסולה הרא"ש (והטור וב"י):

סימן תרלג

א סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה. והני אמות בת י' טפחים נינהו אלא שמודדין בהן מצומצמות כולם דחוקים (פרק קמא דעירובין):

ב אבל סתם אינו מועט כו'. וטעות בכל הספרים דכתבו שלא בטלו בפי' אף על גב דאנו יודעין דאין עתיד לפנותו אלא עפר סתם לא הוי ביטול וכ"פ הרא"ש ורמב"ם פ"ד מהלכות סוכה וכ"כ ר"י נ"ח ח"א וכ"כ רא"פ וכ"מ מדברי נ"י וכן מוכח בגמרא.

סימן תרלד

אם היא עגולה כו'. ושיעור' הוא כ"ט טפחים ב' חומשין דכל טפח ברבוע טפח וב' חומשין באלכסונה נמצא ז"ט דמשך סוכה הן באלכסון י"ט נכי חומשא וכל שבעביו טפח בהיקפו שלשה טפחים נמצא דבר עגול שיש בו כ"ט טפחים ב' חומשין יש בו כדי לרבע ז' על ז' (ב"י) פי' דאם חוט הסובב עגול הסוכ' הוא ארוך כ"ט טפחים ב' חומשים רבוע של סוכה הוה ז' על ז' ודבר פשוט הוא וכן כ' רבינו ירוחם בתא"ו נ"ח ח"א דזהו שיעור העיגול:

סימן תרלה

לפיכך החוטט בגדיש נראה דוקא כי חטט ליה מלמטה דמשיירי ליה לסכך כמו שהוא וחוטט למטה בקרקע הסוכה אבל אם חטט למעלה פסיל דסכך דמעיקרא ליתא בעולם וסכך דהשתא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי ואיכא מאן דשרי אפי' בכה"ג משום דכל להדי סככה אפי' סמוך טובא סככה הוה אלא דהשתא קליש ליה מלמטה הלכך שפיר דמי (הר"ן):

סימן תרלו

דבר משמע דעכובא הוא וכ"כ ב"י דזה דעת תו' ורא"ש דבלא"ה פסולה אבל הר"ן כ' דלא לעכב אמרו כן אלא למצוה מן המובחר וכ"כ רבי ירוחם נתיב ח' ח"א:

סימן תרלז

א שאולה וכב"י וכתב ריב"ש בתשו' דכ"ש דיוצאים בסוכת השותפים דהא שותפים עדיפי הם משאולה לא ישב וכו' וכ' בהגהות אשירי בשם א"ז דהעושה סוכה בר"ה בדעבד יצא עכ"ל משמע דלכתחלה אסור וכ"כ הא"ז בהדיא ומביאו לה מן הירו' ונראה מזה דיש ליזהר לכתחלה שלא לעשות הסוכה בחצר או במבוי של רבים אמנם לא ראיתי נזהרין בזה:

ב לא יקצצו ישראל ע"ל סי' תרמ"ט ס"א וסי' תרס"ו ס"י סוכה העשוי כמבוי ומלא כ"א משתי הדפנו' הפרוצות בדופן ארוג וצורת הפתח באמצע אך אין בהן שיעור משך סוכה

הרי זו כשירה (מהר"א ח"ב סי' י') סוכ' שאינ' שמורה מפני הגנבים כשרה ולא אמר מהרי"ל שהביא דברי המרדכי ס"פ הישן וכן הוא בהגה' מיימוני שפסולה אלא במקום שהוא מתיירא לישן בסוכה מפני הגנבים ולסטים כדמוכח ל' המרדכי אבל הפתוח שיכולין לגנוב ממנו מזה לא דבר המרדכי דביום הרי הוא שומר הסוכה ובלילה יכניס הממון לתוך ביתו כי אין הסוכה צריכה להיות שמשתמר שם ממונו דלא קפיד רחמנא אלא על ישיבתו ולא על שמירת ממונו ודוקא גבי דידיה בעינן תשבו כעין תדורו ולא גבי ממונו (שו"ת רמ"א סי' כ"ט):

סימן תרלח

בין עצי דפנות וכו'. הגה ע"ז וכ"מ מדברי התוס' פרק המביא ובת"או נ"ח ח"א וראיתי לאבותי נוהגין איסור אף בעצי הדפנות וכל דינים אלו אף בסוכה ישנה וכ"כ הר"ן בביצה פרק המביא דף רצ"ג דאף עצי הדפנות אסורים וכתב ומיהו לאחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות ונשלם הכשר סוכה אם אחר כך הוסיף דופן משמע דלא מתסרא אבל עשאן לארבעתן בבת אחת כולן אסורין עכ"ל. וע"ל סימן תקי"ח אם זרק קני' על הסכך לאחר שסכך' כהלכתה וכן אם סמך קנים על הדפנות לאחר שעשאן כהלכתן אם זו התוס' אסור. כתב הר"ן פ' לולב הגזול דף ש"ס דהדס של סכך הסוכה י"א שאסור להריח בו כמו בהדס של לולב וי"א דשרי כיון דאפשר ליה בשאר עצים עכ"ל ומשמע התם דע"כ לא פליגי אלא לגבי הדס דלגבי לולב אסור אבל אי תלי' ביה דמעיקרא לאו לריח עומד ודאי מותר להריח בו דהא מותר להריח באתרוג של לולב כדלקמן סימן תרנ"ג. כתב בהגהות אשרי פ' המביא היכא דעבד סוכה ולא ישב בה שרי בהנאה דהזמנה לאו מילתא הוא עכ"ל:

סימן תרלט

א המנורה בסוכה מנורת ברזל ונחושת ונר שעוה וכיוצ' בזה שרי (ב"י רוקח):

ב אכילת עראי אפי' ת"ח אם רוצה שלא להחמיר על עצמו בכך רשאי ולא הוי כמי שאינו מדקדק במצות:

ג ויין היינו כששותה שתיה לצמאו אבל אם רוצה לשתות הרבה ודאי הוי קביעות צריך סוכה (לחם רב) ועל שתית קבע צריך לברך לישב בסוכה (מ"כ ספר לחם רב) . כשיושבים בסוכה מסעודה לסעודה כגון ששותין בה שתיית קבע מסעודה ראשונה עד סעודה שנייה בלי הפסק רק שמברכים ברכת המזון על סעודה הראשונה ואח"כ חוזרים

ושותים אם רוצים לחזור ולאכול סעודה שנייה בסכה בעוד שלא יצא ממנו אין מברכין ליישב בסוכה אחר ברכת המוציא של סעודה שנייה שהרי עדין לא הסיחו דעתן מישיבת סוכה שכבר ברכו עליהם בסעודה הראשונה בשלמא נט"י וברכ' המוציא חייבים הואיל והפסיקו כבר וברכו ברה"מ והיה להם היסח דעת מן האכילה אבל לישב בסוכה לא הסיחו דעתם מן הסוכה ולא יצאו ממנו עדיין שהרי עיקר הטעם שאנו מברכין על אכילה לישב בסוכה מפני שמסיחין דעתם מן הסוכה. משא"כ בנ"ד דלא זזו משם (לחם רב) .

ד בסוכה וכו' ויגמור סעודתו בבית ושם יברך ברה"מ ולא יברך בה"מ בסוכה על כזית שאכל אבל בשאר ימי החג פטור כמ"ש הט"ז ס"ס ט"ו:

סימן תרמ

פטור. אע"פ שהוא לבד מצטער באותו ענין ואין שום אדם זולתו מצטער בענין כזה אפי' הכי פטור מן הסוכה (ב"י אורחות חיים) .

סימן תרמז

עליה ע"כ נראה דיש ליזהר שלא למעט העלין מערבות אע"פ שיש לחלק בין נשרו מעצמן או שתלשן אדם אבל לא מסתבר לחלק בכך (והיינו בכדי שעורן היינו שני טפחים ומחצה) ולעיל סי' תרמ"ה נראה מל' הטור בשם רש"י דאפי' נתלשו רוב עלי הלולב פסול ולא נקיט ל' נשרו ממילא ה"ה בערבה לכן יש ליזהר מלתלוש רוב עלי הערבה שבלולב אכן בערבה שביום הושענא רבה עי"ל סי' תרס"ד ס"ז:

סימן תרמח

א מקרי מפולש וה"ה כשניקב מעבר אל עבר שלא במקו' חדרי הזרע: (רא"ש ותוס' וע' בט"ז סכ"א):

ב פסו' פי' שהוא עגול מכל צד ככדור וכן משמע מל' הרב המגיד. אמנם לפי ענ"ד נראה דלמצוה מן המובחר יש לחוש לגי' א' בתו' דף ל"ו שגורס כדור דאפי' אינו עגול כל כך ככדור ממש פסול:

סימן תרמט

לולב כו' דקדק וכת' לולב לאפוקי אם לצורך לולב מבירי שרי דהוי נמי. יאוש ושינוי רשות שכן איתא בהדיא בריש פ' לולב הגזול (סוכה דף ל' ע"ב) שאי' שם וז"ל סוף סוף בגזזו אונכרי גופ' ליהוי יאוש בעלים בידיהם ושינוי רשות בידן לא נצרכה בהושענא

דאוונכרי גופייהו ונמצא דאפי' ביום ראשון של סוכות שרי והא דכתב לעיל חוץ מן יום הראשון נ"ל דמיירי לפני יאוש ובלבוש מחלק בענין אחר ואפי' לכתחילה נראה דאין להקפיד וכן לעיל בסי' תרל"ד ס"ג בהג"ה נראה דאין להקפיד לכתחלה באם אין גוזלו בעצמו:

סימן תרנא

א טור הגה ע"ז. ט"ס הוא אדרבא בטור לא משמע הכי אלא ב"י בשם המרד' הוא ובחול קמיירי אבל מ"מ בי"ט נמי שרי למעבד הכי כמבואר בטור ובהא לא פליגי:

ב דרום (הוא הבי' הלבוש אבל ע' בט"ז ס"ק י"ד מ"ש):

סימן תרסג

ספיקא דיומא ובתשובת מהר"ם לובלין סימן פ"ה שהביא תמצא לעיל בדברי מו"ח מ"א סימן קל"ז ס"ק ו' באריכות ומו"ח ח"א פסק לברך ע"ש באריכות:

סימן תרסד

ביום שביעי. ע"ל סי' תרמ"ט ס"א. וסי' תרל"ז ס"ג:

סימן תרע

א בכ"ה בכסליו. הקשה אבודרהם בשם בעל העיטור למה אין אנו עושים ט' ימי חנוכה כמו שאנו עושים בחג הסוכות ט' ימים תשיעי ספק שמיני. ותי' מפני שחג הסוכות מה"ת והחמירו רז"ל על ספקו לפי שאין אנו קובעין עתה ע"פ הראייה אבל חנוכה שהיא מדבריהם הם אמרו לעשות ח' ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות ע"כ ומהרר"א מזרחי בחדושו על הסמ"ג כ' וז"ל ויש לתמוה למה לא נהגו בזה"ז להדליק ט' ימים מספק כמו בי"ט שהרי מגילה אע"ג דמדרבנן היא היו צריכין לקרותה י"ד וט"ו מספק אי לאו משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו ואינה בט"ו משום ולא יעבור כמ"ש המרדכי במגילה ע"כ ואפשר שזהו היא ג"כ כוונת רבינו שכ' בליל א' מדליק א' ומכאן ואילך מוסיף והולך א' בכל לילה עד שבאחרונה יהיה ח' שיש לדקדק באריכות הלשון ולא הספיק לו כמ"ש מכאן ואילך מוסיף א' בכל לילה אלא י"ל שהורה לנו בל' זה שאף בזה"ז א"צ להדליק רק בח' לילות ולא אמרי' שבזה"ז ראוי להדליק ט' לילות מספק כמו בי"ט שמוסיפים יום א' בספק לכן כ' עד שבאחרונה יהיה ח' ולא ט' (מהרנ"ש ז"ל) חנוכה נוטריקון ח' נרות והלכה כב"ה (אבודרהם)

ב ותענית אבל לפניו ולאחריו תמצא בדברי הט"ז ומו"ח רסי' תרפ"ו ע"ש:

סימן תרעא

א למעלה מעשרים כ' אבודרהם וז"ל ג' דברים הם אם נתנם אדם למעלה מכ"א פסולים ואלו הן מבוי נר חנוכה סוכה (וראיה לדבר סמ"ן לדבר ושלשתן יש להם רמז מן הפסוק מבוי שנאמר כי ע"כ באו בצ"ל קורתי הקורה תהיה על צ"ל טפחים ולא יותר. וצ"ל טפחים הם כ' אמות באמת בת ו' טפחים. סוכה שנ' וסוכה תהיה לצל יומם מחורב חנוכה. זאת חנוכת המזבח ביום עולה ק"כ עכ"ל. ואני אגמרי' בסי' אות א' ב' מן ח' עד ט' י' ח' חנוכה ט' טפחים י' פי' עד י' מצוה מן המובחר ומכאן ואילך הוא סי' על האמות כ' פי' כ' אמות. ל' לחי. מ' מבוי. נ' נר. ס' סוכה. ע' פי' עד כ' אמות שלטא עינא וק"ל ומן א' עד ח' וח' בכלל כמנין נרות. חנוכה מצאתי הג"ה במחזור ספרדי כל דיני חנוכה נאמרו למשה מסיני בפ' זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשואי ישראל בר"ת זרע אמונים תקנו ח' נרות כהלכה תכף הפתח משמאל זמנה בשקיעות חמה בשיעור ידוע ולגמור מזמור (פי' הלל) המדליק מברך שתים מזה א' הדליק והוסיף מאורה אסור תשמישי נשים שכינים ידליקו או ישתתפו ימים שמונה רצופים אותות לזכור ע"כ:

ב עושה מצוה. ודין זה ניקח מב"י שכ' כן בשם תוס' ולא נמצא כן בתוס' ברפ"ק דעירובין בד"ה סוכה דאורייתא וכו' וה"ד פ' ב"מ נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' פסולה ואע"ג דנ"ח מדרבנן כו' א"נ התם לא מצי למתני מעט דהוי משמע כמו שהיא דולקת מעט וז"א דאפי' למ"ד הנחה עושה מצוה נמי פסולה וי"א באם הדלקה עושה מצוה ע"כ אין להניחה למטה אפי' שאינו ניכר דלצרכו הוא מדליק משום זה דהדלקה עושה מצוה אבל אם הנחה עושה מצוה אז אם יש לו נר אחד מותר כנלע"ד:

סימן תרעב

א זה הזמן ואם הוקצה למצותו דהיינו שנתן שמן לנר אף שכבה מעצמו אסור להשתמש לאורה כ"מ בסי' תרע"ז:

ב כמו שאר ב"א ומי שלא הדליק מנין הנרות של אותו הלילה א"צ להדליק מראש אלא ישלים מה שחסר וא"צ לברך פעם אחרת שכבר בירך ודעתו היה על מנין הנרות שצריכין לאותו הלילה (מהרמ"י):

סימן תרעג

א של שעוה. אבל הגאון מהר"ל בר בצלאל כ' בס' נר מצוה דף נ"ז ע"ג ד' דמאחר שהנס נעשה ע"י שמן צריך לקיים ג"כ המצות ע"י נרות של שמן אבל בנרות של שעוה או חלב לא מקרי נר רק אבוקה ופסול נג"ח כי נר ואבוקה תרי מילי נינהו כדאמרי' במדרש דומין הצדיקים לפני הקב"ה כנר לפני אבוקה וההפרש שבין נר לאבוקה פי' הוא ז"ל כי נר הוא שאין האור שולט בכל השמן רק בראש הפתילה ומושך משם את השמן אליו ואבוקה היא כאשר האור והלהב שולט בכל השמן כמו שהוא בנר של שעוה וחלב שכורכין סביב להפתילה ועמ"ש הרא"ש בפ' ב"מ מנ"מ שראוי להדליק בבה"כ עצמה מקום מקדשינו מעט מקום שבו נעשה לנו נס ע"י שמן כנ"ל:

ב משאר נרות ויתן השמש למעלה מהנרות וסימניך שרפים עומדים ממע"ל ל"ו:

ג ולהדליקה. ועכ"פ אין להדליקה מנר אחד אלא מן השמש או שאר נר של חול כי אחד הוא עיקר המצוה ואין ראוי להדליק מנר לנר משום בזוי מצוה או הכחשת המצו' (לקוטי מהר"ל בשם מהרר"ש) (הגה) אמר הכותב וא"צ לכתו' בשם מהרר"ש כי הוא דיבור תוספות ערוך בשבת דף כ"ב ע"ש כמו שהעליתי בחבורי חקי דעת באות ח' ס' ע' ע"ש:

סימן תרעו

להדליק כו' עיין מ"ש מו"ח ריש סי' זה בשם רש"ל וכ' הוא על דברי רש"ל שמ"כ בשם אבי זקנו הגאון מהר"ר ליב רופא זצ"ל מק"ק וינא שכ' בב"י ואולי סמך מהרש"ל על דרשת חז"ל שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים לרמז זה אנו מברכין להדליק נר של חנוכה מורה גם על העתיד כמו שדרשו רז"ל על מזמור שיר ליום השבת לע"ל ליום שכולו שבת עכ"ל:

סימן תרעז

א פתוח לעצמו ואפי' הסומא הפנוי שאין מדליקין עליו בביתו והוא בחדר בפני עצמו חייב בנרות חנוכה כאשר כתבתי לעיל בסימן תרע"א סעיף ח' ע"ש:

ב שאוכל (עיין בדברי הו"ח סק"ז) ומסיק כיון שידוע לכל שמדליקין בבית החורף במקום שאינו אוכלין וידוע דכל א' יש לו בקרוב תכף אצל מקום אכילה מקום לינה מיקרי שפיר הדלקה במקום לינה אבל מי שאוכל במקרה פעם אחת או אפי' אוכל בקביעות ומקום לינה היא רחוק ממקום אכילה אז מדליק במקום לינה עיי' עוד בש"י סימן ע"ג.

וע"פ חילוק הנ"ל שכתבתי יש לקיים דברי שניהם דהיינו דברי רמ"א בהגה' וגם דברי חמי זקיני מהרר"י הנ"ל כנ"ל:

ג שמדליקין עליו וכו'. וי"א אדם שמדליקין עליו בביתו א"צ לראות נרות חנוכה (תשובת רמ"א סי' צ"ט לדעת הטור):

ד ומברך עליהם ויש חולקין (מהר"ש) ונ"ל ספק ברכות להקל רק אם רוצה להחמיר ע"ע ידליק בלא ברכה כנ"ל:

ה עושה לו מדורה. ונ"ל כל מה שנותר מן השמן אף יותר משיעור הדלקה רק כל מה שבנר שיחד להדלקה צריך לעשות מדורה כמ"ש הב"י בסי' ס"ו ע"ש. וכ"כ בהדיא הר"ן פ' ב"מ ותו' בפ' כירה וכ"כ אבודרהם בשם הר"ג בר שלמה וכ' עוד א"נ שוינהו רבנן כתשמישי קדושה מפני שהוא זכר לשמן של קודש. ומה שהקשה הב"י והרי כ' רבינו בסי' תרע"ב ואם נתן בה יותר יכול לכבות לאחר שעבר זה הזמן וכן יכול להשתמש לאחר זה הזמן כו' נ"ל דלק"מ כי בודאי יכול לכבות כדי להדליק בשאר נרות וכן משתמש לאורה אמנם עכ"פ צריך לשרוף באופן שצריך גניזה כמ"ש אבודרהם ודוק לפי"ז א"צ לכל הדוחקים שדחק הב"י ע"ש וזה נ"ל פשוט בהיות שמצאתי שרוב פוסקים מסכימים לזה ע"כ תי' של הב"י בטל ברוב ודוק. וי"א נ"ח שהותיר ביום א' מדליק תיכף בליל ב' ובסוף אין לו תקנה כלל וגם להשהות אסור משום תקלה ומ"מ לא נק' דשיל"מ ובטיל בס' אבל פחות מס' אין לו ביטול אפי' ע"י הדלקה והא דפסקי' לעיל אחר שהדליק שיעורו שמותר לכבותה ולעשות בה מה שירצה היינו דאגלי למפרש שנתן בה יותר מכשיעור אבל היכא שלא נתן אלא כשיעור וכבה או שהפתילה היתה רע ומסכסכת כה"ג אסור (רש"ל סי' פ"ה) אמנם מש"ל אף שנתן בה יותר צריך גניזה כנלע"ד להלכה:

סימן תרעח

א סי' רס"ג. שכ' שם אם אין ידו משגת לקנות לנר שבת וקידוש היום נר שבת קודם ומטעם זה אומרים ב"מ קודם קידוש (רש"ל סי מ"ה) ומורי בב"ח סי' רס"ג והכי איתא במנהגים ה' שבת:

ב משום פרסומי. אע"ג דקידוש היום דאוריי' ונ"ח דרבנן כיון דאפשר לקידושי בפת ע"כ יקנה נ"ח כ"כ הב"י וכ"כ הר"ן א"כ לדבריו משמע דקידושא על היין או על הפת דאוריית' ולא נהירא דקידוש דאוריי' אינו אלא בפה בלא פת ובלא יין דזכור את יום השבת זכרון דברים קאמר וכ"כ המרדכי פ' מי שמתו ובסמ"ג עשין סכ"ט וע"כ אפי' אין לו לא יין ולא פת לקידוש היום אפ"ה נ"ח עדיף כיון דשניהם מדברי סופרים ע"כ יקדים

נ"ח משום פרסומ' ניסא וע"כ כ' רמ"א בהג"ה וה"ה נ"ח קודם יין הבדלה אע"פ דהבדלה נמי דאורייתא כדאי' במכילתא זכרהו מלפניו ושמרהו מלאחריו וכמ"ש הרמב"ם ע"כ נראה נמי שאין זה כ"א להבדיל בפה כמו שצריך לקדש בפה מדאורייתא אבל להבדיל על היין אינו אלא מד"ס לד"ה דלא עדיף מקידוש וע"כ כתב בסי' רנ"ו הטעם דנ"ח קודם ליין הבדלה משום דאפשר לאבדולי בתפלה וכ"פ מורי בב"ח:

סימן תרעט

נ"ח תחילה ואח"כ נר של שבת (ע' הטעם בט"ז) אבל תוס' כתבו שאין הקבלה תלויה בהדלקתן ויכול להדליק של שבת תחילה ואח"כ של חנוכה כ"ז שלא קבלו שבת ונראה דאף לדברי התוס' יש להדליק של חנוכה תחילה רק שכתבו שיכול להדליק אח"כ וע"כ העולם נהגו כן (כמ"ש בש"ע) מ"מ נ"ל דאם שכח להדליק עד שדלקו בביתו נר של שבת מ"מ מותר להדליק נר של חנוכה כי כדאי התוס' לסמוך עליהם בשעת הדחק כיון דלדבריהם אין קבלת שבת תלוי בהדלקה עדיף טפי להדליק נר של שבת תחילה משום תדיר וכו' וגם משום דנר של שבת מצוה לאקדומי ושל חנוכה מצוה לאחורי דמצותה מסוף שקיעה מכ"ש שמותר להדליק באם שכח מלהדליק נרות חנוכה עד שדלק בביתו נר של שבת כנ"ל:

סימן תרפ

שלא יכבה הנרות כתוב בהגהו' חדשים להרי"ף אף בחול אם הדליק בפני הרוח וכבתה צריך לחזור ולהדליק במקום שאין הרוח מצוי שהרי הואיל ואינם יכולי' לעמוד בפני הרוח הוי כמו שלא נתן שיעור שמן ע"כ כ' הא"ז ה"ה שאין לתחוב הנרות סמוכות זל"ז עד שמתחממות ונופלות ג"כ מטעם הנ"ל:

סימן תרפא

בנ"ח נראה דדוקא כשבירך תחלה על הדלקת נ"ח אין להבדיל עליהם אח"כ אבל יכול לברך תחילה על הנ"ח להבדלה ולכבותה ולחזור ולהדליקה למצות נ"ח ועדיף טפי למעבד הכי דכיון דעבד בי' מצוה חדא ליעביד ביה אחריתא אלא דכיון דק"ל דלאחורי אפוקי יומא עדיף טפי נוהגין להדליק נ"ח תחלה ושוב א"א להבדיל עליו אפי' לאחר שדלק כשיעור כמש"ל סי' תרע"ב:

סימן תרפב

אין מחזירין אותו ולענין ברהמ"ז פי' רש"ל שיש מי שאומר שצריך לחזור משום שנק' י"ט כדאי' במגילת תענית דחנוכה ופורים לא בטלו עיקר' וביי"ט א"א בלא פת וכ"פ מורי בב"ח כיון דקי"ל די"ט הוא וסעודת מצוה הוא ולא סגי בלא פת א"כ דינו לפני חזרה כמו י"ט ושבת אבל בתפלה א"צ לחזור כר"ת ורוב גאונים דלא כר"ש בר ברוך:

סימן תרפד

בשבת זו וכו'. הג"ה ע"ז דפרסומי ניסא עדיף ומקצת שוש אשיש וי"א בד"א כשיש חתונה בשבת הראשונה דחנוכה אבל אם היתה חתונה בשבת שנייה דחנוכה מפטירין שוש אשיש הואיל וכבר הפטירו בחנוכה בשבת ראשונה:

סימן תרפו

מתענין ג' ימים וכו'. (הנה כת' מו"ח פי' בה"ב אחר פורים וכו' וצריך פי' לפירושו ונ"ל לפי דאיתא בגמרא ויעבור מרדכי שעשה עבירה בזה שהתענה בפסח וכן יסד הפייט וז"ל קהל כנסה הדסה צום לשלש בפסח ולפ"ז א"א לו להתענות אלו ג' ימים בפסח עצמן וגם קודם פסחו בימי ניסן אין מתענין בלא"ה וממילא הם נדחים ואנן קי"ל דכל תענית שנדחה דחינן דוקא ליום הכניסה כמ"ש מו"ח בסימן פ"ז ומחלקינן אלו ג' ימים לב"הב שאחר פורים שהם קודם ר"ח ניסן ודוק כנלע"ד כת"י של מ"ז בעל עטרת זקנים (ה"ה):

סימן תרפז

א תלמוד תורה. הלכך צריך כל אדם אפי' עסק במצוה רבה ליזהר בה ביום ובלילה לקרותה ברוב עם עם הצבור ולבא עם אשתו וילדיו לב"הכ וכ"כ הר"ן דמבטלין עבודה ות"ת כדי לקרות עם הציבור משום ברוב עם וגו' וע"ל סימן תר"ל:

ב ממת מצוה. ויראה דקבורת ת"ח קודם למקרא מגילה (א"ז):

סימן תרפח

בי"ד וט"ו. ויש מקומות שנהגו בעירות שמסופקים אם הם מוקפות חומה מימות ב"נ לקרות ביום ט"ו ממגילה הכתובה בל' יון ולא בלה"ק (ראב"ש ח"ב סי' ע"ט) .

סימן תרפט

א משוחררים. לדברי ב"י אף עבדים שאינם משוחררים רק שמלו וטבלו לשם עבדות נמי חייבים בקריאת המגילה ורנ"ש חולק עליו גם הרא"ם ז"ל בחדושיו לסמ"ג כ' דדעת הסמ"ג דעבדים אינם חייבים בקריאת מגילה ע"כ נ"ל בלי פקפוק אליבא דכ"ע שהעבדים שאינם משוחררים אינם חייבים בקריאת המגילה ומורי כ' שאף עבדים שאינם משוחררים חייבים רק שאינם מוציאים אבל מ"מ נ"ל עיקר שאין חייבים כלל בקריאתה כנ"ל:

ב חרש ומורי בב"ח כ' שחרש לכתחלה לא יצא ובדיעבד יצא ושוטה וקטן אפי' בדיעבד אינו מוציא אחרים י"ח אפי' קטן שהגיע לחינוך אינו מוציא אפי' בדיעבד:

ג שנשים אינ' מוציאות וכו' אבל מוציאות נשים אחרות י"ח (הרא"ש בריש מגילה ובתוס') וכן לענין קידוש אע"ג שחייבת מ"מ אינם מוציאות אלא נשים אחרות (רש"ל):

ד אינו מוציא ומורי בב"ח פסק לעצמו הוא מוציא מאחר שצד עבדות שבו חייב בקריאת המגילה ואינו דומה לשופר שצד עבדות שבו פטור לגמרי ופשוט שמי שחציו עבד וחציו ב"ח שאף לעצמו אינו מוציא כנ"ל ומ"מ נ"ל שאני תקיעת שופר שהוא מן התורה ומגלה דרבנן:

סימן תרצ

א יושב. מה שאין כן בתור' דמעומד דוקא אבל יושב אפי' דעבד לא וצריך לחזור ולקרות מעומד ע"ל סי' קס"א וסימן על ז' דברים שמברכין מעומד עצת ה' לעולם תעמוד ר"ת עוז ר"ל תפילין נקראים עוז. ציצית תורה תקיעה לבנ' עומר לולב מילה (בשם העיטור):

ב קרא' מתנמנם כו' משמע מתוס' ספ"ק דתענית דלא יצא בקריאת מתנמנם אלא בשקרא' בתחילת שינה אבל בסוף שינה לא יצא:

ג בנשימה אחת והטעם כ' מהרי"ל בשם רוקח משום דעשרת בני המן היו שרי חמשים על אותן חמש מאות איש:

ד ופושטה דוקא הקורא בצבור להוציא' אבל היחידים שיש להם מגילה א"צ לפשוט ע' בדרושותיו וכ"נ מדברי הרמב"ם (מהרי"ל):

סימן תרצג

אחר קריאת המגילה וכו' וכ' מהרי"ל לאחר שהתפללו ערבית ממתינים עד הלילה וקורין המגילה וע"ל סי' תרפ"ז אם יוכל לקרות קודם לילה כ' המנהגים וא"א למנצח ולא אא"א

בב' ימי פורים וכ"כ בשם תוס' דאין לומר למנצח וכ' הכל בו וא"א מזמור לתודה. ואין נוהגים כן ואומרים מזמור לתודה: והמנהג שלנו קורים המגילה ואשר הניא ואומרים ויהי נועם ומבדילין ואומרים ויתן לך וכן הוא במנהגים:

סימן תרצה

א וירבה וצריך לנהוג כליל שבת ויומו (מרדכי ספ"ק דמגילה ועיין בדברי מורי מ"א בשם הב"ח) ולמחר ביום י"ד סועדי' סעודה חשוב' בריבוי מעדנים ויש נהגו שלא לאכול בשר בלילה שלא יטעו ויחשבו שהוא עיקר סעודת פורים (כל בו) ואין נוהגין כן:

ב מעט בתורה. כן כת' מהר"י ברי"ן מהא דגרסינן פ"ק רב אשי הוה יתיה קמיה ר"כ אמר אמאי לא אתו רבנן לבי מדרשא וכו' א"ל קא עסקו בסעודת פורים ש"מ שסעודת פורים דוחה ת"ת מ"מ כיון דדרשי' אורה זו תורה מצוה לעסוק בתורה קודם הסעודה והיא מגינה עליו שלא יארע לו קלקלה בסעודה עכ"ל:

ג ראשונה ועיין בש"ת רמ"א סימן קל"ב ואם שכח לומר על הניסים בבה"מ כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו וכי' בימי מרדכי ואסתר כו' (כל בו) וכבר נתברר בסימן קפ"ז ובסי' תרפ"ב. ואם שכח על הנסים לגמרי אף על גב דבתפל' אין מחזירין כדלעיל סימן תרס"ג סעיף ב' בסעודת פורים מחזירין אותו רש"ל מט"מ סימן תתרי"ב ועיין לעיל סימן תרס"ב וע' בת"ה סימן ל"ח:

סימן תרצו

א ותענית וכן א"א צידוק הדין ולא קדיש על הקברות אך אם מת ת"ח שדורשים עליו אז אע"פ שא"א צ"ה מ"מ אומרים קדיש על הדרשה (רמ"י) ופשוט הוא. וי"מ מי שנשבע להתענות בפורים אין כח במצות פורים לדחות ש"ש ואפשר לו לעשות סעודת פורים בלילה ויוצא י"ח (ב"י בשם א"ח):

ב מותר לישא אשה בפורים הג"ה ע"ז וי"א דאין לישא בפורים לא בי"ד ולא בט"ו כדי שלא לערב שמחתו בשמחת פורים (מרדכי ובית דיניה בתשו' מהר"י ברי"ן בהג"ה):

ג וכן בלבישת כלאים. דרבנן. הג"ה ע"ז אבל טוב להחמיר ולעבוד ה' בשמחה ולהיות גילה ברעדה:

סימן תרצז

בי"ד שבאדר ראשון. לא בט"ו אע"ג דבאדר שני נוהגין לעשות משתה ושמחה בשתיהן (ב"י והגמ"יי בשם הסמ"ק) ומיהו לענין איסור עשיית מלאכה אין איסור בראשון כי גם

בשני אין בו איסור רק במקום שנהגו (ב"י בשם הסמ"ק) וי"א שנוהגים שלא לעשות מלאכה בפורים קטן בב' ימים (אבודרהם) ואין נוהגין כן. ה' ישלח גואל ליהודה וישראל וימי הפורים לא יבטלו אף אחר שיבנה בנין אריאל אמן ואמן: